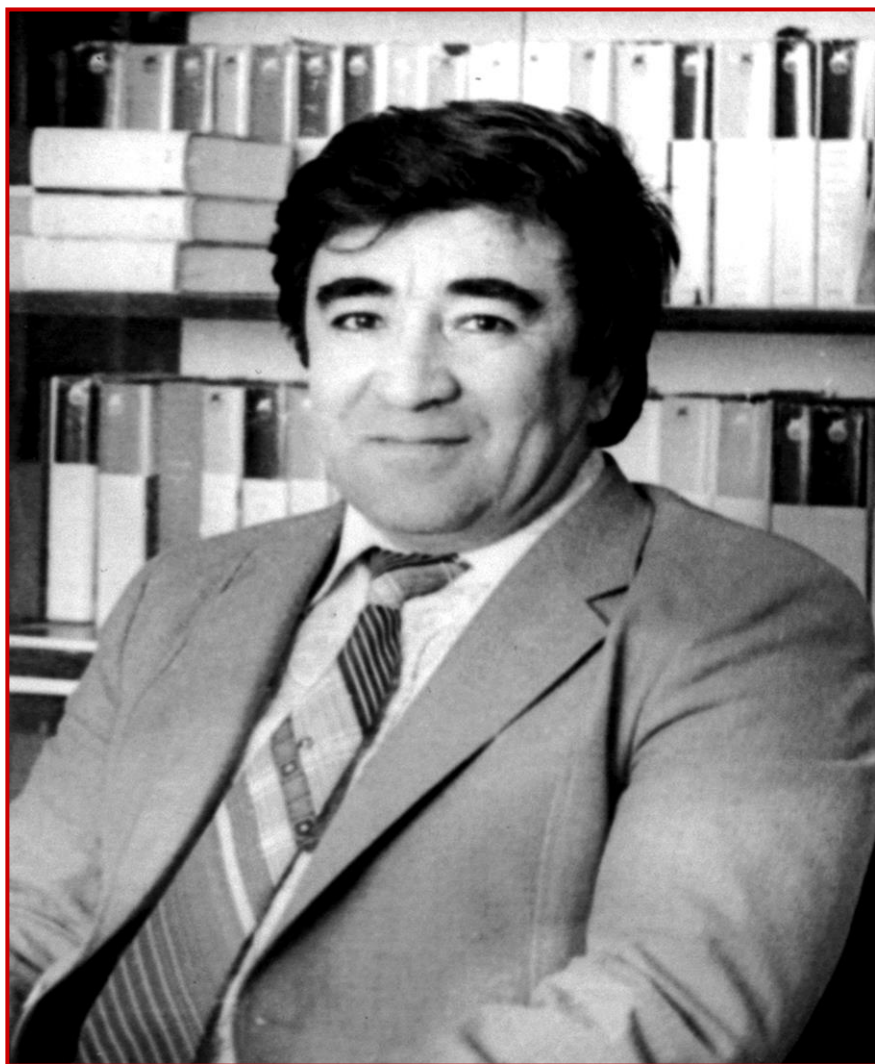

БАҲРОМ ФИРЎЗ

ЧҲ СОН
АЪЛОХОН
ГАШТАМ

БАҲРОМ ФИРЎЗ

01.11.1939 – 25.09.1994

БАҲРОМ ФИРЎЗ

**ЧӢ СОН
АЪЛОХОН
ГАШТАМ?**

Душанбе
“Адиб”
2019

ББК 84 Тоҷик 7-4
Ф-59

Муҳаррир Наср Бобои Сарфароз

Ф-59 Баҳром Фирӯз. Чӣ сон аълохон гаштам?
- Душанбе, “Адиб”, 2019, 208 саҳ.

Дар ин маҷмӯа ҳикояҳои нависандаи ширинбаёни тоҷик Баҳром Фирӯз гирд оварда, асосан ба ҷавонон нигаронида шудаанд. Ҳикояҳо беш аз 40 сол пеш навишта шуда бошанд ҳам, мавзӯъ, дарунмоя ва муҳтавояшон ҳоло ҳам басо зарурӣ буда, дар тарбияи ҷавонон, масъулияти падару модарон дар тарбияи фарзанд аҳамияти хеле баланд доранд. Забони сода, шевою равони адиб ва банду басти ҳикояҳо ҳар хонандаро водор месозад, ки баъди анҷоми қироати ҳар яки он ҷиддан ба андеша фуру равад ва барои худ хулосаи дурусту зарурӣ бароварда тавонад.

Иттилои бештар дар сомонаи расмӣ: www.firuz.tj

ISBN 978-99947-2-585-4

© Нашриёти “Адиб”, 2019

ЗИНДАГИНОМА

Фирӯз Баҳром Бобоевич, маъруф бо номи Баҳром Фирӯз, якуми ноябри соли 1939 дар шаҳраки тоҷикнишини Нуратои тобеи вилояти Самарқанди бостонӣ, дар хонаводаи зиёӣ – Мукулмонов Бобо (мудири мактаб) ва Ҷумъаева Ҳикматой (устоди синфҳои ибтидоӣ) таваллуд шудааст.

Айёми кӯдакиашро дар русто, дар манзили падарӣ, сипарӣ намуда шавқи омӯзиши илму ҳунар ва касби машғулият ӯро хеле зуд, баъди ба итмоми мактаби ҳафтсолаи деҳа, ба маркази кӯхони илму фарҳанг – шаҳри Самарқанд овард ва аз ин пас Баҳромӣ 14-сола якуми сентябри соли 1952 таҳсилро дар омӯзишгоҳи педагогии Самарқанди бостонӣ шурӯъ намуд.

Пас аз ба поён расонидани таҳсил дар омӯзишгоҳи педагогии Самарқанд (с.1957) Баҳром Фирӯз муваффақ гардид, ки барои идомаи таҳсил ба шаҳри Хучанд роҳхат дарёбад ва ҳамон сол ба бахши таъриху филологияи Институти давлатии педагогии ба номи С. М. Кирови шаҳри Ленинобод – ИДПЛ (феврал Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров) қабул шуда ба тақмили мутолиот шурӯъ намояд.

Дар замони донишомӯзӣ Баҳромӣ навҷавон ҳамчун донишҷӯи пурҳарорат, боғайрат, фошгӯ ва часур шинохта шуда, дар таносуби ин фурӯтаниву хоксориро канор нагузошт. Ҳангоми дарсхонӣ, барои истинод бар воқеияти суханаш на танҳо аз Рӯдакию Фирдавсӣ, Ҳофизу Саъдӣ, Хайёму Мавлонои Румӣ ва ё Айнию Лоҳутию Турсунзода, балки бештар аз осори файласуфон ва риёзидонҳои ҷаҳон порҷаву қитъа, мисолу иқтибосҳо меовард.

Баҳромӣ адабиётдӯст шеъргӯиро солҳои донишҷӯӣ дар маҳфили “Адибони ҷавон”, ки пайваста дар он ширкат

мекард, шурӯъ кард. Дар он айём нахустин маҳсули эҷодашро барои баррасии умум пешниҳод намуд. Навиштаҳо-яшро нахуст аз ордбези маҳфил гузаронида, баъдан ба назди нависандаи маъруф ва барҷастаи тоҷик, устод Раҳим Ҷалил мебурд ва аз ӯ ҳусну қубҳи ашъори шогирдонаашро мешунид. Устод Р. Ҷалил шеърӣ нахустини Баҳромро бидуни ягон таҳрир, мақбул донист ва дере нагузашта он шеър дар саҳифаи “Ленинободи адабӣ”-и рӯзномаи вилоятии “Ҳақиқати Ленинобод” ба таъб расид.

Соли 1962 баъди хатми донишкада устодон қобилияту истеъдоди ӯро ба эътибор гирифта, тавсияи кор дар кафедраи адабиёти донишкадаро намуданд. Ин боварӣ ва эътимод муаллими тозаташаққулёфтаро ба таҳқиқи амиқи адабиёт камари ҳиммат бандонд ва ин мавҷи сарнавишт ӯро ба самте мебурд, ки дар он боди адабиёту фарҳанг бо қудрати шадид мевазид ва шоири ҷавонро ба гирдоби худ мекашид.

Баҳром Фирӯз то соли 1964 дар он донишкада, дар баҳши адабиёти тоҷик омӯзгорӣ кард, вале шавқу рағбати шеър гуфтан ва ҳисси сурудан ӯро тарк накард ва дар ниҳоят парвариши ҳамин эҳсос ва отифаи олии эҷод буд, ки маҳсули қалами Баҳроми ҷавон дар моҳномаҳову рӯзномаҳо интишор мешуданд ва барои идомаи фаъолиятҳои нави-наш соли 1964 ба Душанбе рафт то аз имконоти омӯзишу таҳсили густартадару фарохтари пойтахт баҳраманд гардад.

Ҳамзамон ба Душанбе расидан дар Иттифоқи оҳангсозони Тоҷикистон, ба ҳайси шоир-мушовири оҳангсозон дар интиҳоби матни суруду операю кантатаҳо ба кор шурӯъ намуд ва баъдан муҳаррир ва сардабири баҳши адабӣ ва намоишкорӣи Кумитаи давлатии ҶШС Тоҷикистон оид ба телевизион ва радиошунавонию низ бар уҳда гирифт.

Маҷмӯаи нахустини ӯ “Розҳои маҳтобшаб” соли 1967 ба нашр расид ва дар кӯтоҳтарин фурсат мақбули дӯстдорони шеър афтода, ашъори тозаҷопшуда даст ба даст мегузашт.

Соли 1969 фаъолияти телевизионро ба рӯзноманигорӣ иваз намуда раёсати бахши ташвиқот ва тарғиботи рӯзномаи “Комсомоли Тоҷикистон”-ро (фёлан “Ҷавонони Тоҷикистон”) бар дӯш гирифт.

Соли 1969 Баҳром Фирӯз бо тавсияи бевоситаи устод Мирзо Турсунзода ҳамчун мудирӣ шӯъбаи танқиди адабии маҷаллаи “Садои Шарқ” — нашрияи Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ба кор даъват карда шуд ва соли 1971 ба узвияти Иттифоқи Нависандагони ИҶШС (СП СССР) пазируфта шуда, чун шоир бо ашъори ғанӣ маъруфият касб кард, вале дар идомаи фаъолияти адабӣ таълифи насри бадеӣ, махсусан жанри ҳикоянависиро ҷиддан пайгирӣ намуда ба наср рӯ овард ва аввалин ҳикояи худ — “Бобо”-ро дар моҳномаи “Садои Шарқ” соли 1971 ба таъб расонд.

Аз соли 1978 то авоили соли 1980 Баҳром Фирӯз ба ҳайси мудирӣ идораи адабиёти бачагону наврасони нашриёти “Маориф” анҷоми вазифаи кард.

Дар нимаи дуввуми соли 1980 мудирӣ шӯъбаи адабиёти бадеии рӯзномаи “Маданияти Тоҷикистон”-ро ба уҳда дошт, вале дар соли 1981 барои рушду равнақи фаъолияти адабӣ ба нашриёти “Маориф” баргашт.

Баҳром Фирӯз пас аз таъсиси нашриёти “Адиб”, аз нашриёти “Маориф” ба ин интишороти тозатаъсис ба ҳайси мудирӣ шӯъбаи адабиёти муосир интиқол ёфт. Солҳое, ки ӯ мудирӣ шӯъбаи адабиёти муосирӣ нашриёти “Адиб”-ро бар уҳда дошт, дар паҳлуи худ муҳаррирони ҳирфаиро фароҳам овард ва барои боло бурдани сифату кайфият ва

беҳтар намудани мӯҳтавои кутуб талошҳои шоиста ва назаррасе аз худ нишон дод.

Баҳмани соли 1990, пас аз пош хурдани давлати шӯравӣ ва ба истиқлолият расидани Тоҷикистон, таҳаввулоте дар рӯзгори нависанда низ ба вуқӯъ пайваст. Баҳром Фирӯз дар Иттиҳоди нависандагони вилояти Ленинобод фаъолияти хешро идома дод ва сипас ба унвони муҳаррир дар рӯзномаи “Ҳақиқати Ленинобод” анҷоми вазифа намуд. Дар муддати кӯтоҳ бо ибтиқории ӯ маҷаллаи ҷадиди “Сайхун” таъсис ва нашр гардид ва то поёни умр Баҳром Фирӯз сардабирии маҷаллаи мазкурро бар уҳда дошт.

Соли 1991 Баҳром Фирӯз нахустин барандаи мукофоти тозатаъсиси Иттифоқи нависандагони Ҷумҳурии Тоҷикистон — Ҷоизаи адабии ба номи устод Садриддин Айни гардид.

Мутаассифона, 25 сентябри соли 1994 умри Баҳром Фирӯзро нобахангом канда гардид ва нависанда дар оромгоҳи “Гумбази Қошуқ”-и шаҳри Хучанд ба хок супорида шуд.

Баҳром Фирӯз новобаста аз кӯтоҳии умр адиби пурмаҳсули тоҷик буда ба майдони адабиёт чун шоири ишқсаро ва зиндагидӯст ворид гашт ва дар муддати кӯтоҳ чун насрнависи нуқтасанҷу адолатпарвар эътироф гардид. Баҳроми Фирӯз муаллифи маҷмӯаҳои зерин аст:

1. “Розҳои маҳтобшаб” — Душанбе, “Ирфон”, 1967 (шеърҳо)
2. “Силсила” — Душанбе, “Ирфон”, 1973 (шеърҳо)
3. “Пайи ситора” — Душанбе, “Маориф”, 1975 (ҳикояҳо)
4. “Ганҷ аз вайрона” — Душанбе, “Маориф”, 1978 (повест ва ҳикояҳо)
5. “Рухсора” — Душанбе, “Ирфон”, 1978 (повест)

6. “Ту танҳо не” — Душанбе, “Маориф”, 1980 (повест ва ҳикояҳо)
7. “Ты не одинок ” — Москва, “Детская литература”, 1981 (повесть и рассказы)
8. “Ҳақиқати талх” — Душанбе, “Ирфон”, 1981, (ҳикояҳо)
9. “Аз арш то фарш” — Душанбе, “Маориф” ,1983 (достон ва ҳикояҳо)
10. “Тафти дил” — Душанбе, “Ирфон”, 1984 (шеърҳо)
11. “Тору пуд” — Душанбе, “Маориф” ,1985 (достон ва ҳикояҳо)
12. “Агар вай мард мебуд...”— Душанбе, “Адиб”, 1987 (повестҳо)
13. “Пеш аз шаби арусӣ” — Душанбе, “Адиб”, 1989 (ҳикояҳо ва достонҳо)
14. “Была бы она мужчиной” — Душанбе, “Адиб”, 1990 (повесть и рассказы)
15. “Саҳнаи гардон” — Душанбе, “Адиб”, 1993 (мақола ва очеркҳо)
16. “Ғафлатзадагон” — Душанбе, “Адиб”, 1999, (роман, нашр пас аз рехлат).

Бархе аз ҳикояҳо ва силсилаи шеърҳои Баҳром Фирӯз дар матбуоти Русия, ки он замон матбуот ва интишороти марказӣ дар шаҳри Маскав дониста мешуд, низ ба чоп расидаанд, ки иборатанд аз: “Таронаи октябр” (1967), “Наврӯзӣ” (1968), “Утренняя книга” (1971), “Млечный Путь” (1972), “Поклон земле родной” (“Художественная литература”, Москва 1974), “Колосья одного снопа” (1976), “Восход” (ш.Фрунзе, 1978), “У подножия голубых гор” (“Художественная литература”, Москва 1979), “Фаввора” (1979), маҷмӯаи адабиёти бачагонаи тоҷик, “Ласточка” (1981) ва бархе аз осораш ба забонҳои мардумии ИҶШС тарҷума шуда ҳамчунин дар матбуоти бурунмарзӣ, аз ҷумла Ҷумҳу-

рии Исломии Эрон, Булғористон, Чехия, Словакия ва Ҷопон низ интишор ёфтаанд.

Баҳром Фируз ҳамчун муттахасиси забон ва адабиёти рус дostonҳои адибони русзабон аз қабили: М.Лермонтов, А.Блок, Д.Кугултинов, Ф.Алиева, осори насрии П.Свирки, А.Грин “Бодбонҳои қирмизӣ” ва шеърҳои шоирони булғору узбеку озарӣ ва матни беш аз панҷох (<50!) филмномаҳоро ба забони тоҷикӣ тарҷума кардааст.

Шоир ва нависанда, публицисти шинохта, аваллин барандаи Ҷоизаи адабии ба номи С. Айни, Аълочи фарҳанги Тоҷикистон, Корманди хизматнишондодаи маданияти Ҷумҳурии Тоҷикистон Баҳром Фирӯз аз худ осори адабии ғанӣ боқӣ ва ҳамчун фарзанди дилсӯзи миллати тоҷик аз тариқи интишори пайвастаи мақолот ва очеркҳои мухталиф дар матбуоти ҷумҳурӣ ва барномаҳои телевизиониву радиой роҷеъ ба мушкилоти адабиёт, пешрафти фарҳанг, равнақи маданият ва рушди иқтисод дар ташаккули фазои фарҳангии кишвар нақши муассир ва сахми босазое гузоштааст.

Иттилои бештар дар сомонаи расмӣ: www.firuz.tj

БОБО

Ман ҳамроҳи бобоям ба деҳа меравам. Бобоям пиранд, ман ҳоло бачаам. Бо вучуди ин сӯхбати мо гарм аст.

Баъди як соли ба шаҳр кӯчиданамон дадаам ба ҷанг рафтанд. Чаҳор сол дар ҷанг буданд. Дар тӯли ин солу

моҳҳо рӯзе набуд, ки ман деҳаамонро ба ёд наоварда бошам. Аз боғҳои мевазору сою чашмасорон, аз рама-ҳои бузу гӯсфанду ча-рогоҳҳои сабзу гулпӯ-ши он, аз одамони дилкушодаву ҳиммат-баланд ва хушҳолаш бо муболиғаҳои

зиёд ба дӯстони шаҳриам ҳикоя мекардам. Ман деҳаамонро пазмон будам. Модарам мегуфтанд, ки дадаат аз ҷанг баргарданд, мо боз ба деҳа кӯчида меравем. Дадаам дар номашон ҳамин хел навиштаанд. Дар ҷанг деҳаамонро хоб медидаанд, оби чашмаро хоб медидаанд. Боз бӯйи хирмани навкӯфтаи гандум ба димоғашон мерасидаст. Зиндаву саломат аз ҷанг баргарданд, аввал ба деҳа рафта, ду кафашонро пур карда, аз чашма об менӯшидаанд.

Ниҳоят он рӯз ҳам расид: падарам аз ҷабҳа мустақим ба деҳа рафтанду падарбузургамро фиристоданд, ки аз шаҳр моро кӯчонда баранд. Модарам аввал ҳайрон шуданд, ки дадаам чаро рост ба назди мо наомада, ба деҳа рафтаанд.

— Аз баъзе шиносони инҷойияш дилмонда барин, — гуфтанд бобоям.

Ман ба маънии ин хел суханони он кас дуруст сарфаҳм намеравам.

Ана, ба ҳамин тариқ, ҳоло ману бобоям ба деҳа равонем.

Дашти ҳамвору якранг ва бе долу дарахт ақиб монд. Мо ба домани кӯҳҳо расидем ва якбора ба дараи кӯҳ, ки шав-шуви оби сойчае хомӯшии онро халалдор мекард, даромадем. Дар ду тарафи роҳ кӯҳҳои баланд ва шаху зовҳо соя андохта буданд. Паррандагони бешумори ин ҷо, ки чириқ-чириқ, чув-чув садо мебароварданд, аз ҷӣ сабаб бошад, ба ман бегона намуданд. Гунчишкакони сабзу нилобӣ, сурху зард дучор мешуданд, ки ман номашонро намедонистам. Онҳо ҷӯҷаи парида наметавонистагӣ барин аз як шох ба шохи дигар ҷаҳида, маро фирефтаи мехостанд.

Мисле ки, паррандагон ҳам ба мисли мо — бачаҳо баҳорро бесаброна интизорӣ мекашанд. Баҳор наомада, онҳо парида меоянду хомӯшии зимистон мераванд.

Умуман, агар ба хониши паррандагон бодикқат гӯш кунед, мефаҳмед, ки онҳо ба сари худ, беҳуда чаҳ-чаҳ намезананд. Ана, гӯш кунед, яке бо дигаре ҳамовозӣ мекунад, дар ҷавоби фарёди яке дигаре садо медиҳад. Ҳо, ана, дар он ҷо ҷамъ шуда, бо ҳам баҳсу хархаша мекунанд. Баъзан, аввал ду тан ором нишаста, сӯҳбат мекунанду баъд ба манша мегузаранд.

Гоҳо дар осмон калхоте пайдо шуда, ором чарх мезанад. Ба синфи пурғулғула гӯё муаллим даромада бошад, паррандагони атроф якбора хомӯш мешаванд.

Ҳоло ману бобоям ба деҳа меравем. Вақти ба шаҳр кӯчиданамон ман хурд будам, ба мактаб намерафтам. Дар деҳа хешу таборамон бисёр, аммо ман аз ҳама зиёдтар ҳамсоямон — амаки Хушвақтро ёд дорам. Марди миёнақади ситорагарм, бурутдор буданд. Амаки Хушвақт ба мо хеши наздик набошанд ҳам, ба қавли модарам, бо дадаам дӯсти ҷонӣ будаанд. Он кас баъди кор аксар вақт бо ман андармон мешуданд. Ман гаҳвораи духтарчаашонро меҷунбонидам ва дар ивазаш аз он кас қандалоти коғазпеч мукофот мегирифтам, ки онро дар деҳа “гижбил” мегуфтанд. Амаки Хушвақт боре аз сой ба ман гулмоҳӣ дошта доданд. Ёд дорам, рӯзе бодбаракпарронии бачагони бузургсолтарро дида, “бодбарак сохта медиҳӣ” гӯён, модарамро хеле азият додам. Амаки Хушвақт ба ман бодбарак сохта доданд. Он солҳо мудирӣ дӯкон буданд. Мегӯянд, ки ҳоло он кас одами калон шудагӣ... Дар ҷойи дигар хона сохта, аз ҳамсоягии мо рафтагӣ.

Роҳ печутоб хӯрда, бештар ба дарунтари дара медаромаду деворҳои он ба сӯйи мо ҷафстар мешуд. Ба боло нигоҳ кунам, ба назар чунон менамуд, ки гӯё қул्लाҳо чун сутунҳо ба китфи худ осмонро дошта истодаанд. Диламро ваҳм зер мекард. Кошкӣ, зудтар аз бағали

хилвати ин кӯҳҳо баромада, ба ягон деҳа ё ҳадди ақал ба манзили чӯпонон мерасидем. Ман бо халачӯб ба гардани хар зада, онро аз роҳ боздоштани шудам, то ки аз бобоям, ки бо хари сустпойи худ хеле ақиб монданд, дур наравам.

Гашти харро суст кардаму чӣ гуна бо дадаам вохӯрданамро пеши назар овардани шудам: Бузургсолон аз ҷанг омадагиҳоро оғӯш гирифта, вохӯри мекунанд. Ман дадаамро андаке дар ёд дорам. Рӯзи ба ҷанг рафтанишон маро боло бардошта, дар саҳни истгоҳи қатор бо модарам гуфтугӯкунон, худо ҳофизиашон дар ёдам мондааст. Баъд аксашонро фиристоданд. Ман одамро аз аксаш шинохта наметавонам. Акси падари Олимҷонро дар хонашон борҳо дида будам. Аммо як сахарӣ, вақте ки ба мактаб мерафтам, он кас ҷомадон дар даст дар раҳ пеш омаданду нашинохтам. Агар мешинохтам, тозон ба холаи Назокат хушхабар мебудаму шодиёна мегирифтам. Ҳар хонаводае, ки чашм ба роҳ аст, барои шодиёна чизе пинҳон карда дорад... Дадаам нишону медали зиёд гирифтагӣ. Ҳар бор дар мактубашон ордени нав гирифтанишонро менавиштанд. Агар дар шаҳр мебудем, ман ҳам бо дадаам ба кӯча мебаромадам, бачаҳо дида ҳайрону ҳасудӣ мекарданд.

— Бобо, дадаам ордени бисёр доранд-а? — ба ақиб нигариста, аз бобоям, ки ба мушкилӣ ба хари ман расида омада буданд, пурсидам.

— Ҳа, рӯзи омаданиш сари синааш пури орден буд. Баъд, ба фикрам гирифта монд.

— Ба кучо гирифта монданд?

— Ба ягон ҷо руст кардагист-дия.

— Ордена руст намекунанд, ҳама овехта мегарданд-ку!

— Ҳй... Ҳар бор шишта хезад, шутури зангӯладор барин ҷарангос занонда гардад?

Ман ба ришханди бобоям ҷавобе нагуфтам.

— Ордени Ленин ҳам доранд?

— Аз ҳар хелаш буд.

— “Ситораи тилло” надоранд?

— Доштагист. Муаллимони мактаб омада буданд, дадата дар қишлоқ аз ҷама пурорден гуфтанд.

— Шояд “Ситораи тилло” надоранд, қаҳрамон нашудаанд. Шумо намедонед. Аз гузари мо як нафар қаҳрамон шуда, “Ситораи тилло” гирифта буд, ҳукумат ба вай ҷама чиза бепул дод. Ҳонаи нав дод, гов дод.

Ҳари бобоям боз ақиб монд. Ҳудашон пинак мераванду харашон ақиб мемонад. Ҳайрият, ки хар пинак намеравад, набошад ҳоло чандин бор ба замин ғелида, пешониамон қашқа мешуд. Ба хар мушқил, ҷонвар як умр дар азоб: савор мешаванд, хала мекунанд, бор мекашонанд, баста мемонанд...

Курраи ҳари ман дар деҳа мондааст. Ҳоло ҷонвар бе халаву шатта ба пасту баланд нигоҳ накарда, йӯрға мекунад. Ҳари бобоям пиру коҳил, фақат бо зарби халачӯб роҳ мегардад. Бобоям мегӯянд, ки аз зарбаи халачӯб пӯсташ чунон ғафс шудааст, ки акнун ба вай шатта таъсир намекунад. Бобоям ҳоло харро ба ҳоли ҳудаш монда, чашмонашон нимпӯш, сурудеро замзама мекунанд. Ҳар буттаҳои сари роҳро даҳан зада, хоҳам-нахоҳам по мемонад. Бобоям одами аҷибанд. Ба корҳои он кас гоҳ қаҳри одам меояд, гоҳ механдад. Модарам мегӯянд, ки он кас одами қадим, сахтиву сустии бисёр дида, кӯфта шудаанд. Ба пириашон нигоҳ накарда, дастҳои беминнати хурду калони деҳа будаанд. Одамон ҳар чӣ гӯянд, хуб мегуфтанд, одати не гуфта, касеро ранҷондан надоштанд.

— Бобо, тезтар ҳай кунед! — тоқатам тоқ шуду фарёд кардам.

Он кас овози маро шунида, ба сӯям як назар партофтанду харашонро халачӯб заданд. Баъд ба ман расида омада “Чӣ гуфтӣ?” гӯён пурсиданд. Гӯшашон вазнин шудааст, овозро мешунаванду чӣ гуфтани касро нафаҳмида, ба чашми одам нигоҳ карда мемонанд, гӯё аз чашми кас сухани гуфтаи ӯро фаҳмидани мешаванд.

Рӯбоҳе аз селраҳа баромада, ба сӯйи мо сарашро гардонда ду-се бор нигоҳ карду бежавотир ба кӯҳ рост шуд.

— Бин, рӯбоҳ! — дида истода бошам ҳам, бохабар карданд бобоям.

— Бобо, дар ин кӯҳ гург ҳафт? — оқибат саволеро, ки қалбамро мехарошид, ба забон овардам.

— Ҳафт ҳам гап шуд! — шояд саволи ман бечо буд, ки бобоям табассум карданд. — Ҳоло дар поён, дар сари роҳ турбатро дидӣ? — Бобоям ба ақиб ишора карданд. — Турбати як сарбоз. Порсол зимистон гург хӯрд, — мисле ки ягон узвашон, андомашон ба дард омада бошад, бобоям рӯ турш карда, хомӯш шуданду баъд аз таҳти дил оҳ кашида монданд.

Дили маро ваҳм зер кард. Аммо амиқтар фикр кунам, гапи бобоям ба ҳақиқат рост намеояд. Сарбози сурхи аз ҳама зӯрро, аз ҳеҷ кас наметарсидагиро гург мехӯрдаст! Бобоям филм намебинанд-дия.

— Гург сарбозро хӯрда наметавонад! — эътироз кардам ман. Ба ҳар як даъвои он кас розӣ шавам ҳам, ба ин сухан тан дода наметавонистам. — Сарбоз фашистро мепаронаду аз гург метарсад?!

— Чӣ, сарбоз шох дорад? Вай ҳам бандаи худо-дия!

— Агар вай сарбоз бошад, гургро мепаронд. Сарбоз не!

— Туфангаш набудааст. Ханҷар доштааст.

— Нагуфтам! Бемилтиқ бошад, вай аскар не!

— Хайр, ба гумонат вай кӣ буд? — бобоям бо истеҳзо ба ман нигаристанд.

— Ман чӣ донам? Аммо вай сарбоз не! — Сарбози сурхро ин хел паст задани он кас ба ман намефорид.

— Хайр, ба ҳар ҳол, аз ҷанг меомадааст, — қадре паст фуромаданд бобоям.

— Чаро танҳо ба раҳ баромадааст? — Чунон ғамгин будам, ки овозам ба гӯшам бегона расид.

— Дар рӯзи равшан-а! — Бобоям саволи маро нашуниданд.

— Аз ҷабҳа омада, дар маркази ноҳия улав наёфта, пиёда ба роҳ баромадааст. Дар роҳ аз пешаш Исмати номарасон баромада, хоҳиш кардааст, ки аз роҳ баргардад, не гуфта, худравӣ кардааст. Гургон аз пайи Исмат ҳам тохтаанд, аммо аспаш халос кардааст. Ба аспаш расида натавонистанд. Сарбозбача, раҳматӣ, ҷавони базарда будааст, аз раҳаш нагаштааст. “Фашистро бурда ба хонааш монда омадаму аз тарси гург аз раҳ гардам? Не-е! Бепарво бошед, ханҷар дорам”, гуфтааст. Ин не, он не, аҷал расидагӣ, — бобоям бо дард боз оҳе кашиданду “ё оллоҳ” гуфта монданд. Баъд халачӯбро аз гиребонашон дароварда, тахтапушташонро хориданд.

— Баъд чӣ шудааст?

— Чӣ мешуд, бечорара гург хӯрдааст. Устухонҳояш мондааст. Гург ҷомадонашро ҳам тика-тика кардааст.

— Бо ханҷараш назадаст охир? — Акнун аз ҳад зиёд ба даҳшат афтода, харамро аз паҳлӯи хари бобоям мерондам.

— Қарибиҳои намози дигар аз ноҳия мошин катӣ одамон омада мебинанд, ки дар таҳи кӯҳ як гург дароздароз уллос мекашад. Мошин наздик меояду гург мегурезад. Нигаранд, ки устухони одам, ҷомадон ва як гурги дигар мурда... Вақте ки гургон дармеафтанд, ҷавонмард башаст якеашро ханҷар мезанаду теғ ба устухони гург дармонда, дигар онро кашида гирифта наметавонад. Гурги дигар аз қафо гирифта, бечораро аз пой афтондаст. — Пас аз каме хомӯшӣ бобоям боз илова карданд: — Устухонҳоша дар як халта ғун карда ба хок супурданд.

Акнун ин макон ба назари ман ниҳоят шум ва даҳшатангез гашт. Дилам мехост, ки мурғе шуда парвоз кунаму дар як мижа задан аз ин дараи беҳосият берун равам. Саволҳои бисёре қалбамро мефишурданд, аммо аз пурсидан ибто мекардам. Фаҳмидан мехостам, ки гургҳо ба мо ҳам ҳамла карда метавонанд ё не? Гоҳе ба назарам чунин менамуд, ки дар паси ҳар як сангу ҳар як бутта гурге роҳи моро мунтазир аст.

— Шумо аз ин роҳ ягон бор шабона гузаштаед? — Беихтиёр савол медиҳаму метарсам, ки боз ягон ҳодисаи даҳшатнокро нагӯянд.

— Ягон бор гуфтӣ? — Мисли ҳамеша бобоям аввал саволи маро такрор пурсида, баъд аз дур ҳарф оғоз мекунанд. — Як замонҳо аз ин раҳ одам на шаб гузашта метавонист, на рӯз. Макони дузду раҳзан буд. Аз инқилоб ду сол ё се сол пеш амакамро дар ҳамин раҳ барои ним пуд гандум дуздон кушта, ба чоҳ партофта буданд. Э, аҷаб замонҳое буд. Дар Миёнкол чоряккорӣ карда, каму беш ризқу рӯзӣ ёфтам, аммо илочи ба хона овардан набуд. Ба маслиҳат сари зимистон кӯчида, ба он тараф рафтем.

Зимистона дар ҳамон ҷо гузаронда, сари баҳор боз ба деҳа омадем.

Бобоям ба хаёл рафта, хомӯш шуданд.

Ман дадаамро пеши чашм оварданӣ шуда, ҳар қадар кӯшиш кардам, нашуд. Фақат қомати баландашон дар ёдам. Баъд дар хаёли худ дадаамро ба ягонтои он мардоне, ки аз ҷанг омада буданд, монанд карданӣ шудам. Не, ин ҳам нашуд. Агар баъзеи онҳо монанди дадаам лоғару қадбаланд бошанд ҳам, ба он кас шабеҳ набуданд. Чаро монанд набуданд, намедонам. Модарам мегӯянд, ки дадаат аз беҳобӣ ба ҷанг рафтанд. Як бор он касро духтурҳо гардондаанд. Пичингу таънаҳо шунидаанд, ба тӯҳматҳо гирифтор гаштаанд. Сонӣ дадаам аризаи довталабӣ додаанд. Аризаашонро рад кардаанд. Дадаам такроран ариза додаанд. Баъди ин ҳодиса хобпар шудаанд, шабҳо хобашон набурда, печутоб хӯрда мебаромадаанд. Оқибат дархосташон қабул шудасту ба чабҳа рафтаанд.

— Ҳо, дар таҳи зов сиёҳира дидӣ? Ҷор аст, — бобоям бо халачӯби худ ба камари кӯҳ ишора карданд. Аз ҳамин ҷо ба ғор даромада, аз болои деҳа мебарой. Деҳа дар ақиби ҳамин кӯҳ. Мо кӯҳа чарх зада меравем.

Дар таҳи зови ваҳмангез сиёҳие ба назар мерасид, ки аз раҳ даҳани ғалбер барин менамуд.

— Даҳанаш хурду аммо дохилаш, торафт васеъ шудан мегирад, — бовар накардани маро дида, шарҳ доданд бобоям.

— Шумо ягон бор аз ин тараф ба он тарафаш гузаштаед?

— Не, ман нагузаштаам, аммо ҳамин тавр мегӯянд. Даруни ғор торик, роҳ гашта намешавад. Солҳои инқилобу босмачигарӣ буд. Ман баҳору тобистон дар кӯҳ кор

мекардам. Шудгор мекардам, тухм мепошидам, гандум медаравидам, хирман мекӯфтам. Аз баландӣ ба деҳа роҳ гирифтани камондоронро аз дур медидаму як ғарамча алафи хушка алав мезадам. Мардуми деҳа дудро дида, бо асбобу анҷому васоилашон, бо фарзандҳояшон дар ҳамин ғор паноҳ мебурданд.

— Душман ба ғор даромада наметавонист?

— Ғайбдон шудаст-чӣ! Роҳи ба ғор мебурда чап, рафтан осон не. Даруни ғор торику ноҳамвор.

— Агар душман шабона ояд, чӣ кор мекардед?

— Шабона — осон... Ҳамин ки ба деҳа даромаданд, мардум дар торикӣ тез ҳисобашона меёфтанд... Аммо як шаб дар таҳи дари Намоз гуфтагӣ ҳамсоёамон ногоҳ панҷ нафар савора дар китф милтиқу қаторвазна пайдо мешаванд. Намоз ҳамон шаб дар хона набудаст. Сардори даста овозаи ҳусни духтари уна шунида ошиқ гашта будаст. Духтараш ҳам духтар буд-дия, дар рӯзи равшан агар ногаҳон рӯ ба рӯ ояд, парӣ мегуфтӣ. Берӯзӣ ҳусни худодод дошт. Ин хел ҳусна хосияташ кам мегӯянд. Ана, баъд дар ҳасрати ҳамон духтар волидайнаш абгор шуданд. Ғами ҳамон духтар катӣ рафтанд.

— Савораҳо шаб омада чӣ кор карданд, аввал гӯед.

Бобоям ҳамеша ҳамин хел: ҳарфи гуфта истодаашон мемонаду як нӯги онро гирифта ғоз медиҳанду ғоз медиҳанд. Хайр, хушрӯ будаст, ҳамин ҳам гап шуд.

— Савораҳо аз асп нафуромада, “Як коса об барор” мегӯянд. Зани Намоз об барорад, рад мекунанд. “Аз дасти Санам об хӯрданӣ омадем, Санам об барорад” гӯён, талаб мекунанд. Номи духтар Санам буд. Аз дасти вай обро гирифта менӯшанду худашро ба асп савор шав мегӯянд.

— Баъд чӣ шуд?

— Чӣ мешуд, духтар ҳам, савораҳо ҳам бедарак шуда рафтанд... Ҳа, воқеан, ба қарибӣ аз духтар хабаре ёфтанд: дар Мирзочӯл бачаю качааш катӣ саломат будаст. Ба сардори савораҳо расида будаст.

Монанди аксар пирамардон падарбузургам низ ҳикоеҳои саргузашти худ, ҳодисаҳои дидаву шунидаашонро дӯст медоранд. Ба хотири он ки ман шунавандаи хубам, дилгир нашуда гапашонро гӯш мекунам, баъзе нозу нузи маро мебардоранд. Кунҷковона ҳар хел савол диҳам ё ба ҳарфашон розӣ нашуда, баҳс кунам, намеранҷанд. Агар аз ҳад гузаронам, “Оббо, маҳмаддоное! Хайр ҳеҷ гап не, гаҳ аз пир, гаҳ аз мурид”, гуфта мемонанд.

Роҳ қад-қади сой торафт боло мерафт. Кӯҳҳои ин ҷо пур аз буттаҳои хордори қачқак, ҷо-ҷо бодом ба назар мерасид. Мо харҳоро ба ихтиёри худ мондем. Бобоям мегӯянд, ки хар роҳи як бор тай кардаашро ҳаргиз фаромӯш намекунад, дар шаби торик ҳам раҳгум назада меравад.

— Бобо, гург харро мехӯрад, аммо ба асп зӯраш намерасад-а?

— Баъзе аспон гургро мекушанд. Ба чашми худ дидаам.

— Не-е?! — таачҷуб кардам ман. — Асп гургро кушт?

— Кушт, кушт. Аввал қӯшлагад зада, майиб кард. Гург гурехтани шуд, лекин асп намонд, газида-газида кушт. Асп ҳам асп буд-дия! Акнун ин гуна аспҳои намонданд.

— Хайр, гӯед, ки ба ҳамин аспҳои мо зӯраш мерасад ё не? — “Аспҳои мо” гуфта ман аспҳои колхозу идораҳоро дар назар доштам, ки он солҳо дар ҳама ҷо кор мефармуданд, аз аробаи нон то ғаллаи ба ҷабҳа мефиристодагӣ ҳама чизро бо онҳо мекашонданд.

— Ба зӯрӣ зӯраш намерасидагист, аммо мехӯрад исқот. Ҳар сол зимистон се-чор аспӣ колхозро мехӯрад.

— Чӣ хел, зӯраш нарасад ҳам, мехӯрдааст! Гапатонро кас намефаҳмад.

— Зӯраш намерасад, аммо мехӯрад! Гург фиреб медиҳад. Гургон аспро аз гала ҷудо карда, ба ягон баландӣ мебаранд. Ҳамин ки асп аз баландӣ ба поён сарнишеб шуд, гург аз думи асп саҳт кашида, сонӣ якбора сар дода мефиристад. Асп ба шиддат парчин шуда меафтад. Ҳамин ки афтод, дигар имкони бархестан надода, тала мекунад.

Акнун мо аз тангноӣ кӯҳ раҳой ёфта, ба водӣ баромадем. Баъд заминҳои лалмӣ, аз паси он боғу киштзорҳо пеш омаданд. Дар сари роҳ ҳар ҷо-ҷар ҷо тутҳои каллаки пир монанди пирони қадҳамидаи асобадаст гӯё ба роҳ менигаристанд.

— Ишш!.. Иш-ш! — Харашон аз роҳ истода-наистода бобоям худашонро зуд ба замин партофтанду харро пеш андохта, ду-се халачӯб заданд.

— Ман ҳам фуриям?

Дили ноҳаҷам пурсиданам аз овозам ё оҳанги суҳанам маълум шуд магар, бобоям:

— Ҳай кардан гир, — гуфтанд. Баъди андаке илова карданд: — Ман ин раҳро пиёда гузашта, мӯям сафед шуд. Як вақтҳо ду пуд гандум дар пушт аз шаҳр пиёда меомадам. Устухони мо ба меҳнат саҳт шуд. Ҳоло ҳам кор накунам, ҳаракат накунам, пиёда нагардам, наметавонам, аз касал бадтар мешавам. Нафасам кӯтаҳ шуда, сари синаам дард мекунад, сарам вазнин мешавад. Мисле ки, тану ҷони одам ҳам қонуни Ҳукумати Шӯроро фаҳмидагӣ барин. Ҳар кас кор накунад, намехӯрад мегӯянд-ку!

Мо аз назди молхонае мегузаштем. Ду саги монанди хирс калон ва бадҳайбат ба сӯямон давида, моро саросема карданд. Бобоям пой ба замин кӯфта, бо таҳдид “хап шав!” гуфтанду сағҳои наздик омада истоданд.

Дар сари чашма, ки марғзоре буд, ду-се аспи кишанзада мечарид. Ба димоғ бӯи порую арақи ҳайвонот мезад.

— Бобо, говатон чандта? — пурсидам.

— Гов надорем, писарам. Говро кайҳо ба колхоз супорида будем, — маънос иқрор карданд бобоям. Баъд шарҳ доданд: — Зимистони парерсол на ба худамон як ҷав хӯрдани монд, на ба гов як пар қаҳ. Ба колхоз дода, камтар ҷаву картошкаву сабзӣ гирифтём.

— Чаро тобистон алаф нағундоштед?

— Тобистон аз хона дур будам. Ҳамаи хирманҳои Коризи болоро ман бод кардам.

— Аз хирман чаро гандуму ҷав наовардед?

— Боракалло! — Ба содалавҳии ман хандиданд он кас.

— Охир хирман — хирмани колхоз-дия!

Бобоям харашонро аз роҳ боздошта, бори онро, ки ба як сӯ қач шуда буд, рост карданд. Баъд расида омада, ба бори хари ман зеҳн монданд:

— Ба тарафи рост камтар зер кун.

Боз ҳар ду хомӯш монда, ба фикру хаёли худ банд шудем. Ман бобоямро, ки баҳор аз паси ҷуфтронҳо ба замин тухм мепошиданду баъд тобистон хирманҳоро паси ҳам кӯфта, бод мекарданд, пеши назар овардам. Пеши назар овардам, ки чӣ гуна тамоми алафҳои марғзорро дигарон медараванду барои гови бобоям чизе намонанд.

— Бобо, говатон гӯсола надошт? — Ба ақиб рӯ гардонда боз пурсидам.

— Колхоз гӯсолааш катӣ баркашида гирифт.

— Чӣ хел баркашида гирифт? — Ҳайрон шудам ман.

— Ба тарозуи калон монда, баркашида гирифт. Сонӣ, ба ҳар килоаш ҳисоб карда, ба мо ҳақ дод. Мудири анбор Ҳосилкачова чӣ хел ҳисобу китоб кард, худаш медонаду худо.

— Шумо говатонро сер карда, баъд баред буд, ё гурусна бармекашад?

— Баъзеҳо ҳамин хел ҳам карданд, — хандиданд бобоям. — Доштагӣ дег-дег атолаи оби раббано хӯронда, баъд бурд. Ба авлоди мо ин хел корҳо намефорад. Худо аз ҳалолаш диҳад.

Бобоям чорук дар по бардам, чолок қадам монда меомаданд. Пийёдагардии он касро дида, ман ҳам аз хар фуромадам. Рӯз гашт карда, акнун аз ҷониби кӯҳ шамолаки сард мевазид. Замин, ки ҳоло кӯрпаи барфаширо партофта, ба назари ман луч менамуд, гӯё аз сарди меларзид. Сабза нав медамид, гоҳ-гоҳ бойчечаку сияҳгӯш ба назар мерасид. Дар рӯи шаҳҳои паҳн-паҳни сари роҳ аз оби борон кӯлмакчаҳои беҳисоб пайдо шудаанд. Мисле ки касе сангҳоро мисли сӯроҳи ангуштпона, баъзан аз он калон, баъзан аз он хурд, гоҳе дӯлча ва ҳованча барин кофта, об пур кардааст. Ман ҳамаи ин аҷоиботи табиатро тамошо мекардам, аммо як тарафи ҳушам ба дадаам банд буд. Модарам мегуфтанд, ки дадаам аз ҷанг баргардад, кор мекунанд, мо ҳам хуб зиндагӣ мекунем. Дадаам чӣ кор мекарда бошанд? Аҷаб не, одами калон шаванд, он кас хондагӣ-ку. Агар раис шаванд, нағз мешавад. Бачаҳо — ҳамашон аз писари раис метарсанд, бузургсолон ҳам метарсанд. Одам кадом мактаба хонад, раис мешавад?

— Бобо, дадаам ҳам раис мешаванд?

Бобоям ба гапи ман хандида монданду гап назаданд.

— Хайр, гӯед, чӣ хел одам раис мешавад?

— Бахташ омад кардагӣ мешавад.

Бобоям майли сӯҳбат надоранд. Ба гапзанӣ хушашон наояд, ҳамин хел ягон чиз мегӯянд. Агар ман раис шавам, ана ҳамон раиси “Фрунзе” Раҳимов барин мешавам. Ҳама ҳурмат мекунанд, “ҷони одам” мегӯянд. Ба хурду калон баробар, ҳамаро бо як чашм мебинад, гуфта таъриф мекунанд. Ин чӣ гуфтагиашон бошад? Боз Раҳимов колхозро худаш сохтагӣ будаст.

— Бобо, тирамоҳ колхозии шумо ҳам харбузаю тарбуз медиҳад?

— Хока.

— Моён як бор аз полези колхоз харбуза дузидем.

— И-и! — бобоям бо табассум ба ман нигаристанд. — Дар деҳаи мо дузд нест. Ҳар кас дуздӣ кунад, бурда зиндон мекунанд.

— Барои харбузадуздӣ ба зиндон намебаранд.

— Тухмдузд — шутурдузд мешавад мегӯянд. Касе, ки дар бачагиаш харбуза дуздад, калон шавад, гов медуздад.

— Худатон ҳеҷ дуздӣ накардед?

— Не.

— Қасам хӯред.

— Хайр, дар бачагӣ мева-чева дуздида бошам, дуздидагистам.

— Аз полези колхоз ҳеҷ чиз надузидед?

— Не-е! — Бобоям шубҳаомез табассум карданд.

— Дурӯғ мегӯед! — Аз табассумашон фаҳмидам. — Харбуза дуздидагистед? Гӯед, бобо.

— Мон ҳамин хел гапҳоро.

— Не, гӯед! — Исрор кардам ман. — Чӣ метарсед, гӯед. Ба ҳеҷ кас намегӯям. Қавли пионер якта.

Бобоям хандиданду баъд ба гап даромаданд:

— Хайр, аслаш, ин дуздй ҳам набудагист? — Баъд гӯё худ ба худ мегуфта бошанд: — Яқинан, агар дар ин дунё иқрор нашавем, дар он дунё ноилоҷ иқрор мешавем, — гуфтанд. — Парерсол, баҳор ду моҳ то ҷавпазй рӯйи нонро надидем. Аввалин хирмани ҷави колхозро кӯфтем, бод кардем, ба нӯҳ ҷувол бардошта фиристодему ду кас аз пасмондаи хирман ду кило-ду кило ҷав гирифтем. Ҳамон ҳам сангресадор буд... Баъд кадоме хабари инро ба раис расондаст. Як вақт моро ба идора ҷеғ заданду камтар дӯғу пӯписа карданд: одамон дар ҷанг хун мерезанд, барои ватан ҷон медиҳанду мо ин ҷо зиёнкорй мекардем! Ба кадом осиеби душман об мемондем... Ҳеҷ кас аз худи вай намеурсад, ки чор соли ҷанг мардум ҷояш омад, як пора карбос наёфт, ки ҷойи айбашро пӯшида, аз хона берун барояд, зану духтари ту аз кучо куртаву лозимии оҳораш нашикастагию обаш начакидагй мепӯшад?

Мо саргарми гуфтугузор ба роҳи аробагард баромаданамонро надониста мондем. Акнун роҳ аз байни боғҳо, қитъаҳои хурд-хурди заминҳои қорам мегузашт. Роҳи аробагард қад-қади сой тӯл кашида, монанди ресмони чигил тоб хӯрдаву печида боло мерафт, боз чарх зада поён мефуромад, лаҳза ба лаҳза моро ба деҳа наздик мекард. Дар боғҳо дарахти олуҷа сап-сафед гул карда буд. Дар тирагии бегоҳирӯзй байни дарахтони ҳанӯз саросар сияҳшоҳ ягон-ягон дарахтони навшукуфта ба шохашон чарбу кашидагй барин. Не, арӯс барин... Арӯсро бо ҷодири сафед печонда ҳамин хел мебиёранд.

— Ана, ин ҷо понздаҳ сол пеш як нишебии санглох буд, — бобоям ба қитъаи замини дар тарафи рости роҳ

воқеъбуда ишора карда, ба ҳарф задан даромаданд. — Солҳои аввали колхозӣ буд, бо дасти худ онро замини қорам кардам. Дар ин ҷойҳо то як пора замин ҳамвор шудан, шири аз модар хӯрдаи кас аз биниаш меояд. Ҳамаи санги ин тавораро (бобоям ба тавораи начандон баланди аз қайроқсангҳои хурду калон чидагӣ, ки он заминро аз роҳ чудо мекард, ишора мекунад) аз ҳамин замин чидам. Ҳар катӣ хок кашондам. Ҳар сол чӣ қадар пору мерехтам! Эҳ-ҳе! Ҳар ҷо-ҳар ҷояшро ӯра барин кофта, банд-банд хошок партофта гӯр кардам.

— Барои чӣ?

— Пӯсида, хок мешавад, заминро бақувват мекунад. Ку вай қувату вай ғайрат? Акнун одамон ба замин меҳр надоранд. Замин соҳиб надорад... — Бобоям боз ким-чиҳо гуфта, ба сӯйи он замин менигаранд. — Нисфи заминро, ки харобтар буд, юнучқазор кардам, ба нисфи дигараш кунҷит корида, даҳ синтир кунҷит гирифта будам! Ана, акнун боз ноқорам шуда рафт. Эҳ, ба чӣ машаққатҳо ҷӯйи қанда, об оварда, ана ин тутҳоро шинонда, пайванд кардам. Афсӯс...

Бобоям агар аз киштуқору деҳқонӣ ё заминро боғдорӣ суҳан сар кунанд, ба ҳеҷ кас навбат намедиҳанд, ҷоғашон метафсад. Ман дилтанг мешаваму баъд ба суҳанашон гӯш намекунам, ба фикру ҳаёли худ банд мешавам.

Ногаҳон аз ҳамгашти роҳ ду савор баромад. Ҳар ду ҳам савори аспҳои чун аспии сарлашқарҳо орастагӣ, ҳар ду ҳам мардони фарбеҳ...

— Баргардон! — Бо изтироб амр карданд бобоям. — Аз раҳ барор!

Аз овози пуризитари бобоям ман тамоман дасту по хӯрдам.

Мо харҳоро ба қанори роҳ бароварда, истодем.

— Ассалому алайкум! — Гуфтанд бобоям даст пеш гирифта сархам.

Дар ҷавоб яке аз саворон, ки аспӣ сафеди зебоеро савор буд, аз роҳ истода пурсид:

— Ҳа, аз кучо ба кучо? Боз ин бӯхчаву бисоти кӣ?

Гӯё забонашро занбӯр газида бошад, суханони он марди савор нимғурма мебаромад. Кулоҳ ва гиребони пальтояш аз пӯсти қароқулии дорчинранг буда, ҷило медоданд ва ўро дар назари кас боз ҳам пурсалобат мекарданд. Аз рӯйи фарбеҳ ва тару тозааш маълум буд, ки шахси баландмартабаи ин макон аст. Аспӣ ў гӯё пар бароварда мепарида бошад, ба лаҷомро кашида истодани соҳибаш нигоҳ накарда, қарор нагирифта, тапар-тапар мекард. Савори дуҷум онсӯтар рафта, сари аспашро гардонда истод.

— Бачаҳои Неъматро аз шаҳр кӯчонда овардем, раис... Ба шумо фуқарои нав. Ана, ин писарчааш, — ба ман ишора карданд бобоям.

Ман барои салом додан даҳон ҷуфт карда, ба рӯйи раис нигоҳ кардам, аммо вай ба ман эътиборе надод.

— Худаш чаро рафта наоварда, шуморо аз қору бор мононд? Кӣ шудааст вай?!

— Ба ҷуфтбарорӣ вақт ҳаст-ку, раис, — гуфтанд бобоям, ба рӯйи вай нигоҳ накарда. — Бекор менишастам, хайр, равам гуфтам...

Ба бобоям раҳмам омад. Талабаи гунаҳгор барин дасту по хӯрда, меларзиданд.

— Ба ҷуфтбарорӣ вақт будааст! — Бо тамасхур сухани он касро такрор кард савор. — Равед, ба усто ёрӣ диҳед, омочу молаҳо тайёр не, тухмиро тоза кардан даркор.

Бобоям даст ба сина бурда “хуб шудааст, раис, хуб шудааст”, гӯён меистоданд. Дар назарам он кас чунон мазлум, чунон очизу нотавон намуданд, ки аламам омад.

— Ба ман нигаред, — хитоб кард раис сари аспашро аз роҳ гардонда. — Ба ҳамоно мӯзаи афсарии Неъмат ҳаваси Чӯрабеки мо рафтаст. Бача-дия! Акнун ба Неъмат мӯзаи хиром чӣ даркор? — Баъд овозашро пасттар карда, илова кард: — Фардо-пасфардо ҷав мепазад, аз хирман ягон чиз дода розӣ мекунам.

— Раис, ин корро худаш катӣ гапзанон кунед, — гуфтанд бобоям акнун каме бачуръат.

Савор дар ҷавоб ба сӯйи бобоям ба қаҳр як нигоҳ карду:

— Ҳа, хайр, — гуфт ва аспашро ба резачорпо андохту рафт. Бобоям аз қафои ӯ маҳзун нигариста монданд.

Мо харҳоро ба роҳ андохтем ва лаҳзае нагузашта, ба деҳа даромадем. Заминҳои нав аз хоби зимистон бедоршудаи деҳа, боғҳо, тавораҳои аз санги қайроқи сой чидагии заминҳои рӯйидарича, сафедорҳои қатори сари роҳ, қӯруқу чашмаву сой, шаҳу зовҳо — ҳама ба ман ошно буданд, гӯё ҳеч дигар нашудаанд. Аммо онҳо пештара барин хушрӯй ва аҷиб набуданд, ба назар оддӣ ва хурд менамуданд. Бомҳои деҳа аз қабл пасттар, дарахтони азим гӯё хурдтар, одамон ҳам гӯё дигар шуда буданд. Балки ин аз таъсири сахтии солҳои ҷанг буд ё худ ман акнун калон шуда ва ҳар чизро аз канор истода мушоҳида карданро омӯхта будам, кӣ медонад?

Соли 1970.

ЧӢ СОН АЪЛОХОН ГАШТАМ?

Шуморо падаратон ҳаргиз таъзир накардаст? Ҳеҷ гоҳ?.. Дафтаратонро дарронда, лахта-лахта карда, ба саратон нағуррондаст ё бо китоб ба пешониатон нихта ҳам накардаст?.. Нохунашро ҳам нарасондаст? Ҳеҷ боварам намеояд. Метарсам, ки дурӯғ мегӯед. Ба ҳар ҳол, ман ин хел даъвоҳои баъзе ҷӯраҳоямро шунида, ҳайрон мешавам. Падар агар фарзандро таъзир накунад, писар агар аз волидайн натарсад, андаке наҳаросад, э-э, чӣ корҳое намекунад!.. Гап дар сари шӯхию бемаънигӣ не, доири баҳои ду ва ё дарсгurezӣ ҳам не. Сабаби аслии ночӯрию номувофиқӣ, ба фикри ман, ин аст, ки баъзан падару модар кореро, ки мо — бачаҳо ба он ҳеҷ рағбат надорем, маҷбур мекунад, ки иҷро намоем. Медонам, кори ҷиддӣ на ҳамеша шавқовар аст, баъзан худро маҷбур кардан ҳам зарур. Аммо бемақсад маҷбур карданҳо фоида надорад.

Аз ваҷҳи ҳамин гуна маҷбурӣ чандин бор бо падару модар гапам гурехт. Албатта, муддате аз миён нагузашта аз қору гуфтаҳои худ пушаймон мегаштам. Очаам мегӯяд, ки ман беақлам, якравам, гарданшахам. Эҳ-э, чӣ сифатҳое ба ман ӯ намебандад! Хоҳу нохоҳ одам дар бачагӣ аз рӯйи фаҳмишу биниши худ зистан мехостаст, лекин падару модар талаб мекунад, ба тарзе ки онҳо мехоҳанд амал кунем. Онҳо аз хато кардану пешпо хӯрдани мо чунон метарсанд, чунон меҳаросанд... Ҳол он ки хато кардан ҳам баъзан даркор будаст. Агар ман сари вақт хато намекардам, намедонам имрӯз ҳолам чӣ гуна буд.

Биёед, ҳамаашро аз оғоз то ба анҷом гӯям, бе дурӯғ, бе сохтагию бофтагиҳо, ба гуноҳу савобам ҳолисона чӣ хел андешаҳо доштаму чӣ гуна амал мекардам — ҳамаро яқояк

ҳикоят кунам. Ҳозир телевизору рӯзномаҳо ошкорбаёнӣ гӯён валвала доранд-ку, ман ҳам як бор ба рӯйи ҳама дарди диламро бигӯям, чӣ шудаст?

Ҳамон сол моҳи май, чунон ки бибиам мегӯянд, моҳи ҷавзои саховат расид. Ман ба азобе синфи ҳаштумро тамоm мекардам. Субҳи барвақт ба мактаб давидан ончунон дилгирам карда буд, ки ҳеч напурсед! Бовар мекунад, дар соати ҳаштуними субҳ мо ба дарسخонӣ шурӯъ менамоем! Аммо дар соати расо ҳашт дар таҳи дари мактаб бояд ки ҳозир бошем. Ҳар як муаллим талабагони синфи худро саф ораста ба директор ё мудир намоиш медиҳад. Баъд гуноҳу савоби рӯзи гузаштаро як-як гуфта, гунаҳкоронро сурху сафед мекунад. Сипас ба мо аз вазъи сиёсати дохилию берунӣ муаллими навбатдор ваъз мегӯяд, аҳволи тоқатфарсои бачагонро дар мамлакатҳои капиталистӣ боз як бор хотирнишин карда мегӯяд ва гаштаю баргашта таъкид мекунад, ки мо ройгон, муфт дар ин гуна мактаби хушиморат ва мӯхташам мехонем, хушбахтем, хушқодем, озод нафас мегирем ва ғайра ва ҳоказо. Гӯр ба сари ҳамааш, аммо дар бобати нафасгирӣ ман ба гапи ҳеч якеи онҳо бовар намекунам. Мо дар як синфхона чилу ду нафарем. Баъзан ҳавои хона чунон бадбӯӣ мешавад, ки дилам буғз мекунад, аммо муаллимон аз тарси зуком ё дигар ягон дардашон рухсат намедиҳанд, то даричаи тирезаро кушоем. Аслан, синфхонаҳоро дар фасли зимистон чандон гарм намекунад. Ҳангоми танаффус агар навбатдори синф дақиқае чанд табақаҳои тирезаҳоро во кунад ҳам, аз даву феҷу тапар-тапар пойкӯбиҳо синфхона чунон мешавад, ки гӯё аз кӯчаи пуршок мошин гузашта бошад. Охир, қариб аксари писарбачаҳои мо нос мекашанд, ҳа, бемалол дар вақти дарсгӯии муаллимон ба зери забон носи сабилро партофта, кайф менамоянд баъд

як варақ коғазро печонда ба он туф мекунад ва оҳиста ба фарш мепартоянд. Ана, аз ҳамон носҳои хушкида чангу губори синфи мо кабудчатоб аст.

Хулосаи калом, ман дар соати ҳафтуними бомдод аз хона мебарояму раҳи мактабро пеш мегирам. Шабҳо телевизор ҳам қасд кардагӣ барин киноро дар охири барнома нишон медиҳад. Аз ин сабаб дер ба бистари хоб медарояму саҳар ба азобе аз хоб сар мебардорам ва аксар вақт барои чойхӯрӣ ва наҳорӣ шикастан на фурсат мешаваду на майлу рағбат. Ба ман ҳаминаш алам мекунад, ки саҳаргоҳон, ҳанӯз калонсолон — ҳама хобанду ман маҷбурам ба сӯйи мактаб тозам. Аз назди иморатҳои бисёррошӯна мегузараму ба тирезаҳо менигарам, — дар аксари хонаҳо ҳанӯз чароғ нест — хобанд. Падару модари ман ҳам дар хоби мастанд. Калонсолон аксар ба кор соати нӯҳ, баъзеашон нӯҳуним мераванд. Ҳайронам, мо — бачаҳо чӣ гуноҳ карда бошем, ки “кори” мо қариб ду соат барвақттар аз калонсолон сар мешавад?! Боз азоби дар ин гуна синфи ҳавояш нохуш шаш-ҳафт соат нишаста дарс хонданро намегӯед!.. Махсусан, начунбида дар як ҷо нишастан барои ман азоб аст. Ростӣ гап ин ки ман розӣ будам ба мактаб наравам дар ивази он дар ягон корхона ҳафт-ҳашт соат баробари калонсолон кор кунам!.. Ба суханам бовар кунед, ҷиддӣ мегӯям — ҳашт соат кор мекунам!..

Ана, аз ҳамин хусус падару модар катӣ гапамон напухт. Худатон холисона фикр кунед: ман хондан намехоҳам, олим шудан ҳам намехоҳам, духтур будан ҳам, аммо маҷбур мекунам, ки бихонам!.. Боз худи ҳамин калонсолон мегӯянд, ки зӯрварию маҷбури аз рӯйи қоидаи педагогика дуруст не, тааддӣ ба ҳар навъе бошад, ки

бемаданиятии инсон аст, пӯла-шӯла... Кай қавлу амали одамон якранг мегардад, кай?

Падарам доим мегӯянд, ки алҳол умрат бино шуда, як рӯз ҳам кор накардаӣ, намедонӣ, кор гӯянд, ту шанбеги гумон мекуни, ҳу, барои сару либоси варзишгариатро намоиш додан меравӣ-ку!.. Ана, дар ҷавоби ин суханҳо чӣ мегӯед?! Ман акнун кӯдак нестам, ки ҳар чӣ гӯянд, хуб гӯям. Ҳамин гуна суханҳо ба дилам зад, боварам намонд. Ин чӣ гап, падару модар ҳам, муаллимон ҳам мехоҳанд, ки ман кӯдаки даҳсола барин доим, ба ҳар фармонашон хуб гӯям, итоаткор бошам. Агар мард бошанд, ку, ягонтаашон гӯянд, ки бирав, ту як ҳафта дар ҷойи ман кор кун, ман дар ҷойи ту нишаста дарс мехонам!.. Намехоҳанд! Наметавонанд! Масалан, ман дар ҷойи падарам ҳам кор карда метавонам, дар ҷойи модарам ҳам. Ин ҳарфҳои маро калонгапӣ нашуморед, қасам мехӯрам, ки метавонам. Падари ман раҳбари як идораи начандон калон аст. Ман чандин бор ба идораашон рафта, дар утоқи кориашон соат-соат нишаста, тарзи коргузориашонро омӯхтам, хуб медонам: агар аз идораҳои боло телефон шавад, фармоиши онҳоро аз курсӣ бархоста, бо нимтаъзим “хуб, хуб шудаст” гӯён навишта мегиранду баъд муовини ба ҳамон амр дахлдорашонро даъват карда, иҷрои онро супориш мекунанд. Таъкид менамоянд, ки хабари иҷрои онро бозрасонанд... Агар аз тобеон ягон нафар дарояд, арзашро гӯш мекунанду баъд ба ягон муовин ё мудири шӯъбаи дахлдор занг зада, аввал доири он масъала фикри ӯро мепурсанд ва ё супориш мекунанд, ки “дида бароянд” ва он додхоҳро ба назди он шахс мефиристанд... Магар ҳамин кори мушкил аст?! Мушкилаш, ба фикрам, вазифа гирифтани соҳиби ягон идора гаштан, он тарафаш — осон, худ аз худ кор иҷро

мешавад. Кори модарам дар назарам аз ин ҳам осонтар менамояд. Вай дар матбаа мусаҳҳеҳ аст. Ду кас дар сари як миз рӯ ба рӯ нишаста, яке дастнависи китоберо менигарату дигаре мусаввадаи чопи онро мехонад. Чор-панҷ саҳифа мехонанду ним соат аз ину аз он сӯҳбат мекунанд. Баъд шарикаш аз пайи ягон муҳими худ — мағоза, бозор, ателеи либосдӯзи ва ғайра мераваду модарам он саҳифаҳои чопи тез-тез худаш мехонад ё аз боло ба поён нигариста мегузараду баъзе ғалатҳои ба чашмаш афтодаро ислоҳ мекунад ва “садқаи сарам, муҳаррири нашриёт мехонад-ку!” гӯён дар поварақи он имзо мекунад. Ана, аз ҳамин сабаб, ҳар бор бачаҳо аз китоби дарсӣ ғалате ёбанд, аз ҷониби модар ман ғайриихтиёр сурх мешавам.

Хулоса, ман аминам, ки кори ҳар кадоми онҳоро иҷро карда метавонам, аммо дар гумон аст, ки онҳо масъалаҳои алгебраю геометрияро ҳал намоянд ё шаш соат дар синф гӯшашонро начунбонида нишаста, ба сухани муаллим ба диққати тамом гӯш диҳанд.

Умуман, калонсолон ҳаққу ҳуқуқҳои мо — бачагонро поймол мекунанд. Барои чӣ онҳо ду рӯз истироҳат мекунанду мо фақат як рӯз?! Ҳамашон хуб медонанд, мегӯянд, иқроранд, ки дарсҳо рӯз аз рӯз зиёдтар, мавзӯҳо мушкилтар мешаванд, хонандагони синфҳои болоӣ баъзан ҳафт соат дарс мехонанд, бар замми ин, корҳои пионерӣ, комсомолӣ, маҳфилҳо... Кош, ҳамаи ин фанҳо ба кас даркор бошад! Аз байни чилу ду нафар хонандагони синфи мо даҳ-дувоздаҳ нафар дар мактаби олии таҳсилро давом доданианд, ба онҳо як қисми ин илмҳо зарурӣ барин, аммо ба аксарият дар сад сол ҳам лозим не! Хайр, гуфта намешавад, агар замоне даркор шавад ҳам, то он вақт дар хотир аз ин алгебраю геометрия ному нишон наместонад.

Ана, ман дар синфҳои панҷу шаш ботаникаро нағз медонистам, доим баҳои панҷ мегирифтам, аммо хеле вақт аст, ки ҳамаашро фаромӯш кардам. Чизе, ки даркор нест, зуд аз ёд мерафтаст...

Ман рӯйирост ба падарам гуфтам, ки маро беҳуда дарди сар медиҳанд, ман акнун хурд нестам, мустақил фикр карда, хулоса бароварда метавонам. Рост-дия, ҳар рӯз шаш соат дарс магар осон аст?! Аз яктояш гурезеду рӯзатонро бинед! Дарҳол дар рӯзномаам қайд мекунам, дар маҷлис мегӯянд, агар ду-се бор такрор кунам, падару модарро ба мактаб даъват мекунам... Ба ростӣ, ҳайронам, чӣ хел ба инҳо фаҳмонам, ки дигар беҳуда дар мактаб ништастан наметавонам, ман кор кардан мехоҳам, коре, ки аз он ҳам ба худам, ҳам ба ҷамъият фоидае бошад.

Ҳар рӯз шаш соат ништастан ба ҷисми ҷавон зарар оварданаширо менависанд, медонанд, аммо боз маро маломат мекунам, ки бисёр чизҳоро намефаҳмам, аз ҳамин сабаб ба қадри мактаб намерасам. Дар қадом як маҷаллае хондам, олимони Америка барои таҷриба якҷанд нафар варзишгарони номварро се-чор рӯзи дар катҳо баста, беҳаракат нигоҳ доштаанд. Пеш аз ҳама дили онҳо нуқс пайдо кардаст, ҳатто якҷанд нафар дар аввал роҳ гаштан натавонистаанд. Ман бовар дорам, ки вазир ҳам, олим ҳам як ҳафта дар ҷойи ман ништаста, дарс хонда наметавонад. Боз ислоҳоти мактаб зарур аст гӯён чандин сол боз мегӯянд мегӯянд, менависанд, аммо дараки беҳтарӣ нест. Не-е, ин калонсолон катӣ ислоҳот намешавад. Ба инҳо маҷлис бошад, валвала бошад, гап зананд, бас. Биби пирам дуруст мегӯянд: “Коми инҳоро ба ҷойи асал гап катӣ бардоштагӣ...”

Хулосаи калом, мактаб ба дили ман задаст, агар аз ҳамин мактаб халосӣ ёбам, дигар як умр аз наздикаш намегузарам, ба тарафаш наменигарам!..

Дар чоряки охирин якбора аз чор фан баҳои ду гирифтнам маълум шуд. Падару модар маро дар шиканча гирифтанд, ки чаро дигарон ақаллан баҳои се мегиранду ман фақат ду. Гуфтам, ки сабр кунед, ба ман ҳам ҳамон серо монда медиҳанд. “Барои чӣ Камол чор мегирад, ҳатто Мижғони карахт се мегираду ту ду?” гӯён ба истинтоқ гирифтанишон тоқатамро тоқ мекунад. Охир, Камол ман барин сурат гирифта наметавонад-ку! Ҳар кас ба ягон коре шавқ дорад. Ба ғайр аз ин, аз чилу ду нафар хонандаи синфамон шаш нафар физикаю химияро мехонанду медонанд — онҳо ба донишгоҳи тиббӣ дохил шуданианд. Чор — панҷ нафари дигар физика ва математикаю геометрияро медонанд. Онҳо ба инҷинерӣ мераванд, се-чор нафар забону адабиётро медонанд — онҳо ба факултети филологӣ мерафтагиҳо, ду нафар ба забони хоричӣ зӯр. Бақия — ҳама мисли ман: хондан намехоҳанду хоҳу нохоҳ ба мактаб рафтаву омада мегарданд. фарқамон ҳамин қадар аст, ки онҳо ҷӯғӣ барин хушомаду пешомад карда, аз муаллимон як баҳои сеяшонро мегиранду ман “нахондаам, намедонам” гӯён роставро мегӯям хомӯш менишинам ва маломат мешунавам.

Хайр, ҳеч боке не, дар охир қатори дигарон ба ман ҳам аз ҳамаи фанҳо “се-се” гузошта, аз синф ба синф мегузаронанд, дигар илоҷ надоранд. Борҳо аз забони худи муаллимон шунидаам, ки ба ман барин бадхонҳо мегуфтанд: “Агар аз синф ба синф нагузаронемат, фоизи пешрафти мактаб паст мешавад, фоида надорад, беҳтараш зудтар мактабро тамом куну бирав, ки аз ту халос шавем...”

...Ана, аз ҳамин сабаб ман аз падарам хоҳиш кардам, ки баъди хатми синфи ҳаштум маро рухсат диҳанд, то дар ягон ҷо ба коре машғул бошам. Дар ҳамаи лавҳаю эълонномаҳо одамонро ба кор даъват мекунанд, радиову телевизион катӣ ташвиқ менамоянд. Аммо бовар намекунед... дар як шаҳри калон кор пайдо кардани ҷавонаки понздаҳсола осон набудаст! Гап дигару кор дигар гуфтанишон бесабаб не, сад фоиз дуруст аст!

Баъди розигии падарро гирифтани, ман пеш аз ҳама ягон-ягон қариб ба ҳамаи суратгирхонаҳо даромада баромадам, зеро ҳунари аксбардорӣ доштам, бо суратгиракҳои гуногун — аз “Смена” то “Зенит” акс гирифта наворро равшан карда ҷоп намудан аз дастам меомад. Баъди дарою барои зиёде донистас, ки ин кори “лояш” дуруст ба шумор мерафтаст ва агар “восита” надошта бошед, ба кор намегирифтаанд. Додои ман ба восита-посита хуш надоранд. Барои ба кор шурӯъ кардани наврасон ҳуҷҷату маълумотномаҳои зиёде даркор будаст, ёрӣ надоданд, ба ҳамаи он идораҳо худам давидам.

Дар корхонаҳои ба коргар мӯҳтоҷ ҳам аз ман рӯ тофтанишон шавқу ҳаваси маро ба кор тамоман “кушт” гӯям, ғалат намекунам. Қариб дар ҳамаи корхонаю идораҳо як ҷавоб мешунидам: “Ба мо коргар даркор аст, аммо бачаҳою коргарони муваққатӣ лозим нестанд!..” Ман бача будаам! То имрӯз муаллимон “акнун ту бача не” гӯянд, инҳо баръакс. Хулосаи калом, башараи ин бюрократҳо чунон ба дилам зад, ки ҳеч монед! Ба кадом забон, чӣ хел ба онҳо фаҳмонам, ки аз бисёр коргарони коҳилу ҳаромкор, майзадаю чапдасти онҳо ман беҳтар кор карда метавонам. Агар росташро гӯям, кори нағзу коргари нағз ба ҳеч якеи онон шояд даркор нест. Агар дар корхона сад дастгоҳ кор

накунад ҳам, онҳо ҳамон муздашонро мегиранд, дусад дастгоҳ кор накунад ҳам! Сипас, чаро худро дарди сар дода, бо ман машғул шаванд?!

Рӯзҳои аввал буд, як одами баинсоф ҳайронии маро дида, гуфт:

— Ҳайрон нашав, кор ҳаст, дар баъзе корхонаҳо ҳазор-ҳазор коргар намерасанд. Ту наврасӣ, ҳуқуқи зиёдтар дорӣ, инҳо яке аз одами ҳуқуқдор метарсанду... дигаре аз касе, ки бисёр медонад, меҳаросанд. Ҳолӣ кор кун, баъд ба маънии ин суханони ман сарфаҳм меравӣ.

Ниҳоят баъди саргардониҳои зиёде ман кофта-кофта ба идораи зарфғундорӣ рафтам. Дар ин ҷо ҳам ба ман эътиное накарда, ҳатто ба рӯям нанигариста ҷавобамро доданду баъд яке аз идоранишинон ба дигаре хитобан гуфт:

— Амаки ғулом дар азоб аст, ҳамин бача равад, дастёрӣ кунад-чӣ? Муздашро худаш як бало мекунад...

Маро ба як дӯкони зарфғундории қафои мағозани “Газвор” фиристоданд. Дар дӯкон як марди дар назар шаст-шасту панҷсолаи зоҳиран аз шумурда гирифтани зарфҳои шишагӣ бениҳоят дилгир машғули кор буд. Вай саропойи маро хуб назар карда озмудан хост ва махсусан, ба чашмонам дуру дароз зеҳн монда нигарист. Ман аз ин хел нигоҳи вай, ба ростӣ, лаҳзае бесаранҷом гаштам, гӯе дар ягон ҷо маро дар сари чинояте дида бошанд. Аз эҳтиёт ягон хасу хошок часпида ё ранг шуда бошад гӯён чашмонамро бо кафи даст молидам.

— Ба ман дастёр даркор аст... — гуфт баъди се-чор дақиқа оҳиста сар чунбонда амаки ғулом. Баъд боз ба чашмам озмоишкорона нигариста илова кард: — Дар кори мо фиреб роҳ намеравад... Агар заррае хиёнат кунӣ... — ӯ

чӣ ҷазо диданамро нагуфту пурсид: — Додою очаат ҳастанд? Чӣ кораанд?

Ман гуфтам. Вай ҳайрон шуд. Баъд боз ба ду-се саволи бемаънӣ ҷавоб гирифт гуфт:

— Дар кори мо... умуман, дар кори савдо... ба чашми якдигар хок пошида намешавад, инро саҳт ба гӯшат ҳалқа кун! Фаҳмидӣ?.. Ҳар чӣ қадар ҳунарат бошад, дигаронро... Ҳа... Қоидаи мо ҳамин!..

“Ман фаҳмидам” гӯён сар такон додам, аммо ба дил гуфтам: “Ҳунарат ба худат насиб кунад, пири беимон, ба ман қаллобиро омӯхта наметавонӣ. Вай бачаи ту мегуфтагӣ нестам! Ман барои аз дарсҳои мактаб халос шудан...”

— Ба корат нигариста ба ту худам ҳақ медиҳам... — Боз ба гап даромад амаки ғулом. — Моҳонаи ман — ҳаштод сӯм... Хайр, ба ту... — Вай чашмонашро нимво карда, лаҳзае андешиду баъд гуфт: — Хӯ-ӯш... ҳар рӯз ду сӯм медиҳам... Дар як моҳ қариб панҷоҳ сӯм... Пули кам не... — Баъд боз таъкид кард: — Ба шарте ки ҳалол кор кунӣ!

— Майлаш, ман розӣ, — гуфтам ман зуд. Ҳар чӣ ҳам бошад, аз кор ёфтнам хурсанд будам. Як бор аз мағал халос шавам, сонӣ ягон кори мувофиқамро меёфтагистам, балки ин пираки ба нафақа меравду дӯконашро ба ман медиҳанд, кӣ медонад. Дар сар ҳамин андешаҳо пурсидам: — Ман чӣ кор мекунам?.. Аз мардум зарфҳоро шумурда мегирам?

— Ҳар коре, ки фармоям, иҷро мекунӣ!.. Зарфҳоро бехато дида, санчида, шумурда мегириӣ... Хӯ-ӯш. Дар қуттиҳо навъ ба навъ тақсим карда ҷо мекунӣ. Масалан, шишаи об бо шишаи арақ дар як қуттӣ гузошта намешавад!.. Баъд, ана, мошин меояд, қуттиҳоро ба мошин

бор мекунӣ... Зӯрат чӣ хел? Чорта қуттиро бор карда, “уф-ф!” гӯён нашинӣ, охир?

Ана ба ҳамин минвол ман моҳи аввали таътили тобистонӣ дар умрам бори аввал ба кор шурӯъ намудам. Албатта, ҳар кас мехоҳад, ки аз кору музди аввалинаш таъсироти хуше хотира карда бошад. Аммо чунин таъсироти дилпазир ба ман насиб нагашт.

Аслан, “кор-кор” мегуфтаму аз сири кор тамои беҳабар будаам. “Зарфғундорӣ” гӯянд, гумон карда будам, ки ҳеҷ мушкилӣ надорад, зарфи шишагини овардаи одамонро шумурда мегираму пулашонро дода, дар қуттиҳо ҷо ба ҷо мегузoram. Чандин бор худам ҳам шишаҳои холиро ба дӯкони гузарамон бурда, супорида будам.

Рӯзи аввали кор амаки Ғулом дар сари мизи кории худ, ки дар як канори пештахтаи дӯкон буд, нишаста, баъди “хӯ-ӯш” -и одатиаш аз ман пурсид:

— Ку, гап зан, шишаро чӣ хел мегиранд, медонӣ?

— Медонам, — гуфтам ман бепарво ба рӯйи мураббии нав нанигариста.

— Аввал лаби шишаро ба диққат дастат катӣ палмосида, нигар, ки напарида бошад... — Вай аз ин бобат ба ман хеле дастур дод.

Ва лаҳзае аз миён нагузашта, пиразане дар як тӯрхалта шаш-ҳафт шишаи оби маъдан аз дар даромад. Ӯ шишаҳоиашро ба рӯйи пештахта монду ман аз рӯйи дастури амаки Ғулом ягон-ягон санҷидам.

— Чандта? — пурсид амаки Ғулом.

— Ҳафта.

— Ҳамааш дуруст? Ку, бинам...

Вай аз ҷояш бархоста пеш омаду даҳони ҳар як шишаро ба ангушт молида, санҷид, пасу пеш гардонда нигаристу гуфт:

— Ана, нигар, лаби ин яктоаш андаке паридагӣ. Вай он шишаро гирифта канортар ниҳоду ман шаштои боқимондаашро гирифта ба қуттӣ чо кардам. Пиразан даҳони он шишаи ноқисро ба диққат нигаристу ҷойи паридаи онро чашмони камнураш надиданд магар, даст афшонд ва баъд гирифта дар тӯрхалтааш андохт ва пули шишаҳояшро аз дасти амаки Ғулом гирифтун рафт.

— Барои бист тин бозгардонда мебарад... — амаки Ғулом аз кори пиразан норозинамо ғут-ғут кард.

Баъди рафтани пиразан лаҳзае аз миён гузашту ду нафар духтаракони дувоздаҳ-сездаҳсола шиша оварданд. Амаки Ғулом баъди шишаҳои онҳоро қабул карданам бархосту се шишаро чиркин ҳисобид ва дутоашро лабаш паридагӣ гӯён ҷудо кард. Ба духтарҳо барои понздаҳ шиша пул дод, агарчи ман шонздаҳ шишаро гирифта ба қуттӣ ниҳодам. Духтарон шишаҳои чиркини худро гирифтанду ду шишаи лабпаридаро монданд.

— Бигир, ба қуттӣ мон, — амр кард амаки Ғулом баъди берун рафтани духтаракон.

— Охир...

— Ҳеҷ гап не... Агар ҳамин тавр кор накунӣ, аз куҷо ҳар рӯз ба ту ду сӯм меёбам?! Ҳаштод сӯм ба хӯрокам намерасад. Нафақаам катӣ расад, хурсанд мешавам. Ман барзагов нестам, ки фақат барои сер кардани шикамам рӯз то бегоҳ кор кунам... Зиндагӣ осон не, писар...

Тамоми рӯз ба ҳамин минвол кор карда, ҳамаи қуттиҳои холиро аз зарфҳои шишагӣ пур кардем. Тарафи бегоҳ мошини боркаш омаду ман қуттиҳои шишадорро бароварда ба дасти амаки Ғулом меодам, вай онҳоро дар кузови мошини боркаш ба тартиб мечид.

Бегоҳӣ, ба қавли очаам, бо азобе поямро кашола карда ба хона даромадам. Ҳатто хӯроки шомро нахӯрда, сахт хобам бурдаст.

Пагоҳирӯзӣ очаам аз хоб бедор кард. Аз бистар бархестам, аммо тамоми устухонҳоям дард мекард.

Ҳарчанд амаки Ғулом таскин меод, ки сари кор сар мекафонад, сонитар омӯхта мешавӣ, кор осон мешавад, рӯзи дуҷум ҷам, рӯзҳои баъд ҷам кор барои ман осон намегашт.

Мардум зарфҳои шишагиро халта-халта оварда месупориданд, баъзеҳо бордонҳои мошини сабукравашонро пур карда меоварданд. Амаки Ғулом дар ин гуна ҳолат зарфҳои нимлитрию ҳафсадграмиро тафовут накарда ҳақ меод. Акнун ман равшан пай мебардам, ки вай аз ҳар як мизоч бемалол панҷоҳ тин — як сӯм мезанад. Аз онҳое, ки мошин катӣ зарф меоварданд, бештар ҳам мегирифт, аммо одамон эътироз намекарданд. Шояд, аксар шарм мекарданд, ки барои як сӯм-ним сӯм моҷаро кунанд ва ё бо амаки Ғулом рӯхунук гаштан намехостанд. Бо амаки Ғулом рӯхунукӣ ба онҳо фоида надошт. Аксар рӯзҳо мо ҳамаи қуттиҳоро бо шиша пур мекардем, аммо барои бурдани он мошин намеомад. Дар ин хел рӯзҳо амаки Ғулом шишаи мизочҳои ба таъбаш форида ро гирифта, дар рӯи фарши дӯкон чиданро амр мекарду шишаи шахсонӣ ба ӯ бефоида ва шум медидаашро, ки аксаран одамони ҳақталаб буданашон аён буд, қуттӣ нест, гӯён қабул намекард. Ҳатто дар пеши назари ин гуна шахсон шишаи мизочҳои маъқулашро мегирифтубори онҳоро рад мекард. Баъзан қуттии холӣ бошад ҳам, амаки Ғулом зарфи одамони боре ҳақталошӣ кардагиро ба ягон баҳона қабул намекарду онҳо ноилоҷ борашонро баргашта мебарданд.

“Бас аст, фардо ба кор намеоям” ё “пасфардо, баъди рӯзи истироҳат ба кор намеоям” гӯён ду ҳафта кор кардаму ба худам ноаён андаке омӯхта гаштам. Аммо медонистам, ки зиёда тоб оварда наметавонам. Аз шармандагӣ тарсида, чору ночор ба ин машаққат тан меводам. Чонам дар азоб буд, аммо ба падару модар аз ин хусус чӣ гуна даҳон кушоданамро намедонистам. Не, мурам ҳам даҳон намекушоям. Агар худашон гап кушода, маро иҷбор кунанд, ки корамро қатъ кунам, гап дигар буд. Аслан, гуноҳи худашон, бо айби онҳо ман дар уқубатам. Агар ягон кори табъи диламро ёфта меоданд...

Як бегоҳӣ дар омади сухан, гӯё рози дили маро пай бурда бошанд, падарам гуфтанд:

— Модом ки ба кор шурӯъ кардӣ, акнун сабру таҳаммул кун, вагарна дар миёни дӯстонат хандахариш мегардӣ, баъд масхара мекунанд. Ҳеч гап не, ин ҳам ба ту сабақ медиҳад, зиндагиरो мебинӣ.

Аммо ба кор тоб овардан осон набуд. Хусусан қуттиҳои пури шишаро ба мошин бор кардан, ба қавли ҳамсинфам Вайс, “рӯдаи касро меканд”. Вай рӯзе ба дӯкон омада, наздики як соат истоду кори маро мушоҳида кард ва ҳангоми рафтаниаш норозиёна гуфт:

— Ягон кори дигар ёб... Ин амакро ман медонам, — вай ба сӯйи амаки Ғулом ишора кард, — ҳамроҳи хоҳарам якчанд бор шишаҳои холиро оварда супорида будем, супурх дузди қаллоб аст.

Баъди ин суханони Вайс аз кори худ беш аз пеш нафрат мекардам, аммо чораи халосӣ даст намедод. Вайс инро нагӯяд ҳам, ман ба чашми худ меидам, ки амаки Ғулом ҳар рӯз аз ҳаққи одамон 20–25 сӯм даромад мекунаду аз он ду сӯмашро, баъзан се сӯмашро ба ман медиҳад. Ҳол

он ки кори аслиро ман ичро мекардам, вай фақат аз пул мезад. Лекин амак мегуфт, ки кори асосиро вай мекунад.

Умуман, то ин вақт аз ин ҷиҳати зиндагӣ фикр намекардам. Дар мактаб бо чашми худ медидам, ки духтари прокурор ҳар рӯз сару либоси нав ба нави қимату нодир пӯшида меояд, аммо ҳеҷ ба хаёлам намеомад, ки додситон ҳам мисли падари ман музди кор мегирад-ку, аз кучо духтари вай ин хел либос мепӯшад. Амаки Ғулом мегӯяд, ки баробари як профессор пул меёбад. Рӯзе як олими номдори тиб шиша оварда супоридасту амак дар омади сухан моҳонаи ўро пурсидаст. Баъди ин амак ба ман айнан гуфт: “Ман, додарам, дар хона шишаи холира ба сатили хокрӯба андохта, бароварда мепартоям, беваю бечора, сағиру кабир гиранд, савоб аст мегӯям! Аммо профессират шарм надошта, биста шишара бардошта омадаст!.. Боз ту мегӯӣ: илм гирифтанд даркор! Ана, ҳамин профессир чанд сол хонда бошад? 15–20 сол хондагист? А? Бист сол кӯр шуда хонда, профессир гаштасту боз ба пули чор шиша зор!.. Тфу!..”

Амаки Ғулом, агарчи аз кори ман асосан розӣ буд, ба шиша шумурданаму қабул карданам доим эрод мегирифт:

— Ду-сеташа чиркин гӯӣ, биста шиша биёрад, ту ҳам одам барин ҳаждақта ё нуздақта гӯӣ, ин қадар метарсӣ!.. Хайр, бача хато кард-дия мегӯянд, баъзеҳо пешакӣ нашумурда мебиёранд... Кай ту одам мешавӣ, намедонам... — норозӣ ғут-ғут мекард амаки Ғулом.

Аммо чӣ кунам, ки ман дурӯғ гуфта наметавонистам.

Рӯзе ду нафар зан амаки Ғуломро дар сари фиребу найрангаш саҳт гирифтанду суханоне гуфтанд, ки ман тоқат карда шунидан натавонистаму ба берун гурехтам.

Чун ба болои сӯхта намақоб, чанд нафари дигар аз ваҷҳи фиребу дасисаҳои вай ба идораи назорати халқӣ

шикоят навиштаанд. Тафтишу пурсопурс оғоз шуд, амаки Ғулом баъзан рӯзи дароз давуғеч карда, аз паси пасанда кардани мочаро овора мегашту дӯкон як тин ҳам фоида намедод. Аз ин вачҳ ҳам ӯ нороҳат шуда, боз ба ман дармеафтод.

Дар набудани амаки Ғулом баъзе мизочҳо маро аз хусуси ба ҷиноят печидани ӯ савол мекарданду ман ҳамчун шарикдасти вай хиҷолат мекашидам. Охир, онҳо маро шарики вай, зиёда аз он, аз хешу ақраби наздикаш мешумурданд. Фақат баъзеҳо таъкид мекарданд, ки ман ҳалол кор мекунам, ба “амакам” монанд нестам.

Баъзе занҳои маҳалла бепарда амаки Ғуломро таънасор мекарданд, аз вачҳи беинсофиҳои вай пичинг мепарронданд. Масалан, якеаш рӯзе рӯйирост гуфт:

— Ман мегуфтам-а, ягон рӯз ба даст меафти... Ягон ҳазор дода халос шудӣ ё бештар?.. Ними нон — роҳати ҷон гуфтаанд, ҳаққи мардум ош намешавад.

Ин мочаро ҳам гузашту рафт ва тадриҷан гӯё аз хотирҳо фаромӯш мегашт, аммо муддати зиёде аз миён гузашта-нагузашта, ба сари амаки Ғулом як фочеаи дилхароше омад: писараш мошини “Волга”-ашонро савор ба ҷониби Қӯрғонтеппа мерафтаст, дар барози ағбаи Фахробод ҳангоми аз як мошини боркаш сабқат гирифтанд ба мошине рӯ ба рӯ бархӯрда, ҳалок шуд. Амаки Ғулом ҳафтае машғули азодорӣ буд, ман дар дӯкон танҳо кор мекардам. Бисёр аз занону мардоне, ки зарф меоварданд, аз фочиаи ба сари амаки Ғулом омада пурсон мегаштанду баъди афсӯсу надомат аз ҳалокати ҷавон ба маломати амаки Ғулом сар мекарданд. Ба гумонам, одамон бадбахтӣ ва шикасти баттолтарин душманашонро ҳам ин қадар хоҳон набуданд, чунон ки мусибати ӯро.

— Ҷавон ҳайф гаштаст... Ба модараш мушкил... Худи Ғулом таҳи мошин монад, ҳеҷ кас афеӯс намегуфт, — таассуф мекард яке. — Касофати ҳаромхӯрӣ ҳамин аст.

— Ҳаққи сағиру кабир намемонад... — ба сухани вай илова мебаст дигаре.

Баъди он ки ҳафтае аз шунидани ин қабил суханон безор гаштам, амаки Ғулом ба кор баромад. Ман зуд дӯконро бо ҳисобу китобаш ба вай супоридаму хайрухуш кардам.

— Бас аст, дигар кор намекунам! — гуфтам ман қатъӣ.

— Ин тавр нагӯй... Ман ҳаққатро зиёд мекунам...

— Даркор не... Ман мехонам... Коргар мешавам, духтур, инҷинер, профессор мешавам... Аз ҳаққи мардум безорам.

Ана, баъди ҳамин воқеа ман қадри касбу кори ҳалолро дониستم ва дар соли нави таҳсил оҳиста-оҳиста ба сафи аълохонон гузаштанамро худам ҳам надониста мондам. Падару модарам гумон доранд, ки саҳтии кори қуттикашонӣ чашми маро ба зиндагӣ боз кард. Хайр, ман ба онҳо чӣ гӯям, чӣ хел фаҳмонам, худам ҳам намедонам, ҳамаи инро ба калонсолон гуфта намешавад-ку.

Марти соли 1988.

ГҶШТИГИРӢ

Дар миёнаҳои давра аз кундаю ғулаҳои яклухт гулхани бузурге афрӯхта буданд. Оташ баъзан баробари ду қадди одам баланд гашта, ҳезум часар-часаркунон ба атроф шарораву лаҳча мепарронд. Шӯълаи гулхан атрофро равшан карда, рӯи одамони дар қатори пеш нишастаро метафсонд. Онҳо гоҳ бо як даст, гоҳ бо дасти дигар рӯя-

шонро аз ҳарорати сӯзони оташ панаҳ мекарданд, аммо ҷойи тамошобобро аз даст намедоданд.

Давродаври гулханро ҳамвор карда, рег пошидаанд.

Дар сафи пеши давра, асосан, пирону даҳанкалонони деҳа ва меҳмонони аз роҳҳои дуру наздик омадагӣ нишаста, ҷой менӯшиданду, сӯҳбат мекарданд. Дар байни онҳо роҳбарони колхоз, идораи ҷамоат ва ноҳия ҳам буданд. Дар ақиб дигарон — мардон, ҷавонону бачагон, дар ду-се ҷой тӯдаи занону духтарон нишаста, ҳама интизори шурӯи гӯштӣ буданд.

Саркор баъзеҳоро ақибтар шинонда, майдонро барои гӯштигирон васеъ карду аз ҳозирон гаштаю баргашта мепурсид, ки Комил-полвон чаро бедарак аст.

Саволи саркор даҳан ба даҳан гузашта, ба гӯши полвони ин дам ба тӯда ворид шуда расиду ӯ аз ториқӣ овоз баровард:

— Тақсир, мо дар ҳамин ҷо!

— Э, дар кучо гум шуда гаштед? Ҳама ба шумо нигарон, — саркор ба сӯйи овоз муроҷиат кард.

Дар ақби издиҳом каллаи калон ва пешони фарохи Комил-полвон намудор шуд.

— Ҳой, полвон, имшаб гӯштӣ буданашро намедонистед-чӣ?!

— Соати ҳашт, баъди ҳама рафтани як мошин беда оварданд, — бо овози баланд сабаб меовард ӯ. — Ночор ҳамроҳи ронанда фурувардаму ба ғарам зер кардам... Як бор ба тӯйхона даромада, муборакбод гуфта бароям? — иҷозат хост вай. Матлаб аз ин “муборакбод гуфтан” хӯроке хӯрдан буданаш ҳам ба саркор ва ҳам ба дигарон равшан буд.

— Муборакбодро дар ҳамин ҷо мегӯед. Барои шумо ошро ба ҳамин ҷо меоранд. Саркор ба ҷониби тӯйхона фарёд кард: — Ҳой, Абдувалӣ, барои полвон дастархон!..

Комил-полвон аз сафи пеш, дар канори се-чор нафар мӯйсафедон нишаст, ки пирони обрӯманди деҳа буданд ва хурду бузург дар ҳар боб ба адолати онҳо шубҳа надоштанд ва дар воқеъ ҳам, ин нафарон аз ҳар гуна таассуб пок буда, ҳамеша дар баҳсу талош ва дигар маъракаи ин мардум ҳакам ва довари боэътимод ҳисоб меёфтанд.

Саркор ду нафар писарбачаҳои ҳафтсоларо аз байни бачаҳои довталаб пеш бароварда, қабл аз он, ки ба талош андозад, барои гӯшти имрӯза аз кӯҳансолони давра фотиҳа пурсид.

— Пирон даст диҳанд, арвоҳ мададгор шаванд, афтодаро замин бардорад, афтондагиро... — яке аз он пирон, ба ин минвол хеле суханони дуо гуфту бо тантана ба фотиҳа даст кушод: — Оми-ин!..

Ҳама даст ба рӯй кашиданд. Баъд саркор он ду бачаро, ки мисли хурӯсчӯҷаҳо ҳар лаҳза омодаи ба якдигар ҳамлақунӣ буданд, ба гӯшти андохт.

Гӯштигирии бачаҳо ғалатӣ аст! Онҳо мисли калонсолон такаллуф ва худнамоӣ надоранд, барои озмудани ҳамдигар тӯлонӣ чарх намезананд. Бачаҳо, ҳамин ки даст ба камари якдигар расонданд, гарму чӯшон талош мекунанд. Ана, кайҳо афтонд!.. Писараки афтида ҳунгос зада ба гиря шуруъ кард. Саркор бо нигаронӣ ўро ҳолҷӯй кард:

— Чӣ шуд, канӣ?.. Куҷоят?.. А?.. Бигӯ? — вай дасту пойи ўро бо дастонаш ламс кард, ки мабодо зарба нахӯрда бошад.

— Га... гар... гарданама ханҷолид...

— Ҳеҷ гап не, кани?... Э, барои ҳамин ҳам одам гиря мекунад? Айб аст... Ма, — саркор ба вай ҳам як худнавис ҳамчун подош дод.

Ду нафари дигар дар майдон талош доштанду боз чанд нафар довталабони кучак камар баста, омодаи ба гӯштӣ даромадан буданд. Кадоме аз ҳарифон ғолиб меояду бо вай бояд гӯштӣ гирад, барои ин ғайратмандони хурдсол фарқ надошт.

Комил-полвон аз талоши бачаҳо чашм нақанда, пиёлаи чойи кадоме дароз кардари хӯрт мекашид. Чойи сабзи талх ба меъдаи ҳоли чандин таъсири хуш надошт магар, ҳар дам ба атроф нигариста, фаҳмондани мешуд, ки дастархон наовардаанд. Аммо чашму гӯши ҳама ба гӯштигирон банд, ба назди полвон дастархон овардан ба ёди касе намеомад. “Сабили ишкам расо танбӯр навохт-ку!” — гуфт вай худ ба худ. Баъд боз ба умед ба самти тӯйхона нигарист. — “Раҳматӣ падарам, мегуфтанд-а, нонро пеши по назан. Аз гӯштӣ дер накунам гуфта мастобаи занакро нахӯрда омадам, уболаш гирифт. Нона пеши по задан намешавад... Ба ишками гушна гӯштӣ ҳам завқ надорад. Хайр, меовардагист, фаромӯш накунад шуд...”

— Кани, полвон, чӣ шуд, чӣ мегӯед? — Ногоҳ саркор ду нафар гӯштигири ба паҳлӯ афтодари боздошта, ба ӯ рӯ овард.

— Ҳалол шавад. Дубора, — ҳукми худро гуфт полвон. Садои вай мисли ҳарвақта қатъӣ ва салобатнок набуд.

Навбати гӯштӣ тадричан аз хурдсолон ба наврасон мегузашт. Гӯштигирии наврасони 14-15 сола хеле ҷиддӣ ва арзиши тамошо аст. Ҳиммати тӯйдор ҳам бад не. Саркор мукофоти ғолиб — як дастгоҳи аксбардориро аз қуттиаш берун оварда, ба мардум нишон дод ва сипас, онро ба дастии полвон дод. Одатан, баранда ҷоизашро аз дасти пол-

вон мегирад. Комил-полвон ғилофи чармини онро даст-даст карда диду фикр дошт, ки қимматаш чанд пул бошад. Ин Бахтиёр як умр ба кори сиёҳ даст назад, таҳсил накарда бошад ҳам, корчалон баромад, — мегуфт вай ба дил бобати соҳиби тӯй андешида. — Як даҳ соли охир дар райпо, ба мағозаҳо мол медиҳад. Дӯкандори деҳа мегуфтаст, ки аз ҳар қуттӣ арақ як дона-ду дона ба худаш мегирифтаст, аз чойи нағз ҳам, аз дигар чизҳо ҳам. Баъд дӯкандорҳо ҷуброни онро аз мо мебаровардаанд...

Ду тан наврасон уқобвор ба ҳам дарафтоданд. Комил-полвон як-ду сол аз инҳо калон буд ё не, дар тӯйи арӯсӣ бо як ҷавони дар гӯштӣ номдор гашта талош карда, ўро афтонду номи “Полвон”-ро гирифта буд. Ҳамон вақт соҳиби тӯй ба вай граммофон дод. Он вақт граммофон дар ҳар деҳа якта ё дута буду тамом... “Э - э, дастархон овардан аз хотирашон рафт. Саркор ҳам як бор нигоҳ намекунад, ки ишора кунам. Шикамсер чӣ парвои шикамгурусна!.. Ҳамдам-қассобро чӣ фалак задаст, дирӯз ба нася як кило гӯшт надод-е. Ягон бор гӯшт гирифта, пулашро надода намондаам-ку! Аз баҳри насяфурӯшӣ баромадаст!.. Гӯшт — танқис, бозораш тез-дия. Кӣ дар ҷайб доим пули нақд дорад?! Ин ҷо ба ту шаҳр аст-чӣ?.. Эҳ, канӣ, ҷавонтар бошаму аз ин гӯштӣ як гӯсфанди фарбеҳ гирифта барам. Дар охир, барои полвонҳои калон гӯсфанд ё қолин будагист? Бе ин намешавад... Билоохира, ба ман ҳам, як вақте полвон буд, гуфта чизе шавгун медиҳанд: калӯш ё ягон яктаҳи чит...” Полвон оҳиста оҳи бадард кашид.

Ба ҳамин тариқ, ў чашм ба гӯштигирон фикр мекарду фикр мекард. Ҳарчанд сайъ кард, аз қайди ин андешаҳо баромада, лаҳзае бо атрофиён ё гӯштигирии бачаҳо машғул шавад, аммо натавонист. Ба гӯшаш гап намефорид. “Наход, ки ба тӯй гурусна омада, гурусна равам? Э, ин

қадар дабдабаю дову дастгаҳатро ба сарам занам! Ошу нонат бошад ҳам, хешу табор, ёру дӯсти дурустат набудааст. Дар ин хел вақт наздиконаш аз омадаю равандагон хабардор шаванд-дия! Ҳамин ҳам кор шуд!.. Ин не, вай не, Бахтиёр ҳам калонҳоро мешиносад. Ба ҷойи ман раис омадашинад канӣ... Барои дилёбию дилҷӯӣ тӯӣ мекунанд... Ягон мансабдор ояд, “хуш омадед” гӯён дар гирдаш мечарханд... Ҳамин ҳам мардӣ аст?! — Ёҳ, Рауф ҳарифаша бардошт!.. Ҳа, ана, ба сари зону гирифт. Парто зудтар!.. Ҳа, бале!.. Тавба кардам, ҳеҷ кас гумон надошт, ки ҳамин шатрама одам мешавад. Чунон бесар, чунон айғоқ буд, ки ба замин занед, ба осмон мечаҳид! Дар шикамаш як рӯдаи рост надошт. Аз дасти ин на полизи мардум дар амон буду на арғамчини мол. Ба қавле, аз ганда пӯст меканд, аз нағз — пӯстин. Ба сарбозӣ рафту одам шуда омад... Суфра овардан аз ёдашон рафт... Ҳозир агар ба ҷойи ман нафари ба инҳо нафъаш мерасидагӣ ояд, ҳамааш тохта меомад... Аслан, барои халқ тӯӣ намедиҳанд, барои раису роҳбарон...”

Наздики ду-дуввуним соат гӯштӣ гирифтанду тадричан навбати паҳлавонони номдор расид. Ҳама медонистанд, ки аз деҳаи Яккатут Мурод ном паҳлавони маъруф барои бо Сангин гӯштигирӣ омадааст. Сангин паҳлавони номдори ин гирду атроф, шогирди Комил-полвон, умеду ифтихори вай аст. Комил-полвон шогирди бисёре дорад, аммо Сангин комилан дигар аст. “Паҳлавонӣ ба вай мерос. Ачдод-ачдодаш паҳлавон гузаштагӣ. Комил-полвон раҳматӣ бобои ўро дар хотир дорад, мисли як фил қувват дорад, мегуфтанд. Тахтапушташ ба замин норасида аз гӯштӣ баромад, аммо лаънатӣ мӯҳтоҷӣ ўро маъюб кард. Мегуфтанд, ки Хўчамуроди аллоф як иморати дакаданг сохта, барои шаҳсутуни айвонаш аз сойи Чизмон як дарахти чормағзро ғалтондаст. Роҳи кӯҳ танг, улав намегардад. Чор йигити

хузарб ду рӯз овора шуда, ғелондаю кашола карда, сад қадам барин овардаанду бас. Хӯчамурод, замин хабар на- кашад, одами айёр буд, мегӯянд. Рӯйирост аз паҳлавон ил- тимос накардааст. Андешидааст, ки нохудогоҳ маъюб ша- вад, дар пеши мардум умрбод рӯсиёҳ мегардад. Бинобар он, овоза сар додаст, ки агар ҳар кас ҳамон ғалачӯбро биё- рад, як пуд гандум медиҳад. Паҳлавони камбағал инро шунида, дар зарфи як шаб танаи дарахти чормағзро овар- да, ба назди дарвозаи бой партофтаст. Аз ҳавлии бой то ҳавлии усто дусад қадам мебарояд ё не, ғалачӯбро бурданӣ шаванд, ба ду барзагов ниёзманд шудаанд. Мегуфтанд, ки ана, пас аз ҳамон воқеа паҳлавон дигар ба худ наомад, қо- маташ рост нашуд. Бархе мегуфтанд, ки вай маъюб шуда- гӣ, баъзеи дигар чашм расид, мегуфтанд. Боз кӣ медонад, ман раҳматиро аранг-аранг ёд дорам, — мегуфт худ ба худ андешида Комил-полвон. — Дар рагу пайи Сангин қуввати бобояш ҳаст. Ман ба вай нозуқиҳои ҳунарамро ёд додам, боқимондааш ба худаш вобаста. Сангин дар аввал як авҷ карду сонитар танпарвар шуд. Мисле ки, маишат, сониян, сабилмонда шароб шасташро гардонд... Дар як дастархон дуто нону мева ҳам наоварданд-е!.. Ҳе, ноумедҳо! Агар ош тамом шуда бошад, нону чой ҳам нест-чӣ?.. Арвоҳ занад...”

— И-и-и, полвони яккатутиаш ба майдон баромаданӣ- ку! Э-э, вай ин Тоҳирчаро меафтанад... Мурод — Мурод мегӯянд, ҳамин будаст-дия. Хело ҳам бӯзбала-ку! Ҳар як ка- фаш бел барин-е! — гуфт мулло Норӣ дар ақиб нишаста даҳонашро ба таҳи гӯши Комил-полвон наздик карда.

— Ҳа, сахттар чангол занад, қабурғаи Тоҳирчаро кан- да мегирифтагӣ барин, — Комил-полвон ҳам ўро назараш гирифт.

Комил-полвон ҳаракатҳои Муродро мушоҳида карда, ўро аз ҳар чиҳат писандид. Паҳлавони ҷавон ҳанӯз шармин

буда, ба сухан даҳон кушояд, хиҷолат кашида, сурх мегашт. Хоксору батамкин буданаш аён. Ҳа, мағрурию худнамоӣ надорад.

Вақте ки вай бо Тоҳирча ба талош шурӯъ кард, Комил-полвон эҳсос кард, ки меҳмони паҳлавон ҷавони бақувват буда, ҳанӯз аз қудрату тавоноии худ беҳабар аст. Вай баъди он ки ҳарифашро ду-се бор афшонда дида, зӯри ӯро санҷид, дилпуруна ба вай наздик рафт. Тоҳир ҳам қувваи ӯро фаҳмида ана, худашро дур мегирад. Дуруст. Агар ба зери бағали Мурод афтад, вай бо вазни худ инро беҳолу бемадор мекунад.

Паҳлавонон чунон ба ҳам дарафтоданд, ки саркор аз хавфи он ки ногаҳ ҳамдигарро ба оташ назананд, мудом дар тарафи гулхан меистод.

Тоҳирча Муродро хеле арақшор кард. Мурод ҳар қадар сайъ карда ӯро ба чапу рост меандоخت, аммо бенатича буд. Тоҳирча ба ҳарифи худ саҳт така партофта, монанди кундаи чанор ночунбону маҳкам меистод. Аз байни издиҳом овозҳои таҳсин баланд мегашт.

— Саҳт ист, Тоҳир!

— Ту аз вай кам нестӣ!.. Нони трактор ҳалол аст!..

Полвон авлоду наҷоди Тоҳирчаро ҳам хуб медонад: “Падараш як одами лоғари нимҷон. Паҳлавонӣ ба Тоҳирча аз тӯби модараш мерос аст. Тағояш полвони забардаст буд. Як йигит буд, ки аждаҳо мегуфтед. Афсӯс дар ҷанг нобуд шуд...”

Комил-полвон таърихи гӯштӣ ва гӯштигирони 30-40 соли охирро дар кулл нағз медонист. Вай замони наврасиаш гӯштигирии тағои ана ҳамин Тоҳирчаро дида буд. “Дар як тӯйи бузург тақрибан тамоми полвонҳои шӯҳратманди гирду атроф ҷамъ шуданд. Тағои Тоҳирча — Абдусамад дасташ омад карду ягон-ягон шаш полвонро афтонд. Як

номарди дигар — Ҳафиз ҳам даъвои полвонӣ дошт. Мардум шӯру ғавғо бардоштанд, ки ӯ ба майдон дарояд. Ночор ба майдон даромаду бо Абдусамад даст ба миён шуд. Абдусамад, дар ҳақиқат, полвони зӯрдаст, ҷавонмард ва тандеҳ буд. Ҳамин ки Ҳафизро ба сари сина бардошта, ба замин заданӣ шавад, ин номард аз андоми нозуки полвон гирифт. Абдусамад аз зӯри дард бо қаҳр ӯро чунон ба сари синааш фишурд, ки аз даҳану бинии Ҳафиз хун омад. Ҳафиз пеш аз ин ҳам дар як маъракаи дигар бо сари зонуяш ба шиками ҳарифаш зада, сабабгори сару садое гашта буд. Бахше аз одамон, ки он лаҳза аз номардии Ҳафиз хабаре надоштанд, ба тарафгирии вай бархостанду қариб деҳодеҳи калон сар зад. Қаблан дар тӯйҳо ба гӯштию бузкашӣ ҳар як қавм йигит чамъ карда, дар бағал гурзу калтак, теғу шашпар мерафтанд. Баъзан тӯйҳои бузург бо хунрезия мотам тамом мешуд. Ҳар як деҳа, ҳар як қавм орият гуфта ҷон медоданд-е! Аҳмақири бинед!.. Ҳукумат ҳамаро ба тартиб оварда, хуб кори савоб кард... Аммо равнақи гӯштӣ ҳам аз миён рафт. Давраш гузашт. Он хел тӯйҳо ҳам нест, он хел полвонҳо ҳам. Ҷавонҳои ин давр се бор талош кунанд, нафасашон танг мегардад. Ҳамааш аз сигор, аз шароб. Баъзе йигитҳо ба сӣ даромада-надаромада чарбу мебанданд. Одам фарбеҳ, ки шуд, аз вай полвон намебарояд...”

— Маҳкам ист, Тоҳир!

— Ҳа, дастакотба садқа!..

Шӯру садои мардум Комил-полвонро аз банди хаёлот ба худ овард.

Ҳеч чашмдошт набуд, ки Тоҳирча Муродро ин қадар хаста мекунад. Аз ҳозирон ин сирро аксаран мутаваҷҷеҳ нагаштанд, аммо мардони гӯштӣ дида мақсади Тоҳирро фаҳмиданд. Вай баро ба замин афтондани ҳарифаш сайъ намекард. Худашро аз ӯ канор гирифта, имконият намедод,

ки талош зуд яктаарафа гардад. Мурод бошад ҳамвора ме-кӯшид, ки зудтар ўро парт кунад. Қасди Тоҳир ҳам ҳамин — ўро хаста кардан буд, то ки ба дўсташ, ҳамдеҳааш Сангин роҳату осон шавад. Сангин кайҳо тағйири либос карда, омодагӣ мекун.

— Парво накун, Тоҳир, Сангин дар ҳамин ҷо! — фарёд кард кадоме барои ба Тоҳирча дастгирӣ ва рӯҳ бахшидан.

“Чойникҳои чойро дам ба дам бурда мебиёранд, аммо аз дастархон хабаре нест. Ё ба саркор як ишораи бурут карда фаҳмонам-чӣ? Зишт аст охир, мардуми даври бар чӣ мегӯянд? Саркор аз худаш доништа гӯяд, ҳарфи дигар. Ҳавоси вай ҳозир ба гӯштӣ. Мисли ман кулли рӯз ғарам зер кардааст-чӣ?.. Хайр, ҳеч гап не, як шаб-дия. Мардум рӯза медоранд-ку! Аз тӯй нарасад, гила накун, гуфтаанд...”

— Мурод, телба нашав!.. — кадоме аз меҳмонон мақсади Тоҳирчаро эҳсос кард магар, ҳамдеҳаашро огоҳ кард.

Қийфоси аҳли маърака баланд гашт. Мурод оқибат Тоҳирчаро ба сари сина бардошту пойи ўро аз замин канд ва як бор давр гардонду зад. Гӯё замин кӯчида бошад, аз издиҳом наъра бархост:

— Ў-ўҳ!..

— Қандата зан! Мошоллоҳ!..

— Ҳалолат бод! — гуфт Комил-полвон ҳам зери лаб ба таҳсин сар чунбонда.

Пирамардони атрофаш ҳам ба таҳсин лаб кушоданд.

— Ҳалол... Ҳалол...

— Беғилу ғаш гӯштӣ гирифтанд!

— Ҳаққи ҳалол!.. Қанд занед!..

Мурод пеш омада радиои инъомиро аз дасти Комил-полвон гирифт. Вай дар ҳолате, ки тунд-тунд нафас мегирифт, чолок онро гирифтун бурда ба дасти яке аз

наздиконаш дод. Мурод баъди каме ин тараф-он тараф роҳ гашта, тапиши қалбашро паст кардан, рафта дар канори ҳамдеҳагонаш нишаст. Ду нафар ҷавони бӯзбала ба молидани дасту пойи ӯ машғул шуданд. Дигарон ба сӯи ӯ ҳам шуда, маслиҳати як марди миёнсолро гӯш мекарданд.

Сангин аз гӯшае оҳиста ба майдон даромаду маърака лаҳзае сокит гашт. Ба назари одами бегона чунин менамуд, ки ӯ гӯё вазъ мегуфта бошад халқ барои сухани вайро шунидан ором шудааст. Сангин бо кафи даст чашму рӯяшро

аз дуду аз гармии оташ панаҳ карда, оҳиста майдонро давр гашт. Ҳар нафаре, ки ўро бинад ҳам паҳлавон мегуфт. Навча, синафароҳу камарборик, дасту бозувонаш мисли оҳани тобхўрда, чехракушод — хуллас бо тамоми ҳастиаш мегуфт: паҳлавони ҳақиқӣ манам! Ҳама бо шавқ ба қаду басти ў зеҳн монда буданд. Сангин, аз рўйи одат, давраро чарх заду омада дар рӯ ба рўйи Комил-полвон дузону нишаст ва аз устои худ фотиҳа пурсид.

— Ҳаросон нашав, дасти ман не, дасти бобоям, гўй... Пирон мададгор шаванд... — Комил-полвон даст ба рўй кашиду лаҳзае ба чашми Сангин нигарист. Баъд ба сўи ў хам шуда, бо овози паст гуфт: — Ба ман нигар, ҳой... аз вай сабилмонда хўрдагӣ барин менамой... Чй чин зад ба ту? И-и... Охир масҷид... И-и... Э, пир занад тура...

— Камакак зарар надорад, тағо... Бачаҳо намонданд...

— Номаъқул кардӣ!.. Гўштина мурдор нақун! — Яқбора ба шўр омад Комил-полвон, аммо садояшро баланд накард.

— Э, парво нақунед!.. Ҳозир мебинед...

— Гарданат мешиканад! — Гуфт полвон ситезаомез сар чунбонда. — Бас, оҳиста аз майдон барою чомара каш! — Суханашро аз зиҳи дандон бароварда амр кард ў. — Ягон сабаб биёру дафъаи дигар мегирам гўй ё рўйирост гўю мон: камтар шароб нўшида будам, устодам рухсат надоданд.

— Тавалло мекунам, рухсат диҳед... Маро беобрў нақунед... — илтиҷо кард Сангин.

— Не, намешавад... Масҷид... — боз мақоли ҳангоми қаҳр мегуфтагиашро ба забон гирифт полвон.

— Хуб гўед, охир... Мурам ҳам, аз ин намеғалтам... Ман ба номаш лаб тар кардам...

Комил-полвон лаҳзае дудила шуда ба рӯйи шогирди худ нигариста монд. Ин лаҳза мӯйсафедони дар канораш нишаста ба сӯҳбат ҳамроҳ гаштанд:

— Як зарра нӯшида бошад, ҳеҷ гап не, полвон...

— Ҳозир ҳамаи ҷавонҳо мехӯранд...

— Ба гапи ман бовар намекунад? — исрор мекард Сангин.

— Бовар кардан катӣ... — қадре мулоим гашта гурунгос зад полвон. — Ҳамин ҳам кор шуд!.. Шарм кун...

— Дилпур бошед...

Атрофиён тӯл кашидани гуфтугӯи устоду шогирдро дида, ба сӯйи онҳо чашми шавқ дӯхта буданд. Сангин барои ба дигарон сир боз накардан лабонашро моил ба табассум намуд. Баъди бо ишораи сар барҳез гуфтани устодаш ӯ баланд шуду довталабона майдонро давр зад. Нидоҳои таҳсину офарин баланд шуданд:

— Ҳа, баракалло!..

— Кам нашав, додар!.. Саломат бош!

— А ҷонат гардам, сари моро паст наку!

Комил-полвон гурусна буданашро фаромӯш кард ё худ баъд аз гузаштани вақти муқаррарии хӯрокхӯрӣ иштиқош кӯр шуда буд. Ҳоло ҳушу хаёлаш ба гӯштӣ. Шаш сол боз ӯ гӯштӣ намегирад. Ҳамсолонаш аз майдон баромаданду вай ҳам ночор гӯштигириро канор гузошт. Бо ҷавонон гӯштигирӣ хуб не. Аммо ҳар боре, ки Сангин ба майдон дарояд, тамоми узвҳои бадани Комил-полвон ба ларзиш мебарояд. Мисле ки ҳозир ҳудаш ба майдон мебаромада бошад. Дили одаткарда балои ҷон будаст.

Сангину Мурод — ду тан қавитарин паҳлавонони ин маросим ба ҳам дарафтоданду атроф ба якборагӣ сокит гашт. Фақат чарс-чарскунон сӯхтани кундаҳои бед ва гурс-

гурс пойкӯбии паҳлавонон ба гӯш мерасиду бас. Аҳли маърака нафасашонро ба дарун кашида, саҳнаи асосии гӯштигирии имшабаро тамошо мекарданд. Ин талош аз он ҷиҳат ҳам талоши бағоят муҳим буд, ки ҳар ду паҳлавон ҳам то ҳол аз касе мағлуб нашуда буданд. Ин гуна гӯштиро дидан ва шоҳид будан ба ҳар кас муяссар намешавад ва онҳое, ки гувоҳи мағлубияти паҳлавони пушташ замин налесида буданд, як умр ин воқеаро хотира карда, ба авлодон ҳикоят мегӯянд.

Сангин аз кӯфтагии Мурод истифода кардан хост магар, яку якбора ҳарифи ношиносро хуб наозмуда, ҳамларо шурӯъ кард. Аз ҳучумҳои Сангин Мурод саросема шуд. Мардум ба қувваи ҳамдеҳашон дилпур шуда, ба ғулғула андозӣ ва офарингӯӣ сар карданд. Мурод паҳлавонвор истодагарӣ дошт ва ҳангоми ором шудани ҳарифи худ ду даст ба камари ӯ мунтазири ҳамлаҳои нав нафас рост мекард. Сангин, одатан, чусту чолок ва босуръат гӯштӣ мегирифт. Бинобар ин, ором ва бафурча чарх гаштани Мурод ба вай намефорид.

Комил-полвон ҳамлаҳои беварори шогирдашро мушоҳида карду нафасгирии ноҳамвори ӯро пай бурд ва оҳиста, зери лаб “оббо” гуфту ба афсӯс ба зонуяш шаппотӣ зад. Баъд худ ба худ, аммо ба доварони паҳлӯяш шунаво зери лаб гуфт:

— Нагуфтам, ки арақ кори ина кардагӣ!..

Шиддати ҳамлаҳои Сангин кам-кам паст гашта, ҳоло ду паҳлавон монанди ду барзагови шох ба шох ниҳода, аз миёни якдигар дошта, ором чарх мезаданду фақат аҳён-аҳён ҳамдигарро такон дода мемонданд. Одатан, паҳлавонон ё барои озмудани усули якдигар ва ё ҳангоми монда шудан ин тариқ гӯштӣ мегиранд.

Расул-бобои андовакаш аз ақиб ҳам шуда, ба гӯши
Комил-полвон гуфт:

— Инат аллакай арақшор гашт, чиян...

Пирамард пас аз сонияе чанд илова кард:

— Худат миёната бастан гир.

— Ман кайҳо бас кардагӣ, тағо.

— Ҳеч гап не, дар зарурат... Барои обрӯйи халқамон...

— Рагу пай хунук шудагӣ. Бекора чӣ даркор, — даст
афшонд полвон.

Аммо ӯ эҳсос кард, ки дар таҳи дилаш майле ба гӯштӣ
ҳасту, аммо забонаш инкор мекунад. Пай бурд, ки аз ақиб,
аз паҳлӯ ҳамдеҳагони солдидаю рамузи гӯштигириро ме-
фаҳмидагӣ, ҳоло ба сӯйи вай менигаранд. Паҳлавонон баъ-
ди тақрибан бист дақиқа талош кардан ҳар ду ҳам арақшор
гаштанду саркор бо иҷозати доварон ба онҳо танаффус
дод. Муроду Сангин камарбанди ҳамдигарро сар дода, ҳар
яке ба назди тӯдаи худ рафта, дар пеши давра нишастанд.

Комил-полвон хотирпарешон менишаст. Шогирдаш
ӯро нописанд кард, ба ҳарфаш гӯш надода, ба гӯштӣ даро-
мад. “Шогирд тарбия карда натавонист”, мегӯяд халқ. Усу-
ли гӯштиро ёд додан кам аст, одаму одамгарӣ, ҷавонмар-
дию тандеҳиро ҳам ёд додан даркор. Ҷойи маро гирифт, ак-
нун метавонам бо хаёли роҳат аз майдон бароям, гуфта бу-
дам. Лаънат ба шароб, арақ рагу паяша сӯхтааст... Э-э-э...”

Сангин ба саркор чизе гуфту рафта, сарулибосашро
пӯшидан гирифт.

— Наход?! — беихтиёр хитоб кард полвон. — Ҳай, аф-
сӯс... Нотандеҳӣ кард... Расми полвонҳо ин тавр набуд...

— Гап зан, Комил-полвон!.. — Расул-бобо аз қафо
заҳрханда кард.

Саркор ба назди доварон омада маслиҳат пурсид:

— Сангин мегӯяд, ки “дуранг”. Тобаш набудааст. Насиб бошад, ягон бори дигар мегирем мегӯяд... Хӯш, шумо чӣ мегӯед? — Вай як-як ба чашми доварон нигарист.

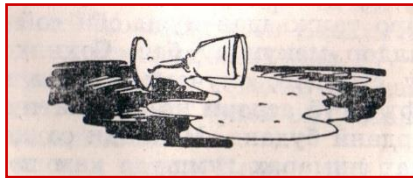
Пирони солманд маънидорона ба чашми якдигар нигариста, сар чунбонданду чӣ гуфтанашонро надониста, ба Комил-полвон рӯ оварданд. Полвон ба чашми онҳо нигариста натавонисту сарашро ҳам кард. Ин дам гӯё ҳама ба вай нигариста мегуфтанд: шогирди ту нотандеҳӣ кард!

— Насиби Муродро диҳед... — гуфт вай чашм аз замин набардошта.

— Хайр, ба Сангин ҳам чизе бидиҳед, — илова кард яке аз мӯйсафедон.

Дигарон дар тасдиқи ин ҳукм сар такон доданду саркор аз ҷояш бархост.

Комил-полвон норозӣ даст афшонду оҳиста худро ақиб кашид ва аз байни мардуми бо ғалоғӯла бархостагӣ гузашта сари ҳам аз маърака баромада рафт.

Соли 1974.

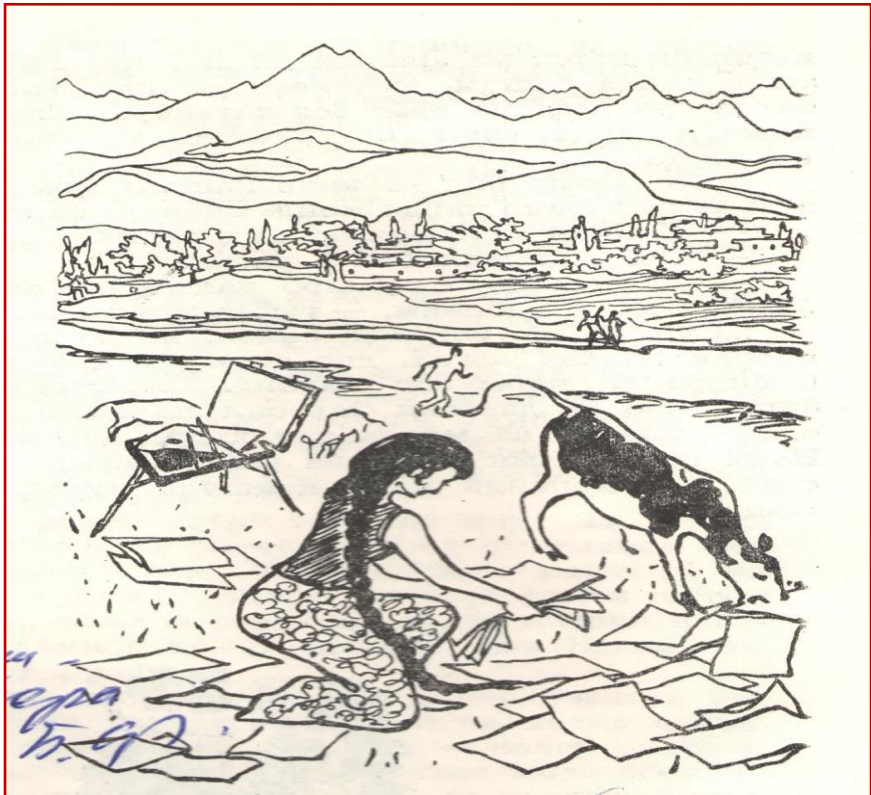
ОҒОЗ

Ишқро оғоз ҳаст, анҷом нест.

Саъдӣ.

Офтоб акнун як қади найза баланд гашта буд.

Ромиш гӯсолаҳоро ба марғзори канори дарёча овард. Ҳоло онҳо аз алафи тоза сар намебардоштанд. Вай ба болои тахтасанге нишасту ба соҳили муқобил чашм андохт: болои талу теппаҳоро ҷангали анбӯҳ пӯшида буд. Фақат аз ҳар ҷо-ҳар ҷои ин махмали сабз шаҳу зовҳо сар бароварда буданд. Ана харгӯшаке аз ҷангал давида баромаду дар саб-замайдони соҳили рӯд лаҳзае бозистод, ба ду пой қафояш

рост шуда ба атроф назар кард... Ларзидани пойҳои онро Ромиш равшан дид. Бозе худро ба дарахти канори рӯд заду дар чангаш гунҷишкero чирикқос занонда парида рафт.

Ромиш имрӯз танҳо аст. Субҳидам ҳамкораш Сабо хоҷиш кард:

— Имрӯз ман рафта наметавонам. Кори зарур дорам... Як худат ўҳда мекуни?... Ҳеч набошад, то пешин? А?

— Э, рафтан гир, хавотир нашав. Хурд нестам-ку! — гуфт вай дар ҷавоби ӯ.

Сабои чашмсабз ва Ромиш дар мактаб ҳам ба якдигар меҳрубон ва наздик буданд. Баъзе бачаҳо мазоҳ мекарданд, духтарон таъна менамуданд, аммо ба дӯстии онҳо ҳеҷ чиз халал расонда наметавонист. Сабо духтари хушрӯй не, аммо бенур ҳам не. Лекин ба Ромиш ҳусни вай не, ҳамту худаш маъқул. Баъди ба омӯзишгоҳи наққошӣ рафтани Ромиш аҳд кард, ки ба Сабо мактуб навишта, рози қалбашро боз кунад, аммо ҳеҷ ҷуръат накард. Сонӣ тасмим гирифт, ки ба таътили тобистона меояду албатта розашро ба Сабо мегуяд, дигар таъхир кардан мумкин не. Сабо аз вай ноумед гашта бо як ҷавони дигар қавлу қасам карданиш мумкин. Ана, таътилот ҳам шурӯъ шуду вай ба деҳа омад. Аммо ҳоло фурсати ин ҳарфҳо не — модараш маризанд. Сабо чӣ фикр мекунад: дар хона модараш бемору ин ҷавон чӣ хаёлҳои дорад! Сонӣ... ҳоло барвақт... вақти ин гапҳо не, — мегуфт вай худ ба худ. Ман акнун ҳабдаҳро пур кардам. Сабо аз ман як сол хурд... Эҳ, тезтар очаам сиҳат шуда, ба по мехестанд. Ҳозир апаам нигоҳубин мекунамду ман ба ҷои вай Сабо катӣ гӯсолабонӣ мекунам. Таътил ба охир расад, баъдан чӣ мешавад?

Ўро дар деҳа ҳоло ҳамчун домпизишк мешинохтанд. Воқеае рух доду Ромишро ба ин касб муаррифӣ кард: Нағ-

магари думоҳа аз юнучкаи нав сер шуда, варам карду қариб, ки мурад. Ромиш ба тарафи молпарваришгоҳ давид, аммо дар он ҷо гуфтанд, ки байтор нест. “Гӯсола дар ҳоли мурдан аст, чӣ кор кунам?” гӯяд, мудир китф дарҳам кашада гуфт: “Аз дасти ман чӣ меояд, писар, ман духтур набошам”. Ромиш ба хунсардии вай ҳайрон шуд. Ба молу мулки колхоз баъзеҳо бепарвоӣ мекунанд, вале то ин ҳад фориғбол буданро надида буд. Баъдан вай шитобон ба сари гӯсола расид. Нағмагар дар дами ҳалок буд. Ҳамроҳи Сабо зуд оташ равшан карду дами кордашро ба он дошта, аз уфунат пок сохт ва шиками варамидаи гӯсоларо шикоф кард. Бодро бароварду ҳам шикамба ва ҳам пӯсти Нағмагарро бо сӯзани ба алав доштаи Сабо бо риштаи оддӣ дӯхт. Сипас гӯсоларо то шом баста нигоҳ дошт, то ки такон нахурад. Ғайриимкон, вале гӯсола сиҳат ёфт. Ҳоло дар русто аз наққошии ӯ ҳарф занед, даст меафшонанд, аммо дар хусуси чарроҳии вай хурду бузург ба таҳсин лаб кушода, “дасташ сабук будаст, худо умраша диҳад” мегӯянд.

Ромиш баъди он ки нишаста, андаке нафас рост кард, бархосту марғзорро давр зада донистан хост, ки ҷару ҷӯи гӯсолаҳо ногаҳон афтада маъюб мешуда набошад. Дар пеш — сой, ду тараф бо шаху зов — қалъабанд. Гӯсолаҳо аз ин марғзор фақат қафо гашта берун рафта метавонанду бас. Вай ана ҳамин роҳи қафоро гирифта, дар сояи зарбед қарор гирифт. Асбобу анҷоми рассомиро кушода, бо сиёҳқалам ба кашидан шурӯъ кард. Ҳоло дар маҷмӯаи наққошиҳои ӯ хеле лаҳзаҳои дилчаспи чарогоҳ акс ёфтааст. Вай соли аввали омӯзишгоҳро ба итмом расонида, альбон донишомӯзи соли дуввум ҳаст. Албатта, тасвирҳои ханӯз хом, мазмунан рангин ва амиқ не. Шояд замоне рассоми моҳир шавад, шӯҳии ин гӯсолачаҳои шайтонро мукамал тасвир

мекунад. Чунон наққошй кунад, ки ҳар кас бинад, ба димо-
гаш бӯи марғзор ояд, баоси гӯсолаҳоро баръало шунавад.

Бо таҳдид ба Алмос пуфу куф кардани Майдаяки дум-
сафедро тамошо кунед! Саг монанди баҳодуре, ки шӯхия
густохии кӯдакро тамошо дорад, бо як ваҷоҳати аҷиб ба
гӯсолача нигариста ғур-ғур мекунад. Ғурриши саг дар ин
гуна мавридҳо таҳдидомез нест, балки мисли оҳанги лаб-
ханд ва ё ҳазлу навозиш дошта аст. Ана, Олуфта шабеҳи
аспи пойга гирдогирди марғзор метозад. Одати вай ҳамин
тавр аст, баъзан худ аз худ бесабаб, баъзан ягон ғурмагас
газад, аз аламаш ба тохтан сар мекунад. Олуфта ном ги-
рифтани вай беасос нест: ҳамеша худро покиза нигоҳ
медорад, танахро лесидагеш — лесидагӣ. Сағриҳояш ҳаме-
ша шона задагӣ барин.

Наздики нисфирӯзӣ сояе рӯи қоғаз лағжиду Ромиш
сар бардошта Саборо дар канораш дид.

— Оҳиста омада, тарсондан мехостӣ?

— Дилу гурдаата фаҳмам гуфтам... Уф-ф... Накофта-
гӣ чой намонд, — Сабо оҳиста ба рӯи харсанг нишаст. —
Нохост ба ёдам расид, ки ҳамин чора таъриф мекардӣ. Ин
қадар барвақт баровардӣ? Гуфтам-ку баъди дуртар рафта-
ни пода барор, — мисли мошини чокдӯзӣ тез-тез ба ҳарф
даромад Сабо.

— Ҳаво тасфад, гӯсолаҳо алаф намехӯранд.

— Ромиш, самбӯса мехӯрӣ? Гир, самбӯсаи кадугӣ, —
Сабо як даста самбӯсаи қоғазпечро ба рӯи санг монду наз-
диктар омада, ба расми кашидаи ҷавон зеҳн монд.

— Сонӣ... — Ромиш бо лаҳне гуфт, ки мисле ба қорам
дахолат нақун, буд.

Сабо гӯсолаҳоро аз офтоб ба соя, ба ҷониби бедҳои соҳили рӯд ронд.

— Тезтар! Ба соя гузар! Офтоб мезанаду мемури! — бо гӯсолачаҳо гуфтугӯ мекард вай. Алмос хомӯш думболи вай мерафт.

— Меомадам, дар роҳ Зафара дидам, — баргашта омада ба сухан даромад Сабо. — Вай имсол мактаба тамом кард, акнун ба шаҳр рафта хондани. Мегӯяд, ки кошки ба ҷои Ромиш бо ягон баҳонае ман ҳамроҳат кор мекардам. Гуфтам, ки Ромиш бо ягон баҳона не, ба кори зарури банд аст. “Э, медонем, — мегӯяд, — кор — баҳона”. Бачаи аҷоиб-а? Камтар худаша таъриф кард, рости дурӯғи шунидаашро ба худаш часпонда хеле гап зад, “ҳа-ҳа” гӯён гӯш кардам. — Сабо ба авзои писарак зимнан зеҳн монда, менигарист. Ў мехост бифаҳмад, ки ҳарфҳои ӯ ба Ромиш чи гуна таъсир дорад.

Ромиш чизе нагуфт. Ў тарҳи марғзор, кӯҳ ва гӯсолачаҳои бозингарро рӯи қоғаз меовард. Сабо гоҳ ба наққошии Ромиш ва гоҳе ба чеҳраи ҷавон нигариста, беист ҳарф мезад.

— Имтиҳони шумо ҳам саҳт будагист-а? Ту аз ҳамааш аъло гирифтӣ ё чор ҳам дорӣ?

— Дорам, — аз кораш сар набардошта ғурунгос зад Ромиш.

— Ман ҳам дута чор дорам, — яктааш аз физика, дигараш аз нақшакашӣ... Ромиш, ту баъди омӯзишгоҳ ба Академияи рассомӣ меравӣ-а?

— Намедонам.

— Меравам гӯй, ин қадар хоксорӣ нақун!

— Модарам — бемор... Дасттанҳо. Кор карданиам. Агар илоҷаш мебуд, ғоибона мехондам.

— Хайр, сиҳат мешаванд, нигарон набош, — монанди бузургсолон дилбардорӣ кард Сабо. Баъди сонияе аз ҷои дигар ҳарф шуруъ кард: — Зафар ба институти политехникӣ ҳучҷат супоридаст. Як шиносашон будаст, ваъда кардаст, ки кумак мекунад.

— Шарм накарда ҳамин хел гуфт? — Ромиш бо таасуф сар ҷунбонд. Вале ин дам аз дилаш гузашт, ки мардум вақтҳои охир аз ин қабил корҳо хичил не, баръакс, ифтихор мекунанд.

“Агар ба Ромиш малол нашавад, гашти рӯз, тафси ҳаво гардад, чарх зада, ба наздатон меравам”, гуфт. Ман гуфтам, ки бие, омадан гир.

— Аҷоиб, барои чӣ ман аз омадани вай малол мешудаам?!

— Намедонам. — Кӯтоҳ ҷавоб дод Сабо. Сипас зуд аз боби дигар сухан сар кард: — Ман ҳоло ба як қарор наомадаам. Намедонам ба хондан равам, ё дар ферма кор кунам?.. Агар ту дар шаҳр бошӣ, ман ҳам рафтани.

— Аҷоиб... — абрувонашро чин кард Ромиш, вале дигар ҳарфе назаду худ ба худ китф дарҳам кашид.

Ҳоло вай дар рӯи қоғаз бо сиёҳқалам акси сагро мекашид. Агарчи Алмос ин дам дар канори рӯд гаштугузор дошт, Ромиш сурати онро дар рӯи харсанг, чашму гӯшаш ба ҷониби гӯсолаҳо тасвир мекард. Саг гӯшҳои кӯтоҳ буридагиашро сик карда, гӯё хатареро эҳсос карда бошад, ба ҳамла омода буд. Аммо авзояш, хушҳол барин.

— Саги хатар пай бурда ин хел намешавад.

— Ҳа-а... — Ромиш як чашмасро нимкоф карда ба акси кашидааш бо диққат нигаристу сар такон дод.

Баъд ба ислоҳи тасвир шуруъ намуд.

— Очаатро духтур дид охир? — пурсид духтар баъди шумурдани гӯсолаҳо.

— Чӣ гуфт? — баъди он, ки Ромиш бо аломати тасдиқ сар ҷунбонд, боз савол кард Сабо.

— Ба қарибӣ аз ноҳия духтурҳои калон меомадаанд. Онҳо бинанд, сонӣ ба беморхонаи шаҳр мефиристонем, гуфтанд.

Ба миён сукут афтод. Абрувони борику теғдори духтар гиреҳ шуд, дар чашмонаш асари андӯҳ падидор гашту дилтангона оҳе кашид.

— Очама мебаранду таҳсили ман ҳам сар мешавад... Апаам, танҳо, — гуфт Ромиш.

— Шабҳо ман ба наздаш рафта хоб мекунам.

— Ба гуфтан осон. Додою очаат иҷозат медиҳанд-чӣ?

— Мемонанд.

Аммо аз оҳанги суханаш фаҳмидан душвор набуд, ки барои иҷозати волидайн мебояд хеле талош кунад.

Сабо бархосту гӯсолаҳоро аз назар кард.

Се гӯсолача ба болои шахи баланде баромада “мерақсиданд”. Сумҳояшонро сахт-сахт ба санг кӯфта, думҳоро сик карда, гоҳ ба навбат, гоҳе ҳар се баробар частухез кардани онҳоро дида, беихтиёр хандаи кас меомад. Ба таври худ гӯё мусобиқа мекарданду дар рақсу частухез маҳорати худро намоиш меоданд. Боз сахнаи ёфташонро бинед! Як шахи баланде, ки рӯяш ба қадри як суфа ҳаст ё не! “Ҳамин лаҳза яктоаш парида меафтаду маъюб мешавад”, дар дил

гуфт Сабо ва бархоста ба он сӯ рафт. Алмос ҳам хомӯш аз қафои вай равон гашт.

Сабо аз тарафи боло ба гӯсолаҳо наздик мешуд, ки ин дам Ромиш ўро боздошт.

— Аз боло нарав! Аз ту рамида худаша ба поин меандозад. Аз поин ҳай кун, — маслиҳат дод вай.

Сабо ба таҳи зов рафту дастонашро афшонда “чу-чу” гуфт, Алмос бо таҳдид “ак-ак” карду гӯсолачаҳо бо раҳи баромадашон аз шах фуромаданд.

Курси офтоб рост ба фарқи сар меомад. Гармии рӯз ба авчаш расида буд. Гӯсолаҳо тӯда-тӯда гашта, худро ба соя мезаданд. Шайтонаку Қашқа соя наёфта, сарашонро ба панаҳи санг ҷо карданд. Алмос бо даҳони бозу забони овезон ҳалқак мезад.

Ромиш ва Сабо гӯсолаҳоро ба тарафи болооби рӯд, ки дарахтони соя дошт, ронданд.

* * *

Баъди пешин онҳо гӯсолаҳоро ба ангори назди Кафтархона бурданд. Азбаски замини ин ҷо обӣ аст, баъди дарави гандум ангор серпечак, воту лаби чӯйҳо алафзор буд.

— Сабо, ҳушъёр шав, — таъкид кард Ромиш, — поёни ин ангор нахӯдзор будаст. Нохудогоҳ гӯсолаҳо гузашта, нахӯди пухта расидаро ба замин яксон накунанд.

Сабо аз ӯ дуртар сари санг нишасту таронаеро бо овози паст тараннум мекард:

Даръё, ки калон шавад, шинояш кӣ кунад?

Ду дил, ки яке шавад, ҷудояш кӣ кунад?..

Насим мӯйҳои аз зери уребча ҳалқа зада баромадаи
ӯро ларзонда бозӣ медоронд. Вай имрӯз кокулонашро
чамъ карда, бо уребча ба пушти сараш баста буд, ки дар
натича рӯяш пурра бо тамоми латофат дар назар чилва ме-
кард. “Пӯсти сафеди рӯяш дар офтоб ҳам сиёҳ намешавад,
— худ ба худ гуфт Ромиш. — Аҷабо, чашмонаш шишаи
сабз барин кап-кабуд. Умуман, дар деҳаи мо кабудчашмон
бисёранд. Мӯяшон хурмоию чашмонашон ё сабз, ё обӣ...
Ҳафтаи гузашта, шаби ба осие гандум бурданам, Сабо ба
хонаи мо омада, ҳамроҳи апаам чомашӯӣ кардаст. Соатҳои
дувоздаҳи шаб аз осие омада, табъам хира шуд. Ҳаминаш
кам буд! Бачаҳо фаҳманд, чӣ мегӯянд?! Зафар баринҳо
шунаванд, “э, вай занаш барин, шабҳо рафта хоб ҳам ме-
кунад”, мегӯянд. Шояд, барои ин кор аз додою очаш гап
шундагӣ барин... Ба ҷои апаам ман ба гӯсолабонӣ баро-
ям, чӣ қадар ғур-ғур карданд, ҳатто ба молхона рафтанд...
Қадам аз рӯзҳо аз дасташ пиёлахоро ба ҷӯй сар додаст,
очаш ҷанг кардаанд, гуфтаанд, ки ҳуши ту духтар дар ҷояш
не, бирав ба хонаи ҳамун бача дарою шин...”

* * *

— Ромиш, барои чӣ сурати мана намекашӣ? Фақат
кӯху дарахт, сағу гӯсола... Ягон бор акси мана каш. Ё наме-
хоҳӣ? А?.. Эҳ, агар ман рассом мебудам...

— Чӣ кор мекардӣ?

— Сурати тую Алои Хаппака дар як ҷо мекашидам.
Ҳар ду ба ҳам монанд, дамдузед.

— Ягон рӯз наққошӣ мекунам... Усто шавам, — Ромиш инро гуфту гӯё нафареро фиреб карда бошад, худ ба худ хиҷолат кашида сурх шуд. Сониян аз мавзӯи дигар ҳарф боз кард: — Момои Гулсум ҳоло ҳам танҳо зиндагӣ мекунанд-а?

— Ҳа. Колхоз ёрӣ мекунад. Худашон ҳам бақувват, рӯзаш катӣ дар полизашон ҷунбучӯл мекунанд. Ҳосили сабзию пиёзашон чунон нағз!

— Ҳазл не, модари Қаҳрамони Иттифоқи Советӣ!

— Мардум ба шӯхӣ худи он каса қаҳрамон мегӯянд.

— Ман ягон бор рафта, сураташона кашиданӣ. “Модари қаҳрамон” ном мемонам... Аммо шарм медорам.

— Ту аз ҳама чиз шарм медорӣ. Намедонам, агар ягон духтара дӯст дорӣ, чӣ кор мекуни? — Сабо аз сухани гуфтагиаш хиҷолат кашида, рӯяшро бо дастонаш пӯшида хандид.

— Агар нағз бинам, сураташа мекашам, — гуфт Ромиш рӯяшро аз вай гардонда, машғули рангомезӣ. Баъд илова кард: — Шояд наққошӣ карда бошам...

— Канӣ, ба ман як намой, — хоҳиш кард Сабо бо шӯхӣ. — Гӯй, вай кӣ худаш? А? Сурати кира кашидӣ?

— Инаш — сир... Ба ҳеҷ кас намегӯям.

— Хайр, гӯй, илтимос. То нагӯй, намемонам, — бархоста наздик омад Сабо.

— Э, рав-е! Шухӣ кардам! Ҳазлро намедонӣ?

— Қасам мехӯрам: ба ягон кас гӯям, ҳар чӣ шавам!

— Ҳеҷ кас не! Фаҳмидӣ? Сурати момои Гулсума мекашам.

— Не, росташа гӯй, боз кира? — Сабо ба асаби вай расида, мӯқаламро аз дасташ гирифт. — Аввал гӯй...

— Бас кун, ман ҳазл кардам, — Ромиш зарфи шиша-иро гирифтуби обии рангини онро холи кард ва барои обии тоза овардан ба тарафи рӯд равон шуд.

Сабо аз қафои вай нигариста, дар хаёл монд.

— Рӯзе сурати худата мекашам, — дуртар рафта гуфт Ромиш. Вай бо як табассуми шармгинона асроромез ба духтар нигаристу қадамашро қавитар гузошт.

— Ман рухсат надихам-чӣ? — гуфт Сабо ишваомез, аммо Ромиш сухани ӯро нашонид ва ё фаҳмида бошад ҳам, ҷавобе надода ба раҳаш идома дод.

Ӯ зарфи шишаиро шуста ба он обии тоза гирифтуби ангорро давр зада ба тарафи нахӯдзор гузашт. Се-чор гӯсолаи ба нахӯдзор наздик рафтуби қафо ронду худ ба тамошоии нахӯди навпукта саргарм шуд.

Сабо ба саргармии ӯ нигариста, тааҷҷуб мекард: “Гӯё нахӯдро дар умраш бори аввал меидида бошад, зеҳн мондани уна нигаред”, — тааҷҷуб мекард духтар.

Аз он тарафи сой ду нафар бачаии қад-қадии об дар даву тозуби дида, сараввал Сабо эътибор надод. Бачаҳо дар рӯ ба рӯии Сабо қарор гирифтуби ба болоии харсанге баромада бо хар гуна ишораҳо фаръед карданд:

— О-о-ми-и-н!

Чӣ гуфтуби онҳоро фаҳмидан намешуд.

Баъди он ки чанд бор сайъ карда, матлаби худро фаҳмонда натавонистанд, бачаҳо маслиҳат кардуби баробар фаръед заданд:

— Ро-о-ми-и-шш!

Ромиш бо изтироб пештар давида рафт.

— Ҳо-о-о!.. Чӣ гап?..

— Баландтар фаръед кун, — саросема шуд Сабо.

— Чӣ-й? — Ромиш боз пештар рафт.

— Очаат... данд... — бод ба гӯши онҳо чанд ҳиҷои нотамомро овард.

— Чӣ-и?

Бачаҳо бо маслиҳат “як-ду-се” гӯён, баробар фаръёд карданду матлаб равшан гашт.

— Биё-ё-ё!.. Очаатро мебаранд! — Бачаҳо ин се калимаро такрор ба такрор мегуфтанд.

— Сабо, аз гӯсолаҳо бохабар шав!

Ҳанӯз Сабо ба суҳан даҳон боз накарда буд, ки Ромиш дур рафта буд. Вай аз сангу бутгаҳо ҷаҳида, мисли бод ба ҷониби деҳа мерафт. Бачаҳо ҳанӯз ҳам фаръёд доштанд. Сабо муддате аз думболи вай нигариста истод. Сипас як оҳи сангине кашиду гӯсолаҳои ба ҳар тараф парешон гаштаре ғун кардан гирифт.

Гӯсолаҳоро чамъ карду ба соя рафта муддате ғамгин нишаста буд, ки Зафар пайдо шуд. Сабо аз омадани вай мамнун, мушкили ба сари Ромиш омадаро гуфт.

— Хеле ҳам ҷои хилватро ёфтед, — суҳани Саборо аз хусуси бемории модари Ромиш ва имрӯз ба бемористони ноҳия бурданашонро бурид Зафар. — Сабо, ту, ба назарам, рӯз аз рӯз хушрӯтар мешавӣ!.. Ё ба чашми ман аз ҳама хушрӯй менамоӣ, намедонам... Ягон сир ҳаст... Ман худам ҳам ҳайрон... — Зафар бо ин суҳанон ба Сабо ҷафстар нишаст.

— Ин чӣ қилиқ?! Чӣ гап?.. Э-э... — ҳайрон шуд ва дасту по хӯрд Сабо. — Усунтар шин! Шарм намедорӣ?!

— Шармаш чӣ?.. Ҳиъ... Шарм дар бозори чарм...

— Ҳой, маст-пастӣ-чӣ? — чашмони Сабо калон-калон гаштанд. — Хез, дуртар шин!.. Э-э, шарм... — Сабо бархоста, аз ӯ дуртар нишастани шуд, аммо Зафар аз дастӣ ӯ гирифт.

— Ромиш катӣ... Ромиш катӣ шарм намедорӣ?! Чӣ, ман аз вай камам?

— Ин чӣ гуфтагет?

— Э-э, худатро ба нодонӣ назан!.. Кӯр не ман, ҳамааша медонам.

— Чира медонӣ?! — ранги рӯи Сабо мисли дока сапсафед шуд.

— Ҳа, хайр, мон... Ман ту катӣ ҷанг карданӣ наомадаам. Баръакс... Биё... аз ман наранҷ... Сабоҷони хушрӯ... — вай боз ба духтар наздик рафт.

— Ҳа-а... Ана, гап чӣ!.. — чашмони Сабо кашида шуданд.

— Ба дилат нагир. Ман... тура нағз мебинам... Барои ҳамин... Худат медонӣ, — Зафар сари роҳи Саборо гирифта бо дастонаш аз ду дасти духтар маҳкам дошт.

— Сар те! — бо ғазаб теғ кашида, ба вай нигарист Сабо.

Зафар даҳонашро боз карда, табассум карду дасти ӯро сахттар фишурд.

— Сар те!.. Дод мегӯям! — Сабо худро такон дода, дасташро аз дасти ҷавон раҳо кардан хост.

— Дод гӯй... Худат шарманда мешавӣ, — хунсард табассум карда дасти ӯро раҳо намекард Зафар. — Хайр, биё мешинем, — ӯ Саборо оғӯш карданӣ шуд, аммо духтар ӯро тела дод.

— Алмос!.. Алмос! — фаръёд кард вай.

Саг дар як сония аз кучое ҳозир шуду бо нигоҳи савол ба чашми духтар нигариста думашро такон медод ва гӯё гуфтан мехост: “Бифармо, чӣ хизмат?” Зафар аз тарс худро ба қафои Сабо гирифта буд. Ҳарчанд, ки саг ба вай

беътибор буд, чавон аз саги бузургчусса ҳаросид ва дастони духтарро раҳо кард.

— Кани, тезтар! — Сабо ба вай амр кард. — Бо кадом раҳ омада бошӣ, ҳамон раҳ катӣ... думата хода кун!

Сабо баъди рафтани Зафар хеле вақт хомӯшу пакар ва бедимоғ нишаст. Қалбаш ноором ва авзояш хиратабъ буд, чӣ кор карданаширо намедонист.

Вақте ки рӯз гашт карду вай чизу чораашро ғундошта, асбобҳои Ромиширо чамъ мекард, лаҳзае наққошиҳои ӯ диққаташиро кашид. Ногаҳон... Ин чӣ? Дар байни наққошиҳо акси худи вай... Хандида менигарад... Як гесӯяш ба пеш афтадагӣ... Дар чашмони Сабо ашк таровид. “Дӯст медорад”, гуфт вай зери лаб бо чашмони ашколуд табассум карда.

Солҳои 1973-78.

РАМИДА

Ҳамаи бачаҳои гирду атрофаш дада доштанд, фақат вай надошт. Аниқтараш, дадааш буд, аммо дар кучое аз холи Муроду модараш беҳабар зиндагӣ доштаст. Ин кори вай ҳар замон ба Мурод алам мекард. Бачаҳои дигар ҳамроҳи дадашон ба бозору мағоза, ба сайри талу теппа ва боғи ҳайвоноту истироҳат мерафтанд, рӯзҳои таътилии ба чоғиби кӯҳсор сафар мекарданд. Ҷӯрааш Насим ҳамроҳи дадааш мошинсавор ба моҳидорӣ меравад. Як бор дадаи Насим ўро ҳам бо худашон бурд. Аҷоиботи он рӯзро Мурод ҳаргиз фаромӯш намекунад. Он рӯз хушбахттарин рӯзи ҳаёти вай буд.

Бибиаш мегӯянд, ки чанд сол пеш аз ин, вақте ки вай хурд будаст, ҳар гоҳ Насим ба истиқболи дадааш “дадачон!” гӯён тозад, вай ҳам баробараш “дадачон” гӯён медавидасту амаки Каримро оғӯш мекардаст. Он солҳо вай чунон беақл будаст, ки “ман шуморо дада гӯям, майлаш?” гӯён бибии пирашро гаранг мекардаст. Ҳоло вай хурд нест, ба мактаб меравад, ҳама гапу кори дунёро медонад. Ҳар кас якто дада дорад, якто — оча. Очаю дадаро харида ҳам намешавад, фурухта ҳам, ба қарз ҳам гирифта наметавонӣ. Муаллима ҳамин тавр гуфт, бибӣ ҳам.

Бибиаш хеле пир шудаанд. Суханони пеш аз ин гуфтагашонро фаромӯш мекунанд. Очаю дадаи ўгай чӣ хел одам аст, чандин бор гуфта буданд, аммо ҳозир мегӯянд, ки очаат катӣ ба хонаи дадаи нав меравӣ. Дадаи нав — дадаи ўгай не мегӯянд. Мурод нағз медонад: вай мард бегона аст, бегона, ки аст, ўгай аст. Аз чӣ бошад, ки ҳамаашон ўро гӯлу нодон меҳисобанд. Очаю дадаи ўгайро Мурод нағз медонад. Чӣ қадар афсона хонд, эҳ-хе! Муаллима гуфт, ки афсона ба арчаи орастагӣ монанд аст, аслан дарахти ҳақиқӣ.

Ман филми дадаи ўгайро дида будам. Сонӣ бачаҳо чунон саргузаштҳо гуфтанд, ки агар онро дар хоб бинед, метарсед. Дадаи ўгай душмани бачаҳо аст. Хайрият, ки холааш аз ин хусус ба вай рӯйирост гуфтанд: “Агар дадаи ўгай туро ранҷ диҳад, бархезу ба хонаи бибиат биё!” Ана, ин гапи дуруст. Ростӣ гапро гуфтанд. Дигар ҳамаашон дурӯғ мегӯянд, аммо ҳеч сурх намешаванд. Боз муаллима мегӯяд, ки агар ҳар кас дурӯғ гӯяд, аздусар сурх мешавад. Гапи беко-ра. Агар бачаҳо дурӯғ гӯянд, ман аз чашмашон мефаҳмам...

Он рӯзҳо Мурод аз забони бисёр занон калимаи – “ўгай”-ро мешунид. Хешовандон, ҳамсоязанон аз сари дилсӯзӣ сари ўро навозиш мекарданд, дилдорӣ медоданд, суханони тасаллибахш ва таскиновар мегуфтанд. Яке аз ҳамсоязанҳо ба бибӣ ҳикоя кард, ки дадаи ўгай писаракеро ба сағирхона супоридаст. Дигараш духтаракеро се рӯз дар оғилхона бе обу нон гузоштааст. Сонӣ бибӣ ба Мурод таъинот дод: “Ба сухани очаат гӯш бидех, аз амри вай берун пой нагузор, модар дӯсти беғарази одам аст, вай ҳамеша ғами туро мехӯрад, бачаам. Дадаи ўгай ба ту ҳаргиз дӯст намешавад. “Шикамба гӯшт намешавад, бегона дӯст” гуфтаанд.

Ҳамаи ин гуфтаҳо ба гӯши Мурод сурб барин нишаста, ўро ботинан беқарор мекард. Вай ба хонаи падари нав ҳаргиз рафта намехост, вале бибӣ ҳамвора талқин мекард, ки ин гапро нагӯяд, очааш меранҷад. Сонӣ Мурод ба дил аҳд кард, ки ба ҳавлии дадаи ўгай рафта, ўро таъзир диҳад. Дар ин бобат вай хеле андешид, қасоси ҳамаи бачаҳоро аз вай гирифтани шуд. Мурод як шаб дадаи ўгайро дар хоб дида, тарсида бедор шуд. Дадаи ўгай дев барин ўро бардошта, ба бом баровард. Аз афти қор, аз бом ба поён андохтан мехост. Мурод таппончаи бозичаашро ба вай рост карда, ўро тарсонд.

Сонӣ дар хонаашон тӯй шуд. Мурод ба ҳамаи бачаҳо

қандалоту самбӯса бароварда дод. Очааш ба тан куртаи сафед пӯшида, ба сараш рӯймоли сафед андохта арӯс шуд. Мурод ҳамроҳи очааш ба мошин нишастан хост, аммо холааш аз дасти вай кашиду манъ кард. Сонӣ ҳамроҳи холааш вай ба мошини дигар савор шуд.

Мошинҳо аввал аз кӯчаҳои чароғони шаҳр гузаштанду сонӣ кӯчаҳои торик сар шуданд ва ниҳоят онҳо дар назди дарвозае қарор карданд, ки чароғаш равшан буд ва марду зани бисёре даробаро доштанд.

Мурод аз мошин фуромаду ўро як марди лоғарандоми малларанг, мисли он ки ягон хеши наздик бошад, оғӯш гирифт. Вай зӯр мезаду ба ёд овардан мехост, ки ўро дар кучо дида бошад, вале ҳеч ба хотир оварда наметавонист. Марди малла дасти ўро гирифт ба хонаи алоҳидае бурд, дастархон густурда, самбӯсаву кабоб овард, ба наздаш себу ангуру нок ниҳод ва пайваста бихӯр гӯён меҳрубонӣ мекарду аз холи вай, аз таҳсилаш пурсон буд.

— Ана, акнун, Муродҷон, ҳамаамон дар ин ҳавлӣ зиндагӣ мекунем. Ман туро ба мактаби маҳалла мебарам. Чунон мактаби зӯр. Дур не, ба ҳавлиамон наздик, — мегуфт вай.

Ачибаш ин буд, ки ин марди ношинос номи ўро, дар кадом синф хонданаширо, ҳамаи аҳли хонадони онҳоро медонист. Ҳар замон зане ё марде ба хона даромада, ўро дар паҳлӯи ин мард дида, зеҳн монда менигаристанд, ба меҳрубонӣ табассум мекарданд, суханони нағз мегуфтанд, сонӣ аз марди малла доир ба ягон кор маслиҳат пурсида мерафтанд. Аз берун хурӯши доира ва таронаи занҳо ба гӯш мерасид. Бо вучуди ин, тӯйи очааш монанди тӯйи духтари ҳамсояшон — Дилбар базми артистдор нашуд, хофизу раққоса надошт.

— Ман барои ту дучарҳаи “Орлёнок” харида мондам, фардо савор мешавӣ, — гуфт марди малларанг.

Мурод аз хайронӣ чӣ гуфтанахро намедонист. Ин мард кӣ бошад, чаро вай барои ӯ велосипед харидаст, боз “Орлёнок”? Балки ӯро ба ягон бачаи хешаш монанд кардагист? Ё дадаи ӯгай ҳамин бошад?.. Не, ба дадаи ӯгай монанд не, дадаи ӯгай ин хел намешавад.

Ба хона марди миёнсоли дар танааш чомаи зирабеқа-саб, дар сар тоқии чувтӣ даромад. Вай мӯзаи хироми ялақ-қосиашро нишон додан мехост магар, дар кафшкеш рост истода, буруташро мемолиду ба рӯйи ӯ менигарист.

— И-и!.. Ин бача писараки келин? — баъди лаҳзае ба рӯйи Мурод нигаристан вай аз марди малла савол кард. Вале чашмаш ҳанӯз ҳам саропойи ӯро гӯё мепалмосид. Сонӣ ба вай хитобан гуфт: — Дадата саҳт бидор! Кирои дада аст.

Сонӣ ба марди малларанг рӯ оварду пурсид: — Ошпазҳо рафтанианд. Ба ҳар яке чомаю миёнбанд, бисту панҷ-сӯмӣ пул диҳем, кифоя будагист?

— Коре кунед, ки розӣ бошанд, — гуфт кӯтоҳакак марди малла.

Акнун Мурод аниқ донист, ки вай дадаи ӯгай будаст. “Ҷ, балое, кӣ буданахро нафаҳмонда, маро фиреб кардани! — вай зери чашм ба андоми дадаи ӯгай дурусттар зехн монда нигарист. — Афғаш бебуриш, чашмонаш чуқуру бенур, даҳонаш даҳони қурбоққа барин то беҳи гӯшаш. Мебинам, чӣ хел ту маро фиреб медиҳӣ?! Ман аз он бачаҳои гӯлу гаранг не”.

Тадричан меҳмонҳо рафтанду ҳавлӣ андаке сокит шуд. Сонӣ хешовандони дар хидмат буда ҳам якояк хайрухуш карданд. Дадаи ӯгай аз дасти Мурод гирифта, ӯро ба сӯйи иморати калон бурд. Вай лаҳза ба лаҳза сари ӯро ба навозиш молида мепурсид:

— Муродҷон, хобат омад? Хоб кардан мехоҳӣ? Онҳо ба хонаи боҳашамати тамои орастаю пероста ворид шуданд. Фурсате нагузашта холааш ва як зани дигар аз зери

оринчи очааш гирифта, ба хона даромаданд. Дар сари очааш рӯймоли сафед, сархам дар пешгоҳи хона рост истод, он ду зан ҳам паҳлӯи вай истоданд. Очааш ба ҳар як зани аз дар даромада, бо таъзим салом мекард. Занҳо баробар суҳан мекарданд, дастархон меоростанд, давуғеч доштан.

Мурод чашмонашро ба зӯр кушода ба онҳо менигарист. Падари ӯгай ин ҳолро пай бурду оҳиста ба гӯши вай гуфт:

— Муродҷон, хоб кун, хобат омад. — Сонӣ аз чояш бархост. — Биё, ба утоқи хобат барамат.

Мурод ба чашми очааш нигарист, вай бо забони нигоҳ гуфт: “Майлаш, бирав, хоб кун”. Сипас ӯ аз чояш бархост.

* * *

Рӯзи дигар баъди ношто дадаи ӯгай ба Мурод куртаю костюм ва туфлии нав пӯшонд, ба сараш тоқии нав дод. Мурод тӯҳфаи ӯро пӯшидан нахост, аммо очааш ишора кард, ки бипӯшад. Сонӣ дадаи ӯгай ба ҳавлӣ баромад ва коғазпечи рафғани дучархаи навро канда, онро пок карду ба дасти Мурод дод. Мурод ин бор ҳам рад кардан хост, аммо дилаш ба велосипед кашол буд, бинобар он, зиёда нозу нуз накард.

— Лекин шарт ҳамин, Муродҷон: бо велосипед ба роҳи мошин намебарой. То шонздаҳсолагӣ мумкин не, милиса медорад, — гуфт дадаи ӯгай.

Вай ҳамон рӯз бо бачаҳои ҳамсоя ошно гашту дар таҳи дарвоза бо онҳо навбат бо навбат велосипедронӣ кард. Сонӣ бо даъвати онҳо ба кӯл рафт. Оббозӣ, велосипедронӣ ончунон ӯро машғул дошт, ки фақат тарафи бегоҳ гурусна монду ба ёдаш расид, ки бояд ба хона равад.

Дар хона очааш ӯро маломат кард. Дадаи ӯгай аз ҷониби ӯ ба модараш узр оварда, ором табассум мекард. Ба

назари Мурод чунин менамуд, ки очааш аслан бо талаби ин мард ўро сарзаниш мекунад. “Айёра бинед, худаша мусичаи бегуноҳ гирифта табассум мекунад. Ман ҳамаашро медонам, кўдак нестам”, — мегуфт вай ба дил. Аз сухани очааш маълум шуд, ки дадаи ўгай ўро пойида ба кўл ҳам рафта омадаст.

Рӯзи дитар дадаи ўгай ўро ба мактаб бурд. Раҳорах оид ба интизоми мактаб ва маҳалла, аҳамияти дарسخонӣ, тарзи дар кўча гаштан ва адаб нигоҳ доштан таъинот дод, гуфт, ки баъди анҷоми дарсаш ўро дар таҳи дарвозаи мактаб нигарон хоҳад буд. “Се-чор рӯз, то хуб омӯхтани роҳ бурда меовардаст! Ў маро кӣ гумон мекунад, намедонам, — худ ба худ захрханд мекард Мурод. — Ҳозир агар хоҳам, хонаи бибиамро ёфта меравам. Агар бачаҳои ин мактаб нафоранд, ба мактаби худам меравам...”

Дар ҳавлии дадаи ўгай ба Мурод аз ҳама беш очаи пиру хоҳари бадафту зақуми ў маъқул нашуд. Мурод агар ба асбобу олоти ҳавлӣ даст занад, пиразан дарҳол овоз мебаровард: “Ҳой, писарам, мон, дастатро мебурӣ, поятро мезанӣ, мешиканӣ...” Ба назар чунин менамуд, ки вай ғут-ғут накарда, нишаста наметавонад. Гӯё ман ягон чизро дуздида мебурда бошам, доим хавотир, аз ман чашмашро намеканад, дарун дароям ҳам, берун бароям ҳам, маро назорат мекунад. Албатта, дадаи ўгай ба очааш супориш кардагӣ. Агар як даҳан ба вай мегуфт, ки ба Мурод кордор нашавад, кампир ин қадар ғут-ғут намекард. Ўгайи айёре! Боз худро ба гўлӣ зада, дилбардорӣ мекунад: “Муродчон, аз гапҳои бибиқалон наранҷӣ, ин кас калони ҳавлӣ, ҳамаамон гапашона гўш мекунем...” Ана, вай хоҳараш — Саломат, исту бисташ захр будаст. Ҳамин ки маро дид, “Канор ист, дар таҳи пой начўл, бирав, ба гўсфандон алаф дех, об дех, ба мурғон дон дех, дарвозаро кушода намон...” Гапаш ҳамин. Ҳатто як рӯз очаам дар кор буд, чангам кард. “Ту ин хел

бачаҳои кӯчаро ғун карда ба ҳавлӣ набиёр, чашро хато дода, як чиз-ним чизро гирифта мебаранд” гӯён чашмашро чунон ало кард, ки ҳаёл кардам як тарсаки мезанад. Агар очаам дар ҳавлӣ бошанд, дӯғ намеэанад, аммо агар он кас набошанд, беҳтараш ман ба чашмаш нанамоям. Очаам ме-гӯяд, ки ўро ба шавҳар медиҳанд, сонӣ аз ин ҳавлӣ меравад. Кошкӣ, зудтар мерафт. Очаам гуфт, ки ўро амма гӯям. Забонам намегардад. Вақте ки дар ҳавли бибиам будем, аммаи худам ҳар замон омада, маро дида, мерафт, шоколад меовард. Не, ман Саломати чинниро амма намегӯям. Дадаи ўгайро ҳам дада намегӯям. Ҳаргиз намегӯям. Ҳеч, ҳеч...

* * *

Дадаи ўгай — Абдурашид бефарзанд буд. Бо ҳамсари нахустинаш нӯҳ сол зиндагӣ карда, фарзанд наёфта буд. Зану шавҳар якдигарро сидқан дӯстдор буданд, дар тӯли ин нӯҳсола ҳамзистӣ ҳаргиз аз вачҳи бефарзандӣ ба якдигар сухани таънаомез нагуфтанд, вале ҳар замон норозиёна ғут-ғут кардани модаршӯ сабаб шуд магар ва ё ягон андешаи дигаре: ҳамсараш ба вай ҳарфе назада рӯзе ба хонаи модараш рафту баргашта наомад. Абдурашид аз чунин рафтори ў саҳт ранҷид, алам кашид, вале ночор ба тақдир тан дод. Як сол, балки бештар аз миён гузашту вай ба модари Мурод — Барфӣ хонадор шуд.

Шиносоиаш бо Барфӣ хеле ачиб ва тасодуфи маҳз буд. Абдурашид пас аз кор ба бозори “Баракат” даромада ду харбуза харид. Баъд ба қабати дуом — ба магазини хӯрокворӣ баромад. Қатори навбатдоронро диду фаҳмид, ки ҳамин замон гӯшт медодаанд. Навбат гирифт. Аз миён ним соат гузашта-нагузашта гӯшти яхзадаи суфпечро ба фурӯхтан шурӯъ карданд. Аз рӯйи одати маъмула бенавбатгиран-

дагон ҳам пайдо шуданд, телаву такон, ҳамҳамаю ҳайоҳу барпо шуд.

Абдурашид харбузаҳои ба тӯрхалта андохтаашро таҳи девор монда, ба ин ҳама валвала лоқайд менигарист. Чор-панҷ кас пештар аз ӯ чавонзани пиразанеро хошиш мекард:

— То навбатам расидан ман зуд рафта тухм гирам, шумо маро фаромӯш накунад. Хӯ, ана, ба он сумкаҳои ман ҳам нигаред, илтимос.

Сонитар адади бенавбатҳо зиёд шуд магар, навбатдорон шӯр бардоштанду тела-тела шадидтар гашт. Абдурашид як кило гӯшташро гирифта қафо гашту ба он чавонзани тухмгирӣ рафтагӣ рӯ ба рӯ шуд, ки навбаташ гузашта ва холо навбатдорони қафо ба вай мункир буданд. Абдурашид ба миён даромаду бо изтироб ба одамон фаҳмондан хост, ки ӯ ёд дорад ин чавонзан тухмгирӣ рафта буд, аммо ҳеч кас шаҳодати ӯро инобат намекард. Чавонзан сурху сафед гашта, худро ба сӯйи пештахта мезад, мардум ӯро фишурда дур мекарданд. Абдурашид дар ғазаб ба он мардум ду-се сухани саҳту ҷонкоҳ гуфту аз остини чавонзан кашид.

— Бед, ба ман гӯшт даркор не, ҳамин гӯшти маро гиред. Бо инҳо баробар нашавед.

Чавонзан сараввал аз гӯшт даст кашид, баъди исрори ҷиддии Абдурашид гирифтуну пулашро дод. Абдурашид сумка ва тӯрхалтаи пурбори ӯро дида, лаҳзае дудила биистод — кӯмак кунад ё не? Агар шавҳараш бошад, мабодо боиси ғафво шавад. Сонӣ ба дил гуфт, ки агар шавҳараш мебуд, хариди бозорро ба чавонзан бор намекард.

— Боратонро диҳед, то истгоҳ барам, — Абдурашид ба чавонзан наздик рафтуну аз дасти вай борхалтаи вазнинро гирифтун хост.

Чавонзан “неву нестон” кард, вале Абдурашид бепарво аз дасташ борашро гирифт.

— Агар шавҳаратон фаҳмад, дилашро бад накунад...
Лекин хариди бозор, асосан кори мардон аст.

— Хайр, ба зани бешавҳар айб набудагист, — сурх шуд Барфӣ ва ба сар то пойи Абдурашид чашм давонд.

Онҳо то истгоҳ ҳамгап рафтанду аз хусуси якдигар ҳар чӣ зарур буд, фаҳмиданд.

Сонитар Абдурашид зимнан ба воситаи шиносҳояш аз ҳамсояву ҳамкорони ҷавонзан гап гирифта, ўро ба худ сазовор доништа буд.

Ҳоло вай бо ҳамсараш хушбахт буд. Кулли ташвиши Муродро ў ба зимма гирифт. Дарсу супоришоти хонагии ўро месанҷид, падару писар шиму курта дарзмол мекарданд, ҳар шаб пойпӯшашонро чӯтка зада, ранг мемолиданд. Рӯзҳои шанбе аксар ҳангом ҳар ду, баъзан се тан ба рои харидкунӣ ба бозору мағозаҳо мерафтанд. Чун гузарашон ба мағозаи бозори “Баракат” меафтод, Абдурашид ба сӯйи Барфӣ асроромез менигаристу мегуфт: “Ба ин дӯкон хурматам зиёд аст”.

Абдурашид дар як гӯшаи ҳавлӣ соботе сохта буд ва дар он ҷо ду-се сар барраро парвариш мекард. Вай баъди кор аксар ҳангом ба парвариши гӯсфандон машғул буд ва ба ин кор Муродро ҳам ҷалб мекард. Боре Мурод гуфт, ки ба ҷойи ин гӯсфандони гаранг агар харгӯш мепарвариданд, вай дилтанг намешуд. Абдурашид як кунҷи соботро симтӯр кашиду баъди се-чор рӯз ду сар харгӯши хокистарранг овард. Шодмони Муродро ҳадду канор набуд. Хушнудии ўро дида, Абдурашид завқ мекард.

Барфӣ ҳамдастию ҳамоҳангӣ ва ҷунбучӯли онҳоро дида, дар дил аз толаш садҳо бор шукргузорӣ дошт, мамнун ва масъуд меболид. Ў ҳамвора аз Мурод талаб дошт, ки Абдурашидро “дада” гӯяд, вале писар ба ин амри ў сар намефурувард.

Мурод тадричан ба Абдурашид унс мегирифт, гоҳо падари ўгай будани ўро сирф фаромӯш мекард, агар вай дусе рӯз ба ягон тараф равад, дилтанг буд. Вале ахён-ахён дар банди андеша ғӯтавар мегашту дар тасаввур овардан меҳост, ки инчунин марди меҳрубону ҳалим чӣ гуна ўро уқубат меода бошад, чӣ тавр ба сағирхона хоҳад ронд. Дар инчунин ҳангом ў маҳзун мегашт, ба атрофиён ошкоро беғонахӯӣ менамуд, инчиқию дурушти мекарду ба кӯча, ба назди чӯраҳояш мерафт.

Боре, дар сари инчунин вазӣ нохуши вай, ки бо бибиқалон гапгурезонӣ карда оташин буд, Абдурашид барояш кафше харида оварду Мурод дилгирона ба он нигариста “даркор не” гуфт. Абдурашид гӯё тағйири авзои ўро пай набурда бошад, табассум карду гуфт: “Муродчон, ин ботинка ҳозир мӯд аст, хоричӣ, як бор пӯшида бин, агар хуш наояд, сонӣ ба қиянам Сосон мебарам”. Модар аз гарданшахии Мурод хашм гирифту ўро як тарсақӣ зад. Мурод қаҳр карду роҳи хонаи бибиашро пеш гирифт, Абдурашид то ними раҳ аз пасаш рафта, ўро баргашта овард.

Аммо бори дигар, вақте ки ў бо дучархааш ба роҳи мошингард баромаду сабабгори ба ҳам бархӯрдани ду мошин гашт, дар воқеъ, худашро пинҳон кардани чой наёфт. Пиразан ва Саломат чунон шӯр бардошта, дашному нафрин карданд, ки Мурод дигар дар ҳавлӣ мондан натавонист.

Ҳамон бегоҳӣ дадаи ўгай ва очааш аз кор омада, хондисаро шунидаанду дар як сумка наботу мавиз гирифта ба хонаи биби омаданд. Очааш чунон коҳиш кард, янгам валвала бардошт, ки агар дадаи ўгай намедошт, вай аз ин чо ҳам мегурехт. Хайрият, ки додои ўгай ғзаби очаашро паст кард. “Ҳеч гап не, минбаъд хушёр мешавад, чанг нақун. Ду гӯсфандро фурухта, товони мошинхоро медиҳем. Гӯсфан-

донро худаш парварда калону фарбеҳ кард. Барқасд накардаст-ку!” — гуфт. Баъд ба ҳавлӣ омада, ба ҳамаи ҳавлигиён таъкид карда гуфт, ки касе аз ин хусус даҳон накушоад.

Умуман, бо дучарха кори Мурод ҳеч барор накард. Баъди се моҳи ин ҳодиса боре вай велосипедсавор аз пайи нон овардан ба мағоза рафту то вай нон гирифта берун баромадан дучархаро дузд бурд. Занҳо оҳу воҳ карданд, аммо дадаи ўгай ин бор “садқаи сар, ғам нахӯр” гуфт.

Баъд вай барои ў шастии моҳигирӣ харида оварду рӯзи истироҳат ҳар ду ба дарёча рафтанд. Маълум шуд, ки дадаи ўгай ҳаргиз дар умраш моҳигирӣ накарда будаст. Мурод ба вай чӣ гуна кирмо ба чангак гузаронда, ба об андохтани шастро нишон дод. Мурод як рӯзи дароз давутоз карду ҳамагӣ чор дона ширмоҳӣ гирифт. Дадаи ўгай бо завқ моҳигирии ўро тамошо кард, сонӣ аз соҳилҳои дарё барои гӯсфандон як халта алаф гирифт.

* * *

Охирҳои моҳи май Мурод се ҳафта паёпай интизори рӯзи истироҳат буд. Абдурашид ба вай ваъда кард, ки ба кӯҳсор, чуқричинӣ мебарад. Ду бор рӯзи таътилий омад, вале рафта натавонистанд — меҳмон омад, ким-чӣ хел кори зарур баромад. Чӯраҳояш ба вай мегуфтанд, ки онҳо агар хамин ҳафта ҳам нараванд, дер мешавад, сонӣ чуқри фақат дар кӯҳсори баланду дур мемонад. Мурод бетоқатона интизорӣ мекашид, рӯзу шабҳоро мешумурду нигарони рӯзи истироҳат буд. Дар сари дастархони шом ҳамеша мавзӯи гуфтугӯи Муроду Абдурашид аз сафари кӯҳсор дур намерафт. Онҳо ба кучо рафтанд, субҳидам, соати чанд ба роҳ баромадан, чӣ тӯша гирифтанд — ҳамаашро кайҳо гуфтаву шунида буданд, ҳатто Мурод борхалтаи сафариро кайҳо ба мехи даҳлез овехта монда буд. Гуфтугузори онҳо аз ин боб Бар-

фиристода ба ҳадде дилгир карда буд, ки аз хусуси сафар даҳон кушоюнд, илтиҷоомез мегуфт: “Аз барои савоб, ягон сухани дигар гӯед”.

Аммо ба Мурад ин баҳор чуқричинӣ насиб нагашт. Рӯзи шанбе Абдурашидро аз корхонааш ба алафдаравӣ фиристоданду вай якуним моҳи расо аз хонадон дур гашт.

Бе Абдурашид Мурад дилтанг буд, сарҳисоби қору бораширо намеёфт. Ҳатто як раҳ очаашро азият карду ду тарсаки хӯрд, сонӣ қаҳр карда ба хонаи бибиаш рафт. Воқеа ин тавр рӯй дод: Абдурашид барои Мурад шими чинс харида буд. Почаи шалвор ба вай дароз омад, Абдурашид онро бурида, барои Мурад мувофиқ карду гуфт, ки аз изофааш барояш қулоҳ медӯзад. Аммо зуд фурсат наёфт, баъд ба алафдаравӣ рафт. Мурад аз очааш талаб кард, ки аз он матоъ ба ӯ қулоҳ дӯзад. Модар гуфт, ки ин корро кардан наметавонад. Аммо Мурад сабр кардан наметавонист, чӣ қор кунад, ҳамсинфонаш қулоҳи чинсӣ пӯшидаанд. Ана, барои ҳамин очааш дилтанг шуд.

Бибӣ сабаби қаҳр карда омадани ӯро шуниду боз ба насихатгӯӣ сар кард. Ин қадар ин одамон насихатгӯиро нағз мебинанд! Гапу гапу гап, ҳеч дилгир намешаванд. Баҷаҳои боғчарав медонистагӣ гапҳоро сад бор гаштаю баргашта мегӯянд, мегӯянд, дили кас ба кафидан наздик мерасад.

— Айб аст, Мурадҷон, агар бо очаат номуросоӣ қарданатро дадаи ӯгаӣ фаҳмад ё ана, ун хоҳарашу модараш шунаванд, очаатро таънасор мекунанд, писарат ганда, ана ҳатто худат катӣ муросо накард мегӯянд. Очаат шӯрпешонӣ забонкӯтоҳ мешавад...

Бибӣ бо ҳамин суханон рӯзи дигар Мурадро ба назди модараш гусел кард. Ин бор “дадаи ӯгаӣ — дадаи ӯгаӣ” гуфтани бибӣ, аз чӣ бошад, ки ба вай нохуш асар дошт, дар ҷавоби бибӣ ягон сухан гуфтан хост, вале намедонист, ки

чӣ гӯяд, то ки ҳам бибӣ наранчаду ҳам ин суханаширо дигар нагӯяд.

Мурод ба хавлӣ баргашт, вале хавлӣ бе Абдурашид ғамангез ва дилгир асар дошт. Дарун даромад, берун баромад, аммо дилтангиаш бартараф нашуд. Сонӣ нишаста фикр кард — фикр карду аз хавлӣ берун шуд.

Мурод ба касе ҳарфе назада ба истгоҳ баромад ва ба автобус савор гашту ба автовокзали шаҳр рафт. Ба автовокзал қабл аз ин корафтода набошад ҳам, медонист, ки он дар қарибии кӯл аст, фақат як ё ду истгоҳ сонитар.

Мурод ба умед ба ҳамаи дарчаҳои билетфурӯшӣ якояк сар халонд, аммо ба вай билет надоданд, то ба автобуси Ёвон савор шавад. Ҳатто як зани бадчаҳл ўро ба милиса супурдан хост, аммо Мурод аз толор берун рафту миёни мусофирони бисёр панаҳ шуд. Ин лаҳза радиои автовокзал эълон дод, ки автобуси Ёвон омад. Мурод ба сӯи он автобус давид. Ба автобус наздик расиду ногоҳ чашмаш ба Абдурашид афтод, ки борхалтаи сафарӣ дар пушт аз автобус фуромада, ба сӯи истгоҳ мерафт.

— Дада... Дадачон!.. Дадачонам! — Мурод ғайриихтиёр фарёд заду аз паси вай тохт.

Фурсати як бор мича задан нагузашта, Мурод аз қафо ба вай расиду миёни ўро сахт дошта, чашму рӯи ашкбори худро ба пичаки вай молидан гирифт.

— И-и!.. Ҳой, ту кӣ?.. Э, дадата гум кардӣ, бача?

Марди монанди Абдурашид навчаи малларанг лаҳзае аз ин ҳол хангаш аз сар париду ҳам шуд, то рӯи Муродро равшантар бубинад, сонӣ бо як даст сару китфи ўро молида, навозиш кардан хост, аммо Мурод саҳви худро фаҳмиду якбора аз ӯ чудо шуд ва ба қафояш нанигариста гурехт. Ӯ дар фурсати як мича задан дар миёни мусофирон ғойб гашт.

ҲАҚИҚАТИ ТАЛҲ

Аз саргузашти рӯзҳои бачагиам бисёр воқеаҳои ҳикоя кардаам, аммо ин ҳодисаро ҳаргиз ба ёд овардан намехоҳам. Вале чӣ кор кунам, ки он мудом дар нӯги забонам, шабу рӯз дар сарам ҷӯлидагеш, ҷӯлидагӣ. Шояд, то онро нагӯям, маро аз ин шиканча халосӣ нест. Агар гуфтани он осон мебуд, кайҳо онро мегуфтам, лекин... Ҳар як кори чигил ана ҳамин хел “лекин” дорад. “Лекин”-и ин воқеа як сири намегуфтагӣ. Ҳар сире, ки онро ба кас гуфтед, сир нест. Хуллас, имрӯз ман ин сирро гуфта, аз бори гароне, ки қариб чоряк аср ба дӯши дили бечораам бардошта гаштам, халос мешавам. Хато ва гуноҳ ҳаргиз вичдони одамиро осуда намегузорад: гӯй, барои чӣ пинҳон мекунӣ гуфта, дилро харошидагеш, харошидагӣ. Ман аз гуфтани ҳақиқат, ҳарчанд ки бисёр талх аст, наметарсам ва шарм ҳам намекунам. Одати ман ҳамин аст: ҳама гапро бояд гӯям. Агар баъзе чизҳои нагӯям, он ҳам бебабаб не: ё ҳамон воқеа ба гуфтан намеарзад, яъне, ҳақиқати ба мардум нодаркор аст ва ё чунон ки Шайх Саъдӣ овардааст, ростӣ фитнаангез ва зарарнокест, ки аз гуфтан ногуфтани он авло. Қисса кӯтоҳ, он саргузашти нохушамро мегӯям. Ба ҳар ҳол, он ба ман сабақи зиндагӣ гашта буд.

Аввал бояд гӯям, ки дадаам он солҳо ҳозира барин пири хушҳолу чақчақӣ набуданд. Ман агар дадаам гӯям, шумо як марди ҳода барин дарозу лоғар, чашмонаш дар косахона шиштагӣ, коркун, камгап ва хеле ҷиддию вазнин, ҳатто аз ҳад зиёд ҷиддиро пеши назар оред. Инро ба ман бачаҳо ҳам мегуфтанд. Онҳо ҳаминро ҳам таъна мекарданд: “Дадаат одами бадҷаҳл барин” мегуфтанд. Аммо ман хуб медонам, ки дадаам ҳеҷ гоҳ бадҷаҳл

набуданд, фақат кам механдиданд, ҳатто ки қариб намехандиданд. Сабаби кам хандиданашонро худам ҳам намедонам. Балки солҳои баъди ҷанг талабот аз мардумон ҳамин хел буд, кӣ медонад? Барои намозу рӯза, барои хатна кардани бачаашон баъзеҳоро ҷазо медодаанд-ку! Тағоири оҷаамро барои он ҳабс карда будаанд, ки дар хонаашон китоби кӯҳнаро нигоҳ медоштаанд.

Он солҳо дадаам бегоҳӣ аз кори саҳро димоғашон гирифтагӣ, хастаю шалпар меомаданд. Қавоқашонро накушода болои кундаи ҳезумкафонӣ амонат менишастанду як бор уф кашида мондагиашонро мебароварданд. То дӯғоб оварда додани оҷаам бо мо саволу ҷавоб карда, як-ду супориш медоданд. Баъди дӯғобро дам кашидан, каландашонро гирифта ба замини рӯйидаричаамон мерафтанд. Дар он ҷо то шом кор мекарданд. Оҷаам мегуфтанд, ки ҳамин як порча замини рӯйидарича хонаводаи моро ба по рӯст медорад. Албатта, ман он солҳо маънии ин гапро дуруст намефаҳмидам.

Аслан, чандон хурд ҳам не, дувоздаҳсола будам. Ҳанӯз дуруст каланд зада натавонам ҳам, дигар корҳоро хуб ўҳда мекардам: киштро об додан, ба молҳо алаф овардан, хошок даравидан, аз кӯҳ ҳезум овардан. Ҳатто ду-се бор додарам катӣ ба осиеб ҷуворӣ бурда, орд карда омадам. Додарам — Салим он солҳо дар синфи сеюм мехонд. Ман аълохон гуфта баъзан аз худ мерафт. Ҳар чизе биёранд, вай нағзаширо мегирифт. Качу килеб сурат мекашиду рассом мешавам, мегуфт. Доим дар кисааш ангишт ё бўр, тахтасангҳои сари роҳро кажу маж хат кашида, пур мекард. Ҳатто сурати Алопарро дар санг оҳан катӣ канд, он сурат дигар намеравад. Баъди Алопарро аз даст доданамон Салим ҳар бор ҳамин суратро нишон дода, ба ҷароҳати дили ман намак мепошид.

Худи Салим бачаи бад не, аммо гоҳ-гоҳ зӯъмию якра-
вӣ дорад. Азбаски ӯ харобу лоғару рангпарида аст, очаам
баъзан аз ман пинҳонӣ ба вай саршир медиҳад. Гурбаи
шум барин чанд бор аз хонаи дарун саршир хӯрда, лабо-
нашро лесида баромаданашро дидам. Бо вучуди ин, думчаи
мурӯд барин гардани бориқаш, каллаи ошкаду барин кало-
нашро базӯр дошта истодааст. Амакам мегӯянд, ки бини-
ашро кашӣ, ҷонаш мебарояд. Қувваташ нест, пуф кунед,
меғалтад.

Рӯзе ману Салим ба кӯҳ барои ҳезум рафтем. Аз хонаи
мо кӯҳ дур не, агар пиёда, бебор равед, яксоата роҳ аст.
Сагчаамон Алопар ҳам афтону хезон аз қафоямон рафт.
Сагча ҳанӯз хурд буд — думоҳа ё семоҳа. Вақти таваллуди
онро намедонем, чунки мо онро аз лойҳандақи қафои идо-
раи колхоз ёфтем. Чунон ба лой ҷӯлидагӣ буд, ки чӣ мах-
луқ будани онро доништа намешуд. Ҳамсояамон Гулсумхо-
ла онро “бачаи шағол барин” гуфтанду очаам ҳам ба фик-
ри он кас шарик гаштанд:

— Аз кадом гӯр ёфтӣ, гӯрков? Охир ин шағол...

— Ман не, Салим ёфт, сонӣ ман даромада гирифтам,
— аз эҳтиёт ба ин гуноҳ шарик будани додарамро гӯшзад
кардам. Кӣ медонад, кор оқибат чӣ ранг мегирад? Баногоҳ
ягон гап хезад, гуноҳро тақсим кардан хуб аст. Аълохонӣ
ва нимҷонии Салимро дар назар дошта, ҷазоро сабуктар
мекунанд ва ё тамоман мебахшанд.

— Агар ин бачаи шағол бошад, шаб очааш кофта ме-
биёду якта ҳам мурғ наместонад, — тарсонданд очаам. Баъд
ба ҷонвари дир-дир ларзида истодагӣ раҳмашон омад ма-
гар, гуфтанд: — Ба пеши бобот бар, ку бинанд, чӣ махлуқ
аст. Холаи Гулсум бачаи шағол гуфтанд, гӯй.

Ман он ҷонварро бардошта, ба тарафи ҳавлии бобоям давидам. Салим аз қафоям метохт. Ҳавлии бобоям дур не, дар он дасти сой, пеши замини рӯйидаричаамон.

Бобоям дар офтобрӯ чули харашонро дӯхта менишастанд. Он кас ҷонвари ёфтагиамонро пасу пеш гардонда диданду гуфтанд:

— Кучукбача-ку.

— Ура, кучукбача! — Ман онро гирифта сӯйи ҳавлиамон тохтам.

Салим бо фиғону ҳаёҳу аз қафо омад, ки сагча азони вай аст, чунки онро вай ёфт. Мо аз ин хусус зуд ба сари муросо омадем: сагча аз ҳардуямон. Медонистем, ки аздусар онро ду ҳис карда намешавад ва ягонтаамон аз он даст намекашем. Ҷое, ки ба ғайр аз муросо дигар чора нест, талош бефоида буданаширо мо нағз медонистем.

Сагбачаро дарҳол шуста пок-покиза кардем. Ало будаст, Алопар ном додем. Ҷонвар аз гушнагӣ қариб ба мурдан расидаст. Мо аз лойдон гирифта ҷойи он, ки хӯрокаш диҳем, ба муқаррар кардани зоту зурриёти он машғул будем. Бечора чунон ба ширу нон дарафтод, ки...

Баъд барои Алопар дар ҳавлӣ аз сангу лой хонача сохта, ба тагаш пахоли мулоим андохтему аз болои пахол як порча пӯстаккӯҳна партофтем.

Ману Салим ба кучо равем, чӣ кор кунем, Алопар ҳамроҳ буд. Афтону хезон мерафт, агар бишинем, мешишт, тозем, метохт, баъзан аз ягон чиз хурсанд, баъзан аз рӯбарӯшавӣ бо ягон ҳайвон дар тарсу ҳарос. Ҳамроҳи мо Алопар ҳам кам-кам калон мешуд.

Як моҳ нагузашта вай одамони атрофамонро аз бегонагон фарқ мекард. Агар аз ҳамсояҳо касе ё ҳешу табори наздик ба ҳавлӣ дароянд, як-ду бор аккос зада, моро хабардор мекарду бас. Не, агар ягон одами бегона ё

ба вай ношинос дарояд, то аз хона баромада “хап шав” нагӯем, ором намешуд. Алопар ҳатто молҳои моро аз моли бегона фарқ мекард. Ҳар бегоҳӣ чун рама омад, модагов ва чор бузи мо чудо шуда ба ҳавлӣ мебаромаду моли сиёҳ ба сари мехаш, моли реза ба қӯтанча мерафт. Агар ягонта мол қонидаро вайрон карда, ба тарафи дархона ва гӯшаи ниҳоли гулзор гузаштани шавад, Алопар валвала сар мекард. Махсусан, агар ба ҳавлӣ моли бегонае дарояд, то онро аз дарвоза берун наронанд, Алопар ором намегашт. Аккосзанон, баъзан тарсону ҳаросон аз қафои он мол метохт, таҳдид мекард, зорӣ менамуд, то ки зудтар аз ҳавлӣ барояд. Шаби аввали як сар гӯсфанди ҳисорӣ хариданамон саги бечора шаби дароз хоб накард, хавотир буд. Гумонаш, ин моли бегона моро фиреб дода ба ҳавлӣ даромадасту қасде дорад, нимишаб ё вақти саҳар, ҳангоми хоби ғафлати мо ягон нобакорие карданист.

Алопар ба очаам бағоят маъқул афтада буд. Хусусан, баъди як воқеа ғамхорӣ он кас ба сагча афзуд, ҷонвараки дастнигарро назарашон гирифт ва ҳароина ҷонибдорӣ мекарданд. Воқеа ин тавр рух зад: он солҳо дар деҳаи мо на электр буду на яхдон. Мо ҳатто номи яхдонро нашунида будем. Не, хато кардам, бибиам ҳикоя карда буданд, ки пеш аз инқилоб ва колхозӣ дар деҳа баъзе давлатмандон ва ҳалвопазон таҳхонаи чуқури зеризаминӣ кофта, зимистон дар он барфро ғун мекардаанду аз болояш хок мепошидаанд. Он барф дар тобистон кам-кам об шавад ҳам, тамом намегаштаст. Таҳхонаи барфдор вазифаи яхдонро иҷро мекардаст. Ба ғайр аз ин, дар саратон аз барфи он яқубу яқмос, ҳалвою нишаста месохтаанд... Сари суҳанам чӣ буд?.. Ҳа, дар деҳаи мо он солҳо на яхдон буду на электр. Дӯкони гӯштфурӯшӣ ҳам набуд. Одати мардуми мо чунин аст: ҳар хонавода ягон буз ё гӯсфандашро кушта,

гӯшти онро хушк карда мегираду мударду воситаи дегҷӯшӣ месозад. Очаам барои дам наоварда хушк шудани гӯшт онро намак зада, шабҳо шаддавор ба чӯб мегузаронданду дар шамолгаҳ меовехтанд... Шаббе аз шамоли саҳт як лаҳти калони гӯшт канда гашта ба замин афтадаст. Алопар то саҳар дар сари он пораи гӯшти ба замин афтада посбонӣ карда, гурбаҳоро раҳ наводаст. Саҳар очаам аз хоб хезанд, Алопар дар назди гӯшти афтадагӣ фукаш ба рӯйи ду пояш, аз гӯшт чашм наканда менишастаст. Очаамро дида, ба назди он кас тохтаст, баъд ғишингос зада боз ба сари гӯшт рафта воқеаро фаҳмондаст. Аз таҷрибаи солҳои дароз мо медонистем, ки агар Алопар набошад, аз гӯшти ба замин афтадагӣ ному нишон намонд. Ҳатто баъзе гурбаҳои ганда ҷаҳида гӯштро аз тор гирифта мебурданд.

Алопар сағи боақл буд, аммо ман беақлӣ карда онро аз даст додам. Аслан, аз даст доданам беақлӣ не, баръакс, пионер бояд ки айнан ҳамин хел амал кунад, мегӯянд муаллимон. Хайр, ростӣ гап, андаке аз ман ҳам гузашт... Барои ин то ҳол вичдонам маро гоҳу бегоҳ дар шиканҷа гирифта, азоб медиҳад. Ман дигар сағ напарвардам. Сағу сағбача гӯянд, Алопар ба ёдам мерасаду дар як дам вучудам таб мебарорад.

Ҳамон рӯз ману Салим арғамчину табарча гирифтему ба кӯҳ ҳезумкунӣ рафтем. Алопар ҳам ҳамроҳ буд. Мо ду пуштора ҳезуми хушкро баста, акнун ба роҳ мебаромадем, ки аз пушти ёлаи кӯҳ рамаи колхоз баромаду ду сағи хирс барин барзангӣ аккосанон ба сӯйи мо тохтанд. Аз тарс саросема ҳар ду ҳам ба як дарахти арча баромадаем. Бечора Алопар дар беҳи дарахт тарсону ларзон, бечуръатона ак-ак карда, он ду балоро пешвоз гирифт. Мо бо доду фарёд чӯпонро ба ёрӣ ҷеғ задем.

Сағҳои рама бо фукҳои ғафсу ваҳмангези худ Алопарро бӯй-бӯй карда диданду аз афти кор, боварӣ пайдо карданд, ки ин ҷонварак аз авлоди гург ё шағол не, бо он шӯхию бозӣ оғоз намуданд. Аз ҳаракатҳояш маълум буд, ки Алопари шӯр чандон рағбати бозӣ надошт ва аз ҳазлу шӯхиҳои онҳо метарсид, илоҷе ёфта канортар гурехтан мехост, аммо он ду хирси барзангӣ ду-се ҳаллос зада, сари роҳи вайро мегирифтанд.

Хайрият, чӯпон расида омаду сағҳоро аз сари мо дур андохт. Ману Салим аз дарахт фуромадем.

— Ягон дуоғӯятон аз таҳти дил дуо мекардаст... Ба шарофати дуо... ин арча будаст, — изҳори мамнунӣ кард чӯпони якдаста.

Бинии ин марди навчаи сурхрӯ айнан ба мисли минқори уқоб хамидагӣ буд.

— Набошад, исқотҳо нагазанд ҳам, сахт метарсонданд.

— Барои чӣ нагазанд, мегазанд, — гуфт Салим, ки ашки чашмаш ҳанӯз хушк нашуда буд. Ман акнун пай бурдам, ки ҳангоми ҳамлаи сагон вай фарёд зада гирифта будаст.

— Бачара намегазад. Агар худат кордор шавӣ, гапи дигар ё ба мол расӣ... — чашми чӯпон ба Алопар афтоду онро баҳ-баҳ гуфта доштани шуд, аммо сағбача нияти ўро пай бурду дур гурехт.

— Ҷеғ зан, сагата як бидам, — хоҳиш кард вай. Баъд гуфт: — Зотӣ барин.

Ман Алопарро доштам. Вай дандонҳояшро гиз карда, таҳдидкорона ар-ар мекарду чӯпонро наздик омадан намонд. Аммо даҳмарда ба вай эътинос накарда чанг заду аз ёли Алопар бардошт. Сағча ғишингос заду бо ғазаб

ба чўпон дарафтод ва аз чанги ӯ раҳой ёфта он сўтар гурехт. Баъд ҳимоятчўёна ба назди Салим рафту кинахоҳона ба тарафи чўпон ак-ак задан гирифт.

— Сағбачаро ба мо те, пеши сагои мо калон шавад, — гуфт чўпон ба ман хитобан бо як оҳанги омирона.

— Худамон ҳам калон мекунем, — гуфтам ман бепарво ва ба содадилии чўпон дар дилам хандидам.

— Ҳайф мекунӣ. Сағ — саги рама. Миёни мардум вайрон мешавад. Ма, — вай як панҷоҳсўмии сабзро аз кисабағалаш бароварда ба ман дароз кард.

— Не-е, даркор не, — гуфтам ман хиҷолат кашида. Ба ман чунин намуд, ки панҷоҳсўмиро дида, чашмам сиёҳӣ зад. Ташвишомез ба рӯи Салим нигаристам. Вай гаранг барин ба даҳони воз ба чўпон менигарист.

— Гир. Ту боз дигараша меёбӣ. Дар қишлоқ чӣ пур, сағбача пур. Ина ба рамаи колхоз те. Ту пионер-ку!.. Шарм намедорӣ?

— Не, ман ба шумо дигараша оварда медиҳам, — бе қатъият сухан гуфтанамро худам ҳам ҳис кардам. Ба панҷоҳсўма дилам кашол буд, ҳатто метарсидам, ки чўпон мабодо аз нияташ гашта, онро ба кисааш андозад.

— Ана, ма, гир... Инаш барои додарат, — чўпон ин дафъа аз ҷайбаш як сисўмии сурхи шараққосиро бароварда ҳамроҳи он панҷоҳсўмӣ ба кисаи ман андохт. Дигар эътироз баён накардам. — Бихез, ту дор, ман баста мегирам. Пионер бояд ки ғамхори моли давлат бошад...

Ман Алопарро доштам. Чўпон чолокона бо чилбур онро басту ба фукаш ҳалқа гузаронд. Сипас, ба тапар-тапару ғишинг-ғишинги сағбача эътиборе надода бардошта бурд.

Сагча чунон вовайло бардошт, чунон чингос зада аз мо мадад мехост, ки ман тоб оварда натавониста, рӯямро гардондаму хостам гӯшамро ба карӣ занам, аммо муяссар намегашт. Зории Алопар аз дуродур ҳам ба гӯшам мерасид.

Фарёди имдодхоҳонаи он аз миён солҳо гузашта бошад ҳам, то ҳол дар гӯши ман садо медиҳад ва диламро мефишорад.

Ман он рӯз аз ин муомила хурсанд будам. Ҳазл не, ҳаштод сӯм-а! Албатта, пули он солҳо беқурб буд, аммо дадаам рӯзҳои ид ҳам идипули гӯён ба мо ин хел пули калон надодаанд.

Ба роҳ афтодему дарҳол бо Салим пулро тақсим кардем. Ба вай — сисӯмии сурх, ба ман — панҷоҳсӯми сабз, рангаш қурбоққай нақшин барин. Мо ба ин пулҳо чиҳо хариданамонро ҳам маслиҳат кардем.

— Аттор ояд, ман чангаки моҳидорӣ мехарам. Боз аз шофёрҳо якта гупсари резинӣ мехарам. Сонӣ, дам мекунаму ба оби сой партофта, ба болояш савор то худи ҳавзи Ҷонварсӯз меравам, — гуфтам ман.

— Не, ман ба ин пул қалами ранга мехарам. Сонӣ, чунон суратҳое кашам, ки даҳоната кушода монӣ! — нияташро изҳор кард Салим.

Вай сисӯмии сурх дар даст, гоҳ онро аз чашмаш дур, гоҳе наздик оварда менигарист, баъд ба монанди байрақ ба сараш баланд мебардошт.

— Ман савори гупсари резинӣ ба осие ҳам меравам, ба ҳезум ҳам.

— Ҳой каллагаранг, чӣ хел аз поён ба боло меравӣ? Оби сой ба поён мебарду сонӣ аз обпар чунон гирифта мезанад, ки хари бобом барин парча-парча мешавӣ!..

Ба пули Алопар чиҳо хариданамонро раҳораҳ расо муҳокима кардем, аммо ин гуфтугузор ҳеҷ ба диламон намезад.

Ҳамин ки ба ҳавлӣ наздик расидем, диламонро як хавфи номаълум оҳиста-оҳиста туман барин зер кардан гирифт. Аз вачҳи Алопар як тарафи диламон торик буд.

— Алопара ба чӯпон доданата агар дадаам фаҳманд, тура мекушанд! — Оқибат Салим худдорӣ карда натавонисту буғзи дилашро кушод.

— Барои чӣ? Мо барои рамаи колхоз додем! Чӯпон гуфт-ку агар дар рама калон шавад, саги ҳақиқӣ мешавад... Мумкин Алопари мо ягон вақт рамаро аз ҳамлаи гургон халос кунаду сонӣ... сонӣ ном барорад. “Ин саг аз кучо?” — гуфта пурсанд, номи моро мегӯянд. Сонӣ Раис-бобо мумкин ба мо таърифнома диҳанд. Ба мактаб омада, дар пеши саф... Ин кори ҳазл не. Лекин ҳозир ин сира бояд ба касе нагӯем.

— Ту ба чӯпон гуфтӣ, ки сагча аз ҳардуямон?

— Ҳа... Худат дидӣ, ба ҳар дуямон пул дод-ку!

— Хайр, агар ин хел бошад, барои чӣ пула ба кисаи ту андохт?

— Ҳамту, андохт-дия. Сонӣ, ҳар ду тақсим мекунанд гуфта...

Аз он ки Алопар рамаи колхозро посбонӣ мекунад, Салим ҳам ба вачд омад. Вай чунон ба ин гап часпида гирифт, ки тайёр буд ҳозир рафта аз дадаам барои ин корамон шодиёна гирад.

— Лекин хушёр шав, мабодо аз даҳонат барояд... Дадаам ин гапҳоро нағз намебинанд. Ҳозир дар ин хусус гап намезанем. Агар пурсанд, мегӯем, ки аз паси мо ба кӯҳ рафт, сонӣ чӯпон дошта гирифтуну ина барои рама диҳед,

гуфт, додем, мегӯем. Пул гирифттем нагӯй, ҷанг мекунамд. Агар надиҳед, шуморо аз пионерӣ мебароранд гуфт, мегӯем.

Салим розӣ шуд.

Аз ваҷҳи пул табъам ноҷӯ буд. Пушаймон будам, ки чаро пули ҷӯпонро гирифтам. Хоҳ-нохоҳ, агар рӯзе дадаам фаҳманд, ҷанг мекунамд.

Дар ҳавлӣ аз наомадани Алопар аз ҳама пеш бибии пир хабардор гаштанд. Сонӣ очаам пурсиданд. Мо воқеаро, чунон ки маслиҳат карда будем, гуфтем. Очаам бо қаҳр даст афшонданду рафтанд. Ман ба рӯйи бибиам нигариста, дараҷаи гуноҳамро фаҳмидан хостам, аммо фикри он касро ҳаргиз дониста намешавад: ягон очинги рӯяшон намечунбад.

Ман андаке хотирҷамъ гаштам. Баъзан калонсолонро фаҳмида намешавад: барои арзан барин гуноҳатон заминую осмонро ба ҳам мезананду аз гуноҳи калон чашм мепӯшанд. Шояд, аҷаб не, дадаам аз ин кори мо хурсанд бошанд?.. Ё мумкин қаҳрашон омадагисту лекин ба хотири Раис-бобо моро ҷанг накардагистанд? Раис-бобо агар фаҳманд, ки барои сагча моро ҷанг кардаанд, мегӯянд-дия: “Барои моли колхоз як кучукчаатро дарег доштӣ?! Одамон дар ҷанг ҷон доданд, хун рехтанд...”

Аз байн як моҳ гузашт. Дили ман тамом таскин ёфт. Аммо ногоҳ Салим корро расво кард.

Ҳамон рӯз ман таъинот гирифтам ба осиеб як ҷувол ҷуворӣ бурда, орд карда биёрам. Ба Салим фармуданд, ки барои молҳо аз лаби сойҳо алаф даравида орад. Дадаам сахарӣ супориш доданду ба кор рафтанд. Бобояму очаам ҷуволи ҷуворию ба хар бор карда доданд. Ман ба болои бор савора ба роҳ афтадам. Салим бошад “ман ҳам ба осиеб меравам” гуфта хархаша кард. Очаам розӣ

нашуданд. Салим гишингос зада аз паси хар равон гашт. Сонӣ аз думи ҳайвон сахт дошта кашида истоду нагузошт, ки хар раҳ гардад. “Сар те” гӯям, сар надод. Дар дастам химчай тар буд, дарозу борик, саҳл ба сараш расондам ё не, вай аз алам мушт барин санга аз замин бардошту ба сари ман зад. Хун чашма барин ҷорӣ шуд. Очаам тохта омада маро аз хар фуруварданду ба хона бурда хобонданд, ба ҷароҳат зуд намад сӯхта зер карданд.

Салим ба ким-куҷое гурехта рафту бо ҳамин то ба шом гум шуд.

Дадаам аз кор омаданду воқеаро фаҳмида, пеш аз он ки ба сари полез раванд, ба боми зинхона баромада Салимро ҷеғ заданд:

— Салим!.. Ҳой, Салим!.. Салим!..

Дар ин хел мавридҳо овози дадаам монанди раъд гулдуррос мезад ва аз тарафи сой акси садо меод. Фурсате нагузашта Салим пайдо шуд.

— Ҳозир ҷазоята мебинӣ! — гуфтам ҳамчун мазлуми адолатхоҳ бо андаке овози озурда. Вай аз замин чашм набардошта омаду дар рӯ ба рӯи дадаам гунаҳкорона истод. Дадаам хомӯш ба сар то пойи вай нигариста, барои бетамизиаш ҷавоб талаб доштанд. Аммо Салим гардани дарозаша ба дарун кашида хомӯш буд. Ҷазои ҳасадхӯр ва нобинам ана ҳамин гуён, дар дил шодӣ кардам.

— Ҳа, гап зан! — дадаам суҳанашонро аз зиҳи дандон бароварда, бо ғазаб ба тарафи вай як қадам монданд.

Дадаам моро назананд ҳам, чунин ваҷоҳаташон басанда буд, ки дигар он номаъқулиро такрор накунем.

— Вай... вай Алопара... а-а, ба чӯпон фурӯхт, пулаша гирифта... — ногаҳон канда-канда эълон кард Салим.

Нафаси ман ба дарун заду на ба рӯи дадаам нигаристам, на ба тарафи Салими хоин.

— А-а? Чй? — дубора пурсиданд дадаам.

— Чўпон аввал панҷоҳ сўм дод... сонй... сонй боз... сй сўм...

Салим суханаширо ба поён нарасонда “ҳаққашро” бигирифт. Аз падар як торсакии обдор хўрданаширо ба гумонам худаш ҳам нафаҳмида монд.

— Нокас!.. Дар зоти мо ифвогар набуд, ту аз кучо ин “хунарро” ёд гирифтӣ?!

Салим бо фиғон аз ҳавлӣ берун рафт.

— Чўпон... чўпон... гуфт, ки... ту чи хел пионерӣ... ин сагча а-а.... барои рамаи колхоз...

Ман худро сафед кардан хостам, вале падар гўш кардан нахостанд.

— Ночинс!.. Гум шав, афтата набинам!.. Агар дўстатро фурухта бошӣ, ягон рӯз модаратро ҳам мефурушӣ!..

Падар ба рӯйи ман чунон бо қажру нафрат нигаристанд, ки агар ин лаҳза замини зери поям кафад, рост худро ба роғи он меандохтам. Ҳурмати нон, қасам ба ҷони ҷавонам, агар як не, даҳ торсаки зананд, аз ин хел нигаристанишон сад раҳ авлотар буд. Чунин нигоҳи падарро ман дигар ҳаргиз надидам. То ба ҳол, агар нигоҳи ҳамонрӯзинаи он касро ба хотир оварам, баданам вичиррос мезанад.

Баъд аз ин воқеа ман як ҳақиқати оддиро дарк кардам: табаҳқориро бо нияти нек пардапӯш кардан кори беҳуда будаст. Аз ин мебарояд, онҳое, ки мулкери хароб карда, мо онро наҷот додем, мегўянд, як рӯз не, як рӯз рӯсияҳӣ мекашанд.

Соли 1976.

БУЗҒОЛА ВА ПИСАРАК

Талабаи синфи ҳафтум Дидор чор сол боз гӯшт наме-хӯрад. Баъзеҳо мегӯянд, ки вай дар умри худ дигар ҳаргиз гӯшт намехӯрад. Ҳатто хӯроки дар деги гӯштдор пухтагиरो намечашидаст. Шариконаш ўро “Баррача” гӯён мазох ме-кунанд. Бачаҳо гоҳе таъна менамоянд, гоҳи дигар ба таъ-кид мегӯянд: “Агар гӯшт нахӯрӣ, ақлат заиф мешавад”. Ди-дор барои ингуна мавридҳо ҷавоби тайёр дорад: “Адиби машҳур Бернард Шоу гӯшт намехӯрдааст, аммо камақл на-будааст-ку! Умри дароз дидаст, марди пурқувват будаст. Доништа монед, ки ҳайвони аз ҳама зўртарин — фил гиёҳ-хӯр аст!..” Агар калонсолон ҷиддан сабаби гӯшт нахӯрда-нашро пурсанд, вай дар ҷавоб ғўлунгхой мекард. Ҳарчанд исрор менамуданд, вале аз ӯ ҳеҷ кас ба ин савол ҷавоби таъин намегирифт. Бинобар он ҳам, аксар гумон доштанд, ки вай табиатан аз гӯшт қимоб аст. Агар гӯшти хомро бу-бинад ва ё ногаҳон устухони кӯҳнаи мол ба дасташ афтад, чӣ гуна ранги рӯяш дока барин меканд, ҳеҷ кас пай наме-бурд.

Дидор ба фанни химия рағбат дошт. Китобу маҷалла-ҳои гуногунро хонда, баъзан суханони ғалатӣ гӯяд, бачаҳо механдиданд. Вай рӯзе чунин даъвое пешниҳод кард: “тар-киби гӯшт ва картошка хеле ба ҳам наздик аст. “Фарқ ҳа-мин ки дар картошка моддаи лейтсин камтар, дар гӯшт бештар, — гуфт ӯ. — Ҳамаи ин моддаҳо ва аминокислота-ҳоро ба усули химиявӣ аз масолеҳи бағоят арзон гирифтан мумкин. Яъне, гӯшти сунӣ сохтан мушкил не, — даъво кард вай. — Масалан, ба картошка андаке лейтсин ҳамроҳ кунанд, гӯшти болаззат мешавад!..” Инро шунида, яке ба истехзо хандид, дигаре нобоварона даст афшонд. Ҳарчанд

ки муаллим даъвои Дидорро “ин гапи маълум” гуфт, бачаҳо ба лақаби вай як калимаи дигар афзуданду ўро “Баррачаи хаёли” ном доданд.

— Дилат гӯшт мекашад? — бо тамасхур мепурсиданд.
— Бихӯр. Ту қасам нахӯрдӣ-ку!.. Гӯшти сунъӣ месохтааст!..

— Ман аз гӯшт безор... Ин ҳамту орзу... Масалан, фа-лакпаймо дар кайҳон хӯроки сунъӣ мехӯрад? Мехӯрад. Хӯроки синтетикӣ нобуд намешавад, арзон...

* * *

Ҳар як хислати ғайримаъмули инсон ҳатман сабабе дорад. Сабаби гӯшт нахӯрдани Дидор ба назари баъзеҳо инқиқии бачагӣ ва ё аз хислати модарзоди ӯ намояд ҳам, дар асл як фоҷиаи дилхароше буд.

Чор сол пеш аз ин Дидор дар синфи сеюм мехонд. Рӯзи иди Наврӯз буд. Бузашон дугона зоиду барои Дидор ид болои ид афтод. Бузғолачаҳо ба вай бағоят маъқул афтоданд: яке сиёҳаки пурмағал, дигаре алояки хаппак. Камкам вай ба онҳо чунон дилбастагӣ пайдо кард, ки шабу рӯзаш бе бузғолаҳо ҳаром буд. Аз мактаб меомаду чузъдонашро монда, ними нонро мегирифт ба марғзор, ба назди бузичаҳо медавид. Нонро як бор худаш мегазид, якборӣ бузичаҳо ба навбат шикаста меод. Вай ҳамроҳи онҳо бозӣ мекард, дар талу теппаҳо медавид, аз шахҳо мепарид, аз сойҳо меҷаҳид. Баъди дарс Дидор ба кучое равад, ду бузичаи бозингар — Алояку Сиёҳак ғурунгосзанон, бо забони худ ким-чиҳо гуфта аз қафояш мерафтанд.

Баъд дар хонаи Дидорини чӣ муҳимме пеш баромаду падараш ба таваллою зории ӯ нигоҳ накарда, бузро бо як бачааш фуруҳт. Як бузғолаи дигар — Сиёҳак ятим монд ва Дидор ба вай боз бештар дил бафт.

Сиёҳак бузғолачаи шӯху бебок, зираку рамузфаҳм буд. Агар танга барин қашқаи пешонӣ ва сафедии аранг маълуми як сумашро ба назар нагирем, вай тамоман сипсиёҳ буд. Сонитар аз тори сари бузғола мехчаи девор барин ду шохи рост зада баромад ва кам-кам қашқаи пешониаш сабзида мӯйи пешонии писарбачаҳо барин як тӯбча шуд. Чашмони ӯ бо нигоҳи мағрур бебокона, ҳатто андаке озмоишкорона ба кас менигаристанд. Гуё сухани касро, кию чӣ будани ӯро медонистагӣ барин айёрона нигаристани ӯ баъзеҳоро ҳайрон мекард. “Ҳӯ, сағираи сарсахте, ба одам чунон менигарад, ки гуё аз вай ягон чиз қарздор бошад!” — мегуфтанд баъзеҳо бо химча ӯро аз худ дур ронда. Сиёҳак дар ҷавоби андаке таҳдиду ситеза ду пойи пешашро озод ба ҳаво бардошта, ба каллачанг ҳозир буданашро намоиш меод.

Бузича ба Дидор унс гирифта, аз ӯ лаҳзае ҷудой намеҳост. Агар Дидор аз пайи дарسخонӣ ба хона дарояд, Сиёҳак бетоқатона дар таҳи тиреза пой мекӯфт, рост шуда ба дарун менигарист ва дам ба дам баас зада ҳамаро безор мекард. Сиёҳакро ба дарун раҳ намедоданд. Бадбахт як-ду бор худсарона ба хона даромада, аз падару модари Дидор сахтакак таъзир дид. Не, вай дигар бор ҷуръат надошт, аз остона қадам ба дарун ниҳад. Бузғолача ду пойи пешашро ба остона ниҳода ба як навъ ғут-ғути махсус Дидорро садо меод, ба забони худ ӯро зудтар баро мегуфт. Сиёҳак бе Дидор дилтанг буд ва ҳаргиз бе вай дар марғзор намечарид, агар баста намонанд, зуд баргашта меомад.

Ба одам ин гуна дилбастагии ҳайвони безабон ва бешуур ҳамаро ҳайрон мекард ва ҳар кас ба тарзе онро шарҳу эзоҳ меод. Дидор аз ин хусус андешида дар дилаш мегуфт, ки чӣ ҷойи тааҷҷуб, бузича ҳам монанди одамон ақлу дил дорад, некию бадиرو мефаҳмад, ҳатто дили касро мехонад. Та-

биат ба вай шуур ва забон надодаст, аммо аз ҳис маҳрум не.

Тобистон, вақте ки аҳли хонавода шабҳо дар саҳни ҳавлӣ меҳобиданд, ҷойи хоби Сиёҳак таҳи кати Дидор буд. Саҳари барвақт бедор гашта ба по меҳесту сару рӯйи Дидори ханӯз масти хобро лесида ғурунгос мезад, балки ба забони худаш аз хоб хез мегуфт, кӣ медонад. Модар ба даст химча гирифта Сиёҳакро аз сари болини писараш дур меронд.

Аз рӯзе, ки бузича аз модар ҷудо шуд, Дидор ширчо-яшро бо вай ду ҳис карда меҳӯрд. Аз алафҳо, Сиёҳак асосан, юнучкаи наврас ва печакро бо иштиҳо меҳӯрд. Алафҳои дигарро ҳамту, сар-сарӣ даҳан зада мегузашт.

Аввали тирамоҳ. Нимрӯзӣ ҳавои деҳа танӯри тафсон барин нафаси касро мегардонд. Ҳама ба пахтачинӣ баромада, дар деҳа фақат пирону бачаҳои хурд монда буданд. Ҳаво гарм, чунон сокит ва беҳаракат буд, ки ҳатто барги сафедорҳои сари роҳ намечунбид.

Ҳамсоия ҳавлӣ дар миёни онҳо Бобои Салом ба асояш тақя карда, дар суфачаи назди дарвозааш дилтанг менишаст. Садаи деринсол ва чинору сафедори баланд ба таҳи дарвоза сояи ғафс андохтааст. Бобои Салом Дидорро дида, аз дур ба гап даромад.

— Кани, писар, имрӯз баҳо чӣ хел шуд?.. А?..

Бобо рӯзи дароз беҳамсӯҳбат дилтанг менишаст. Айни долу зарби пахтачинӣ дар деҳа одами бекор нест, то ки мӯйсафед чақ-чақ кунаду ғубори дилашро барорад.

— Ассалом, бобо, — гуфт Дидор наздик омада. Баъд аз роҳаш наистода ба саволи мӯйсафед ҷавоб дод: — Аз ҳисоб — панҷ, аз хониш — чор, дигараш баҳо намонд.

— Ҳа, дуруст, боракалло!.. Ҳа, воқеан, бузғоларо чиба фурухтӣ? А?.. Охир, вай ба ту чӯра буд-а! — гуфт ногаҳон бобо.

— Кадом бузғоларо? Сиёҳакро? — ранги рухи Дидор парид.

— Ҳа, ҳамон Сиёҳакро... Аз афташ, додот ба Комил-қассоб фурӯхтаст. Ҳозиракак ҳаракӣ гирифта гузашт. Гӯшт камчин, кушта гӯшташро мефурӯшад-дия.

— Не-е... Дигар буз будагист?

— Хайр, аҷаб не. Ман ба ҳамон бузғолаи ту монанд кардам.

Бо вучуди ин, Дидор шамол барин ба тарафи хонаашон давид.

Панҷ дақиқа аз миён гузашта-нагузашта вай баргашта ба қафо медавид. Серосема, ба шитоб, парешон ва гирияолуд метохт. Беихтиёр мегирист, вале арақи рӯяш бо ашки чашмонаш омехта, гирияи ўро номаълум мекард. Ў аз пеши Бобои Салом гирдбод барин зуд гузашту рафт. Бобо аз қафояш чӣ гуфт, ба гӯшаш надаромад ва ё шунида бошад ҳам, ба ақиб нанигарист.

* * *

Вай ба таҳи адир ба сурати як бачаи гӯлаҳие, ки дар афсонаҳо мегуфтанд, саропо арақшор ва хоколуд даромад. Хоки роҳ, ки ин вақти сол монанди упойи занон маҳин ва мисли хокистари гарм пойро месӯхт, ба буҷули кас мерасид. Дар натиҷаи ба шитоб роҳ гаштан ҳоло ба сару рӯйи арақшори ў хок нишаста, андомашро ба кӯзаи гилин монанд карда буд.

Дидор Сиёҳакро дар саҳни ҳавлии қассоб бастагӣ дид. Вай пайваста арғамчинро кашида, фарёд мекард. Ў беихтиёр ба сӯйи вай тохт, вале наздиктар рафта, саги калонеро дид, ки ҳалқа зада хоб буд. Дидор якбора аз раҳаш истод. Саг бачаи бегонаро дид, вале аз коҳилӣ сарашро набардошт, фақат таҳдидомез оҳиста ғуррид. Дидор се-чор қадам қафотар рафт. Дар саҳни ҳавлии қассоб ҳеч кас набуд.

Дар гирду атроф ҳам. Дуртар, дар лаби чӯй зане ҷомашӯй мекард.

Дидор оҳиста овоз баровард:

— Сиёҳак... Сиёҳак...

Сағ чашмашро кушода, бо ҳайрат ба сӯйи вай нигарист, вале сарашро набардошт. Зан овози ӯро нашунид. Сиёҳак номашро шунида, аввал як гӯшашро, баъд гӯши дигарашро ба сӯйи соҳибаш дошта, сонияе ба сӯйи ӯ нигарист, баъд якбора фарёду фиғон бардошт. Вай арғамчини ба гарданаш бастагиро чунон сахт кашид, ки банд гулӯяшро фишурд, овозаш гирифт ва бузғола якпаҳлӯ ба замин афтод. Дидор монанди мурғи пойсӯхта бетоқат гашт, вале ба ҷуз лутфу навозиши забонӣ ба Сиёҳак дигар мададе расонда наметавонист. Вай ин дам чинси сагро дар олам ончунон нафрин гуфт, он қадар лаънат кард...

Дидор баробари Сиёҳак талваса дошт, беихтиёр мегиристу дар рӯ ба рӯйи дари қассоб беқаророна ин сӯ он сӯ мегашт.

Аз миён ним соат барин вақт гузашт, аммо аз хонаи қассоб ҳеҷ кас берун намебаромад.

Зан аз сари ҷомашӯй бархосту ба Дидор, ки бесаришта ва беқарор гирд мегашт, лаҳзае бо таачҷуб нигарист ва сонӣ наздиктар омад.

— Ҳой, бача, чӣ гум кардӣ, чиба гиря мекунӣ? — пурсид зан аз дуртар.

Азбаски гиря гулӯгираш карда буд, Дидор ба вай ҷавоб дода натавонист ва ҳиққосзанон бо пушти дасташ ашқи чашмонашро пок кард.

Зан пештар омада, ба афту андоми Дидор зеҳн монд.

— Ба ман нигар, ту писари кӣ? А? Аз кучой?

Дидор ҷавоб надод.

— Дар ин ҷойҳо чӣ мекуни? Ё катӣ додот омадию уна гум кардӣ?

— Не... Сиёҳак... оварданд... — Дидор ба сӯйи ҳавлӣ ишора кард.

— Сиёҳакат кӣ худаш?

— Сиёҳак... Бузичаи ман, — Дидор ба сӯйи бузғола ишора кард.

— Ҳа-а... Қассоб оварданд? — ба сӯйи ҳавлӣ нигариста бузғоларо диду ба гапи ӯ сарфаҳм рафт зан.

Дидор ба тасдиқ сар чунбонд.

Дар сари ин гуфтугӯ буданд, ки қассоб аз хонааш берун баромаду дар болои зинапоя рост истода хамёза кашид. Вай ба майли хотир, дастонашро боло бардошта хамёзакашӣ мекард.

Сиёҳак ҳамвора гарданашро аз банд халос кардан мехосту фарёд мезад. Овозаш ҳоло гирифта, хирросӣ гашта буд.

— Ҳой, қассоб-амак, бузи ин шӯра овардед, аз қафоятон гирифта омадаст, — гуфт зан бо овози баланд, ба як навъ оҳанги тантана, гӯё Дидор барои қассоби сиёҳчурдаи ҳайкалвор ягон хушхабар оварда бошад. Баъд ба саг чашмаш афтоду ҳам шуда, аз замин чӯбчаеро гирифта, ба он таҳдид кард: — Алопар, хез гум шав! Хез!

Саг коҳилона аз ҷояш бархосту бо тааҷҷуб ду-се бор ба зан нигарист ва якта-якта қадам монда ба қафои ҳавлӣ гузашт.

Сиёҳак худро ба сӯйи Дидор кашида, ба ҳар нағма баос мезад.

— Кӣ омадаст гуфтӣ? — қассоб наздик омада як бор ба зан, як бор ба Дидор нигаристу пурсид.

— Бузи ин бачаяка овардед, пиёда аз қафотон омадаст... — Амак, ин... Сиёҳаки ман... — Дидорро боз гирия гулӯгир

кард ва ашк аз чашмонаш якбора ба рӯяш рехт. — Накушед... ман мебарам...

Сиёҳак ин дам ғут-ғуткунон ким-чиҳо мегуфту сару рӯи Дидорро мелесид.

— Э, ана гапу мана гап! — хандид қассоб. Баъд чунон ки бо кӯдаки панҷсола ҳазлу шӯҳӣ мекарда бошад, гуфт:

— Охир, ман ина аз додот харидам-ку! А?.. Акнун чӣ мешавад? Додот ту катӣ маслиҳат накарда фуруҳт? — Вай гиряву зории бачагонро нозу нуз ва ё ҳамту инчиқию эркагӣ меҳисобид. — Пул додам... Хӯш... савдоро гардонда намешавад, писар. Айб аст. Ту ҷавони кап-калон шудию ҳолӣ барои ҳамин бузича гиря мекунӣ?! Айб аст... Э, аз деҳа то ҳамин ҷо пиёда омадӣ?.. Э, боракалло! — бо завқ хандид вай.

Зан ба Дидор бо як навъ табассуми дилсӯзона такрор-такрор нигаристу оҳиста-оҳиста ба сари ҷомашӯиаш рафт.

— Амак, ин Сиёҳаки ман...

— Додот ба пули ин барои ту сафедакаша мехарад. Чӣ фарқ дорад?! Сиёҳак бошад ҳам, калонак шудааст, гӯшт гирифтаст. Расо бонистӣ-да-а?

— Амак, ин азони ман...

— Акнун азони ман шуд, писар. Э, ту навод нафаҳмӣ?

— Бидихед, амакҷон, — зорӣ мекард Дидор. — Накушед... вай... вай... дуои бад мекунад.

— Э, додот пулаша аз ман гирифт!.. Ту ғалатӣ будӣ-ку!

Дидор кисаашро кофту аз он якто яксӯмии чорқатро бароварда, оҳиста қати онро кушод ва ба қассоб нишон дод.

— Ана, пул дорам... Боз мебиёрам.

— Ҳа-ҳа-ҳа... — қоҳ-қоҳ зада хандид қассоб. — Ту ина аз куҷо гирифтӣ? А?.. Росташа гӯӣ, аз киссаи додот дуздидӣ? А?

— Не, худи додом доданд, дар танаффус самбӯса харида хӯр гуфтанд.

Вай бо умеду илтиҷо ба чашми марди қассоб менигарист, вале андоми ӯ якзайл бепарво ва сангин буд.

— Ман барои молҳотон алаф мебиёрам... Аз кӯҳ ҳезум ҳам оварда метавонам... Амакҷон, Сиёҳакро накушед, ба ман диҳед... Ман хар катӣ ҳар рӯз ба молҳотон алаф оварда медиҳам.

— Ба ман нигар, — оқибат ба вай раҳми қассоб омад магар, ба насихат пардохт, — бузатро ба ман фурӯхтанд, мефаҳмӣ? Додот аз ман пулаша гирифт. Пули мӯл гирифт. Ба он пул балки ба ту ягон чиз мехаридагист? Акнун ин буз азони ман...

— Хайр, амак, пулатона гиреду Сиёҳака диҳед... Ин Сиёҳак... беозор, сағира аст. Вай дар ин ҷа зиқ мешавад, ҳеҷ чиз намехӯрад... Сонӣ касал мешавад...

Баъди он ки мусоҳиба хеле тӯл кашиду ин мавзӯъ ба дили қассоб зад, ӯ ба Дидор гуфт, ки рафта аз додот пулро пас биёру аз хонаи мо бузатро бар. Дидор бо ҳамин умед шитобон ба қафо гашт.

Аммо дар хона ҳам талаби ӯро шунида, хандиданд.

* * *

Рӯзи дигар вай боз роҳи хонаи қассобро пеш гирифт. Сиёҳакро аз қассоб пурсида гирифтани, ҳеҷ набошад, онро як назар дида, обу алафашро дода, сонӣ баргашта омадан хост. Дар ҳавои тафсон шаш километр раҳро пиёда гузашта, ба ҳавлии ӯ расид, вале... Пӯсти Сиёҳакро дар тор овезон диду ногаҳон, гӯё сағ тала карда бошад, бо гирияю фиғон ба қафо тохт...

Соли 1979.

ДУХТАРИ ПАДАР

Булӯр имрӯз аз мактаб бо авзои гирифта, озурдахотир баргашт. Падараш — Ҳалими духтур дар руи чорпои зери воиш чорзону нишаста рӯзнома мехонд. Вай духтарашро бедимоғ диду рӯзномаро аз даст канор ниҳод ва ба пиёла аз чойники дар наздаш буда чойи гарм рехт. Падар аз рӯи духтараш чашм наканда, лаҳзае авзои ўро ба мушоҳида гирифтун сонӣ пурсон шуд:

— Ҳа, духтарам, табъат хира барин, чӣ гап шуд?.. Бетоб нашудӣ? Ё баҳои хуб нагирифтӣ? — Баъди салому алейк падар аз Булӯр ҳолҷӯй кард.

Булӯр сархам омада дар як лаби чорпоя амонат нишасту чои он, ки саволи падарро ҷавоб гӯяд, саросема пурсид:

— Дадаҷон, Салими шайтон кӣ? Медонед?

Падар хавотиромез ба рӯи духтарак нигарист ва сипас як табассуми дардолуд даври лабонаш давид, вале он ҳам зуд барҳам хӯрд.

— Ин номро аз кӣ шунидӣ, кӣ гуфт, духтарам? — падар андаке безобита шуд, қиёфааш чиддӣ гашту бо диққат ба чашми Булӯр нигарист. — Кӣ гуфт? Чӣ гуфт? Ку, аввал бигӯ, ман бифаҳмам.

— Айби Гулчин, дадаҷон, — Булӯр бидиррос зада саросема сухан сар кард. — Ман... ман китобамро дар хона фаромӯш кардам. Муаллима супориши хонагири мепурсиданд. Ба Гулчин “як бор китобата те” гӯям, надод. Як бахил, ки... Баъд, ман вай катӣ қаҳрӣ шудам. Начиба ҳаст-ку, дугонаи ман, дадааш — сартарош, медонед? Вай ҳам Гулчин катӣ қаҳрӣ шуд. Сонӣ Холдона ҳам ногап шуд. Мо ҳар се дугонаем-дия. Ана, сонӣ Гулчин ба бачаҳо маро ганда карда ҳар хел гапҳо гуфтааст. Сонӣ онҳо бахили карда “ту доим ҳамин хел, худат ногап шавӣ агар, дигарона ҳам но-

гап мекунӣ” гӯён, ман катӣ чанг карданд. Ҳамаашон бахил-
лӣ мекунанд. Начибаю Холдона худашон аз Гулчин безор.
Гулчин бахил, доим ягон чиз пурсед агар, нест, нарас, худат
ҳал кун, китоби худата фаромӯш накун мегӯяд. Дадаҷон,
бовар мекунед, агар ба дафтараи як бор нигаред, чонаш
мебарояд. Боз ба бачаҳо гуфтаст, ки ман ба Начибаю Хол-
дона ҳар чиз дода, Гулчин катӣ гап назанед мегуфтаам. Ду-
рӯғ мегӯяд, дадаҷон. Гапи вай катӣ бачаҳо ба ман тараф
шуданд, чониби Гулчина гирифта моро мазох карданд.
Хуррам катӣ Фарҳода фардо ба муаллим мегӯям, Фарҳода
медонед, ҳу, ҳамон касалӣ, очааш омада буд, ба хонашон
рафтед-ку. Дигар бор наравед, дадаҷон...

— И-и, ин тавр нагӯй, духтарам, айб аст. Ҳаргиз ин
тавр нагӯй.

— Онҳо мана “ту шайтон, ту набераи Салими шайтон,
шайтонӣ накун” гуфта... ҳиқ...ҳи...

Булӯрро гиря гулӯгир карду дигар суханашро давом
дода натавонист. Оби дидааш марҷон барин рехту рӯяшро
шуста ба куртааш фурумад. Падар ба пиёла чой рехту ба
Булӯр дод.

— Бигир, чой бинуш... Гиря накун. Чашмонатро бо
муштат намол... Аз ҳамсинфонат наранҷ. Агар ба ту ду-
рушти карда бошанд, фикр кун. Бояд фикр кунӣ. Хато кар-
дай. Духтари боақл зудранҷ намешавад, агар тасодуфан ба
вай дурушти кунанд ҳам, як-ду бор ба дил намегирад.

— Барои чӣ шайтон мегӯянд?

— Гулчин катӣ бесабаб ногап шудай, дугонаҳоят ҳам
ба ту пайравӣ кардаанд, яъне, ту онҳоро ба роҳи бад бур-
дай. Ин кори шайтон аст мегӯянд. Ҳай, афсӯс... Бояд ба
Начибаю Холдона мегуфтӣ...

— Онҳо худашон... Бачаҳо дурӯғ мегӯянд. Ин кори
Гулчин...

— Бас, нагӯй. Ҳар кас гуноҳашро дар назди рафиқон тан нагирад, радди маърака мешавад. Агар ту ҳам ба маслиҳати нағз гӯш накунӣ, Салими шайтон мегӯянд.

Падару духтар хомӯш монданд. Ҳалими духтур озурдаю сархам пешониашро мемолид, Булӯр маъюс нишаста ба қулфи портфелаш бозӣ мекард.

— Салими шайтон кӣ, дадачон? — баъди хеле сукут Булӯр ба суҳан даромад. — Барои чӣ ман набераи вай? — Ҳоло ӯ гунаҳгорона нигоҳашро аз чашми падар мегурезонд.

— Ту набераи вай не, духтарам. Салими шайтон ба мо бегона аст, — гуфт падар ғамгин охе кашида. — Духтари хубрафтор шав, ин тавр намегӯянд.

— Вай худаи кӣ, ҳозир дар кучо?

Ҳалим ба духтар чӣ ҷавоб гуфтаниашро андешида лаҳзае сукут кард, худ ба худ даст афшонд ва сипас гуфт:

— Ин қисса дароз аст... Калон шавӣ, худат мефаҳмӣ.

— Камакак гӯед... дадачон... — наздиктар нишаста зорӣ кард Булӯр — Ҳамту, ду-се суҳан катӣ... Бачаҳо медонанду ман не...

Ҳалим ба чашми духтар нигариста ба вай дилаш сӯхт, баъд чойникро бо ангуштонашро нақора навохту розӣ шуд:

— Хуб, мегӯям. Балки донистанат авлотар аст. Аз ин воқеа сабақ гир, — гуфт падар гӯё ба худ мегуфта бошад, чашмонашро аз як нуқта нақанда. Сонӣ охира суҳан саркард: — Номи падари ман Салим будаст. Вай аслан ба ту бояд бобо бошад, лекин мо кайҳо ӯро аз ҳуқуқи падарӣ ва бобой маҳрум карда будем. Вай ба мо на падар аст, на бобо... Ҳамту, дигарон барин Салими шайтон мегӯем. Барои чӣ? Ана, гӯш кун...

Ҳалим аз рӯи шунидаҳояш ба Булӯр аз саргузашти Салими шайтон баъзе воқеаҳоро ҳикоят кард.

...Салими шайтон дар ҷавонӣ ба шаҳр рафта, ба донишгоҳ дохил мешавад. Мегӯянд, ки бо шарикдарсонаш

худписанду номуросо будаст. Лекин ба муаллимону сардорон тамаллуқ карда наздикию улфатӣ меҷустаст. Чояш ояд, хабаркашӣ мекардаст. Очаат мегӯянд-ку, шайтон дар дили ҳар якеи мо хона дорад, аммо мо ба ақли худ тан дода кор мекунему ба хоҳишу иродаи шайтон таслим намешавем. Аммо шайтони дилаш ба Салим зӯрӣ мекунаду вай бо амри он дурӯғ мегӯяд, ба одамон хиёнат мекунад, якеро бо дигаре ҷанг меандозад.

— Ҳамту, бе ин хел гапҳо гӯед. Кӯтоҳ карда гӯед, чӣ кор кард? — тоқати Булӯр тоқ шуду сухани падарро бурид.

— Босабр шав, одами бетоқат ҳама чизро рӯякӣ мефаҳмаду ба таҳи гап сарфаҳм намеравад, сонӣ худашро доно тарошида мегардад. Агар бафурча нагӯям, ту таҳи ин харфҳоро намефаҳмӣ. — Падар лаҳзае таваққуф кард. Аз саргузашти падари оворааш чӣ гуна ба тарзи оддӣ ба духтараш ҳикоя кунад, то ки вай матлабро ба дурустӣ идрок намояд, чиро бояд гуфту чиро не, вай меандешид. Ҳамаи саргузашти падари бемурувватро гуфтан нашояд. Даркор ҳам не.

— Дар донишгоҳ ба онҳо як муаллимае дарс мегуфтааст, ки шогирдон аз дарсаш баҳраи дуруст намегирифтаанд, яъне донишманд набудаст, ба саволи донишҷӯён ҷавоби комил дода наметавонистаст. Раҳбарон ба норозигии шогирдон эътибор накардаанд. Оқибат, шогирдон машварат кардаанду рӯзе ба дарси он муаллима надаромадаанд. Фақат чор кас аз тӯда чудо шуда ба дарс дармадаанд, ки яке аз онҳо ҳамин Салими шайтон будаст. Муаллима онҳоро ягон-ягон ба хилват даъват карда, кӣ будани саркардаи норозииро мепурсад, дастгирию ҳочатбарорӣ ваъда мекунад, фалону фалон хешовандонам дар ҷунину ҷунон идораҳо кор мекунанд, аздусар маро “ҳеч кор карда наметавонанд” мегӯяд. Аз он миён фақат Салим, Салими шайтон дӯстонашро мефурушад. Фаҳмидӣ?

Булӯр, ки ҳоло ду чашм ба даҳони падар, бо даҳони нимво ба суханони вай гӯши хуш баста буд, ба нишони тасдиқ сар чунбонд.

— Сонӣ чӣ мешавад?

— Сонӣ... Сонӣ дар ҳақи ду-се нафар норозиён шаҳодати бӯхтономез медиҳаду он чавонони ғайратмандро чазо медиҳанд, ҳатто яке аз онҳоро аз донишгоҳ хорич мекунанд. Мегӯянд, ки кадом як гуноҳи кӯхнаи ўро Салим хабар кашидаст. Баъд аз ин воқеа шарикдарсонаш аз Салим рӯй тофтаанд, ҳеч кас вай катӣ салом намекардаст, пахлӯ-яш наменишастаанд. Сонитар як духтараки курси поёниро фиреб мекунаду мегурезад.

Ҳалим хомӯш шуд. Вай аз ин ҳикояти худ дар хусуси Салими шайтон қаноатманд набуд, бинобар он рӯ турш карду чабинашро бо даст молид. Нобакориҳои Салимро ба духтараш пурра гуфта натавониста ранҷ кашидани вай аён буд, вале Булӯр пайваста “сонӣ чӣ шуд?” гӯён ба даҳони падар менигарист.

— Сонӣ ба деҳа меояд. Мардуми деҳа ханӯз ўро нағз наменинохтаанд, бинобар он, зан додаанд. Падару модари Салим тӯй карда, як духтари қобилу хушрӯйро ба вай арӯс мекунанд. Номи он духтари нағз Хотира будааст. — Ҳалим ғайриихтиёр ба оҳанге ҳикоя мекард, ки гӯё ба духтараш афсона мегуфта бошад.

— И – и, номи бибиҷонам! — Дар чехраи Булӯр табасуми шодмонӣ давиду чашмонаш бо нури меҳри маҳбуби худ дурахшиданд. — Ман мегуфтам, ки дар деҳаамон ҳамномашон нест...

— Ҳамномашон не, ҳуди ҳамон духтари хушрӯй бибиҷонат будааст.

— Бибиҷони худам? — бовараш наомаду чашмонашро калон карда боз пурсид Булӯр.

— Бале, бибиҷонатро ба ҳамон нокас медиҳанд.

— Охир, вай — Хотира духтари хушрӯй гуфтед-ку?

Падар зери лаб хандиду гуфт:

— Он замон бибиат чавон будаанд, ту барин нозанину хушрӯй будаанд, акнун пир шуданд.

— И-и... — ғайриихтиёр ангушт ба даҳон бурд Булӯр. Чунин менамуд, ки вай аз ин гуна пир шудани бибиаш малул аст.

— Баъд бибиҷон ману аммаатро таваллуд мекунад. Ҳамон солҳо ба мактаби деҳа Гуландон ном муаллимаи чавон меояд. Салим ўро ба доми худ кашида, моро ва бибиҷонатро фаромӯш мекунад, ба хона дер-дер меояд, нигоҳубин намекунад, ба ҳар баҳона бибиҷонатро мезанад, хорӣ медиҳад. Фаҳмидӣ?.. Падару модараш, хешовандон, пирони деҳа ба вай насиҳат мекунанд, аз роҳи шайтон баргард мегўянд, аммо сухани нағзи онҳо ба Салим таъсир намекунад. Баъд модагов, се бузамонро мефурӯшад, боз як мардро — “ман аз шаҳр ба ту мўзаи хиром мебиёрам” гўён фирефта пулашро мегираду ҳамроҳи Гуландон аз деҳа ғайб мезанад. Ана, баъди ин ҳодиса мардум мегўянд, ки шайтон ба вай ғолиб омада, хар карда ба гарданаш савор шудааст. Минбаъд номаша Салими шайтон мегўянд.

Ҳалим хомӯш гашту ба пиёла чой рехта хўрт кашид. Аз дилаш гузашт, ки исноди қабехи Салими шайтон на фақат ўро, балки фарзандонашро ҳам як умр думболагир аст. Баъди гумном шуда рафтани маълум шуд, ки аз хеле одамон қарздор будааст, ҳатто заёмҳои чандинсолаи Ҳидояткампири бекасро “бурд баромада бошад, ду ҳис мекунем” гўён гирифта дигар надодаст. Ҳалим ҳамаи қарзҳои ўро адо кард, вагарна сар бардошта гаштан мушқил буд. Метавонист ҳар як бедахан гўяд: “Агар мард бошӣ, қарзи дадата мекандӣ...” Дар ҳамон солҳои саҳтӣ аз ризқу рўзиаш канд, аз пӯшокаш сарфа карду ҳамаро розӣ кард...

— Сонӣ чӣ шуд, а, дадаҷон? — Аён буд, ки Булӯр ба ин тарз хотима ёфтани саргузашти Салими шайтонро намехоҳад.

— Бедарак рафт. Бибиҷонаш моро ба сахтӣ, танҳой худаш калон кард.

Ба дил гуфт: “Э, духтаракам, ба дунё омада се сола-как шавҳардорӣ карда, дигар ҳаёташро барои ду фарзанд нисор кардани модарро чӣ хел, бо кадом сухан ба ту гӯям?! Калон шав, худат мефаҳмӣ...”

— Шумо уна дигар надидед? — ҳеч қонё намешуд Булӯр.

— Ҳим-м... Надидам, — нимғурма, ба чашми духтараши нанигариста ба зӯр овоз баровард Ҳалим.

— Ҳеч, ҳеч надидед?

— Ҳеч.

Ба дурӯғ гуфтан забони Ҳалим намегашт, вале ноилоҷ монда буд. Баъди калон шуда дастёри модар гаштанаш, шабе Салими шайтон дуздор аз девор фуromaда ба хона омада буд. Модар ваю хоҳарашро ба хонаи дигар фиристоду хеле вақт бо ӯ гапзанон кард ва дар охир ба зориҳои ӯ гӯш надода “бирав” гуфта буд. “Бирав, дар ин ҷойҳо нагард. Зану фарзандоната пушти по задӣ, ба чашми халқат хок пошидӣ, ҳатто ба падару модарат раҳм накардӣ, ба дил ҳасрат аз дунё рафтанд, омада ба хок намондӣ, дигар чӣ ме-ой? Барои ин кӯдакони бегуноҳ ҳамин қадар касофатат бас не?!” — гӯён дарро кушода ӯро берун рондани модар ҳанӯз дар пеши назари Ҳалим чилвагар буд. Салими шайтон баъди чанд сол боз омад. Ин бор пиру нотавон, майзада ва бадбуриш гашта буд. Ӯ ин бор ба назди Ҳалим омад. Ҳалим як шаб ӯро меҳмон карду пай бурд, ки дар вучуди падар нишоне аз одамият намондааст — чашми ӯро хато дода аз ҷевонча спирти барои банкамонӣ ва компресс мондаги-ро гирифта хӯрдаст, кисаи ӯро кофта ҳамёнашро холӣ кардаст. Ҳалим аз тарси шармандагӣ ва беобрӯгӣ сахари бар-

вақт, ториқӣ бардошта нашуда ўро ба раҳи саҳро гуселонд. Салими шайтон ҳарчанд зорӣ кард, ҳикматҳо овард, то ки дар деҳа бимонад, писар розӣ нашуд. “Деҳа чои ин хел одамон не, худатон нағз медонед. Хоҳ нохоҳ дар ин чо рӯз дида наметавонед, моро аз нангу номус мекушед”, гуфта буд.

— Вай ҳозир дар кучо бошад, а, дадачон? — саволи Булӯр Ҳалимро ба худ оварду ба рӯи духтараш нигарист. Булӯр саволашро такрор кард.

— Мегӯянд, ки дар шаҳр аст. Пир гашта бекасу танҳо мондааст.

— Агар пир бошад, кӣ ба вай нигоҳубин мекунад?

— Ҳукумат.

— Ҳукумат барои чӣ ба шайтон нигоҳубин мекунад?

— А-а... Дар вақташ барои ҳукумат кор кардагӣ.

— Вай дигар шайтонӣ намекунад? А, дадачон?

— Намакардагист.

— Ҳиъ, Салими шайтон... — гуфт Булӯр худ ба худ лабонашро пеш дамонеда. — Дадачон, дадачон, ба ман нигаред, дадаи Акмала бачаҳо Ҳасани лахчак мегӯянд! — бо завқ хандид вай.

— Ҳа-а, — табассум кард падар. — Ҳасан амакаш дар ҷавонӣ аз таги дег пасмондаи оши лахчака мегирам гӯён ба дег афтода буд.

— Дадачон, шумо рафта ба муаллимамон гӯед, ки ман набераи Салими шайтон нестам... Сонӣ он кас ба бачаҳо гӯянд. Ман ба ҳамашон узр мегӯям.

— Дуруст мекунӣ... Бубин, “ҳеч кас маро писари Салими шайтон” намегӯяд, зеро ки ман ба вай монанд нестам, ба ҳеч кас бадӣ надорам, фиреб намекунам. Ту ҳам ба вай монанд нашав.

— Ман духтари шумо мешавам! — Булӯр инро гуфту бо меҳр ба гардани падар овезон шуд.

ШИКАСТ

Файзалиро ба чоӣ як нафар муаллими ба хизмати ҳар-бӣ рафтагӣ ба мактаби деҳа ба кор фиристоданд. Директори мактаб, нархи сабзию пиёзро напурсида, “тайёри бинед, пагоҳ дарс медароед”, гуфт. Файзали ҳарчанд узр овард, ки китобу дафтар ва лавозими дарсгуиро наовардааст, гӯш накард.

— Ҳеч гап не, сонӣ рӯзи истироҳат рафта чизу чоратонро мебиёред. Соати дарс сӯхта наравад, дароед — гуфт.

Дар паҳлуи бинои мактаб барои икоматаш як ҳучрача доданду вай дар он чо ҳамон бегоҳӣ бо талабаи синфи ҳаштум Рашид ҳамсӯҳбат шуд. Рашид писари боғбони мактаб будааст. Файзали дар хусуси мардуми деҳа, мактаб ва талабагон аз ӯ хеле иттилоро дастрас намуд. Дар хусуси ҳамадони писараки синфи ҳаштум Назир хавасангез, бо фахр ҳикоя кард.

— Э-э вай, Назир а директор ҳам наметарса, ай мудир ҳам... Хайр, чӣ отааш раиси матлуботай! Дута мошин доранд! Э-э, хонаашба дарой, ба ғайри чони одам, ҳама чиз хастай. Вай гап назана, ки гап мезана?! Чӣ хел малим биёд, вай мот мекунад! Порсол аз шаҳр як муаллимаи хушрӯ омад, фасонаш ана ҳамту! — Рашид сарангушташро бардошта таъкид кард. — Рӯзи аввал синф ба даромаду Назир уна як савол катӣ басту нобуд карда партофт. “Мурғ пеш пайдо шудай ё тухм?” — мега. Малима ҳеч чӣ гуфта натавонист. Муаллими физикара, чӣ, ҳаму рӯз директор таъриф карда, ба синф дароварда монду Назир расфоша кашид. Мот шуд. Баст. “Калонтарин алмосай ё бриллиант” — намедонам, чиқа мега. Малим надонист. Сонӣ худаш гуфта дод. “Куллинай” мега. Се ҳазор кило будай!.. А кучо ин чизора

медона ҳама ҳайрон. Бо худаш пинакаша вайрон намекунад-е! “Ҳеч гап не, малим, шимо инстита хундагӣ, му аз паи гову гусола гаштем” мега. Гапа ёфтанаша бин.

— Се ҳазор кило не, қарат будагист, — дар охир сухани ӯро ислоҳ кард Файзалӣ.

Аз суханони Рашид Файзалӣ хулоса баровард, ки фардо Назир ӯро ҳам мот карданӣ аст. Сипас, вай ба Рашид фаҳмонд, ки рафтори Назир ҳеч хубие надорад. Муаллим одами ҳамадон нест, барои дар хусуси ҳама чиз маълумот додан энциклопедиа ҳаст. Аммо ҳис кард, ки бо ин хел суханон таъсири Назирро аз дили онҳо сутурдан мушкил аст. Гӯё муаллимон ҳам, мудиру директор ҳам аз Назир меҳаросидаанд.

Файзалиро мудири илмӣ ба хонандагони синф муаррифӣ кард. Вай суханони ҳар бор ҳангоми шиносӣ кардани муаллими ҷадид меғуфтаашро боз такрор кард.

— Имсол ба шумо аз адабиёт муаллими ҷавон...

Талабагон сухани ӯро гӯш намекарданд, нигоҳи ҳама ба сар то пойи Файзалӣ дӯхта шуда буд. Баъд пичир-пичир ва нигоҳҳои маънидор, лаб бурмакунӣ... Ана, шогирдони ин мизи дарсӣ ҳамту, бо шавқ ба нишони дорулфунун менигаранд. “Ин биниша кашӣ, ҷонуш мебарод-ку!” — ин сухани охиринро Назир гуфт. Ҳа, худӣ худаш. Файзалӣ аз рӯи мушаххасоти Рашид ба зудӣ ӯро шинохт. Дурусттараш, аз ваҷоҳати киброқаш шинохт. Файзалӣ ин гуна андоми сангин, нигоҳи тамасхуромез ва пучро фақат дар башараи баъзе навмансабҳо дида буду бас. Ба ин ҷавони гӯлу гумроҳ чӣ хел сироят кардани ин мараз ӯро ҳайрон кард.

Дар ин миён мудар суханронияшро ба поён расонда, ба Файзалӣ барор хосту рафт.

Файзалӣ лаҳзае хомӯш ба дару девори синф, тахтаю партаҳо, сонӣ ба рӯи талабагон бо табассум нигарист ва утоқи дарсиро гашта баромад. Табассуми вай ҳамту, аз ошной, аз мамнунияти шиносой буд. Аз талабагон кадоме оҳиста хуштак кашид. Муаллим гӯё онро нашунида бошад, баргашта нанигарист, бепарво рафта журнали синфро кушод. Ӯ исму насаби 23 нафар донишомузони синфро тез-тез хонда, якборӣ ба рӯи ҳар яке нигарист ва баъд бархосту сухан оғоз кард.

— Дар рафти дарсҳо бафурча ба ҳам ошно мешавем. Ман ният дорам ба хонаводаи баъзеҳо рафта, бо падару модаратон ҳам шинос гардам. Ҳоло қорамон бисёр. Имсол шумо аз адабиёт бояд бисёр чизҳоро донед, хеле китоб хонед, бо асарҳои машҳури адибони гузашта шинос шуда, кимати ҳар як асарро бояд фаҳмед. На ба он тарзе, ки баъзе касон даҳон пур карда “Шоҳнома” асари безавол” мегӯянд чаро безавол аст сирф хабар надоранд ва нахондаанд. Ё худ Рӯдакиро хондаанду вале намедонанд, ки сабаби шӯҳрати ҷовидонии шоир чист.

— Як савол? — сухани ӯро бурид Назир.

Файзалӣ ба вай “дар охир” гуфту доир ба тартиби мавзӯҳо, китобҳои зарурӣ суханашро идома кард.

Баъди якҷанд дақиқа Назир даст бардошту бо овози баландтар, ҳатто андаке асабонӣ сухани ӯро бурид:

— Аввал, ба саволи мо ҷавоб тед!

Файзалӣ хомӯш гашту лаҳзае ба рӯи Назир хира шуд, сипас пурсид:

— Чӣ сухани зарур доред?

— Аввал ба мо гӯед, ки Рӯдакӣ кӯр будай ё бино?

— Хайр, кӯр буд, — дубора ба рӯи талаба зехн монд ӯ.

Гӯё Назир ҳозир аз рӯи ягон кашфиёти гӯшношунудае парда мебардошта бошад.

— Мора мебахшед, лекин одами кӯр китоб хонда, шеър навишта наметона! Ё ягон каси дига навишта додай?

— Гапи беҳударо монед, вақтро нагиред, — қатъӣ сухани ўро бурид Файзалӣ.

— Не, шумо бо инхел гапо... намешавад. Ба мо ҷавоб бидихед.

— Доир ба Рӯдакӣ чанд соати алоҳида дорем. Ҳамон вақт мефаҳмонам.

— Не, медонистагӣ одам ҳозир мегӯяду мемона.

— Хуб, дар танаффус ба назди ман оед.

Файзалӣ инро гуфту оид ба тарзи иншоҳое, ки имсол бояд талабагон нависанд, сухан сар кард. Бачаҳо аз ҳар тараф ба сӯи Назир пичир-пичир мекарданд:

— Нашуд.

— Чап дода, халос шуданиай.

— Намонуш. Ба қапқон бигир!

— Ҳа, сонӣ мегум ки гуфт, намедона.

Аз миён панҷ дақиқа барин вақт гузашт ё нагузашт, Назир аз чояш хеста, сухани муаллимро қатъ кард:

— Шумо аввал ба саволи мо ҷавоб битед! Итари “сонӣ мегум”, намеша. Агар намедунистагӣ бошед, рӯирост намедонум гӯед.

Оҳанги ситезаноки сухани Назир ба Файзалӣ саҳт расид магар, лаҳзае бо таачҷуб ба рӯи ӯ нигарист.

— Гуфтам-ку, дар танаффус. Сонӣ дарси маҳсус дорем. Ҳамон вақт ҳамаашро мефаҳмонам. Доир ба кӯри модарзодиаш ҳам, дар хусуси кӯр карданашон ҳам далелҳо бисёр. Ҳеч ҷои аҷоибат не, дар таърих шоирони нобино кам нестанд. Ана, Ҳомери юниён, шоири араб Ал-Маарӣ...

— Гапро ба дигар нагардонеду аниқ гӯед: ё “ҳа” ё “не”, — Назир имкон надод, ки муаллим суханаширо ба по-

ён расонад. Баъд бо ҳайрат ба рӯи вай нигариста монанди муаллим ўро ноҳинчор сохт магар, ба атрофиёнаш нигариста, ғолибона хандид. Атрофиён ба расми ҳамовозӣ ба ханда ҳамроҳ шуданд. Фақат духтарон бетараф хомӯш монданд. Назир аз дастгирии рафиқонаш шердил гашту гуфт: — Ҳамааш дуруғ! Исбот карда наметонед. Шеъри шоири дигара аз они Рӯдакӣ мегӯянд. “Шохнома”-ра ҳам Рӯдакӣ навиштаай. “Модари пири”-ра ҳам... Рӯдакӣ гуфтагӣ шоир нестай. Синамоаш ҳам дурӯғ. Афсона! Набошад, исбот кунед! Ҳа?

Бачаҳо бо таҳсин ва мафтунӣ ба вай менигаристанд. Аз нигоҳи онҳо чунин маънӣ метаровид: офарин, ана ҳамин хел боб кун! Ин гапхоро аз кучо медонӣ ту? Муаллим намедонад-а!

— Ҳозир мавзӯи дарс Рӯдакӣ не... Сонитар мо ин мавзӯро мегузарем, ман ҳамон вақт ҳамаашро мефаҳмонам... “Шохнома” -ро Фирдавсӣ гуфтааст. Зарур ояд, баҳс мекунем. Ба саволҳо ҳам ҳамон вақт ҷавоб медиҳам, майлаш? — гуфт муаллим бо табассуми ороми худ Назирро бештар оташин карда.

— Медонистагӣ одам шаф-шаф нагуфта...

— Бас!

Ў ҳамон аз тундии бемавридаш пушаймон гашта худро ба даст гирифт.

— Ин чӣ беадабӣ?

— Дуғ назанед! — аз шасташ гаштани муаллимиро ҳис карду аз ҷои нишасташ шӯрид Назир. — Шумо муаллим бошед, ба савол ҷавоб битед. Мо ин хел нишон задагиҳора бисёр дидем.

— Ба шумо чӣ гап шуд? Худаш чӣ гап? Ман гуфтам, ки сонӣ, мавридаш ояд, мефаҳмонам. Ё ана, дар танаффус,

ё баъди дарс ба наздам оед. Ин чӣ беадабӣ ҳеҷ намефаҳмам...

— Агар надонед, намедонам гӯед-дия, чӣ сари мора гаранг мекунад! Шумо мора фиреб медихед, ин беадабӣ нестай?!

Файзалӣ фаҳмид, ки бо авомфиреб ва демогоги чавон, худписанди шохношикастае сару кор дорад. Оҳиста ба соаташ нигаристу гуфт:

— Хуб, майлаш. Ҳоло ба шумо аз хусуси кӯр ё бино будани Рӯдакӣ дарс мегузарам. Аммо агар бори дигар ба ин тарик дарсро вайрон кунед, ман шуморо ба синф роҳ намедихам. То даме, ки падаратон ба мактаб наояд...

— Мебинем, — зери лаб ғурунгос зад Назир.

Сипас Файзалӣ дар бобати шеъри Рӯдакӣ, ахбороти шоирону тазкиранависони ҳамзамони ӯ ва даврҳои сонӣ, дар хусуси ривоятҳои мухталифи таърих оид ба ҳаёти шоир ва осори вай, тадқиқоти олимони ҷаҳон муфассал ҳикоя кард. Дахҳо байт, шеър, санадҳои таърихӣ ва ғайра маълумотро ба якдигар таққос кард, тахминҳо зад, хулосаҳо баровард... Шогирдон ин ҳикояти аҷоибро аз ҳаёти маликкушшуарои асри даҳ чунон бо шавқ ва диққат гӯш мекарданд, ки дар синф агар ин дам магас мепарид, садои онро шунидан мумкин буд.

Занги танаффус заданд. Файзалӣ портфели кӯҳнаашро гирифта аз синф баромад. Ҳама ба эҳтироми вай аз ҷо хестанд.

Он рӯз бори аввал ҳамсинфон Назирро баъди мунозира табрик накарданд, “боб кардӣ” нагуфтанд.

Соли 1977.

КАМГАП

Рӯз гашт карда то офтобшинам як-якуним соат вақт монда буд. Шиддати гармо паст гашт, сояҳо дароз шуданд.

Дар истгоҳ мардум интизори мошин. Марду зан, пиру барно автобуси охиринро, ки аз маркази ноҳия меомад, бетоқатона нигаронанд. Мошини равғанкаши Абдулло аз роҳи калон ба тарафи деҳа печиду бархе аз мунтазирон ғайриихтиёр аз ҷо бархостанд, вале равғанкашро дида бо таассуф даст афшонданд. Ба сӯйи мошин фақат Деҳқону Қубоди муаллим давиданд. Онҳо саросема худро ба кабина заданд, вале мошин аз ҷо начунбид...

Комрон истиҳола карду ба тарафи мошини рафиқи мактабиаш нарафт. Ба кабина фақат ду нафар ҷо мешавад. Агар вай равад, Абдулло ночор савораш мекунад, хуб не.

Лақаби Абдулло, асосан, “Камгап” буд, вале баъзеҳо “Хаппак” ҳам мегуфтанд, ҳатто аз ӯ ягон ситам дидагиҳо “Хаппир” гӯён таҳқир ҳам мекарданд. Вай дар ҳақиқат, ҷавони камгап буд. Ҳикоя мекарданд, ки боре раиси колхоз ба кабинаи мошини ӯ нишаста ба Душанбе равон шудааст. Қариб дусадсад километр рахро гузаштаанду ба якдигар суҳане нагуфтаанд. Ҳангоми аз кӯтали Фахробод фурумадан раис гуфтаст: “Ана, Душанбе.” Абдулло дар ҷавоб норозиёна ғӯт-ғӯт кардаст: “Кӯр нестам, мебинам.” Раис қоҳ-қоҳ зада хандида фиристодасту гуфтаст: “Ҳой, суханро харида мегири-чӣ?! Ягон гап зан, дилам торс кафид-ку!” Абдулло табассум кардаст, ки маънии он равшан: “Ту ҳам, раис, ба гапи беҳуда хушат будааст.”

Абдулло ба ҳамсинфонаш муҳаббати хосае дошт. Ҳар кадомро бинад, айёми бачагӣ ва мактабхониаш ба ёд меомад магар, дурудароз табассум мекард. Бале, ба рӯйи ӯ нигариста, хомӯш, дурудароз табассум мекард. Ба савол ва

ҳолҷӯии он ҳамсинфаш низ сар чунбонда бо табассум ҷавоб меод.

...Дехқону Қубоди муаллим ба кабинаи мошини ӯ худро заданду баробар ҳар ду амр карданд:

— Канӣ, ҳай кун!

Абдулло хастаҳолона ба рӯйи он ду тан нигаристу бо табассум ба қафо — ба сӯйи истгоҳ ишора кард. Азбаски он ду баъди бист-сӣ қадам давидан ҳоло ҳарсос зада нафас мегирифтанд, маънии ишораи ӯро пай набурданд, балки ба авзои ӯ дуруст зеҳн намонданд.

— Ман меҳмон дорам, — гуфт вай ниҳоят. — Комрон омадаст.

— Хайр, рав, тезтар бину биё! Чӣ гапи зарур дорӣ? — гуфт Дехқон бепарво.

Абдулло сарашро ба чанбараки фармони мошин ниҳода фақат табассум мекард. Вай бо табассуми худ чи мегуфт, на ҳар як одами бино мефаҳмид!

— Э, тезтар бош, рӯз бегаҳ шуд! — бетаҳаммулӣ кард Қубод.

— Даҳонатро инч накуну тезтар фуру, мегуфтагӣ гапатро гӯй, — каме асабонӣ буд Дехқон.

— Мо чӯраҳои наздик... Сонӣ, вай — меҳмон... Шуморо ҳар рӯз мебарам... — гуфт вай дар ҷавоби бетоқатӣ ва зӯъмии он ду.

— Аз чӯрагии ҳамон ба ту чӣ фоида? Ҳай кун-е, — усули дигарро пеш гирифт Даврон. — Аз булбули дар ҳаво чумчуқи дастам беҳ мегӯянд.

— Ба ту як чиз-ним чиз даркор шавад, ана, ин одам ҳоҷатбарорӣ мекунанд, — Қубод-муаллим ба сӯйи Дехқон ишора кард. — Ман ҳам дар як тарафи мактаб даро-баро дорам, як рӯз не, як рӯз ба ту ҳам нафъам мерасад. Ана, писарат калон шавад... Рост не? — Қубод барои тасдиқи

гуфтаҳояш бо савол ба Деҳқон рӯ оварду дандонҳои сиёҳу кирмзадаашро намоён карда хандид.

Абдулло хомӯш ба рӯи онҳо нигариста писханд мекард. Лабханди ӯро аз чунбиши бурутҳои ғафсу тобиши чашмони ростгӯяш фаҳмидан мумкин буд. Оқибат Абдулло моторро хомӯш карду Деҳқон ба сари муросо омад.

— Хайр, кабина калон, се кас меғунҷем-ку!

Ӯ инро гуфту аз кабина фуромад ва Комронро садо кард.

Комрон омада бо Абдулло вохӯрду ҳолҷӯӣ намуд ва бо миннатдорӣ даъвати онҳоро рад кард.

— Се нафар намеғунҷем... Ғунҷем ҳам ман шуморо танг карда нороҳат месозам. Хилофи қоидаи роҳнамоӣ... Ба ронанда ҳалал мерасонем... Шумоён бемалол равед... Ҳамин лаҳза автобус меояд.

Деҳқон ба зӯрӣ ӯро тела карда ба кабина шинонду худаш аз канор нишаста дарро пӯшид. Бо ин худрайъ дигар хел муомила карда намешавад, меғуфт ӯ дар дилаш Абдуллоро ҳам, Комронро ҳам лаънат карда. Ҳодисаи дар арӯсии Тоҳирча ҳанӯз аз пеши назараш дур нарафта буд. Сарояндагони аз шаҳр омадагӣ базмро хеле ба чӯш оварданд. Шароб хӯрда, кайфи ҳама баланд. Дар қатори дигарон вай ҳам ба раққосаи нозанин пул часпонд. Хайр, се-чор бор аз сурху кабудаш баромад. Сархуш бошед, ба рӯи пул менигаред-чӣ?! Аммо ҳасисону ҳасудон инро дида наметавонанд. Ин бедахан якбора чор андохта эълон кард: “Пули говҳои гӯсола шудагиро барор! Натарс, миёнат дард накардаст!” Аҳмақ-дия, маст шавад, рӯи хотир гуфтани чизро намедонад. Вақти мудирӣ ферма буданам бисту ду гов камомад шуду ба чояш гӯсола ҳам не, тойин харида ба колхоз супоридам. Чӣ фарқ дорад, баҳори дигар тойин ҳам гов меша-

вад-да! Ҳамин ҳарфҳоро аз кучо фаҳмида, ба ҳама эълон кард-а! Инро шунида табъи раис хира шуду, аз базм баромада рафтанд. Натиҷаи бемаданиятӣ ҳамин-да. Раис ба кӣ некӣ накардаанд? Худи ҳамин Абдулло иморат карданӣ шуд, чӣ қадар шиферу чӯб доданд... Ин беоқибат кадом рӯз Ҷабборовро ҳам дар хиҷолат мондааст. Дар колхоз баъди раис хӯҷаин ҳамон кас-а! Мисли ҳамин рӯз мошинашро дар истгоҳ доштаст. Ҷое, ки Ҷабборов истодааст, кӣ ҳақ дорад ба тарафи мошин равад? Раҳбарро иззат кардан даркордия. Аммо ин беандеша чӣ кор кардаст? Ба тарафи мошинаш омадани Ҷабборовро дидаасту аз кабина сар бароварда, ба халқ гуфтааст: “Бародарон, ба кабина ду кас мегирам. Агар розӣ бошед, тағои Насруллою бобои Ҳоҷӣ савор шаванд.” Ҷабборов шарм карда сурх шудасту худро ба нодонӣ зада “Э, Насруллобек, шумо ҳамин ҷоед-чӣ? Бед, савор шавед, савор шавед”, гуфта вайро пеш гузарондасту оҳиста худахро ба қафо кашидаст. Якero маъюб гуфта, дигарero солдида гуфта, хеле ба фарқи сарамон баровардем! Бо як пой ба чор тараф надаву дар хонаат бишин! Хайр, барои поятро дар ҷанг фодо карданат нафақа мегири, иззататро дору “ҳазор раҳмат, ман одами бекор, шумо савор шавед”, гуфта Ҷабборовро савор кун, хуносо!.. Э, ин не, вай не, ҳамаашон чашми дидан надоранд. Набошад, ман кӣ ҳастаму ана, ин Комрон кӣ?! Олим шудааст, шудааст-да, ҳозир сагро занӣ, рафта ба болои олим меафтад, аз ҳар чӣ бисёр донишманд. Кал ҳам, кӯр ҳам — ҳама олим, дар деҳа якта подабон намеёбем! Аз олимии Комрон ба ин шатрама чӣ фоида бошад?! Аз барои вай қариб, ки моро аз мошинаш фурурад-а! Ҳоло сабр кун...

— Хайр, акнун ту то кай дар он тарафҳо мегардӣ?

Саволи ногаҳонии Қубоди муаллим риштаи хаёли Деҳ-

қонро буриду вай ба худ омад. Комрон ба ин савол чӣ ҷавоб доданаширо надониста лаҳзае андешиду баъд гуфт:

— Чунон ки мӯйсафедон мегӯянд, то нону насиб...

— Э, мон ин гапҳоро, гӯй, ки кай ту омада ба халқат хизмат мекуни? — Деҳқон ӯро нописанд карда бо ҳамин бухси дилаширо баровардан хост.

Комрон бо таачҷуб ба рӯйи Деҳқон нигарист. Аз чай-баш дастмолаширо бароварду аввал шишаҳои айнаки саб-зашро, сипас арақи пешониашро пок кард. Баъд ба Абдулло нигарист. Вай аз роҳ чашм наканда зери бурут табассум мекард.

— Ғалатӣ... Ман... Ман ҳоло ба кадом халқ хизмат мекунам? — гуфт вай канда-канда.

— Вай хизмати ту ҳисоб не, — саволи худро эзоҳ дод Деҳқон. — Ба ин ҷо омада, ба мардуми ҳамин деҳа хизмат кун. Аз ту чӣ фоида мерасад, бинем.

— Ҳа-а.... — хиҷолатомез табассум кард Комрон. — Балки фоидаи ҳамин қорам мерасидагист? Шояд ягон рӯз...

— Барои мо вай қорат — як пули пуч! — Беътино су-хани Комронро бурида даст афшонд Деҳқон. — Барои ҳамин ҷамоа, барои халқи Селоба чӣ қор кардӣ, мо наменем. Ку, ягонтаашро ба институт даровардӣ ё дигар хел ёрдамат расид? Не.

Табассум аз чеҳраи Абдулло нопадид гашт. Лабонашро сахт ба ҳам фишурда, бо дастони азиму панҷаҳои пурқувваташ фармонро сахт фишурда, гӯё ба роҳ ситезқорона фишор меоварда бошад, гашти мошинашро тез мекард. Дар роҳи ноҳамвор бардорозани мошин ба ҳадде буд, ки Комрон гоҳ сарашро ба шифти кабина мезаду гоҳи дигар пешониашро ба шишаи пеши мошин. Абдулло мисли қасд карда буд, ки бо ҳамин гирузани роҳ ба онҳо имкони сухан-

гӯй надихад.

— Агар дурусттар санчида нигарем, додот ҳам ба халқамон казоӣ фоидааш нарасид, — ба сухан ҳамроҳ шуд Қубоди муаллим.

“Додом ба ҳар дуи инҳо ҳаққи устодӣ доранд, — бо изтироб аз дил гузаронд Комрон. — Наход, ки сӣ сол дар мактаби деҳа беҳуда кор карда бошанд? Ва ё ба бачаҳо савод омӯхтан хизмат нест? Инҳо калоншинос шудагӣ, муаллими оддиро назару писанд намекуанд. Охир, ҳамин Қубодро бо ташвиқу тарғиб он кас ба донишгоҳ фиристоданд. Аввалин нафаре, ки аз деҳаи мо ба донишгоҳ қабул шуд, ҳамин Қубод аст. Агар имрӯз дониш ва касби худро хору забун сохта шаробхӯрӣ кунад, гуноҳи додом не-ку! Ё кӣ медонад, балки он кас ҳам гунаҳгор будагистанд?..”

— Дар ягон институт муаллим нестӣ, то ёрӣ кунӣ бачаҳо дароянд. Ку, бигӯ, аз олимии ту ба халқи мо чӣ фоида? “Олими беамал — замбӯри беасал” гуфта, шумо баринҳоро мегӯянд-да. — Ҳамон фикри аввалашро такрор мекард Деҳқон.

“Ин мақол аз гуфтори радио ё намоиши телевизион ба гӯшаш даромадагӣ, — худ ба худ меандешид Комрон. — Айнан, лаҳнаш ҳам талаффузи кадом як ҳунарпешаро мемонад.”

— Аҳён-аҳён рӯзномаву маҷалла ҳам мехонед ё не? — иттифоқан бо савол ба Деҳқону Қубод рӯ овард Абдулло. — А? Ғӯзапояи бекораро, ки ба ғайр аз танӯртафсонӣ ба чизи дигар кор намеомад, кӣ ба хӯроки чорво табдил дод? — Қиддӣ мепурсид ӯ. — Авлод-авлоди шумо ба мардуму мамлакат ин қадар манфиат оварда наметавонад.

— Ҳа, ҳамин хел гуфта мегардем-дия... — гуфт дар ҷавоби ӯ Қубод тамасхуромез. Аз оҳанги сухани вай чунин маънӣ бармеомад, ки гӯё Комрон мардумро бо суханони пуч фирефта гаштааст.

— Аз вай корхoш ба халқи мо як пула фоида нест, — даст афшонд Деҳқон. — Мақсадаш — олим шудан, зиёдтар пул гирифтан...

— Тфу! — бо қаҳр аз панҷараи нимабози дари мошин ба берун туф кард Абдулло ва фармонро маҳкамтар гирифта газро фишор дод.

Дар таҳдари мағозаи рустои ҳамсоя Деҳқон мошинро нигоҳ дошт.

— Канӣ, фуромадем, йигитҳо! — Вай аз кабина фуромада, дигаронро таклиф кард. — Зудтар, садта-садтаякак нӯшида гирем.

— Ҳа-ҳа, заряд гирифтан даркор, — гӯён Қубоди муаллим зуд аз мошин фуромаду ба сӯйи мағоза равон шуд.

Комрону Абдулло даъвати Деҳқонро қатъӣ рад карданд.

— Ана, аз ҳамин одамгурезиатон маълум... — гуфт Деҳқон дар ҷавоби аз шаробхӯрӣ сар кашидани онҳо. Баъд чи фикре ба сараш омаду илова кард: — Натарсед, ман зиёфат мекунам.

Комрон ташаккур гуфт. Абдулло даст афшонду монд. Баъд аз кабина баромада бо сатили кӯҳнаи равшанолуд аз ҷӯйбори канори роҳ аввал як сатил об гирифта ба кӯча, баъд сатили дигарро ба радиатори мошин пошид. Сипас ба кабина даромада нишасту тӯлонӣ бо табассум ба сӯйи Комрон нигарист.

— Ба дилат наздик нагир, — гуфт оқибат бо ҳамон табассуме, ки рӯяшро пур мекард. — Беҳудагӯй-дия!

Ҳамаи тобишу оҳангҳои чеҳраи пуртабассум ва нигоҳи андешаманди ӯро ифода кардану эзоҳ додан бағоят мушкил аст. Ӯ бо ду-се калима ё бо як имое метавонад як олам маъниро фаҳмонад.

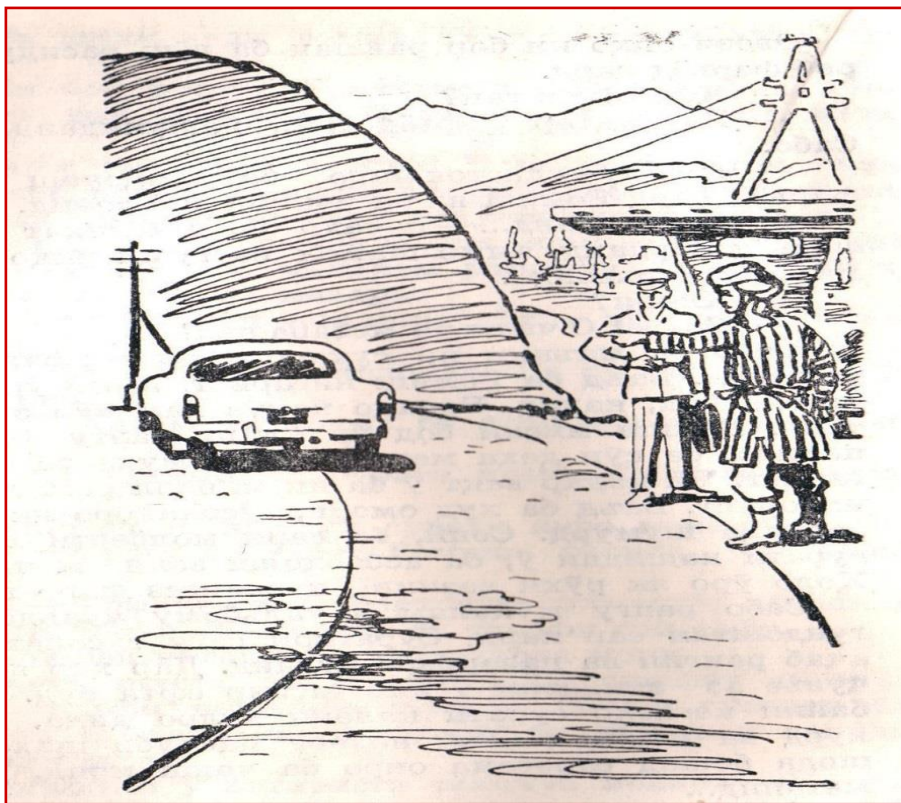
Соли 1979.

ПАДАР ВА ПИСАР

Амон бори аввал, ба ин тараф меомад. Ӯ аз автобус фурумаду аз нафарони дар истгоҳ истода роҳи деҳаи Осмонсойро пурсон гашт. Як марди навчаи хушбурӯт аз ҷояш бархесту “ин тараф биё, бародар”, гуфта, ӯро ба сари чорроҳа бурда бо даст ба самти офтоббаро ишора карда гуфт:

— Ана, ху ҳамон дарахтони таҳи кӯҳ — Осмонсой аст. Агар ғайрат дорӣ, як қадам роҳ аст, арзиши ба мошин нигарон шудан не.

Амон ба вай ташаккур баён карду пиёда ба роҳ даромад. Каме дуртар рафта, эҳтиётан аз як мӯйсафед, ки харсавор аз ҳамон тараф меомад, роҳро пурсид. Пирамард

бафурча сари хараширо ба ақиб гардонда, бо халачӯбаш ишора карду гуфт:

— Ба ҳамин раҳ рост меравӣ, писар. Ху, ҳамон саб-зозор — Осмонсой.

Амон чомадончаашро ба замин гузошт ва тугмаҳои гиребони куртаи сарбозиашро боз кард. Табъаш хуб буд. Офтоб дар осмони обӣ ҳамчун кишти тиллоранг дар баҳри ором лангар андохтаст. Ба кадом сӯ назар накунад, баҳор! Баҳор дар сабзаҳои навхези сари роҳ, дар ҳавои киштзору боғу роғ, дар шоридани оби ҷӯйҳо нилии осмон назаррабой мекард. “Дар ҷои хизмати ӯ ҳанӯз аз баҳор дараке нест. Акнун замин пойбардор шудагист?” Амон ба соаташ нигарист — чоряк кам дувоздаҳ. “Сағира ба чӣ кор овора бошад?” — Вай дӯсти ҳамхизматаш Ҷовидро “Сағира” мегуфт. Ҳамаи бачаҳо ўро Сағира мегӯянд, аксар номашро намедонанд. Хонаи падару модари рафиқаш дар ҳамин деҳаи Осмонсой аст. Онҳо ҳар ду, аз рӯзҳои аввали хизмати сарбозӣ дар як ҷо. Бо ҳам чунин унс гирифтаанд, ки агар як рӯз аз ҳамдигар ҷудо шаванд, сарриштаи корашон гум мешавад. Мегӯянд, ки одам фақат дар ҷавонӣ, вақти хизмати сарбозӣ ва ё таҳсил дар донишкада ба якдигар ин хел самими дӯст мешавад.

“Сағира ҷавони кушодадил, ба қулфи қалби ҳама калид меёбад. Инсон одами хубро кам-кам бафурча мешиносад. Одами бад дар як рӯз ошкор мешавад. Сағира бо ҳамаи бачаҳо дӯсту бародар аст. Ҷавони беғараз, қачдилӣ надорад... Аз хона як қуттича мевачоти хушк гирифтӣ ҳамон дам рӯи мизи хобгоҳ монда, бачаҳоро даъват кард. Дар як нишаст хӯрда хестанд. Баъзеҳо, гурба ахлоташи гӯр кардагӣ барин, чизашонро пинҳон карда, махфиёна мехӯранд. Сағира ҳамеша ба дигарон гузашт карда метавонад,

мо наметавонем. Шояд, рози обрӯи вай дар ҳамин аст. Мо барои майда-чуйда баъзан талош мекунем, вай не. “Бигзор, гуфти ту шавад” мегӯяд вай. Дар ҳама кор бо ҳамин усул ғолиб мебарояд. Лекин дар хусуси баъзе гапу кор ба ҳеҷ нафар тан намедиҳад.”

Дар пеши назари Амон чеҳраи андешаманди Сағира чилвагар шуд, ки ҳангоми худоҳофизӣ ба ӯ мегуфт: “Аз ҳавопаймо фурую сари ду зону афтода, хоки Тоҷикистонро бӯса кун! Гаштаю баргашта бӯса зан, ба чашмонат мол! Майлаш, мардум ба сарат ғун шаванд. Ин ҳам як гапе!” Ҳазл бо роҳи худаш, аммо инсон диёрашро пазмон мешавад. Хумори меҳри падару модар, дӯстону наздикон беқарор мекунанд. Хушбахтона, ки бо Сағира дар як ҷо афтодам. Ба сари кас рӯзи саҳт ояд, дар паҳлуяш вай барин дӯст бошад, ғам надорад. Ҳамеша кори вазнинро ба ӯҳдаи худ мегирад. Вақти хандаққовӣ бачаҳо талош мекунанд, то ҷои осону дилхоҳашонро гиранд. Қитъаи боқӣ мондагӣ ба Сағира мерасад. Ё худ баъди машқ аксар сарбозон сарам-диллаш асбобу аслиҳаро пок карда, ба тамокукашӣ мешинанд. Вале Сағира то табъи дил покиза шудани асбобҳо, дилгир нашуда ҷунбучӯл мекунад. Баъзеҳо бо тамасхур киноя мекунанд: “Афсӯс, агар ҷавон бо ҳамин ғайрат то ҳол дар колхоз кор мекард ё орден мегирифт, ё амалдор мешуд”. Аммо аксар медонанд, ки вай ин корҳоро барои ба чашми сардорон намудан намекунад. Ҳатто замоне буд, кори танҳо худаш анҷом додари ҳам “мо дастичамъӣ кардем” гуфт.

Ба “Сағира” лақаб гирифтаниш ҳам худаш сабаб шуд. Вай сағираи бекас не, падару модар дорад. Рӯзҳои аввал ба ҳама “сағира” гӯён хитоб мекард: “Биё, сағира, ҳамин кор но-тамом намонад, тамом кунем” ё “Чӣ хел, сағира, ҳолат зӯр аст, нома мегири?” Сонитар бачаҳо ба худаш ин номро доданд.

Амон аслан саргардон нашуда, хонаи дӯсташро пайдо кард. Чаҳор нафар бачагоне, ки пой бараҳна чангу ғубори кӯчаи деҳаро ба осмон бароварда, даводав доштанд, зуд ўро ба ҳавлии амаки Худойдод оварданд.

Бачаҳо якдигарро тела-тела карда, бо мағал ва ҳаёху дарвозаи ҳавлиро кушода, ба дарун тохтанд.

Амаки Худойдод марди навчаи газгӯшт, шонапахн ва мисли Сағира каллакалон буда, нисбат ба панҷоҳу ҳашт соли худ ҷавонтар ва қавитар менамуд. Ба ҳар ҳол, Амон ўро бо падари худааш муқоиса карда, хеле зуд пир шудани падарашро эҳсос кард. Амаки Худойдод бо табассум омада, бо Амон мисли шиноси дерин вохӯрд:

— Саломат, саломат, э, бале-бале! Бахайр, канӣ гузар-е!
— Вай бо ишораи даст меҳмонро ба сӯи хона таклиф карду ҷомадончаи ўро аз дасташ гирифта, худааш пеш даромад.

Амак меҳмонро ба меҳмонхона дароварда, бо иззату икром аз пешгоҳ шинонд, худааш поинтар аз вай нишасту оҳиста ба рӯяш дасти фотиҳа бурд ва баъд “хуш омадӣ” гӯён, бо Амон ҳолпурсӣ кард.

— Ман аз пеши писаратон... — Амон фавран забон гезиду иштибоҳи худро ислоҳ сохт: — Ҷовид хурсанд мешавад...

Вай гумон дошт, ки аз ин хабар мард бағоят хушҳол хоҳад шуд. Аммо авзои мизбон дигар ҳам нашуд, ҳатто каме рӯ турш карда, лаҳзае хомӯш ва пакар аз замин чашм набардошта нишаст. Баъд дар ҳамон вазъи сарафкандагӣ ба рӯи Амон нанигариста гуфт:

— Хуш омадӣ, додар. Ман шинохтам, акси бо Ҷовид ҳамроҳ гирифтаатон ҳаст. Гир, ба болин така карда, бема-лол бишин, кӯфти роҳа барор, — вай ду лӯлаболини махмалини аз рӯяш ҷилди сафед кашидагири ба сӯи Амон тела дод.

Лаҳзаи хомӯшӣ ба миён афтод. Амон бесаранҷом шуд, чӣ қор карданаширо намедонист. Амаки Худойдод ба дарёи андеша ғӯтавар гашт. Ниҳоят ӯ овоз бароварда худ ба худ “ё тавба!” гуфту сипас дар рӯ ба рӯи меҳмон нишастанаширо ба хотир овард магар, музтарибона ба рӯи Амон нигариста, табассум кард.

— Азми тамошои ватан кардӣ-дия? Хеле хуб. Нафаси ёру диёр дили каса мекушояд. Кай аз ҷои хизмат баромада будӣ?

— Қариб бист рӯз шуд. Мӯҳлати таътил ҳам ба охир мерасад.

Мизбон ва меҳмон ҳарду хомӯш ба чойхӯрӣ нишастанд. Амон гоҳ-гоҳ аз ин сӯю он сӯ савол карда, амакро ба гап меандоخت, аммо сӯҳбат қӯр намегирифт. Аз ларзидани мушакҳои рӯю чунбиши абрӯвонаш худ ба худ мунозира доштани ӯро пай бурдан душвор набуд. “Аҷабо, ин одам табиатан ҳамин хел бошад ё ягон мушкиле дораду ман ноогоҳам?” аз дил гузаронд Амон. Дилаш танг шуд. Пои ба кӯрпачанишинӣ одат накардааш хоб рафта, ӯро бефараҳ кард, аммо одоб нигоҳ дошта, аз ҷо начунбида хомӯш нишаст.

— Зиқ шудӣ? Канӣ, ба дастархон нигоҳ карда ист, гир, нону мавиз гир, — амаки Худойдод аз қайди фикру андеша ба худ омада меҳмонро ба суфра муроот кард. — Гап зан, ҳарчи Ҷовиди мо бесар намегардад? А? Бо ёру ошно соз аст ё номуросой мекунад?

— Не-е хотирҷамъ бошад, Ҷовид аз он хел ҷавонон не.

— Росташа гӯй, аз ҳамон тарафҳо ягон духтарро таги чашм кардагӣ-чӣ? — амак Амонро бо диққат нигариста, ба рӯи вай зеҳн монд.

Агар ин нигоҳи озмоишкор намебуд, Амон ин саволро шӯҳӣ мепиндошт. Ё чиддӣ будани саволро фаҳмиду ба фикр афтод.

— Не-е! — Баъд аз эҳтиёт илова кард: — Ба ҳар ҳол, ман аз ин чиҳаташ беҳабарам... Ҷовид, ба фикрам, гапи аз ман пинҳонӣ надорад.

Амаки Худойдод “аҷаб не” гуфтагӣ барин китф дарҳам кашид. Баъд чои сарди пиёлаашро дам кашиду “ман ҳозир” гӯён, чойникро гирифта берун баромад. Амон аз тирезаи пастаки меҳмонхона рафтори ёро дар ҳавлӣ мушоҳида кард. Вай дар ҳамон вазъи парешонӣ ба тарафи боғ рафта омаду офтобаро гирифта даст шуст. Сипас рафта аз қуттии почтаи назди дарвоза рӯзнома гирифта ба самти хона рафт. Рӯзномаро ба ҷевони айвон партофту ҳезуми хурд кардаро ғундошта, ба сӯи ошхона бурд. Каланду белу табари дар рӯи ҳавлӣ парешон афтодаро ҷамъ карда гирифт. Ё боз ба ину он даст зада, дар рӯи ҳавлӣ хеле андармон гашт. Сонӣ чойники чой дар даст ба кафшқаши меҳмонхона даромаду ба ҳамсараш, ки дар ошхона ё хонаи дигар буд, таъинот дод:

— Ҳой, рафта ба Абдучаббор гӯй, ба ман нигарон нашавад.

Амаки Худойдод омада нишасту Амонро ба дастархон муроот кард.

— Хӯрдам, — миннатдорӣ кард Амон. — Амак, шумо аз қору боратон намонед. Агар хуб гӯед, ман то беғоҳ деҳаатонро давр зада тамошо кунам?

Соҳибхона гӯё ин суханро нашунида бошад, ҳарфе назад. Ин хомӯшӣ аломати ризоят аст ё рад, Амон нафаҳмид.

Амон аз ин гуна рафтор андаке мутаҳайир гашта бошад ҳам, ба дилаш нагирифт. “Бархе аз инсонҳо хислатҳои

ғалатӣ дорад, бояд бубахшид. Чаро аҳволи писарашонро дуруст напурсиданд? Ё падару модари нотанӣ ҳастанду ман беҳабарам?.. Ё Ҷовид ягон мушките бо падару модар дорад? — фикр мекард вай. — Аҷаб не, хислаташон ҳамин гуна бошад, ки медонад. Ҳар чӣ бошад-набошад як шаб ҳазор шаб не, фардо меравам”, — мегуфт ӯ худ ба худ.

— Ку гап зан, аз кучоӣ, падару модар дорӣ ё не, чӣ кораанд? — амак гӯё аз андешаҳои Амон огоҳ надошта бошад, якбора саволро қатор кард. Ҳоло вай аз зери абрӯвони бориқаш теғ кашида ба меҳмон менигарист.

— Аз Қӯрғон... Дадаам дар идораи молия кор мекунанд. Ба қарибӣ бознишаст мешаванд. Модар ҳам, шукр, болои сар дорам.

— Падару модар давлати бебаҳо, ғаниматанд, додар. Ҳаракат кунед, дуои онҳоро гиред. Падару модар ҳаргиз ба шумо бадиро раво намебинанд. Ҷовид ҷӯраатон пеш аз хизмат як пешхезӣ карда, моро ранҷонд... — Амаки Худойдод муддате сукут варзид. Давоми суханро гӯям ё нагӯям гӯён, дудила буданаш аён гашт. — Ана ҳамин кам набуд, ки боз... — амак ба таассуф сар ҷунбонд, сонӣ поре нонро шикаста ба даҳан андохт.

Амон чӣ гуфтанаширо надониста хомӯш ба рӯи мизбон менигарист. Амак баъди хеле сукут боз ба ҳарф даромад: — Саркорамон қадре пахтаи зиёдатиरो ба номи ину он, баъзе одамони дилаш об хӯрдагӣ навиштаст. “Пулаша гиред ме-диҳед, аз барои харҷи меҳмон —безабон” гуфта, як кори андаке хилофӣ карда монд. Аслан, кори вай ҳам аз ночорӣ. Рӯз дар миён меҳмон, комиссия болои комиссия меояд. Обу авқот даркор-ку, аз кисаи кӣ? Колхоз барои меҳмон пул надорад. Аз кисаи саркор... Пештар вакили ба колхоз ома-

дагӣ — хоҳӣ калон, хоҳӣ хурд, аз зиёфатхӯрӣ ҳазар мекард... Ана, баъзе нотавонбинон, ана ҳамин гапа дафтар карда, навиштаанд. Барои тафтиш маъмур омад. Як ба як ҳамаро пурсид. Ман тарафдории саркорро гирифта, гап задам. Саркор ба ману ҳамсарам пахта ҳам нанавиштааст, мо ба вай пул ҳам надодаем. Лекин ҳамин ҳам гап шуд, ки одам хабаркашӣ кунад?! Баъзе одамон ба ман чап шуданд. Писари мо ҳам ба сафи онҳо даромада, моро маломат кунанд, мешавад? Хӯш, бигӯ муродат чӣ гуфтам. Саркорро зиндонӣ карданӣ ҳастӣ? Баъд чӣ?.. Ба ту ҷояш даркор бошад, ман мегӯям, Абдусамад ҳамин тавр ба ту месупорад... Ана, акнун ба сарбозӣ рафта, ин нағмаро баровард.

Ўро ба берун ҷеғ заданду сухан нотамом монд. “Дилашон пур аз ҳасрат будаст, то гуфта холӣ накунам, намешавад, — аз дил гузаронд Амон. — Эҳ, Сағираи хаппак-е!..”

Пас аз зуҳр амаки Худойдод аз кучоёе як гӯсфанди чорӣ оварду ба таги беда лаби ҷӯй бурда сар зад, ба шохи бед овехта пӯст канд. Ашӯра-хола ба таги деги калони ширпазиаш алав карда, қариб тамоми гӯшти гӯсфандро ба дег андохт.

Шом нафуромада хешу табор ва ҳамсоҷҳои ба назди меҳмон даъват гирифтагӣ як-як, ду-ду ба ҳавлии амаки Худойдод омада, меҳмонхонаи ўро пур карданд. Пиру ҷавон оғӯш кушода, бо Амон вохӯрӣ мекарданд, баъзе мухтасар, баъзе батафсил аҳволи Сағираро пурсида, баъд ба маҷрои асосии сӯҳбат — ҳаёти колхоз ё авзои ҷаҳон ҳамроҳ мешуданд. Онҳо ба қадри донишу фаҳмиш ва афқору ақидаи худ ҳар як гуноҳу савоб ва хубу бадро андозу баркаш карда месанҷиданд, муҳокима мекарданд. Ба назари Амон чунин намуд, ки онҳо ҳам аз ваҷҳи аҳволи Сағира ҳолпурсиро дароз накарда, бо ду-се саволи маъмул иктифо кардан мехоҳанд.

Меҳмонон ҳангоми хайру хуш ҳар кадоме алоҳида Амонро ба меҳмонӣ даъват карда, ин хоҳиши худро ба амаки Худойдод ҳам гӯшрас менамуданд.

Он шаб дигар дар бораи Сағира ҳарф боз нашуд ва Амон бо дили ноором сар ба болин монд. Ў дар таачҷуб буд, ки Сағира чӣ гуна чуръат кардаст, падару модар ва ин қадар хешу ақрабонашро ранҷонад? Ҳеҷ бовараш намеомад. “Баъзан одами нармдил дар ақидаи худ аз одами дуршту даҳансахт устувортар будааст” — мегуфт ӯ худ ба худ.

Субҳи рӯзи дигар, баъди ношто Амон аз амаки Худойдод рухсати бозгашт пурсид.

— Ин гапро нагӯй, — амак аз ин қарори ӯ норозӣ, хавотиромез ба рӯи вай нигарист. — Аз рӯи урфу одати мо, додар, меҳмона наздикони мизбон металабанд, иззаташро ба ҷо меоранд. Мо ҳам ба худ мувоффиқ калу-кӯр — дӯсту бародар дорем, ҳақу ҳамсоя дорем. Туро ба ин зудӣ ҷавоб диҳем, аз мо меранҷанд, айб мекунанд.

— Замони таътил ба охир мерасад гуфт. Расида рафта нам даркор. Интизоми ҳарбӣ сахт аст. Ҳоло боз як-ду ҷои мерафтагӣ ҳаст.

Баъди он ки Амон ду пояшро ба як мӯза карда, меравам гуфт, амак ноилоҷ розӣ гашт.

— Хайр, ин хел бошад, чӣ гӯям... Роҳи сафед, додар. Сиҳат-саломат ба хизматат расида рав. Ба Ҷовид... гапи ме-гуфтагӣ надорам. Худаш медонад... Очаш каме савғотӣ бастаст, агар борат вазнин набошад, бигир, набошад...

— Э, ташвиш накашед, ҳар чизе, ки ман мебарам, ҳамамон якҷоя ба ҳам мебинем. Байни мо аз они ману аз они ту нест, амак.

— Албатта... То мусофир нашавӣ, мусулмон нашавӣ, гуфтаанд. Дар мусофират одам неку бадро санчида, қадр-шинос мешавад, одаму одамгариро ёд мегирад, чашмаш кушода мегардад. Ба ҷавонони имрӯза хизмати сарбозӣ манфиати зиёд дорад, додар... Аммо ба Ҷовиди мо нафорида, — амаки Худойдод ҳамин ки писарро ёдовар шуд, боз мушав-ваш ва пакар гашт.

— Писаратон ҷавони бад нест, амак, — гуфт Амон бо як навъ оҳанги пурэътимод. — Бачаи нағз. Байни шумоён нофаҳмӣ ба вучуд омадааст. Хайр, аз ростӣ, Ҷовид адолат гуфта ҷон меканад, ҷавони якқавл. Шумо барои ин аз вай наранҷед. — Сарбозвор, савганди низомӣ мехонда бошад, тез-тез гуфт Амон.

— Дӯсти ҷонӣ бошӣ ҳам, Ҷовид ба ту гап назадааст. Дар дарунаш гов мепазад, аҳмақ дарундор аст, — аламашро пинҳон дошта натавонист амак. Сипас оҳиста гап саркард: — Ана, дида истодаӣ, додар, соли ману модараш ба як ҷо расидагӣ. Ба болои ин дасттанҳоем. Вай ба сарбозӣ равад, ҳоламон чӣ мешавад гӯён, дари хонаша кушода будем. Хешбачаи худамон, духтари як хонаводаи баобрӯро арӯс кардем. Арӯсӣ кардему се моҳ аз байн нагузашта Ҷовид ба сарбозӣ рафт. Сонитар фаҳмидем, ки худааш аризаи довтолабӣ навиштааст. Ин ҳам кам набуд, ки баъди се моҳи рафтаниаш, аз занам ҷудо кунед гуфта, ба идораи ҷамоа дархости талоқ фириодаст. Инро фаҳмида, арӯс баромада ба хонаи падараш рафт... ҳа, да зоту зурриёти ин хел фарзанд... — фиғон баровард ӯ ва хеле вақт бо сари хам сукут кард.

Амон акнун андаке ба ин печу гиреҳи хонаводагӣ сарфаҳм рафту зери лаб “аҷоиб” гуфта монд. “Сағира бало будаст-ку! Дар дарунаш гов мепазад, гуфтани падараш беса-

баб не. Наход, ки як сол боз ҳамроҳ бошему як даҳан бўяшро набарорад! Ана, барои чӣ “ташвиш кашида нарав, вақтат кам, роҳи деҳаамон чап” мегуфтаст!” — худ ба худ ёдовар мегашт Амон.

— Ё аз ҳамон ҷойҳо ягонтааша ёфта бошад? А? — Боз савол кард амак. — Агар ҳеҷ гап набошад, чаро аз зани ҷавон ҷудой мехост?

— Ба фикрам, амак, писаратон аз он хел ҷавонҳои кӯтоҳандеш не... Аммо дар бобати издивоҷаш, ростӣ, ҳайронам. Ба майли худаш мемондед, шояд... Ҷавонони имрӯза...

— Э, гап-дия! — сухани Амонро бурида, даст афшонд амак. — Ҷамаамон занамонро дар шаби тӯй даруни парда дида дилёб шуда рафтем. Акнун ин ошиқбозӣ карда зан мегирифтаст-чӣ?!

— Охир... амак вай замонҳо дигар...

— Э-э, монед, ҳамин ҳам гап шуд!.. Одаму одамгарӣ ҳам кӯҳна мешудаст-чӣ?!

Амон мутаваҷҷеҳ гашт, ки ба амаки Худойдод ҳарф фаҳмонидан кори осон не. Вай худаш ҳам аз ин ҳарфҳо дар тааҷҷуб буд ва фаҳмидан мехост, ки дар ин мочаро кӣ ҳақу кӣ ноҳақ аст. Агар бо чашми одамони деҳа нигаред — Сағира гунаҳгор, аммо бо чашми ҳамхизматони ӯ нигаред — амаки Худойдод сад дар сад ноҳақ мебарояд. Сипас, кӣ ҳақам хоҳад буд?

Соли 1972.

ТО СОЛИ ДИГАР

*Имсол гузарад, соли дигар боз ояд,
То соли дигар умри ҷавон мегузарад.*

Аз осори лафзии мардуми тоҷик.

Деҳа монанди қалъаҳои қадимӣ ба рӯи тали начандон баланде воқеъ афтада буд. Сокинони он кайҳо ба саҳрои Мирзочӯл кӯчида рафта, дар он тарафҳо замин кушода, хонаву боғу роғ карда, муқимӣ гаштаанд. Деҳаи пешин, ки асрҳои аср пурвалвала буд, имрӯз қариб холиву бекас аст... Ку, акнун онҳое, ки барои як лахт замин ё навбати об

якдигарро бо каланд зада, дар сари марза кушта буданд, боре сар аз хок мебардоштанду мидиданд, ки оқибати корҳо чи ранг аст!..

Сукунати деҳаи холиро ҳоло фақат шав-шуви оби рӯд, нағмаҳои мурғони хушхони ҳаргиз рам нахӯрда ҳалалдор мекунанду бас. Соҳилҳои рӯдро буттаҳои худрӯи беду сафедор, олучаю дӯлона, зарбеду настаран ва алафҳои гуногун ба тарзи касногузар тавора гирифта, гӯё асрори ин обаки пурмағалро аз назарҳо пинҳон карданӣ буданд. Ба монанди садҳо рӯду рӯдхонаҳои дигари диёри куҳистон ин обаки оқибат дар нимароҳ гумгашта ҳам, номи худро надошт — онро бо номи деҳа “Сойи Сардор” унвон карда буданд. Рӯи пули бе ягон меҳ, аз болору ҳодаҳо бунёд ёфта аз камии раҳгузар кайҳо алаф рӯидаст. Аз он ки роҳи аробагард ба ин ҷо омада дакка задаст ва пулро ба ҳавсалаи тамом, хеле бадошт сохтаанд, пай бурдан мушкил набуд, ки ин роҳ ҳамагӣ ҳафт-ҳашт сол муқаддам гузаргоҳи сerratvuo будааст...

Садои ба ҳам бархӯрдани сатилҳо, чунон ки дар ин ҳолат мегӯянд, маро як қад паронд. Агар дар ягон гӯшаи холиву бекаси дунё бошад, шунидани ҳамин садои муқаррарии рӯзгори одамӣ низ шуморо бениҳоят хушнуд месохтаст.

Аз боло духтари қадрасе дар даст ду сатил ба сӯи чашмаи шаршарадори канори рӯд мефуромад. Аз дилам гузашт: “Дар ҳавлие чӯпоне зиндагӣ мекунад!” Боз аз худ пурсидам: “Аз мардумони мо бошад ё аз дигар деҳу ноҳия?..” Духтар ба ҷониби мошини кӯҳнаи ман, ки дар сабзамайдони соҳили рӯд буд, хира назар афканду ба ҷониби худам, ки рӯи сабзаву себаргаҳо ғелида будам, назари эътиборашро дарег дошт магар, нимнигоҳе накарду ба сатилҳояш об гирифт ва ба қафо баргашт.

— Ҳой, духтари хуб, як нафас биистед, — ман аз ҷо

бархоста, ба сӯи вай қадам ниҳодам.

— Гочигӣ накарда, рост ба раҳатон гузашта рафта гиред! — Духтар ин бор ҳам ба сӯи ман назар нокарда, зери лаб ғурунгос зад.

Ғолибан вай маро аз қабилӣ баъзе раҳгузарони беҳаё ва шилқин пиндошт, ки ин вақти сол дар ин мавзеъ бисёр пеш меоянд. Агар як лаҳзаи дигар бечуръатӣ намоям, нопадид рафтани ўро донистам ва дар шитоб сӯяш давидаму сари роҳашро гирифтаам.

— Шумо чӣ хел одамед?.. Истед, як даҳан гап пурсам! — гуфтаам маломатомез, балки озурдахотир аз рафтори ў. Аммо ба чашмони шӯху гирои духтар чашмам афтоду ғайриихтиёр табассум намудам. Ростахро гӯям агар ба чашми вай нигарад, ҳар кас ҳам таноби даҳонашро саришта кардан наметавонад.

— Вич-вич накарда, ба роҳатон равед... Гапатонро рафта аз очаатон пурсед! — Духтар, агарчи қадамашро суфт карда буд, табассуми бемаънии маро диду абрӯвони ситеза-кораш чин гирифт. Аз шеваи гуфтораш донистам, ки бегона нест, аз ҳамин деҳа, ману вай ҳамдиёрем, балки хешу табор бароем, ки медонад...

— Ҳой, фарзанди одамизод!.. Як даҳон гап пурсам... Охир, ман бегона не... Аслан, аз ҳамин ҷойҳо, фарзанди ҳамин кӯҳпоя... Балки хешу ақрабо будагистем...

Ин суҳанон ба духтар таъсир кард: сатилашро аз даст намонад ҳам, лабханде заду айёрони чашмонашро кашида ба рӯи ман нигарист, сипас аз роҳаш бозистоду нигарони пурсиши ман гашт. Чашмони сиёҳу шӯхаш, абрӯвони борику сӯзнокаш, рӯи монанди себи навушта сафеду сурхаш он қадар латофат ва назокате доштанд, ки бо тундхӯиаш ҳеҷ мувофиқат намекарданд.

— Ман... ҳамту... ба сайру тамошо омадам... Ватани

бобоёнро бинам гуфтам... Бачагиам дар ҳамин ҷойҳо гузашту... акнун, баъди ақлашро шинохтан одам дигар хел менигарад... Ба гумонам, дар деҳа ҳеҷ кас набошад... шумоҳо будаед... Маро намешиносед? Ман ҳафт-ҳашт сол аст, ки дар шаҳр дарс мехонам...

— Э-э, шумо писари тағои Комил не? — духтар ба қиёс маро шинохту дар назар аз дуруштии бемавридаш хичил гаштагӣ барин намуд. — Ман нашиносам... Ношинос бесипос мегӯянд. — Вай сатилҳояшро ба замин ниҳод.

— Шумо духтари кӣ? Ман падаратонро мешинохта-гистам...

Ману вай дақиқае чанд дар гуфтугӯ будем. Аз хавфи он ки мабодо духтар аз шавқмандиам ба шахси ӯ рамида зуд гурезад, се-чор қадам дуртар истода, зоҳиран бепарво гуфтугӯ доштам. Баъд, вақте ки рафтани шуд, ба нею нес-тонаш эътино накарда, сатилҳои пуробро аз дастонаш гирифтаму то ба сари баландӣ бурдам.

— Гуноҳи мо — мардон аст, ки ранҷи занону духтарони деҳа ҳанӯз ҳам осон нашуд, аз ин сад сол муқаддам ба чи сон бошад, ба ҳамон минвол мондаст, — гуфтам ҳангоми худо ҳофизӣ.

Духтар аз замин нигоҳашро набардошта, хичолаткашон гуфт:

— Дар кучо хоб мекунед? Дар ин гирду гӯша дигар одам нест...

— Ман барои истироҳат омадам... чодир дорам... Лӯлиҳо барин як бор дар чодир зиндагӣ кунам...

— Ҳар кас ояд, ба ҳавлии тағои Низом мефурояд... Шумо ҳам бед, — гуфт вай ба тамкин чашм аз замин набардошта.

— Меравам.

Ман нигоҳи ӯро гирифтаи мехостам, вале вай чашмаш

ро аз чашми ман мегурезонд. Хоҳу нохоҳ, вақти рафтан лабонаш ба табассуми ширине моил гаштанду дандонҳои садафинаш мисли ламъаи барқе як нафас дурахшиданд. Вай бирафт.

Ман аз тал поён шудаму дар сабзамайдон чодирамро устувор кардам, дегу табақ ва кӯрпаю болиштамро ба тартиб, ҷо ба ҷо ниҳодам. Дастам ба кор банд, вале ҳаёлан бо ин духтар гуфтугузор доштам. “Ғалатӣ, — мегуфтам ба дил, ҳамин қадар духтарони шаҳру деҳот маро ин қадар мафтун накарда, чунон ки ин духтар... Шавҳараш бошад?... Агар издивоҷ накарда бошад, ба ҳар навъе дилашро меёбам... Ана, ин аст духтаре, ки дар орзуяш будаму дар ҳобу дар бедорӣ мечустам...”

Ҳамон шаб то дами саҳар хобам набурд. Ба нияти беҳтар сохтани сиҳатии лангонам омадам кай гумон доштам, ки дар ин кӯҳистон ба маризии дигар — дарди ишқ гирифта мешавам!.. Ман одати дили худро нағз медонам, аз рӯи ҳавою ҳавас ба духтарон майл надорад...

Рӯзи дигар зиёда тоқат карда натавонишаму ба ҳавлии ҳамдеҳагон рафтам. Низом-бобо ном пирмарди ғайратманду даҳансаҳт бо ҳамсару ва писару духтару арӯсаи дар ин ҷо истиқомат доштааст. Онҳо моли як молхонаи калони колхозро саришта мекардаанд. Духтаре, ки маро хобпар карда буд, дар ҳавлии онҳо зиндагӣ мекардаст. Дегу табақаш ҷудо набошад ҳам, хонааш дар як канори ҳавлӣ, аз онҳо ҷудо буд. Дар қори молхона ва рӯзгор баробари онҳо ҷунбучӯл карда, дар соатҳои бекорӣ омада бо занҳо наменишастаасту ба хонааш даромада китоб мехондаст. Ҳамсари бобои Низом — Ҳикоят-хола дар ҳузури ман ўро маломатгӯӣ мекард:

— Ҳай-вой-е-е, ин духтар аз китоб сар намебардорад!.. Ман мегум, ин қадар дилакота обу адо карда, бибиотун

мешавӣ-чӣ? Охир, ту ҳам дигар занону духтарон барин дарзу дӯзата ёд гир, пухту пазата кун...

Ҳикоят-хола аҷаб пиразани хушфёлу дилфароҳ, баръакси ҳамсараш — Бобои Низом, ки аксаран сиркоҷабину қазабадор аст, ӯ хушҳолу базлагӯ буд. Вай, ба қавли худаш, ба ғайр аз шавҳари бедаҳанаш ба ягон бандаи худо сухани сахту дурушт намегуфт. “Аз дилозор худо безор аст, — таъкид мекард Ҳикоят-хола. — Ин шумгиёҳ (Вай ба ҳамсараш ҳар замон як лақаб меёфт!) пир гашту сонӣ андаке ба худ омад, дамаш паст гашт. Ҷавон буд, даҳонаш аз ин ҳам бефаровез буд. Мехча барин як ваҷаб қадаш катӣ деҳаро ба сар бардошта аррос мезад! На шарма медонист, на нангу номуса!.. Э, аз бало ҳам бад медидаму... — хаёломез даст меафшонд пиразан. — Чӣ кунам, ки дар пешониам ҳамин балонусха навиштагӣ будаст... Дар замони пеш духтари бечора ҳақ дошт, ки не, ман ба вай намерасам гӯяд?! Ин рӯдапо чор-панҷ танга пул дошт, мол дошт...”

Азбаски мардон аксаран ба рӯз дар ёбонҳо ё ба қору бори дигари мардона машғул буданд, Ҳикоят-хола бештарин ҳангом ҳамсӯҳбати ман буд. Духтарон ва занони ҷавон дар ҳузури пиразан бо ман ба ҷуз салому алайк дигар сухани изофа намегуфтанд. Ҳикоят-хола урчуқашро ришта, соат-соат сухан мекард, саргузашти бештарин мардуми ин деҳаро ёд дошт ва аз гуфтан дилгир намегашт. Боре аз хусуси Бобои Низом сухан оғоз намуду аламеро, ки дар ҷавонӣ ба ӯ гузашта будаст, гуфта, маддаи дилашро кафонд:

— Хонаи падар биҳишти ман будаст, аз дари ин ғӯлача даромадаму намедонистам, ки ба дари бало қадам зер кардам. Э-э, напурс, ҳеҷ напурс, бачам!.. Сару либоси арӯсиам дар таҳи сандуқ наву оҳорӣ бимонд-е!.. Ба ягон ҷо рафтан наместонад, на ба тӯй, на ба азо. Дар ҳар ду моҳ ё се

моҳ як бор ба хонаи падарам мебурду бас. Худаш ҳамроҳам мерафт ва боз ҳамроҳаш меовард. Ҳамин хел бадрашки фалокат буд. Умри ҷавонама хазон кард ин дӯзахӣ!.. Баъд ӯ овозашро пасттар карда ба ман сари гӯшӣ мегуфт: — Бовар мекуни, нав арӯс шуда ба хонааш омада будаму агар ду рӯзакак ба ягон гӯристон баромада равад, оқубарраи аз қафас берун рафтагӣ барин хурсанд будам. Валлоҳ, ки хурсанд мешудам! Ба ту дурӯғ, ба худо рост, ҳар соат хабари маргашро нигарон будам. Одамони нағз мурда рафтанд, ба ин гӯрсӯхта бало ҳам асар накард. Худо ҳам гулчин аст, сара карда нағзаша мегирад... Гоҳе хаёл карда менишинаму худ ба худ мегӯям, ки кори ҳамин Матлуба ҳам дуруст аст. Одами шум меидагиаш катӣ умри ҷавонаша хазон кардана, аз дунё ҳур гузарад, авлотар аст...”

Вучуди ман арақи сард баровард. Матлуба — ин ҳамон нозанини аз ман дил бурда буд. Аз ин гуфтаи Ҳикоят-хола маълумам шуд, ки вай шавҳар доштаст ва хайрияти кор, ки ҳамсарашро дӯст намедоштаст.

Аз хусуси вай пурсучӯ кардани ман аз адаб набуд, бинобар он, дар омади сухан, ҳар чи Ҳикоят-хола бигӯяд, ба ҳамон қаноат мекардам.

Шому саҳар дар сари чашма интизор будам, ки кай Матлуба барои обгирӣ меояду панҷ дақиқа бошад ҳам гуфтугӯ мекунам, нигоҳи ташнаамро ба чашмони хумори розгӯяш медӯзам.

Баъди он ки ба дил иқрор кардам ўро дӯст дорам, сухан карданам бо Матлуба хеле мушкил гашт. Чуръатам намонд, забонам баста шуд, ақлам — хушк, кунд... “Ҳабарри ман бирасонед ба мурғони чаман, ки ҳамовози шумо дар қафасе афтодаст!” гуфтани шоир беҳуда не.

Ба қавли Ҳикоят-хола Матлуба духтари дамдузду одам-

гурез аст. “Агар коре надорад, вай ба хоначааш медарояду рӯзи дароз китоб мехонад, аммо зиқ намешавад-е! — Изҳори ҳайрат мекард Ҳикоят-хола. — Гоҳе ба лаби сой мераваду хаёл мекунад... Кас намефаҳмад, дар дили ин духтар чи сир ҳаст...” Бобои Низом ҳукм мекард, ки никоҳи Матлуба бо шавҳараш сард афтодааст, баъди фарзанд ёфтани дилгарм мешавад.

Матлубаи хомӯш ва дамдузд ба назари ман баръакс, шӯҳ, ҳатто густоҳу бебок намуд. Боре пай бурдам, ки баъди аз ҳавлӣ берун рафтани ман роҳгардии маро тақлид карда кӯдаконро механдонад.

Ман шабҳо дар сабзамайдони канори рӯд, андаруни хаймаи калони чорнафара бафароғат мехобидам, саҳеҳтараш бедорхобӣ мекашидам. Бобои Низом ҳарчанд гуфт, ки “ба ҳавлӣ омада, дар рӯи бистар одам барин бароҳат хоб кун”, ман рад кардам. Ҳавои канори рӯд, осмони фароҳи ситорабор, аз ҳама дилписандаш — сукунати ин мавзеъро ба ҳеҷ ҳушии дигар иваз намекардам. Мисли он ки дар хонаи худ бошам, бемалол, ба майлу хоҳиши худ дарою барой дошта, шом барвақт ба ҷойгаҳ даромада, бомдодон бо нағмаи нахустини мурғакон ва садои ҷонварони дигар бедор мешудаму дар оби сарди рӯд оббозӣ мекардам.

Баъзан аз хайма берун мерафтаму ба кӯҳ мебаромадам ва дамидани субҳро аз баландӣ тамошо мекардам. Дар пеши назари ман осмону замин, тамоми ҳастӣ кам-кам ҷома сафед менамуд. Аввал ягон-ягон ситораҳо хомӯш мешуданд, сонӣ паррандаҳо ба наво мебаромаданд. Бомдодон чаҳ-чаҳи мурғакон дигаргуна будаст. Ба ман чунин намуд, ки тамоми паррандагони ин водӣ ба якбора чаҳ-чаҳ зада, субҳи рӯзи навро табрик мегуфтанду сипас овози аспу хар, гову гӯсола, бузу бузғолаҳо боло мегашт.

Акнун соати ба об омадани Матлуба муайян гашта

буд ва ман ҷаҳд мекардам ўро гуселонида баъд аз паи моҳидорӣ ё саёҳати кӯҳсорон равам. Баъзан ману вай дар сари обгир даҳ-понздаҳ дақиқа ҳамсӯҳбат мегаштем.

Ҷавони соддадил будаам, ба вай аз орзуҳои худ, аз романтикаи кори рӯзноманигириам ҳикоят мекардаму ин духтари зираку бахушро мафтун кардан мехостам. Матлуба аз ҳаёт тамаъи зиёд надошт ва бо ҳамин як сифати олиҷаноби худ аз ман баланд меомад. Вай хеле китоб хонда, доир ба ҳар соҳаи илму фан вуқуфе дошт, вале бо дониши худ ҳаргиз ба атрофиён тазъиқ намеовард.

Ба ин тарз — дар сари чашма бо Матлуба ба гуфтугузор печидани ман аз назари аҳли хонадони Бобои Низом пинҳон намонд. Касе сухане нагуфта бошад ҳам, аз нигоҳашон, муомилаашон рамуз гирифтани мушкил набуд, ки ин кор ба онҳо хуш намеояд. Боре аз ин вачҳ ба Матлуба ишорае кардам, вай дар ҷавоб гуфт:

— Ба дил нагиред... одамони қадим... Аслан, ақидаи онҳо хато не, маҳз аз ҳамин хел вохӯрию ҳингир-ҳингирҳо духтарон бебахт мешаванд, ахлоқи ҷамъият хароб мегардад...

Ман бо авзои ҳайрон ба рӯи Матлуба нигаристам. Во, аҷабо, чунин духтари пурмутолиа, ҳассосу озодфикр ақидаи феодалонаи ин одамони аз маърифат ва тамаддуни замон дурро тарафдорӣ мекунад!.. Ман чӣ гуфтаниамро надоништа сокит гаштам. Агар эътироз кунам, Матлуба ба-роӣ исботи даъвои худ чандин мисол меовард. Мегуфт, ки нигаред, ҳеҷ яке аз духтарони батамкин бебахт ва беталаб-гор намонд...

Ҳамон рӯз ба вай эътироз накарда бошам ҳам, ба дил аҳд кардам, ки фурсаташ ояд, аз ин хусус ба Матлуба ҷиддан гуфтугузор хоҳам кард.

Чун сатилҳои пуроби ўро гирифта, ҳамроҳаш то сари баландӣ рафтам, аз қафои зардолузори валвалаи бобои Ни-

зом ба гӯш расид:

— Ҳой ҷавонмаргон!.. Э, дар нохунат... Муред ҷамаат, да тухмат... Нарӯида рав... —Ғолибан, пирамард аз кучоё омаду дар полиз гӯсола ё бузғолаҳоро дида буд, ки ба қавли Ҳикоят-хола овозаш то ба гӯши малак мерасид. Вай чунон суханони бепарда мегуфт, ки Матлубаро ранг канду бо ду кафи дасташ гӯшҳояшро маҳкам баста рӯи тавораи сангини боғ нишаста монд.

Мӯйсафед чун ба ҳавлӣ наздиктар расид, ба дашному хории ҳамсараш шурӯъ кард:

— Ҳой кампири ҷалочин!.. Э, кай ту мемурию ман халос мешавам?! Э, дар қабри падарат... Э, ҳалқи додот...

Не, тамоми дашному ҳақоратҳои ин марди пирро кас на тоқати шунидан дораду на имкони гуфтани навиштан.

Ҳикоят-хола андаруни хона ба коре машғул будаст магар, эҳтимолан, саросема, кафшашро монда, патакашро гирифта аз хона берун омаду бо овози хеле пасттар, вале ба мо, ки дар қариби ҳавлӣ, дар панаҳи дарахтон будем, шунаво, ба дашномҳои ҳамсараш ҷавобгӯён ҷониби полиз рафт.

— Ин қадар гулуята медарронӣ, ҳой, беимон!.. Сари тура хурад ҳамин полиз!.. Хабарӣ маргат меомадагӣ рӯз бошад-о?! Чашмони туро хоки лаҳад сер мекунад!.. Э, оши ғамата хурам, ту беимона!.. — Аз шавҳари худ паст намеомад пиразан.

— Шавҳари шумо аз ҳамин хел зотҳо ҳаст?

Аз ин саволи ногаҳонӣ Матлуба якбора ба худ омад, маҳзун метавон гуфт, ки дардолуда лабҳанде заду гуфт:

— Не, ин хелаширо худо нишон надиҳад... Аслан, лӯбиёву каду — лаънат ба ҳар ду, ин — сахту вай пӯк!

Вай дигар суханро тӯл надод ва сатилҳои пуробашро бардошту рафт. Сухани ман дар даҳонам монд. Мехостам,

ки бигӯям, агар хола он замон номзадашро, ҳеч набошад, ба пурсуковишҳо озмуда, нағз шинохта, баъд интиҳоб мекард, ба ин минвол як умр афсӯс намехӯрд.

Ҳафтае ба ҳамин гуна сӯзу соз гузашт. Матлубаро ҳар рӯз дар сари чашма медидам, гуфтугӯ доштам, аммо бо ин вохӯриҳо қонеъ набудам. Мехостам, ки бо ӯ дар ягон гӯшаи хилват бафароғат нишаста, бафурча гуфтугӯ кунам, дарди диламро гӯям, рози ӯро шунавам. Аммо вай ба чунин вохӯрии маҳрамона ҳеч розӣ набуд. Аммо чакра чакида-чакида сангро ҳам сӯроҳ кардаст, ман ҳам хоҳишамро гуфтам-гуфтаму оқибат ӯро розӣ кардам. Вай гӯсолаҳоро ба канори рӯд чариданӣ мебарарду мо дар он ҷо “тасодуфан” вомехӯрем.

Дар кӯҳистон ҳавзи сангинро гум мегӯянд. Гум асосан, дар рӯдҳои начандон бузург пайдо мешавад. Болотар аз чашма, дар миёни чакалакзорон гуми аҷибе будааст, ки мо дар канори он вохӯрдём. Оби рӯд аз баландӣ ба рӯи шахи бузурге рехта, ба мурури солҳо онро ба қадри се-чор ваннаи муқаррарӣ кофта, ҳавзи табиие сохтаст. Оби рӯд аз боло шаршара гашта ба гум мерехту кафкзанону хурӯшон аз як канори он ҷорӣ буд. Охири тобистон, об дар ғояти софӣ, хушбӯ ва хуштамъ. Дар қаъри гум камаре бед, ки аз он ҷо моҳичаҳо ҳар замон берун омада ин сӯ-он сӯ ҳаракат мекарданду хавотиромез боз пас гашта, баъзан паҳлуяшонро намуда, ҷилое дода боз ба он тангно дарун мерафтанд. Соҳилҳои рӯд чакалакзори анбӯҳ буд.

Ман рӯи харсанги тафсоне нишастаму Матлуба ба таннаи сафедори наврасе така дода рост меистод. Чашмаш ба пардаи шаршара, андешаманд буд.

— Хуб, акнун бигӯед, ки... агар Ҳикоят-хола кию чӣ будани шавҳарашро пеш аз расиданаш ба вай медонист, дидаю дониста ба ҳамин мард зан мешуд?.. А? — Ман боз

ба сари баҳси пеш аз ин дар миёни мо рух дода баргаштаму савол кардам.

— Кӣ медонад... — гуфт Матлуба бепарво кифт боло кашида. Сипас боз афзуд: — Ман зиёда вонахӯрда бошам ҳам, шавҳарамро медонистам, амин будам, ки ситораамон ба якдигар рост намеояд...

— Ғалатӣ... Дидаю дониста чаро расидед? Ҷам ҳаёти ўро захрогин карда ва ҳам худро сарсон намудан ба шумо чӣ зарур буд?... А?

— Гумон мекунед, ки ман бо шавҳарам ҷангу ҷанҷол карда, ба ин сӯ омадам? Не. Бемор будам, духтурҳо гуфтанд, ки ҳавои кӯҳсор ба дарди ман даво аст... Намедонам ба шумо чи хел фаҳмонам...

Вай рӯяшро ба тарафи дигар гардонду хомӯш гашт. Баъд, аз шохи ар-ар навдаеро шикаста, ба рӯи харсанг чарс-чарс задан гирифт. Баргу пӯстлохи навдаи тар ҷудо шуда, ба ҳар сӯ мепарид. Бӯи талхаи сафедор ба атроф паҳн шуд. Ман гоҳ ба қомати мавзун ва китфу бозувони хушҳаракати вай, гоҳи дигар ба рӯи зебо ва гесувони тобдораш нигариста, аз ҳусну малоҳати дилрабои вай завқ мебурдам. Ҷайратам меафзуд, ки табиат чи гуна мӯъҷизакор аст, ин қадар мувозанату мувофиқият, рангу ҷило ва ҷозибаро ҳеч мусаввире ёфта наметавонад...

— Замони маро ба шавҳар доданашон зориҳо кардам, — аз дур сухан оғоз намуд Матлуба, — то сабр кунанд, ба суханам эътибор надоданд. Аз ҳар гӯшае маҳмадоное баромада, падару модарамро маслиҳат меод: “Духтар, ки ба қад расид, имрӯзу фардо накарда, тез ба дасти соҳибаш супоред, ягон хел гапаш набаромада, аз хонаатон биравад, барои шумо давлати калон аст. Ин хел ҳусн кати ҳар як духтарро ҳам вайрон мекунанд...” Норозигиамро дида, модарам гуфтанд: “Агар касеро хуш карда бошӣ, бигӯӣ”.

Ба ҳеҷ нафар дилам об нахӯрда буд. Ягон ҷавони дилхоҳам пеш наомада бошад, чи кунам?! Хостгорон бисёр буданд, аммо ба ҳеҷ кадоме диламо об намехӯрд. Оқибат, “падару модар ҳаргиз ба фарзанд бадиरो раво надидаст” гӯён маро тасаллӣ доданду ба як ҷавони ҳамдеҳаамон фотиҳа карданд. Аҷаб не, агар дар ҷои ман ягон духтари дигар буд, бо ҳамон хушу хушҳол зиндагӣ мекард. Аммо чи кунам, ки худо ба ман дил не, як балои азимро додааст... — Матлуба гунаҳкоруна хандид. Баъд, “ҳозир” гуфту дуртар рафта ба болои шахи баланде баромада, ба атроф нигарист, ки гӯсолаҳо ба ҷониби полиз нарафта бошанд.

Матлуба баргашта омада, рӯи харсанг нишасту гуфт:

— Барои чи ман ҳамаи инро ба шумо мегӯям?.. Ин розро духтарон ба ҳеҷ кас намегӯянд...

— Агар ман барин дӯстдорашон бошад, бояд, ки би-гӯянд, — гуфтам ман ҳар чи бодо бод.

Матлуба ба як тарзи аҷиб ба рӯи ман нигаристу фавран нигоҳашро гурезонд. Сухане гуфтан хосту даҳон ҷуфт кард, аммо нагуфт. Мо хеле муддат хомӯш мондем.

— Хуб, баъд чи шуд? Давом кунед.

— Хайр, чи гӯям... Аз фотиҳа ду-се ҳафта гузашта буд ё не, барои обгирӣ аз дарвоза бароям, ҳамун... Арвоҳ барин дар сари роҳ мошинашро қарор додаст, даҳонашро боз карда ба ҷониби ман механдад. “Гум шав!” гуфтаму аз роҳам аҷиб гашта ба ҳавлӣ даромадам. Вай дуд-дуд карда бонг доду бо овози баланд таронакунон гузашту рафт. Минбаъд қариб ҳар рӯз ё рӯз дар миён ин ҳол такрор мешуд. Ҳамин ки аз кӯча бонги мошини боркашу таронахонии ўро шунаванд, хурду калон хандида, ба сӯи ман менигаристанд. Баъзе ҳамсоязанон аз рӯи ҳазл “Ҳа гӯй, Матлуба, домод фарёд дорад” гӯянд, баъзеи дигар лаб қач карда, тамасхур менамуданд, ба якдигар маънидор нигариста, пис-

ханд мезаданд. Сонитар ба гӯлию содагии ҷавон рӯирост механдиданд. Баъзе, ба монанди зани амаки Шодоб “Ҳа, бо-ракаллоҳ, кам нашаванд домод!” гӯён мазаммат мекарданд.

Ман аз ҷоям бархостаму рафта, дар гӯшаи харсанге, ки Матлуба дар он менишаст, нишастам.

— Илтимос... дар ҳамон ҷоятон бошед... Мабодо, ки ягон кас... — Вай чунон ҷиддан хоҳиш кард, ки ҳоҷати рад кардани ҳарфи ӯ набуд.

— Ҳамаи инро шунидану дидан қалбамро мефишурд. Ҷои меҳр бастан номзадамро шуму бад дидам, рӯз аз рӯз ба вай нафратам меафзуд, дигар ба чашмам мисли бало менамуд, аммо буғзи диламро ба касе гуфта наметавонистам. Фаразан, агар гӯям ҳам, мардуми мо дардамро намефаҳмиданд, ҳамин ҳам гап шуд, духтар, танат сиҳату ҳолат хуб аст ё не, мегуфтанд ва бешак ба чашмам хавотиромез менигаристанд. Ба болои сӯхта намақоб, вай як бегоҳӣ ду нафар дугонаҳоямро фиристодаст, то ба баҳонаи синамо рафтан маро аз хона берун баранд, сухане заруре доштаст. Ман ҳатто ин даъвати густохонаро шунида, сараввал ба ваҳм афтада: агар падару модарам ва ё хешовандонамон шунаванд, чӣ мегӯянд?! Духтарон баргашта рафтанду баъди ним соат боз омаданд. “Агар наояд, нимта арақ мезанаму рост ба хонааш даромада меравам”, гуфтаст. “Биё, биравем, ягон гап доштагист”, гӯён дугонаҳо маро ба доштам, ки духтарон дар бари ман мешаванд, аммо онҳо гурехтанд. Ман аз шарм месӯхтам, аз қаҳр мекафидам... Кӣ медонад агар вай мард барин, як-ду сухани нағз мегуфт, таскинам медод, балки оташи аламам паст мешуд, дар дили ман ҳам меҳраш реша мезад. Гапи ёфтагии домодшавандаро шунавед: чаро ман аз баъзе хешони вай рӯй напӯшидаам?! Дар ҷавобаш “Ту кор мекунӣ, бас, ман дар хона бишинам?” гӯям, кинояи ошкороро нафаҳмид-е! Ин ба ман бештар аз ҳар

тахқире алам кард. Баъд, истинтоқи дигаре: чаро бегоҳӣ ҷуволи пахтаамро Ҷобир бардошта, то ба назди тарозубон овардаст?! Агар сире набошад, барои чи ҷуволи дигаронро нею ҷуволи маро меовардаст?! Дигар тоқат наовардаму рӯирост гуфтамаш: “Зоёе агар ёбад гуле, худро шуморад булбуле... Бигӯ, очаат омада чиҳозатонро аз хона бубарад...” Гуфтаму ба пасам нанигариста, ҷониби хона давидам... Боз падару модар монё шуданд. “Айб мешавад, духтарам, сари моро ҳам мекунӣ, фотиҳачудо аз талоқ намемонад...” Хоҳу нохоҳ ба қисмати сахтам тан додам... Хуб, фаразан, ўро рад кардам, сонӣ ба кӣ мерасидам?..

Матлуба хомӯш монду аз ман чашмашро рабуда ва ба сӯи қуллаҳои кӯҳсорон нигариста, ба гумонам табассум кардагӣ барин шуд. Табассумаш талх буд. Зоёею доёе, кӣ гумон дошт, ки дар дили ин нозанини зоҳиран шодоб аз сад гулаш як гулаш ҳанӯз нашукуфта ин қадар дарду алам ҳаст?! Рост аст, ки ҳар як одам як олам аст ва ҳеҷ аҷаб не, агар бо ин олам шумо умрӯ паҳлу ба паҳлу зиндагӣ кунед, вале асрори дили ўро нафаҳмида биравед... Вай ҳам монанди ҳамаи духтарон аз пирдухтар гаштан меҳаросид.

Баъди шунидани ин қадар саргузашти нохуш, ман бо кадом забон изҳори матлаб кунам, намедонистам. Боз фурсати гуфтугӯй даст медиҳад ё не. Шабу рӯзҳои охир гаштаи баргашта аз худ савол кардам қарордодам ҳамин — ман бе Матлуба наметавонам, аз як дидан ба вай дил бохтаам...

Ман аз кӯҳ як пора дурри кӯҳӣ ёфта, чанд муддат онро сӯҳон зада, садбарги навшукуфтаеро таҷассум карда будам.

— Ин барои шумо, — гуфтам онро ба дасти Матлуба дода.

— Ваҳ!.. Аз санги чахмоқ аст?

— Не, ин аз дурри кӯҳӣ... паи ситора мегӯянд-ку...

— Худатон сохтед?.. Ба ростӣ?.. — Матлуба ҳадяи ма-ро чарх гардонда тамошо мекарду ман аз он ки гули сангин ба вай хуш омад, аз фараҳ ва шодмонӣ курта-курта гӯшт мегирифтам. — Ба ростӣ, худатон сохтед? — Бовар намекард вай.

— Ҳунар фаровон дорам... шумо ҳанӯз намедонед... — гуфтам ба шӯхӣ. — Хабар доред, ки шуморо... дӯст ме-дорам?.. Ана, боз як ҳунарам!..

— Инаш муболиға... — гуфт бесаранҷом гашта. Вай гоҳ сурх мешуд, гоҳ сафед. — Ба гул бовар мекунам... инаш — ҳақиқат... Ман инро бурда пинҳон мекунам... хотира аз ин рӯз... Ҳикоят-хола агар бубинанд, шикаста ба шир меандозанд, хандид вай.

— Барои чи ба шир меандозанд? — тааҷҷуб кардам ман.

— Баъзе шабҳои гарм шир турш мешавад гӯён, як мисқол барин меандозанд... — Аз хотири ӯ чи сиру савдое гузашту ба якборагӣ маъюс шуд, чашмонаш кашида гаштанд.

— Чиро фикр мекунед Матлуба?

— Як моҳ пештар аз ин, ҳамон язнаи таронагӯятон омада буд, ман як қӯша шохи ғурмо додам, то ба хона ба-рад. Онро як чӯпонамон аз кӯҳ ёфта оварду ман аз вай ил-тимос карда гирифта будам. Чунон шохи ғалатӣ!.. Ҳалқа-ҳалқа печидагӣ, дарозиаш ҳам як кулочи расо меояд. Баъди се рӯз Бобои Низом онро ба қоши зин баста аз бозор ома-данд. Ба як чарии сари роҳ партофта рафтаст!.. Бобои Ни-зом бо ҳамин қадар дуруштию бедаханиаш аз вай авлотар не?.. Завқаш будаст, бепарво гузашта нарафтааст...

Ба Матлуба раҳмам омад. Далер бархостаму бо як ча-сорати ғайриоддӣ аз ду дасти вай гирифта ва рост ба чаш-монаш нигаристам. Лаҳзае ҳарду рост истода дастони як-дигарро мефишурдему нигоҳҳо ба ҳам рехтаву омехта, зара

бони қалби ҳамдигарро мешунидем.

— Ман... он шохро ба шумо... тӯҳфа мекунам ... Қабул мекунед? — гуфт вай бо меҳр ба чашмонам нигариста.

— Ба чашмонам молида-молида қабул мекунам... ва на фақат онро... ман шуморо аз ин ҷо мебарам Матлуба!.. — гуфтам тез-тез ба изтироб.

— Ман ба шумо муносиб нестам, — гуфт вай қатъӣ. Сипас эъзоҳ дод: — Шавҳар дидагиам... Синнам ҳам ягонсол калон... Ҳақ надорам... Одамон чи мегӯянд?..

— Кадом одамон?.. Одамон чи дахл доранд? Ман шуморо хушбахт мекунам... Кӣ ба хушбахтӣ ҳақ надорад?! Ҳамаи мо барои хушбахтӣ ба дунё омадаем...

— Ман лоиқи шумо нестам... Умуман, нағз не... Мардум боз маро маломат мекунанд, бачаро аз раҳ зад мегӯянд...

— Ин ҳарфҳои беҳуда Матлуба! Ман аз нигоҳи нахустин, аз дидори аввал дар сари чашма шуморо дӯстдор гаштаам!.. Аз ин ҷо меравем...

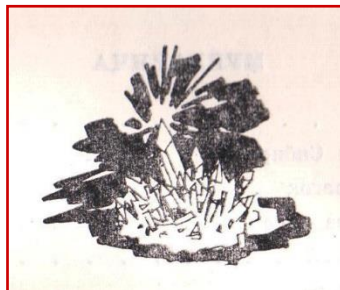
— Алҳол ҳамон шохи ғурмо ҳамчун хотира аз ман баред...

— Ман ҷиддан мегӯям Матлуба!

— Ман ҳам ҷиддан мегӯям... То як сол... Агар то як сол фаромӯш кардан натавонед, сонӣ... биёед...

— Дигар шарт надоред?.. Фақат то соли дигар?.. Имтиҳони дарозе...

— Ҳа... баъдан мебинем...

Соли 1970.

МУАЛЛИМИ САХТГИР

Баҳори он сол ба дашти беоби Ёвон бори аввал пунбадона коштанд. Ғӯза кайҳо себаргаву вале аз об дарак набуд. Баъзеҳо ба раддаҳои беҳудуди сабзгун — гули заҳмату умеди худ нигариста, хавотир буданд: “Аз ростӣ, оби Вахш меояд ё обро надида, мӯза кашидем?” — меғуфтанд.

Ба канали нав, одатан, обро ҳамту, иму ҷим сар намедиҳанд. Ид мешавад, рақсу бозӣ, мукофотдиҳӣ, вазъгӯй мекунанд. Ҳоло мардум ба вазъгӯй ончунон одат кардаанд, ки дар тӯй ҳам, дар азо ҳам, то аз рӯйи коғаз бурро хатро хонда тавонистани худро собит накунанд, гӯё рӯзашон намеғузарад.

Ман ба ин ҷо ба муносибати ҳамин тантана омадам... Вале ногаҳон Шодиро дидаму дар дили ман аз шодмонӣ асаре намонд.

Дар баландӣ истода ғарқи тамошоӣ канал ва даҳанаи нақб будам. Дар пешгоҳи он ҳарфи М-тамғаи метросозони Москва медурахшид. Дар масофаи ҳафтуним километр аз зери кӯҳ нақб канда, оби паси Боботоғро аз як гӯшаи биёбон берун овардан, дар ҳақиқат, қиссаҳои пешини бибию бобоёнро ба ёд меовард.

Ҳоло ҳама кори асосӣ саранҷом ёфта, коргарон бо трактор лавозимотеро, ки дар нақбканӣ ба кор бурдаанд, аз мағзи кӯҳ кашонда, берун меоварданд. Обе, ки аз даруни нақб ҷорӣ буд, чархҳои тракторро қариб гӯр мекард. Ин оби Вахш не, оби қаъри кӯҳ аст. Чавони навҷаи лоғарандом, дар тан корҷома, дар по мӯзаӣ резинии соқаш баланд чолокона банд-банд тахтаву оҳанпораҳоро ба чангак андармон месохту кран онро бардошта, дар соҳил ҷамъ мекард. Ҳаракатҳои чавон ба ман ошно намуд, худи ўро низ гӯё мешинохтам, аммо аз дур афташро равшан тафовут

намекардам. Аз теппа фуромада, ба ҷониби вай наздик рафтам. Хандаҳои соддалавҳонааш, поймониҳои такаббуромезаш ба Шодӣ монанд... Шодӣ! Худаш!.. Ана, вай ҳам маро дид... Зехн монда менигарад... Аҷиб, шамоли тақдир одамро ба кучоҳое намебарад!

— Шодӣ!.. — наздик рафтаму даст бардошта овоз додам.

Маро дида вай лаҳзае қарахт шуд. Сипас, маънос табассум намуду дасташро боло бардошта “Салом” гуфт.

— Баъди қор биё ҷақ-ҷақ мекунем... Ҳозир нағз не...

Ҷӯраи солҳои бачагиам дар ин ҷо маҳбус буда, чунон ки мегӯянд, хидмати маҷбури мекардаст, вале ман намедонистам. Ҳоло ўро дида, агар гӯям, ки ҳайрон шудам, на он маъниро медиҳад. Лаҳзае дасту поям бемадор гашт, ҷи гуфта намро надониста забон хоидам. Вай андаруни канал, ман дар соҳили баланд — ҳар ду аз изтироб хомӯш будем.

— Ягон чиз дарқор бошад, гӯй, — хоҳиш кардам.

— Ташвиш накаш, ҳеч чиз дарқор не... Фақат дидори шумоён...

Вай табассум намуд ва бо меҳр ба рӯи ман нигаристу хомӯш монд. Посбон ба исрор талаб дошт, ки ман аз соҳил дур шавам.

Не, ба ҳар ҳол, ин Шодии пешин не. Агар ҳамон Шодии пешин мебуд, “ягон сони гӯсфанда пухта биёр, як дег палави сергӯшт кун, палава ёд кардам, арақ гир” мегуфт. Ғалатӣ...

Вай бо трактори худ ба нақб баромада рафту ман парешонхотир ба қафо баргаштам.

“Сазои хулқу атвори бад... — мегуфтам худ ба худ. — Аз карда пушаймон метобад. Ақлаш даромадагӣ барин...”

Даврони бачагию наврасии мо бо ҳам гузашт. Даҳсолро ҳамроҳ тамом кардем. Баъд ман аз пайи таҳсил ба шахр омадаму вай дар деҳа монд.

Хурд будем. Он солҳо ҳавлии Шодиино дар шафати ҳавлии мо буд. Ҳамеша ҳамдам, бозӣ мекардем, ҳамроҳ ба мактаб мерафтем, аз пайи гову гӯсола, алафу ҳезум медавидем. Рост мегӯянд, ки Исо ҳам ба роҳи худ, Мӯсо ҳам. Бесарии вай як зарра ҳам ба ман сироят накард. Баъди ин гуна таҷрибаҳо чӣ гуна ба қонуни ирсият бовар намекуни?! Ростагро гӯям, баъзан аз касофати вай ман ҳам дар маломат мемондам. Бинобар он, очаам мудом таъкид мекарданд, ки вай катӣ камтар бозӣ кунам. Лекин ҳамроҳ бозӣ накарда мешавад?

Боре сазои ба суханони модар безътиноиамо дидам. Воқеа ин тавр рух дод: дар қарибии боғи мо полизи колхоз буд. Нигоҳбони он бобои Орзумурод ҳар гоҳ ба боғи мо ояд, ягон ҳандалаки хушбӯ меоварду маро шод мекард. Он солҳо мардум дар замини рӯйидарича харбуза намекориданд. Ғалла танқис буд. Ба мардуми деҳқон пул аз он ҳам танқистар буд. Ҳеч кас моҳона намегирифт, на дар пирӣ нафақаю на дар беморӣ... Дар ивази 20 сотих замини рӯйидарича аҳли оила дар колхоз кор мекарданд. Бе паспорт ба кучо гурехта меравӣ?! Ана, аз ҳамин сабаб ба заmine, ки корам аст, хоҳ лалмӣ, хоҳ обӣ, ғалла мекориданд. Колхоз барои полиз хеле кам замин чудо мекард... Ҳамон рӯзи нохуш ману Шодӣ дар боғи мо, ки як гӯшаи ҳамон замини рӯйидаричаро ишғол мекард, машғули бозӣ будем. Намедонам, гап аз кучо бархосту вай барои харбузадудӣ ба полизи колхоз рафтани шуд. Ман инояти бобои Орзумуродро ба хонаводаамон ёд оварда, дар ин хиёнат ба вай шарик нашудам. Чун ӯ ба ҷониби полиз раҳ гирифт, ман аз боғ бадар меравмгуфтам, вале рустӣ аз Шодӣ ба даруни ҷӯйи обкандаи чуқуре даромада пинҳон шудам.

Дар он айём чӣ донам, ки агар кас бетарафона ҷиноятеро гувоҳ бошад, низ гунаҳкор аст.

Ногоҳ валвалаю ҳаёҳуе бархосту бача набошам, боз ҳам худдорӣ карда натавонистам ва сар бардошта, оҳиста ба тарафи ошӯб нигаристам. Манзарае, ки дидам, ҳеҷ фаромӯш намешавад: Шодӣ харбузаи калоне дар даст ба ин сӯ медавиду аз қафо, дар масофаи чил-панҷоҳ қадам бо ҳаёҳу бобои Орзумурод ўро дунболагир буд... Ман ин ҳолро дидаму саросема сарамро поён гирифтаам, вале кор аз кор гузашта буд: Шодӣ гурезон харбузаро ба назди ман фелонду рафт...

Вақте ки бобои Орзумурод омада, дар сарам рост истод, ба ҷуз шармандавор аз ҷо бархостан дигар чораам набуд. Мӯйсафед тамоми заҳрашро ба ман рехт. Суханоне гуфт, ки агар мор шунавад, пӯст мепартофт. Рост мегуфтаанд: харбузаро хом кандана, сари деҳқонро бикан.

Ҳамин қадараш кам набуд, ки мӯйсафед боз ба хонаамон рафта, воқеаро ба модарам гуфтаст. Бегоҳирӯзӣ гӯсолову се бузғоларо пеш андохта аз дарвоза дароям, модарам дар сари оташдон будаанд, тарошае ба дасташон афтоду бо он маро чунон заданд, ки он шаттаро ба ёд оварам, то ҳол тахтапуштам виҷиррос зада, дар танам мурғак медамад. Аз беадолатии модарам саҳт ранҷидам. Як шабонарӯз аз хона таом нахӯрдям. Аввал пурсиш, баъд кушиш-дия! Бобои Орзумуродро солҳои сол чашми дидан надоштам.

Ба Шодӣ бало ҳам назад. Баръакс, фардояш шӯру фиғони маро тақлид карда мазоҳ намуд. Бобои Орзумурод ба модараш гуфта бошад ҳам, Ҳаёт-хола ҳаргиз ба писараш саҳт намерасад. Зани аҷиб буданд — нармдил, беозор, гапбардор, фориғдил... Ҳеҷ нашунидаам, ки вай ягон бор ба Шодӣ, ақаллан дӯғу пӯписа карда бошад. Бо ҳама ҳамин хел, мулоимгап, нармдил. Мо — бачаҳо ҳавас мекардем, кош модари ҳар яке ҳамин хел мебуд... Беақл будем...

Шодӣ сол аз сол дар бадкирдорӣ ном мебаровард. «Шодӣ не, ин ғаму кулфат аст», меғуфтанд одамон. Ёд дорам, боре модараму Ҳаёт-хола ба таъзияи кадом як ҳамдеҳаамон рафтанд. Ману Шодӣ дар ҳавлии онҳо будем. Дар сояи тути калони балхӣ бибиаш ғир-ғир чарх ришта, суруди ғамангезеро замзама мекард. Аз афти кор, пиразани ҳафтадсола писари дар ҷанг бедарак рафтагиаш — падари Шодиро боз ба ёд оварда буд магар, ашки рухсораҳои пурочингашро дам ба дам ба нӯги остини дарозаш пок мекард.

Ин дам аз кӯча нидои аттор баромад. Он солҳо атторҳо ранг, қулф, сӯзан, тугма, шаба, чангаки моҳидорӣ барин майда-чуйдаҳоро аз шаҳр харида, деҳа ба деҳа гашта қиматтар меғуфурӯхтанд. Рӯзе, ки аттор меомад, барои бачаҳои деҳа ид буд. Ҳар кас ягон чиз меҳарид: писарбачаҳо — ҳуштакчаҳои сафолӣ, дорбозак, духтарон — сӯзан, ҳалқа, илқ, занҳо — ранг, зок, зиҳи пойчома ва ба ҳамин монанд чизҳо.

Ману Шодӣ саросема ба сӯйи аттор давидем. Чангаки моҳигириро дидему ҳаваси моҳигирӣ моро беқарор кард. Аммо барои чангакхарӣ пул надоштем. Дар он айём пул на фақат дар ҷайби бачаҳо, балки дар кисаи аксар мардони деҳа ҳам ёфт намешуд. Аммо мушките набуд, ки садди майлу хоҳиши Шодӣ бошад. Вай “ҳозир” гуфту тозон ба ҳавлиашон рафт ва фурсате нагузашта, куртаи мардонае дар бағал берун омад. Аттор куртаро пасу пеш гардонда диду писанд кард, вале ба рӯйи Шодӣ бо шубҳа нигариста гуфт:

- Бача, боз бе рухсати очаат овардӣ?
- Не-е!
- Ку, рав, бигӯ очаат ояд.

— Э, шумо чӣ хел одам, гиред-дия!.. Очаам ба меҳмонӣ рафт. Худаш гуфта буд, ки инро дигар касе намепӯшад.

Ин лаҳза хоҳарчаи Шодӣ — Фароғат аз дасти бибиаш гирифта аз ҳавлӣ берун омаду ба сӯйи аттор шитобон расид.

— Ана, куртаи додом, бибиҷон!.. Ман гӯям, шумо бо-вар намекунед... — бидиррос зад духтарак куртаро аз пеши аттор бардошта.

Куртаро дар назди аттор дида, фиғони пиразан баромад.

Шодӣ ба Фароғат суханони таҳдиду таҳқиромез гуфту аз он доира дуртар рафт.

— Ҳой, балонусха... Куртаи писаракам-а! Нарӯйида рав, ту шумқадам... Садқаи падар шав!.. Барои ҳамин худо ба ту уна ҳайф дид.

Вай бо алам хеле суханони ҷонгудоз гуфту куртаро аз дасти Фароғат гирифта, бо қомати хамида ба сӯйи ҳавлӣ равон шуд. Шодӣ аз ин кори хоҳарашу бибиаш изо кашиду беҳаётар гашта, ба пиразан дарафтод. Сараввал куртаро аз дасти бибӣ гирифта гурехтанӣ шуд, вале натавонист. Баъд аз алам ҳавлиашонро сангборон мекард, ки модараш расида омад. Ҳаёт-хола сабаби мочарои ўро фаҳмид ва зуд аз кучое пул ёфту барои Шодӣ чангак харид ва хархашаи ў пасанда гашт.

Шодӣ солҳои мактабӣ ҳам тавфиқ наёфт. Вай қобилияти хуб дошт, аммо ҳаргиз дар хона китобу дафтарро ба даст намегирифт. Ҳар он чӣ аз муаллим мешунид, каму беш дар хотир медошт ва онро боз гуфта аз муаллим баҳо мегирифт. Агар аз роҳи худсарият бетамизӣ намерафт, балки одами дуруст мешуд...

Аз бонги ногаҳонии мошин як қад парида, худро ба канори роҳ гирифтаам. Замини зери поро ларзонда “Белаз”

гузашт. Ронанда ба ҳоли ман хандид. Ман ҳам хандидам.

Бе ҳеҷ мақсад, ғайриихтиёр мерафтаму мерафтам. Инро пай бурда, ниҳоят аз роҳ истодам. Истодаму баргашта ба сӯи чорраҳае, ки он ҷо мардум интизори мошинҳои раҳгузар буданд, рафтам.

Ҳоло ба кадом сӯи ин дашт назар кунед, суруру тантанаи фардо эҳсос мешуд. Гурӯҳ-гурӯҳ одамони аз атрофи акноф баҳри тамошо омадагӣ бо шавқ даҳани нақб ва наҳри навсохтро менигаристанд. Дар ҳама ҷо байрақу хитобаҳо, ошхонаву дӯконҳои сайёр...

Намедонам, дар синфи шаш будем ё ҳафт, ғолибан дар синфи ҳафт мехондем, ки ба мактаби мо аз шаҳр муаллимае омад. Ёро мо дар зиндагӣ ҳаргиз фаромӯш намекунем, зеро вай сабабгор гашт, ки сонитар бисёр бачаҳои деҳаи мо таҳсилро давом доданд, касбу ҳунар омӯхтанд. Чашми моро ба олам, ба зиндагӣ ҳамон Солеҳа Каримова кушод. Ҳар як сухан, ҳар як кори вай барои мо ибратбахш, зебо ва ҳавасангез буд. Писару духтар — ҳама мафтунӣ вай будем. Муаллима барои мо ҳам рафиқи мӯнису сирдон, ҳам устои саҳтгири иззатманд — хулоса як олами нави таҳ ба таҳ асрор, хирад, ҳунар, ҳусн ва назокати одамӣ буд. Вай ҳам донишманд, ҳам дарзӣ, ҳам пазанда — хулоса, кони ҳунар буд. Ба духтарон бофтани дӯхтанро омӯзад, ба бачаҳо аз усули муомила, назокати адаб сар карда то орогани дастархону ақоиқи назофат, тариқи меҳмонию мизбонӣ, расми хонадорӣ ва ободу зебо доштани макони истиқоматро меомӯхт.

Шодӣ ёро низ биошурд. Биошурду сипас худ батамом радди маърака шуд: рӯзе муаллима ба синф ворид гашт ва пас аз салому алек ба курсӣ нишаста ҳозирро ғойбро санҷидан хост, вале курсӣ яку якбора пора-пора гашта аз ҳам рехт. Муаллима ба рӯи фарш афтод. Вай аз хиҷолат

буд ё аз дард ба рӯйи ҳеҷ кас нанигаристу лангон-лангон аз синфхона берун шуд. Чашми духтарон об гирифт, бачаҳо аз ғазаб дандон ба дандон мефишурданду аз алами очизӣ сар намебардоштанд.

Аксари онҳо дар он айём аз Шодии чангара ба дил ҳарос доштанд.

— Ба падарат лаънат... Мур, ту, пес... — яку яқбора Маҳрам сар ба остин ниҳода гирифта сар дод. — Гум шав, нокас!..

— Агар ягонтаат даҳон кушой, аз ман гила нақун! — аз ҷо бархоста мушташро гиреҳ карда ба аҳли синф ва асосан, ба Маҳрам таҳдид кард Шодӣ. — Даҳаната аз тахтапуштат мекушоям, Таппак!.. — Вай духтари Назари Чӯпон Маҳрамро “Таппак” меғуфт.

— Агар ҳозир ба мудир рафта нагӯям, ман — одам не! Ту ин курсиро мондӣ, — Маҳрам бо чашмони ашқолуд аз ҷо бархосту аз синф берун рафта хост.

— Бишин, Таппак! — Шодӣ сари роҳи ӯро гирифт. Азбаски Маҳрам ба мактаб аз молхона меомаду мудом аз танаш бӯи ширу ҷурғот ба димоғ мерасид, ин лақаб ба вай часпида буд. — Ку, як бори дигар гӯй!.. — Шодӣ бо ситез мушташро ба таҳи манаҳи духтар бурд. — Чунон гирифта ба девор мезанам, ки...таппак мешавӣ! — аз лутфи дурушти худ завқида, қоҳ-қоҳ зад вай, вале ба хандааш ҳеҷ кас ҳамроҳ нашуд.

...Касе маро ҷеғ зад магар ё ба гӯшам ҳамин хел даромад, дақиқ надонистам. Сар бардошта ба атроф нигаристам — ҳоло ҳама ба ҳар тараф рафта, дар гирду пеш ҳеҷ ҷонзоте набуд. Дар он сӯйи канал бачаҳои Ёвон ба харҳо кӯзаву офтобаҳоро баста аз пайи оби гуворо ба сӯйи чашмаҳои домани кӯҳ мераванд. Имрӯз бачаҳо бори охир ба-

рои об мераванд. Фардо аз ин канал, аз оби Вахш мехӯранд.

Боз овоз баромад. Ин дафъа аниқ шундама — овози зан. Бист-сӣ қадам дуртар аз ман дар канори роҳ ду мошини самосвал меистод. Аз таваккал ба ҷониби мошинҳо қадам задаму аз паси яке аз онҳо қиқирросзанон Гулсифат баромад.

— Дар ҳамин ҷо ҳам ту фарқи фикру хаёли?.. Э, ту ҳам одам барин ягон рӯз ҳушёр мегардӣ ё не? — гуфт вай бо чехраи хандон ба сӯи ман аз дур дасти вохӯри дароз карда омада.

— Фикру хаёл кучо, ҳамту... — гуфтам аз хиҷолат ҷӣ гуфтанамо надониста. — Ту дар ин биёбон ҷӣ гум кардӣ?

Мо салому алек ва аз якдигар ҳолҷӯи кардем.

— Ба ҷӣ кор омадӣ? — Ва ҷавоби маро нигарон нашуда пайрави саволи худ гуфт: — Тантана менависӣ? Мардонӣ майдон ё диловарони Ёвон? А?

Гулсифат ҳам аз ҳамсинфони мо. Ман аз бозе, ки ўро мешиносам, одаташ ҳамин: ягон гапро мепурсаду тоқати ҷавоби шуморо шундан надорад. Шумо ба ҷавоб даҳан кушода-накушода, вай аз ҷойи дигар савол мекунад.

— Писардор шудай, муборак... Ҷӣ ном додӣ? — боз пурсид вай. Ман номи писарам ва мақсади омаданамо гуфтаму сипас аз ў пурсидам:

— Ба ман нигар, аҳволи Шодӣ ҷӣ хел аст, бохабарӣ?

— Ҷабс шуд-ку, ҳоло дар зиндон будагист, — гуфт вай ва якбора маъюс гашт. — Чаро якбора Шодӣ ба ёдат омад?.. Дар ҳамин дашт рӯята ба қибла гардонда Шодиро фикр мекардӣ?

— Не, Гул... Ист, ки ту ба ин ҷо чаро омадӣ?

— Мусулмонӣ ба шикамсерӣ, гуфтаанд. Се-чор дӯкону ошхонаи районро овардам. Гапи хушк ба гӯши кӣ мефо-

рад?! Гумонат рӯзномаи ту барояд, офтоб мебарояд, вагарна на пахта мерӯяду на мол мезояд. Ҳамту не?

Кинояи ӯро бо табассум гузарондам. Вай кори рӯзно-манигорно гапи хушк ва беҳуда мешуморад.

Мо дар хусуси ҳамдиёрон, ҳамсинфон, кору бори худамону наздиконамон хеле гапзанон кардем. Чун сухан ба сари мактаби деҳа кӯчид, Солеҳа Каримова боз дар пеши чашмам ҷилвагар гашт.

— Ба ман нигар, Гулсифат, муаллима Каримова ҳоло дар куҷо бошанд?

Вай чашмонашро калон карда ба таачҷуб чунон ба рӯи ман нигарист, ки авзоаш баръало мегуфт: “Бача, тани ту сиҳат аст ё не?”. Дар муқобили рӯи лоғару бориқаш чашмонаш зиёда калон намуданд. Дар воқеъ, Гулсифат ҳеҷ фарбеҳ нашуд. Ҳама ҳайрон буданд, ки ӯ ба вучуди ин қадар дарёдилию хуштабъӣ, чаро тортанак барин дар бадан як пайса гӯшт надорад. Кораш нағз, рӯзгораш осуда, хулоса чор ишкелаш чоқ. Аз афти кор, аз хӯрок парҳез дорад, қомати зебоашро эҳтиёт мекунад. Дарвоқеъ, фарбеҳии зан бештар қабех менамояд.

— Имрӯз ба ту ягон гап шудагӣ, поймапой гап мезанӣ. Чаро хаёлат парешон? — гуфт вай баъди лаҳзае ҳайронӣ ба чашмони ман нигариста.

— Ҳеҷ, — гуфтаму табассум намудам.

— Каримова аз мактаби мо рафтанду дар Себзор ҳам гапашон бо директорашон напухт магар, ба кори дигар гузаштанд. Боре дар мошин дучор шудаму як дам гапзанон кардем. Ҳамаро ном ба ном пурсиданд. Чаро аз муаллими рафтед гӯям, даст афшонданд. Худашон ҳам пушаймон барин. Хайр, худат медонӣ, одами ростдил ҳоло рӯзаш саҳт аст.

— Ба халқ чизи аз ҳама зарурӣ аввало нон, баъд аз он

мактаб, — гуфтам ман суханони дар кучое хондагиамро ба ёд оварда.

— Ҳеч кас ба ин шубҳа надорад.

— Рӯзҳои шанбею якшанбе хона ба хона мегаштанд. Очаам аз сахар “бибиотуни айбчинат меояд” гӯён, ба рӯбучин сар мекарданд. Чӣ қадар маслиҳат, машварат... Худро ба одамон бегона намеҳисобид... Ёд дарам, очаи маро маломат карда буд, то ки вақти гирияи кӯдак гаҳвораро саҳт наҷунбонад... Аммо баъзеҳо ба хонашон рафтани ўро хуш намекарданд. Сағашонро кушода мемонданд, медонӣ?... Ҳурмати нон... — гуфтам ман бо сӯзу гудоз.

— Муаллими ҳақиқӣ буд... Ҳайфо, ки бо замона мувофиқат карданро намедонист.

— Ҳаёт-хола ҳам омаданаширо намехост, рӯйи хуш намедод, муаллима пай мебурд, аммо домани Шодиро сар намедод.

— Кучо пай намебурд! — эътироз кард Гулсифат. — Ҳамаширо медонисту худаширо ба гӯлӣ мезад.

— Ин тавр бошад, чаро ба Шодӣ ин қадар андармон буд? Барои таъмири хонаю ҳавлии онҳо ҳашар ташкил карда буд, ба хонааш мебурд, китоб медод: бо кӯшиши вай Шодӣ одамсуроб гашт, ҳатто момои Гулсуми бекасро дастёрӣ мекард...

Лаҳзае фикру андешаҳои ҳар ду ҳам ба он солҳои наврасӣ пайванд хӯрда, хомӯш мондем.

— Азбаски очааш доим тарафи писарашро мегирифт, бечора муаллима ба бало монда буд, — хандид Гулсифат. — Шодӣ ягон номаъқулӣ кунад, додхоҳон ба хонаи муаллима мерафтанд, гӯё фарзанди вай бошад... Э-э, Шодӣ набуд, вай дар ҳақиқат ғаму кулфат буд. Аз кучо гапи ўро сар кардӣ? — аз ин гуфтугӯ дилгир шуд Гулсифат.

— Баъди аз мактаби мо рафтани Солеҳа Каримова Шодӣ расво шуд. Хусусан, Маҳрами бечораро расо азоб дод. Бачаи шум буд, — гуфта ба Гулсифат ҳамфикриамро баён намудам.

Маҳрам аз ферма ба мактаб харсавор меомаду харашро дар қуруқи лаби сой ишкел зада мемонд. Шодӣ дар танаффус пинҳонӣ рафта, ишкели харро кушода сар медоду баъд духтари бечора ҳафт километр роҳро пиёда мерафт...

— Оби ганда ба хандақ, ана оқибаташ, — гуфт Гулсифат андӯҳгин абрӯ чин намуда. — Аз мукофоти амал гурехта намешавад! Дузд ба дузд вомахӯрад, ғар ба ғар...

— Аҷаб не, вай одами нағз мешуд... — гуфтам, аммо ин дам ҳамаи далелҳоям дар бобати одами нағз шудани Шодӣ ба назарам ночиз ва беасос чилва намуданд. Баъди лаҳзае хомӯшӣ гуфтам: — Ҳозир Шодиро дидам. Дар ҳамин чо будаст...

Гулсифат ғайричашмдошти ман як қад парида, ба рӯйи ман нигарист, лаҳзае ин гуфтӯгуро чашмони мо идома доданд: ман бовар кардам, ки солҳои охири мактабӣ мафтунии Шодӣ ба Гулсифат, ҳар чӣ бошад ҳам, дар дили духтар асаре доштаст.

— Суханро аз ҳамин сар кунӣ, намешавад?! Гочиатро бас накардӣ!.. Аз даққиқонус сухан сар карданат барои ҳамин Шодӣ буд?! Хайр, чӣ илоҷ, ба бадбахтии Шодӣ ҳеҷ кас гунаҳгор не, айби худаш, — гуфт Гулсифат ҳаяҷони худро андаке фуру нишонда. — Агар худи кас одам шудан нахоҳад, ҳеҷ кас ӯро одам карда наметавонад.

Ҳар ду ҳам дақиқае чанд хомӯш мондем. Ман ботинан ин гуфтӯгуро давом медодам: Ба фикри ман, дар ин бадбахтӣ танҳо худи Шодӣ гунаҳгор не, — мегуфтам ба худ. —

Фақат як худи модараш ҳам гунаҳгор не. Бале, хурду калон — ҳама. Дар пеши назарамон дузду авбош, коҳилу кӯрнамак ба воя расид, ҳеч кас ба таври қатъӣ ба вай монеш нашуд. Аз хурдӣ умри вай бекор мегузашт... Ҳаёт-хола тарафи писарашро мегирифт ва ё дӯғу пӯписаи бардурӯғ мекарду бас. Баъди як воқеаи нохуш дили аксар ҳамсояҳо ба модари писар хунук шуд, аммо боз гунаҳгор бечазо монд. Шодӣ дар оғилашон гурбаи ҳамсояро дошта, ба болояш карасин рехта оташ мезанад: гурбаи оташгирифта ба ҷониби ҳавлии соҳибаш мегурезад ва ҳангоми таоми шои хонавода худро аз тиреза ба хона меандозад. Носири якдаста аз хавфи сӯхтор худро ба болои гурбаи машғалвор оташгирифта меандозаду бо як дасти аз ҷанг амон мондагиаш онро дошта, боз бештар маъюб шуд...

Ҳаёт-хола ҳар боре, ки ба хонаи мо меомад, модарам баъзе кирдорҳои Шодиро аз рӯи дидаю шунидашон гуфта, “Сари вақт аст, пеши роҳашро гиред”, мегуфтанд. “Абе, дугонаҷон, ҳоли бача-дия. Бе падар, сағир калон шуд. Дили сағираро озурдан гуноҳи азим аст, мегӯянд. Дилам намешавад, ки гапи саҳт гӯям. Калон шавад, ягон рӯз ақлаш медарояд. Бачаҳои шӯх ҳам калон шаванд, вазнину солор мешаванд”, — мегуфт модари ӯ дар ҷавоб.

— Тағоияшу очааш ба ин ҷо дидорбинӣ омадаанд, аммо Шодӣ ба наздашон набаромадааст. “Ман оча надорам”, гуфтаст. Сонӣ амакаш омадаст, — гуфт Гулсифат андешаманд. — Шодӣ гуфтаст, ки очаам наояд. Маро ҳарчӣ кард вай кард: тухми мурғи ҳамсояро дуздидам, манъ накард, ба сагаш сӯзан додам, як шаппотӣ назад, ана, оқибаташ...

— Ғалатӣ... Боварам намеомад, ки Шодӣ чунин рафтор кунад ва аз ӯ ин гуна суханҳо барояд. Кӣ ба ин минвол чашми ўро кушода бошад? Кӣ? А? — гуфтам ангушти ҳайрат ба лаб бурда.

— Зиндагӣ... Зиндагӣ ҷонам, Солеҳа Каримова не, — гуфт Гулсифат дар поёни сухан. — Зиндагӣ муаллими сахтгир аст... Мегӯянд, ки дар ҳамин ҷо китоб хонда, донишманд шудагӣ...

Дар пеши чашмони ман қомати баланди Шодӣ ҷилва намуд, ки ӯ аз паси мо менигарад. Беихтиёр ба қафо нигаристам. Кран ба мисли фили бузург бо хартумаш тахтаву оҳанпораҳоро дарза-дарза бардошта, ситезаомез дар соҳил ғарам мекард.

Соли 1973

ГАНЧИ ШОЙГОН

1

Онҳо ба Мирзочӯл аз дигарон сонитар омаданд.

Моҳи апрель буд. Колхоз ба киштукор шуруъ мекард. Чун хонаи тайёр набуд, бо маслиҳати раис, бору бунаи худро муваққат ба як кулбаи похсадевори соҳибаш партофта рафтагӣ, дар ҳамсоягии бобои Шодӣ фуруварданд.

— Хуш омадед, фарзандонам, хуб кардед, — гуфт мӯйсафед ду даст ба пушт онҳоро ба сӯи он кулбаи вайрона раҳнамоӣ кардаравон. — Тоза кунед, рӯбучин кунед, мешавад, одам зистагӣ ҷой. Мо сараввал дар қамишкаппа зиндагӣ мекардем...

Ҳамсари Бобо-Шодӣ момои Холдона омада, Назокатро канор гирифтун пурсупос кард, сипас ба рухсораҳои тару тозаии ӯ нигариста, таассуфомез сар чунбонд.

— Хайфи ин рӯякот духтарам, чиба ин тараф омадӣ?! Аз ин гармсери зормонда ҷӯби оташкоб мешавӣ. Хирвори зар диҳад, ки ба як пиёла оби кӯҳамон намеарзад.

Бобои Шодӣ дари кулбаи бесоҳибро кушода, онҳоро ба дарун ҳидоят кард.

— Ана-мана нагуфта, худатон як хоначаро рост карда мегиред. — Сипас мӯйсафед оҳиста ба худи Назокат шунавонда гуфт. — Лекин, духтарам, ин бахшидаат дар ин ҷойҳо реша намегирифтагӣ барин...

Назокат ба чашми пирамард нигаристу саҳл шонаашро боло кашида гуфт:

— Чиба ин хел мегӯед, тағо?.. Ба умед омадем... — Вай чашм ба поён гирифтун андаке сурх гашт ва аз хиҷолат табассум намуд. Назокат ҳайрон буд, ки Толиб чи кор кард, ки пирамард ин қадар зуд ӯро шинохтааст. Вай ҷаҳд

кард, то худро ба тағофул зананду ин гуфтаро ҳамчун як сухани беасос фаромӯш кунад, аз лавҳи хотир сутурда партояд, вале натавонист.

Бобо аввалан ба Назокат раҳм оварда, ба расми дил-сӯзӣ ва огоҳӣ ин суханро гуфт, вале зуд аз гуфтаи худ пушаймонӣ кашид. Назокат ба тавфиқи шавҳар умедаш қавӣ буд.

Ҳама ба даҳлез даромаданд. Ба димоғи Назокат бӯи рутубат расид. “Мисле ки заҳ кашидагӣ” аз дил гузаронд вай. Як хона ва даҳлези похсадевор аз хонаи одамнишин дида бештар ба оғил монанд буд: як забарравро гузоштаанду аз ду тараф шаштагӣ хоҷачаро натарошида монда, ба бомаш қамиш партофтаанд. Фаршаш — хок, девораш бо қаҳгил андова кашидагӣ, вале поёни деворҳо шӯрхок зада, мерехт ва дар нисбати қисми боло тунуктар гашта буд.

Толиб аз дар сарашро дарун карда, ба хона як ни-гариста ва китф дарҳам кашида ба Назокат “чӣ илоҷ?” гӯён ишора карда саросема баромада, бо ёрии ҳамсояҳо борашонро аз мошин фурувард.

Толиб аслан ба ин чӯлу биёбон омаданӣ набуд. Аз деҳаи камзамини кӯҳсор ҳар хонаводае ба замини навкорам кӯч бандад, вай тамасхур мекард. Вале ҳамсараш Назокат шабу рӯз ўро маломат мекард, ки умрашро ба корҳои беҳуда зоеъ месозад. “Агар қатори дигарон ба Мирзочӯл рафта кор мекардем... Ана, Некмурод се сол дар Мирзочӯл кор карда, номдор шуда рафт, миёнашро сахтакак баста гирифт-ту ҳоло тоқиро нимта монда, “Волга” савор гаштааст...”

Об чакра-чакра чакида, сангро сӯроҳ кардагиаш барин шабу рӯз ташвиқу талқини зан ба Толиб асар карду ў ба муҳочират розӣ шуд.

Ҳамсояҳо лаку луки онҳоро дар як фурсат аз мошин фуруварданду дар рӯи ҳавлӣ паҳну парешон вогузошта, аз

паи кору бори худ рафтанд. Толибу Назокат хонаю даҳлезро рӯфта, хокрӯбаи онро бароварданд. Толиб аз ҳавлии Бобо Шодӣ оҳак оварда, об кард, Назокат деворҳои хонаро оҳак зад, дару тиреза, фаршу шифтро пок кард, ҳама чоро тозаю дилкаш намуд. Сипас халтаю бӯғҷомаҳоро кушода, асбобу анҷоми рӯзгорашро як-як ба хона дароварда ҷой кард.

Толиб ба ӯ оҳак об карда доду аз рӯи одаташ номаълум ғайб зад. Фурсате нагузашта деҳаро давр зада омад. Ба мағоза даромад, ба идора сар халонд, дар ҷойхона сари як пиёла ҷой бо ду-се нафар ронандаҳо ҳамгап шуд. Ӯ вақте баргашта ба хона омад, ки Назокат ба таҳмон кӯрпа таҳ мекард.

— Э-э, то ин ҷойҳо ҷой мешавад, ки думи шутур ба замин мерасад. Чор атроф чӯлу биёбон. Дили кас ваҳм мегирад, — аллакай дилтанг буд Толиб. Вай маънос паҳлу зад.

— Одам агар обод мекунам гӯяд, дар ду сол биҳишт барин мешавад, — гуфт Назокат.

— Радио ҳам шабу рӯз ҳамин хел мегӯяд, — гуфт ба киноя Толиб. Сипас зуд ба ҳамвор кардани ин дурушти кӯшид: — Дар ин ҷо мош бисёр будаст. Ба Тошканду Ленинобод, Қўқанду Фарғона аз ҳамин ҷо мош мебурданд, — хулосаи хабарҳои шуниданашро нақл мекард Толиб. — Дар заминаш мош нағз ҳосил меодаст. Замин бисёр, зӯратон расад, ҳар қадар хоҳед, коридан мегиред, мегӯянд, — ба Назокат хабар дод ӯ.

— Сабр кунед, саросема нашавед, — ба ҷевон ҷойнику пиёлаҳоро чидаравон эътироз кард Назокат. — Як сол-ду сол зӯр зада, дар колхоз кор кунед, обрӯ гиред... Сонӣ ҳамаш мешавад. Ҳозир боғу полизи худӣ ба ҳукумат маъқул не, инро нагӯед!

— Ҳамту, — гуфт Толиб берағбат.

Вай ҷавонмарди хушқаду баст буд. Онҳое, ки ўро мешинохтанд, “э-э-э, шаклу сумот чизе бекора будаст” гўён, даст меафшонданд. “Ҷавони бекина, дар ин замон ба касе озораш нарасад, шуд-дия!”, — исрор мекарданд баъзеи дигар. — Як мавиз ёбад, ҳамроҳи ҷўраҳояш мехўрад, дарёди-лиашро намегўед! Хайр, ин қадар доно шуда, аз таги дунё даромадан чӣ даркор?!”

— Ба ман ягон кори чарх зада гашта мекардагӣ бошад, соз мешуд, — гуфт вай ба ҳамсараш. — Дар як ҷо зиёд истам, дилтанг мешавам. Ба давлат нағз кор кунӣ ҳам, бад кор кунӣ ҳам — баробар аст, беҳтараш дили калонро ёфтан даркор...

— Акнун шумо бача не, камтар сахтиро ба худ гиред. Агар аз ҳоло пули калону кори осон ковед, боз дар се рўз мисатон мебарод.

— Чӣ, гумонат ман барои сӣ сўм моҳона аз субҳ то шом каланд мезанам? — Тамасхур намуд вай ва чашмонашро калон карда ба рўи ҳамсараш нигарист.

— Ҳар ду ба як бригада даромада, кор мекунем. Ҳамин қадар сол ман ба гапи шумо даромадам, акнун шумо ҳам як-ду сол ба гапи ман гўш кунед, — гуфт Назокат оташин гашта. — Аз кор ҳеҷ кас намурдааст, аз нанг мурдаанд...

— Ҳа, хуб шудааст, кор бошад кор-дия! — аз рўи ода-таш зуд розӣ шуд вай. — Аз кор маро натарсон... Майлаш, барои ту муфт кор мекунам! Барои як суханат...

— Даҳанкалонии беҳударо ҳам таҳ карда ба як сў монед! Акнун шумо бача не, одам аз ҳавои даҳан бебурд мешавад.

— Хуб шудааст, аробакаш тавба кард! — Толиб ба шаст ба сари синааш шаппотӣ зада артиствор ба тарафи занаш

таъзим карда монд. — Аммо кори бемузд маза надорад.

Вай ба монанди ҳамаи ҷавонони беирода ва фориғбол, асосан, гапдаро ва бекина буд. Зани зебою хушгил дошт, аммо бадрашк ва будгумон набуд. Ҷамчунон хуб медонист, ки Назокат духтари серхаридор буд ва ҳозир ҳам дар ҳасрати вай ҷавонони ҷигаркабоб кам нестанд. Ҷамаи ҷавонони деҳа бо навбат ба хонаи онҳо хостгор фиристода, толашонро озмуда буданд. Бинобар он ҳам, вақте ки Назокатро ба вай нон шикастанд, аз ҳасад ҷамашон “ваҳ!” гӯён ба пешониашон шаппотӣ заданд, баъзе хасисҳо “Гулдаста ба дасти лабкашол афтодаст!” гӯён ба вай неш ҳам заданд. Он бодичаҳо ба қавли Толиб, аз он беҳабар буданд, ки “бахт агар силсилаҷунбон шавад, мӯр тавонад, ки Сулаймон шавад”. Ӯро падараш ба Толиби сағира дод. “Ман бо падари ӯ дӯст будам, қавл карда будем, ки ҳар ду кудо мешавем. Вай барвақт аз дунё гузашт. Акнун ман ҳақ надорам, ки оби чашми ин сағираро равон кунам. Умедвор аст”, гуфт. Ана ҳамин тариқ духтари таърифӣ насиби Толиб гашт. Дарвоқеъ, падар ба Назокат насиҳат карда гуфт: “Духтарам, ҷама гап ба худат. Пешиниҳо гуфтаанд: “Зани хубу фармонбару порсо, кунад марди дарवेशро подшо!..”

Ду соли аввали хонадорӣ Назокат Толибро ба ихтиёраш монд. Кор ба ҷое расид, ки ӯ якто-нимто ҷиҳози хона ва сару либоси арӯсии занашро ҳам фурухта сарфи араку кимор кард. Дар айни авҷи майҳорагии Толиб як бор Назокат бӯғчаашро басту қаҳр карда ба хонаи падар рафт. Аз шавҳараш батамом дасту дилашро шуст. Аммо падар як шаб ӯро меҳмон карду саҳарӣ ҳамроҳ гирифта овард. Баъд ҳардуро оштӣ дода, хеле насиҳат кард. Назокатро қоҳиш карда, гуфт, ки “хонаро партофта, гурехтан аз дасти ҳар кас меояд! Ту ҳам рӯзгората соз, мардум барин зиндагӣ кун... Шавҳари дилат мехостагиро аз кучо барои ту меё-

бем?! Худо нестем, ки созем. Ин ҷавонон дар кӯча моҳи беайб барин метобанд, духтарам...” Аммо гуфтан осон аст. Ҳар касе, ки сахту сусти зиндагиरो озмудааст, талху шӯри онро чашидааст, хоҳад иқрор кард, ки ин рӯзеро, ки Назокат бо Толиби форифбол ба сар мебурд, ҳар як зану духтари андаке соҳибидрок ва борикфаҳм тоқат оварда наметавонист. Камбағалӣ аз марг бадтар аст мегӯянд дар урфият, аммо камақлӣ аз он беш бадтар аст.

2

Онҳо таоми шомро хӯрданду бевақттар ба роҳ баромаданд. Телевизор консерти шавқовар меод. Толиб чору ночор ҳамроҳи Назокат равон шуд. Ҳоло ошuftа ва димоғсӯхта қадам мемонд. Аз дашт ба ҷои тафбоди рӯзона шаббодаи серун ҳур-ҳур мевазид. Овози қурбоққаҳо, чирчиракҳо ва дигар ҷондорони шаб ўро бештар асабонӣ мекард. “Ғайр аз вақ-вақи қурбоққа дигар чизе намешунавӣ”, мегуфт худ ба худ, ба ин ҳол ҳамсарашро гунаҳкор ҳисобида. Вай ба сӯи пахтазор қадам мезаду аз қаҳр дандон мехоид, дар дилаш бо Назокат хархаша мекард, барои ба занаш неш зада, аламышро баровардан баҳона меҷуст.

— Тфу!.. Ҳамин ҳам зиндагӣ шуд! Саг барин шабу рӯз медавад кас... Ба зинда бозор не, ба мурда мазор не! Тобистон мегузарад, рӯи меваро надидем! Деҳаи худамон биҳишт будасту қадрашро намедонистаем!.. Ношукриамон гузашт, — мегуфт вай захраш ҷӯшида.

— Ана, харбузаю тарбуз! Ҳоли ҳозир меваи ин ҷо харбузаю тарбуз-дия! — ба ҳамсари тундмизоҷаш тасаллӣ дод Назокат. Баъд боз илова кард: — Барои обод кардани биёбон омадем. Кор...

— Кор, кор, кор! Наход, ки умри одам фақат кор катӣ гузарад?! Кай роҳату фароғат мекунад? Кай? Сонӣ, ҷонаки

ако, ба инобат гиред, ки дар ин ҷойҳо боғ намесозанд. Пахта зарур аст. Он боғҳои кӯҳпояро бобоҳоямон ба хуни чигар сабзондаанд.

— Ман, зан, сарам катӣ рафта, шабҳо фонус дар даст об медиҳам. Шумо бароҳат хоб мекунед-ку! Ниҳоят ҳамроҳи ман мерафтаед! Аз Содиқ ибрат гиред: шаби гузашта ду бор аз бистараш хеста, обашро хабар гирифта омад. Шумо дар хоби маст! — Назокат лаҳзае хомӯш монду баъд ба оҳанги дилбардорӣ гуфт: — Одам сабр мекунад. Баъди се-чор сол боғу бўстон, бозору магазин — ҳамааш мешавад. Роҳи соз, мошин... — Сонӣ баҳси пешианаширо ёд оварду илова кард: — Хайр, ҳозир фақат пахта дар мадди аввал аст. Мегӯянд, ки мамлакат ба капиталистон мӯҳтоҷ набошад. Ҳамин тавр мондан намегирад.

— Ба ин ҷойҳои мошин ҳам тоб намеорад! Чаҳаннам! Ҳоло тамошо кун, зимистон ояд, тарматарӣ шавад, пой монда, аз хона баромада наметавонӣ.

— Оҳиста-оҳиста ҳамааш соз мешавад.

— Ҳи-ҳи-ҳи! — Толиб заҳрханда намуду баъд таронаи ҳазломезашро замзама кард:

— Намур бузам, баҳор шавад,
Сабзаю лозор шавад.
Чӯб ба нағора мебарем,
Даст ба тағора мебарем.

Вақте ки ба шипанг наздик расиданду аз дур фонуси Содиқ намудор гашт, Назокат ба забон омад:

— Ин қадар лабу лунҷатонро овезон накунед, дилам танг шуд, — гуфт вай бо зарда. Сипас бо нармӣ илова кард: — Кори пахтазор ду-се моҳ сахт аст. Баъд, се моҳи зимистон бафароғат дам мегиред, ба сайру тамошо

меравед. Ба шаҳр, ба кӯҳистон меравед. Мегӯянд, ки ба истироҳатгоҳҳои Қриму Кафкоз рафтан мумкин, ба сафар...

— Ҳиъ!.. Ба фикрат, чӯю каналҳоро кай тоза меку-
нанд?! Ба замин кай яҳоб монда, кай шӯраашро мешӯянд,
кай пору мерезанд, кай шудгор мекунанд?! А? — Бо киноя
қатор кард вай. — Қрим! Кафкоз! Худатро таскин деҳ, ман
одами асри бистам, ҷонам. Акнун гап кати кор буд
намешавад.

— Ин корҳои майда-чуйда. Ба ин пахтазор як нигаред!
— Назокат бо шавқ ба пахтазори бригада ишора карда,
шавҳарашро аз андешаҳои ногувор раҳонидан хост. —
Дирӯзакак ин ҷо шудгори қоқ буд. Акнун гӯзааш ба миён
мезанад.

“Чунон гап мезанад, ки гӯё ин пахтазор замини худаш
бошад-е! Э, тавба, — ҳайрон буд Толиб. — Ё соддалавҳ аст
ин Назокат, ё беақл... Ҳайронам...”

Онҳо ба шипанг расиданду Толиб бистари дар болои
суфаҳок печонда мондаашро кушода дароз кашид. Назокат
почаҳои пойчомаашро боло бардошта ба сари об рафт. Ба
тирчӯ об сар доду сипас барои хабар гирифтани охири
чӯякҳо пахтазорро давр зада ба домани қитъа рафт. Соате
нагузашта оби чӯяҳоро хабар гирифта омада аз шипанг
бандчаи қоғазхалтаҳои аз селитра холишударо гирифт ва
ба тирчӯи навакак об сар додагиаш даромада, ба сари
чӯяҳо як порагӣ қоғаз зер кард. Бо ин усул чӯяҳо обдавон
нашуда, заҳ кашида, ба як маром об мехӯрданд.

То соати дувоздаҳи шаб Назокат бо об аңдармон шуд.
Соати чоряк кам дувоздаҳ фонуси Содик аз тарафи қитъаи
Найзор ба ҷониби шипанг наздик шуду ӯ Толибро бедор
кард:

— Ҳой, хезед!.. Хезед, саратонро бардоред!.. Содик ме-
ояд. Фонусро гиреду поёни чӯякҳоро хабар гирифта биёед.

Дар пастхамӣ об кӯл нашавад. Чаққонтар хезед! Хабар гиреду баъд омада хоб кунед.

Баъзан Назокат ҳамаро ба шаҳбози хаёл месупурду аз дилаш чӣ ҳарфҳое намегузашт! Вай ҳам арӯси азизу нозпарварди ягон хонадони чор ишкелаш чоқ будан мехост, орзу карда буд, ки аз падаршавҳару модаршавҳар меҳрубониҳо бинад, сарафрозиҳо кунад. Аммо ҳоло мақсади ягонаи вай Толибро ба роҳи дуруст ҳидоят намуда, ўро дар қатори мардум дидан буд.

3

Дар шипанги бригада ҳангоми тарбузхурӣ сӯҳбати агроном Баҳриддин, сандуқдори колхоз ва обмони номдор Содик аз хусуси Назокату Толиб кӯр мегирифт.

— Ҳама кора занаш мекунад. Занаш — зани бебаҳо! — мегуфт агроном Баҳриддин. Дар оҳанги сухани ў нисбат ба Назокат мафтунӣ эҳсос шавад ҳам, ҳамнишинон инро ҳис накарданд.

— Валлоҳ, рост мегӯед! — сухани ўро тасдиқ кард Содик. — Ба ҷойҳои шӯрхок пунбадона насабзидагӣ, пору рехта, ҳавола шинонду ниҳоли заминро дандон барин зич кард. Ҳисоб карда баромадаст, ки нисбат ба тунукниҳолӣ зичаш авло будааст! Э, вай Толиб парвои фалак надорад-е! Ба ҳамин синн даромада одама беғамаша акнун дидам. Капитализм ана, ҳамин хелҳоро ба кӯча бароварда мепартояд!

— Занаш — тилло! — ба гап ҳамроҳ шуд сандуқдор, ки барои пардохти пули колхозчиён имрӯз ба бригада омада буд. — Ҳамин ки ягон кори бригада мувоффиқи табъ нашуд, ҳудаш ба назди раис меравад, ба парторг мегӯяд, илоҷе карда, корашро бурд мекунад. Вазнинакак, баъзеҳо

барин ҳингир-ҳингир надорад, доим сараш ҳам, ба ғайр аз қору бор дигар сухани зиёдатӣ надорад.

— Кори ду каса як худааш мекунад, — гуфт Содик бо эҳтиёт. — Толиб — як соя! Ҷонашро намекоҳонад.

— Тавба, ба ҳамин ландаҳур ин хел зан ҳайф-е, — Баҳриддин ин гапро ба гуфтан гуфту хавотиромез зуд хомӯш гашту ба тарбузхурӣ машғул гашт.

— Э, додар-е, ҳоли шумо ҷавон, пасту баланди дунёро надидаед. Мегӯянд-ку: “Ҳар ҷо гули лола буд, дар хок афтод, ҳар ҷо зани хуб ба марди нопок афтод!” — гуфт сандуқдор бо рӯмолча лабу даҳонашро пок карда.

— Агар ақлаш бошад, ҳозир ҳам сари вақт... Фарзанд надорад, — гуфт Баҳриддин. Ӯ дар ин бобат ақидаи Содикӯ сандуқдорро фаҳмидан мехост. — Ягон рӯз мефаҳмад, ки ин ҷавон лоиқаш не, лекин дер мешавад.

— Албата, — мақсади ӯро фаҳмид сандуқдор. — Назокат ҳозир ҳам лоиқи як йигити кори калон. Малика барин зиндагӣ карданаш мумкин.

— Кай бошад ҳам, ба ҷонаш мерасаду аз баҳри ин Абӯтамбал мебарояд. Ишқ, муҳаббат дар ҷавонӣ эътибор дорад...

— Не-е, — ба ҳукми онҳо эътироз кард Содик. — Назокат аз он хел занҳои шумо мегуфтагӣ не. Қадри худаашро нағз медонад, лекин шавҳарашро намерартояд. Ба ин Толиб ҳеҷ чиз надода бошад ҳам, аз зан толеъ додааст.

— Ҳоли ҷавон аст, ақлаш надаромадааст, — гуфт сандуқдор чашму абрӯ парронда. — Хаёлҳои ҷавонӣ мегузарад, баъд пулу мол хонаю ҷойро фикр мекунад...

— Ҳа, то кай ин катӣ сарсон шуда мегардад?! Сабр кунед, ҳоло ба ҷонаш расад... — дар ҳукми худ истодагарӣ кард Баҳриддин. — Агар хоҳам...

— Э, монед, ин хел нагӯед. Як хонаводаро хонавайрон кардан нағз не, — ба ӯ эътироз кард Содиқ ва сипас “омин” гуфту бархоста аз паи обаш равон гашту ба таъкид илова кард: — Аз ин кори шумо Толиб бадбахт намешавад, балки Назокат ҳам назокаташро аз даст медиҳад.

4

Шаш хонаводаи ҳамин сол ба ин ҷо омадагӣ бригадаи нав сохтанду ба он Толибро саркор таъин карда буданд. Назокат дидаю дониста хомӯш истода буд. Ӯ медонист, ки ҳамсараш ин вазифаро ӯҳда карда наметавонаду кор дӯлоб мешавад. Аммо эътироз накарда буд. Мехост, ки ба зиммаи ӯ масъулият афтаду қору бораш сомон ёбад. Вале аз ин қораш сонитар пушаймон шуд. Толиб бе иҷозати мудирият, бе шартнома бо колхоз ба як қорейси шоликор аз поёноби пахтазор даҳ гектар замини шӯрхоки бекорхобидаро додаст. Дар аввали қор ҳеҷ кас ба замини шолӣ аҳмият наодод. Шоликорон бо колхоз шартнома баста, дар ҳар бригада шолӣ қорида буданд. Аммо сонитар дар байни мардум гап-гап шуд, ки Толиб заминро ба он шоликор фурухтааст. Инро шунида, Назокат алав гирифт. Ба аламаш тоб оварда натавониста, ба Толиб суханони саҳт гуфт. Ин исноде буд, ки ӯро дарун-дарун месӯхт.

— Фурухтагем-не!.. Хайр, илтимос кард, бекор хобидаст, шӯрашро шӯяд, соли дигар пахта мекорем, гуфта додам, — гуфт Толиб.

— Бо кадом об шолӣ мекорад?.. Бо оби пахта! Агар оби баризофа бошад, худи мудирият иҷозат меод, мекорид.

— Ман чӣ донам, хайр қор гуфтам.

— Дар ҳамин ҷо ҳам кӣ буданатонро маълум кардед! Ҳайфи номи мард!

— Ҳамин ҳам гап шуд! — аз ин гуфтугӯҳо пинаки Толиб вайрон намешуд ва ин ҳол Назокатро бештар оташин мекард.

— Шукр, бепул нестем. Тирамоҳ планро буд карда, боз пули калон мегирем... Ба умеди колхоз нашинеду шумо ҳам дигарон барин иморат кунед.

— Э-э, — даст афшонд Толиб. — Ҳамин чо ҳам чой аст, ки дил баста иморат кунам?!

— Баҳона!.. Зимистонро дар ин вайрона чӣ хел мегузaronед? Шарм доред, мардум чӣ мегӯянд?

— Колхоз ягон бало мекардагист. Парво накун, худоподшоҳ, ягон гап мешавад, — сипас вай байти машҳури доим тасаллибахшашро хонд: — “Ризқи ҳаррӯза мерасад аз ҳақ, ғами беҳуда мехӯрад аҳмақ!..” Ин ҳарфи ман не, як шоири бузург гуфтагӣ.

Баъдан дар байни мардум гӯшакӣ рафт, ки Толиб аз поруи маъданӣ барои пахта гирифтаашон ба шоликорон мефурухтааст. Назокат муддате ба чунон вазъе афтод, ки сар бардошта ба чашми ҳамкорон нигариста наметавонист. Вай пакар ва малул гашта, ба кор ҳам, ба рӯзгор ҳам шавқаш суст шуд, дасту дилаш сард гашт.

Дар ин миён Толиб майли мудирӣ дӯкон шудан карду Назокати аз обрӯрезии вай ба ҷон омада ба ин ҳаваси ӯ зуд розӣ шуд. Ҳам колхозчиён, ҳам раҳбарон ҳама аллакай медонистанд, ки ба кори бригада аз Толиб манфиати казоӣ намерасад. Ба ғайр аз ин, Назокат ба кори савдо аз хурдӣ ҳавасманд будани ҳамсарашро медонист, бинобар он, ба дил гуфт, ки шояд кори табъи дилаш ӯро ба ифоқа оварад. Аммо ин фикр фақат як умедворие беш набуд. Дилаш мегуфт, об ба пастӣ медавад, Толиб дар муҳити дуздону қаллобони гуногунтоифа ва пулу моли дастрас истодагарӣ карда наметавонад.

Баҳриддин дилпур буд, ки Назокат хоҳу нохоҳ ба вай таслим мешавад. Вай ду-се бор дар пахтазор бо ӯ ҳамсӯҳбат гашту бо рамзу ишора матлабашро фаҳмонд, вале ҷавоби Назокатро нозу нуз ҳисобиду бас. “Хоҳу нохоҳ ба дилаш алав афтод. Аз барои иззати нафс нозу нуз мекунад, — ме-гуфт ҷавон худ ба худ. — Ман кучою Толиб кучо! Мансабам бошад, маълумоти олий дорам, ояндаам равшан. Қаср барин ҳавлии мӯҳташам дорам! Хайр, афту башараам ҳам дар ҷояш. Эҳ, Назокат, Назокат, ҳусну малоҳати ту, қадду басти дилошӯби ту ҳавлии маро зеб диҳад, меарзад! Худаш ҳам зан не, валло фаришта-е!.. Эҳ, раис розӣ нашуданд-да, агар Толибро экспедитор таъин мекардем, ду моҳ гузашта-нагузашта, саранҷом мегашт. Ба дӯкон гузаронданаҳам ҳам соз шуд. Дӯкон ба сараш об мерезад. Вай, Ато ин гӯсоларо ҷунон боб мекунад, ки... Акнун дили Назоката ёфтан даркор”, мегуфту вай ба дил нақшаҳо мекашид, орзуҳо мета-рошид.

Сараввал Баҳриддин бо тӯҳфаи гаронбаҳое дили Назокатро ба худ гирифтани хосту дар ин бобат хеле фикр кард. Назокат, аҷаб не, аз дасти вай тӯҳфаро нагирад. Иззати нафсаш раҳ намедиҳад. Баъд ӯ илоҷи ин корро ёфт: ба занҳои зарбдор мукофот медиҳанд. Чун раиси колхоз мариш буд, ҳоло ҳама кор ба дасти худаш. Баҳриддин аз раиси матлубот Ато хоҳиш кард, ки барои мукофот дахто рӯмоли шоҳӣ ёфта диҳад. Вақте ки рӯмолҳоро ба дӯкони Толиб доданд, ба сари агроном тасодуфан нақшаи дигаре омад.

— Ҳозир вақти мукофот не... — гуфт вай ба Толиб, ки барои мукофот рӯмол гирифтаниашро хабар меод. — Эҳтиёт кун, вақташ меояд, худам меғӯям.

— Дар дӯкон нигоҳ дошта наметавонам. Ногоҳ таф-

тиш кунанд... — узр овард Толиб. — Аз мағоза гиреду ҳарчи қадар хоҳед, нигоҳ доред.

— Хайр, ягон бало кун... гапаш набарояд, — гуфт вай асроромез чашмакӣ зада. — Эҳтиёт шав...

Толиб ба пулдории миллиондорони навбаромад бо ҳавас менигарист, баъзан ба онҳо тақлид кардан мехост, вале ин роҳи пурмакру дағо барои пой ӯ набуд, вай дар муомила хеле соддалавҳ ва зудбовар буд. Аммо кадомин соддалавҳ кӯтоҳии худро иқрор карда, ки Толиб тан гираду ба худ иқрор кунад!..

6

Аввали тирамоҳ, яке аз рӯзҳои тафсона офтобӣ буд. Шаб андаке серунӣ оварад ҳам, рӯзҳо ҳаво аз саратон монданӣ надошт. Пахта саросар шукуфта, деҳқонон ба ғунучин тайёри доштанд.

Баҳриддин аспро тозиёна зада ба тарафи бригадаи Назокат мешитофт. Аз он, ки гардани асп арақ карда буд ва савори он ба атроф безътино, бошитоб асп меронд, метавон тахмин гирифт, ки кори бағоят зарур дорад.

Пахта сап-сафед шукуфта ва ҳоло ҳама барои бо машин чидани пахта ҳозирӣ медиданд. Дар назди шипанг се нафар деҳқонон майдончаеро барои пахтаушккунӣ андоза мекашиданд. Баҳриддин лаҳзае истода аз қору бори онҳо пурсон шуд, як-ду маслиҳат дода саркорро пурсид.

— Назокат дар поён, ҳӯ-ӯ, дар қитъаи қамишдор, — гуфт мӯйсафеди андовакаш бо дасти лойолуда ба он сӯишора карда. — Тирчӯя мехобонад.

Баҳриддин ба он сӯи равон шуд. “Назокат саркори дурӯст баромад, — мегуфт ӯ худ ба худ, ба пахтазори пурҳосил нигариста. — Аъзоҳояш иззат мекунанд. Қалонгариро намедонад, баробарашон қор мекунад-да... Эҳ, ба ман ра-

сӣ, мемонам, ки дар офтоб сӯхта, каланд занӣ?! Ҳавлии манро гул кунонда мегардӣ!” — фикран ба Назокат хитоб мекард вай. — Табиат туро барои навозиш ва муҳаббат офарид, барои идомаи авлод...

Назокат тирчӯи аз байни замин гузаштаре бо каланд вайрон карда, ҳамвор месохт. Вай Баҳриддинро диду каландашро монда, бо рӯймолча арақи рӯю гарданашро пок кард ва дастонашро болои чашм соя карда ба авзои агрономи омада истода нигарист.

— Ассалому алайкум, саркор! — Ба Назокат наздик шуду чолок аз асп фуромад Баҳриддин. — Мондаҳо!

— Саломат бошед, — гуфт Назокат бо шарм табассум карда.

— Ҳа, тирчӯйро вайрон мекунед?

— Мошини пахтачин бемалол гузарад охир.

— Дигар кас нест-чӣ? Ин кори вазнин, — дилсӯзӣ зоҳир кард Баҳриддин. — Ин гарморо бинед, ҳаво даргирифт-ку!

— Ҳама банд.

— Аз қадимулайём кори зан дигар аст, кори мард дигар. Ба мардон фармояд! Ҳа. Мо ҳолӣ шуморо боло бардоштанием, — гуфт вай густохона барои вохӯрӣ даст дода.

Ҳарчанд ки бо мардон даст дода вохӯрӣ кардани занҳо дар деҳа маъмул набуд, Назокат ночор даст дароз карду ҳис намуд, ки Баҳриддин дасти ӯро лаҳзае маънидорона фишурд.

— Назокатҷон, хона чӣ шуд, ҳоло ҳам дар ҳамон вайрона? — донад ҳам барқасд савол кард вай.

— Ҳа, вақт нашуд... Хайр, пахтаро чинем...

— Эҳ, ба шумо чӣ гӯям? — оҳ кашид Баҳриддин ва ба чашмони Назокат нигарист. Вай нигоҳашро гурезонд.

- Одам ҳам ин хел ба худаш душман мешавад-чӣ?
- Бас, агроном...
- Ана, аҳволи вай! Гапи навро фаҳмидед?
- Чӣ гапи нав? — Назокат бо таҳлука ба рӯи Баҳриддин нигарист.

Баҳриддин лаҳзае ба ифодаи ҳамдари зоҳиран ғамгин ба чашми ӯ нигарист, бо надомат сар чунбонд.

— Чӣ шуд? — бо изтироб саволашро такрор кард Назокат.

Баҳриддин ин бор саросема нашуда бо тамкин сухан кард:

— Агар дар ин миён шумо набошед, ман заррае ғам намехӯрдям. Сазояш мегуфтам. Аммо ғами шумо — ғами ман... Медонед, шояд беҳабар бошед?.. Имрӯз дӯкони Толибро мӯҳр заданд. Тафтиш.

— Хайр, чӣ? Тафтиш кунанд, — гуфт Назокат оҳи сабук кашида.

— Камомади зиёд доштагӣ барин, — Баҳриддин озмоишкорона ба тағйири авзои Назокат нигариста хомӯш монд. Баъди хеле сукут илова кард: — Боз рӯмолҳои барои мукофоти зарбдорон омадагиро обу лой кардаст, мегӯянд.

— Ғалатӣ... — гуфт Назокат бо андӯҳи гарон аз замин чашмонашро набардошта, дар ҳолате ки бо дастаи каландаш беихтиёр бозӣ мекард.

— Шумо барои вай насӯзед. Умри ҷавонатона барои як бефаҳм хазон накунад, — аз таъсири хабари овардагиаш ҳаво гирифта, ҷуръат пайдо кард Баҳриддин.

— Чанд бор ба шумо гӯям? Бас будагист! — якбора дар ғазаб гашт Назокат. Вай ба Баҳриддин чунон нигарист, ки хаёлаш бо нигоҳаш синаи ӯро тир барин сӯроҳ кунад. Сипас аз замин чашм набардошта дона-дона карда гуфт: —

Ин суханро ба гӯшатон сурб барин об карда резед: кар бошад ҳам, кӯр бошад ҳам, бефаҳм бошад ҳам то зиндаам, ман аз они вай! ...Фаҳмидед? Агар дуруст нигаред, вай бо ҳамон гӯлию гумроҳӣ ҳамчун ҷавонмард аз шумо болотар аст. Пулу мол, осоишу фароғат, ояндаи дурахшонатон барои харидани ҳама чиз кор ояд ҳам, беҳуда саргардон нашавед, дили маро аз роҳи зада наметавонед.

Баҳриддин мушаввашхотир ба роҳи омадааш қафо гашта мерафт. Асп ба майли худ сар-сари воти пахтазор якта-якта қадам мепартофту нӯги ғумойҳоро даҳан зада мегузашт. Баҳриддин дар сари об Содикро диду асп худ аз худ дар баробари ӯ истод. Аз дили Баҳриддин гузашт, ки ҳамин ҷонвар ҳам ба қору бори ӯ одат кардааст.

— Ҳа, агроном, таҷанг менамояд? — авзои ӯро дида таҳқовӣ кард Содик.

— Э, ба ҳамин бечора Назокат мушқил шуд, — вай сабаби аслии бедимоғиашро моҳирона пинҳон кардан хост. — Мағозаи Толибро мӯҳр задаанд, тафтиш... — Баъд ҳодисаро батафсил гуфт.

— Э, ин бача аҳмақ будаст, — аз қори Толиб Содик ҳам алам кашида, даст афшонд. — Падарлаънат, агар ақлат бошад, ҳазинаи бебаҳо, тиллои асл дар дасти ту, дар ҳамон хонаи вайронаи худат!.. Худо ба ту ҳамин хел зан додаст, шукр кун!.. Э, ин зан, зан не, ҳазина, ганҷи шойгон-е!..

Соли 1975

ХОТИРАИ ЯК МУҶАББАТ

Поезди тезгарди Москва — Душанбе кайҳо ба роҳ даромада, иморатҳои шаҳри азим дар қафо монда бошанд ҳам, дар вагонҳо бесаранҷомӣ ва ҷобачошавии баъзе мусофирон давом мекард: дарою баро, ҷомадонкушоӣ, баҳсу хархаша, ҷой иваз карда аз як ҳучра ба ҳучраи дигар кӯчидан...

То ҳамҳучраҳояш чизу чорашонро саранҷом бахшида, аз ҷунбӯҷӯл фориг шудан Наъно ба долон баромаду дар курсии назди тиреза нишаст. Ҷунбӯҷӯли бисёру ташвишу тараддуди бепоёни баъзе ҳамсафарон ўро дилтанг мекард. Вай, одатан, ҳангоми мусофират дар як ҷомадончаи хурд ашёву либоси заруриашро ҷой мекарду мебаромад ва дар бозгашт ба шавҳараш ва кӯдаконаш як-ду кило қандалоту тӯҳфаҳои хурд-хурд мегирифт ба с. Ба бори зиёд ҳеч хушаш набуд, ҷунон ки дар зиндагӣ ҳам шукӯҳу таҷаммулро сарбории инсон медонист.

Ин лаҳза дар ҳучраи ҳамсоя магнитофон монданду оҳанги хушсадое ба гӯшаш расид. Наъно лаҳзае гӯшу хуш ба савти ношно, вале дилнишин вақф карду пай бурд, ки ин ҳаво ба ў шинос аст, замоне дар кучое басо шунида аст. Кай? Дар кучо?... Ў зуд ба ёд оварда натавониста дар таач-ҷуб буд, ки он замон дари ҳучраи магнитофондор андаке боз гашту филфавр зуд пӯшида шуд ва дар ин миён вучуди вай ногаҳон ларзиду дилаш ба шиддат тапидан гирифт. Ёдаш омад, ки ин таронаро Неъмат ҳам замзама мекард. Дигар ба гӯши Наъно ҷуз ҳамин оҳанг суханею садое намедаромад. Чашмаш ба дари он ҳучра вақф шуд. Пас аз курсӣ бархосту ду-се қадам пеш рафт ва дар таҳдари он ҳучра рост истода, номаълум ба овози сокинони он гӯш дод. Пасу пеш гашт, боз бинишаст, аммо дари он ҳучра во нашуда ва ў дар интизор боз дар курсиаш нишаст.

Чашмонаш нимво шуданду он ҳама воқеаҳои қариб бисту панҷ сол қабл аз ин рух дода дар лавҳи хотираш якояк зинда шуданд. Аслан, Наъно дар соатҳои танҳои ба ёд овардани он хотирахоро хуморӣ мегашт.

...Ҳамон сол вай номаи камол дар ҷайб ба нияти идомаи таҳсил ба Москва мерафт. Дастури қисмат будаст магар, ба поезди Душанбе — Маскав билетааш оварданд. Ҳанӯз ҳам равшан ёд дорад, чӣ гуна духтари ҳабдаҳсола буд, дар изтироб аз дари ҳучраи вагон ворид гашту дид, ки дар ду кати поёни ду тан — як нафар ҷавонмарди лабгафси осиеғӣ ва як нафар зани миёнсоли аврупоинамо нишаста, ҳар ду дар пеши худ сачоқ кушода, хӯрок мехӯрданд. Наъно миллати занро возеҳ мушаххас карда натавонист. Ӯ салом гуфту як бор ба билетааш нигарист, баъд ба рақами катҳо назар афканду маъюсона охи сард кашид. Ҷойи вай дар табакаи дуюм буд ва ҳоло ба чӣ усул ба боло баромаданаширо намедонист. Наъно амин буд, ки агар ин одамон кӯмак кунанд ҳам, ӯ ба боло баромада хобидан наметавонад, бинобар он, аз он мард хоҳиш кард: “Ҷойи ман дар боло будаст, барою фуру кардан наметавонам, ҷоямро иваз кунем-чӣ?” — тахминан ба ҳамин маънӣ хоҳиш кард вай.

“Э-э, хоҳари азиз... – гуфта буд вай мад кашида, бо кордчааш андармон, ба рӯи ӯ нанигариста. — Ман худам ин ҷойро аз як бача ба зорӣ гирифтаам. Ҳа, ман ҳам дарди миён, ана, вай номаш чӣ буд, ҳа, радикулит дорам. — Баъд боз чӣ баҳонаҳое оварду чораи ин мушкилро пешбарӣ кард: — Ҷомадонро ба боло мон, фақат шаб дар боло хоб мекунӣ, рӯзона, ана, дар кати мо нишаста, чақ-чақ карда меравӣ. Ана, мо қарта дорем. Қартабозиро медонӣ? Агар надонӣ, ман як-ду хел бозиро ёд медиҳам. Ин бозиро доништан зарур аст. Ана, ҳамин хел, ба як ҷое меафти, даркор мешавад. Вақти хобат, парво накун, туро як даста

хас барин озод бардошта, ба катат монда метавонам. Биё, бишин, духтари зебо”.

Сари ин гуфтугузор буданд, ки аз дар як чавони лоғару рангпарида дар даст печаке ба хучра ворид гашт. Вай шармида, охиста бо гӯшаи чашм ба Наъно нигаристу ба салом гуфтан часорат накард. Сипас, ба ҳамсафонаш нигариста, гуфт:

“Ба мо ҳамроҳи нав барин...”

Ин бор вай бо табассуми содда ба рӯи Наъно нигарист. Табассумаш самимӣ ва беғаш буд, ба як бор дили марду занро гӯё фараҳу шодмонӣ ва умедворӣ мебахшид. Чавон аз як назар вазъи корро пай бурду ба лафзи русӣ ба чавонмарди лабғафс хитоб кард:

“Бародарҷон, акнун ҷойи маро ба ҳамин духтар диҳед. Бубинед, ба вай аз шумо мушкилтар аст. Ману шумо мардем. Маро мебахшед, ки кӯдаки хурдсол барин зуд аз тӯхфаи худ пушаймон гаштам. Хайр, худатон мебинед...”

“Ҳу, дар паҳлӯят шинон, чақ-чақ карда меравед. Ҳар ду ҳам чавонед, маслиҳат кунед, китоб хонед. Дар поён вай дилтанг мешавад. — Марди лабғафс бесабаб хингиррос зада хандид. Наъно пай бурд, ки вай ба иборайи “дилтанг мешавед”, ба таври худ маънии дигаре дода ва ё доданист. — Шумо мактаб хондагӣ, варзишгар, — гуфт ӯ, аз ҷӣ бошад, ки хира табассум намуда. — Комсомол магар ҳамин хел мешавад?! Поён ҷойи ману, ана, ин хола барин одамон. Шарм намедоред, ки мани маъюб боло барояму...”

Баъд гуфтугӯ ба поён расид гуфтан хосту як рони мурғи пухтагиро аз табақи пургӯшти ба роҳи сафар гирифтааш бардошта, ба даҳон зад ва бо як ҳаракати лунҷу дандонҳо гӯшти онро покиза гирифт устухонашро берун овард.

“Баромадан метавонед? — пурсид чавони рангпарида беҳол ва маъюс ба Наъно рӯ оварда. — Натарсед, осон аст”.

Наъно ба худ нобоварона, ба маънии “надонам” китф бардошту гуфт:

“Дигар хучраҳоро бинам, балки ягон кас иваз мекардагист”.

“Ба ман нигаред, — чавони рангпарида боз ба он марди лабғафс рӯ овард, — ба ин духтар мушкил аст, балки баромадан наметавонад, шумо — мард...”

“Ана, акнун ба ман ақл меомӯзӣ! Ҳай, бача, бача... Сад бор гуфтам, ки ба одами аз худат калонсол ақл наомӯз, Неъмат!”

Сухани ӯ ба поён нарасида чавони рангпарида, ки Неъмат хитоб ёфт, чомадони Наъноро аз замин гирифтуба рафи боло ниҳод, сонӣ қаҳида худро ба қабати дурум гирифтубаъди чо ба чо кардани бор ба поён, ба духтар хитобан гуфт:

“Поятонро ху, ба он поймонак гузореду дастатонро ба ман диҳед... Шарм накунед, зари дастатон намерезад, — бештар барои ба духтар рӯҳ бахшидан хандид вай. Баъд калонгирона гуфт: — Дасти ман ҳам дасти ҳар касро намефишорад. Шумо духтари хубу бамаънӣ намудед...”

“Хайр, бас, бисёр манманӣ накунед, фаҳмидем” — гуфт Наъно бо итоби хоси духтарони ҳабдаҳсола ва мабодо наранҷӣ гӯён ишваомез ба чашми чавон нигариста хандид.

Ин амалро ӯ бар қасди чавонмарди лабғафс карданаширо Неъмат пай бурд ва аз ин ҳамраъии духтар хушнуд гашт.

Неъмат бо чавонмарди лабғафс мочаро ангехта наметавонист, вай тоқати диққати одамонро ба худ ҷалб карданро нашофт.

Чавон ҷӣ гуна ҳангоми аз дасти духтар гирифта, боло баровардан аз шарму изтироб сурх шуд, аз назари Наъно дур намонд. Баъд онҳо ҳар яке дар кати рафмонанди худ дароз кашида, рӯзномаю маҷаллаҳои Наъно овардари як-

як аз назар гузаронданд, баъзе мақолаҳоро мутолиа карданд.

Дар ин миён ҷавонмарди лабгафсу зани миёнсол хӯрокашонро хӯрданд ва аз он, ки зан пичиррос зада, фотиҳа хонду даст ба рӯй кашид, Наъно киёс гирифт, ки ӯ мусулмон аст. Баъд аз шунидани суханони вай донист, ки он тоторзани содадилу содафезл деҳотӣ аст.

Марди лабгафсу тоторзан ба сӯхбат нишастанд. Сӯхбати онҳоро Наъно аввал гӯш дод, аммо баъди соате худ ба худ гӯшаш ба овози онҳо баста шуду хушаш ба саҳифаи китоби сари дасташ банд гашт. Наъно соате мутолиа карду боз ба гуфтугӯи онон гӯш дод:

“Дар Маскав духтаратон хона дошта бошад, бемалол тамошо мекардед-да. Хонааш хуб аст охир? Дар марказ аст?” — як навъ хоболудона, бепарво мепурсид мард.

“Хона... Бечора як хучра дорад”.

“Баъзеҳо як хонача доранду нимаширо ба ичора медиҳанд... Агар ба ичора додан хоҳад, ман...”

“Не, вай катаки мурғ барин як хучрача дорад...”

“Не, нагӯед, пули хуб медиҳам. Як бор ба духтаратон гӯед. Ман бародараш барин, ҳамроҳи шумо...”

“Не, вай ичора намемонад. Шӯяш агар шунавад...”

“Шӯяш ба хорича рафт, гуфтед-ку!”

“Мерасонанд-дия”.

“Хешам буд, мегӯяд. Ана, ҳамроҳи шумо меравам. Ду моҳ меистам. Аз ман ба вай фоидаи калон мерасад. Минбаъд ман ба вай аз Ўзбекистон як чиз-ним чиз мефиристам, пул монда меравам, вай ба ман баъзе чизҳоро мефиристонад. Худатонро ҳам розӣ мекунам, апаҷон. Агар хоҳед, баъди сайри Маскав шуморо ба Ўзбекистон мебарам, ягон моҳ истода, роҳат карда меоед. Харбуза пухтагӣ. Ман — танҳоям, аз зану фарзандонам чудо...”

“Бас кунед, бародар! Шарм намекунед? — Неъмат якбора шӯриду ҳама бо ҳайрат ба сӯи вай нигаристанд. —

Ин чӣ масхарабозӣ?! Охир, ин хола модаратон кати баробар. — Баъд ба он зан рӯй оварду гуфт: — Пай намебаред, ӯ шуморо мазох мекунад”.

“Ё тавба, ё тавба”, — мегуфт зан гиребонашро гирифта.

* * *

Наъно ғарқи ин андешаҳо атропошро қариб фаромӯш карда буд, ки дари утоқи вагон, ки аз он савту суруд меомад, якбора боз гашт ва паёпай ду тан ҷавонмард берун омаданд.

— Бачаҳо, шумо аз Тоҷикистонеде? — зуд наздашон рафта пурсид Наъно.

— Ҳо.

— Тоҷикед?

— Ҳо, тоҷикем. — Ҷавонон интизори ягон хабари фавқулода аз роҳи худ бозистоданду ба рӯйи вай дақиқтар нигоҳ биандохтанд.

— Хим-м... Ба ман таронаҳои тоҷикӣ хеле хуш меояд, — гуфт Наъно аз тааҷҷуби онон андаке худро гум карда. — Оҳангу таронаҳои тоҷикӣ хеле дилнишинанд.

— Дароед, гӯш кунед, — гуфтанд онҳо баробар бо табассум. — Кондуктор овозашро баланд накунад, мегӯяд, паст монда гӯш мекунем. Дароед, шарм накунад.

Яке аз онҳо хост баргашта дарро кушояду ӯро ба хучра дарорад, аммо Наъно ба идораи даст манъаш кард.

— Сонӣ, сонӣ, — гуфт вай ба миннатдорӣ сарчунбонда. — Баъдан мебарояму гӯш мекунам...

Вай ба хучра даромандан мехост, аммо ин лаҳза дилаш чунон саҳт тапид, нафас дар синааш танг дармонд, पोҳояш ба ҳаде беҳол шуданд, ки ӯ оҳиста қафо рафта, дар кӯрсӣ нишаст. Қабл аз ин ҳам, хангоми бо тоҷикон вохӯрдан ҳоли ӯ дигаргун мегашт, аммо ин бор ба Неъмат андаке монандӣ доштани яке аз ин ду тан ҷавонон якбора

вучуди ўро ба раъша овард. Нафақат қаду басташ, балки нигоҳаш, шармида сухан карданаш, ҳатто овозаш ҳам монанд аст. Нисбати Неъматӣ ҳамонвақта ин ҷавон навчатар ва ҳайкалдор аст. Ана, ҳамин қадар фарқ. Мо — бачаҳои солҳои ҷангу гушнагӣ дар айни вақти камолот ғизои зарурӣ нагирифтем, бинобар он, нарасида ва дарднок гаштем, — мегуфт ба дил Наъно. — Ҷавонони имрӯз ҳама аз падару модарони худ як сару гардан баланданд. Агар дар ақлу тамкин, дар қору ҷаҳд ва одамият ҳам баланд мебуданд... Аз ҳама сиру савдои олам огоҳанд, аммо худро намешиносанд... Ману Неъмат то ба Маскав расидан дӯстони якдил гаштем, ҳатто бо ташвиқи ман Неъмат аз нияти инженерӣ даргузашт ва ҳуҷҷатҳоямонро баробар ба донишгоҳи тиббӣ супорида будем. Ҷавонӣ бо ҳамин хел таваккалпешагиҳоаш аз фаслҳои дигари умр тафовут доштаст. Агар ҳамон вақт Неъмат ба ман гӯяд, ки аз баҳри тиб гузар кун, ҳамроҳи ман ба донишгоҳи техникӣ ҳуҷҷат супор, лаҳзае наандешида амал мекардам. Ишқи аввал ба ҳар ду ҳам илҳом ва рӯҳу қудрати бузург бахшид магар, имтиҳонхоро супорида, ба донишқада қабул гаштем... Ҷамъи баҳоҳои Неъмат кам омад, вале аз хизмати ҳарбӣ баргаштаниширо ба эътибор гирифтанд. Неъмат борҳо мегуфт, ки агар ба ту дилбастагиам намебуд, аз ин қадар имтиҳони шадид ҳаргиз намегузаштам. Воқеан, дар тӯли чор шабонарӯз китоби химияро пурра аз бар қарда буд! Мо ҳаргиз аз якдигар ҷудо набудем. Аксари донишҷӯён моро зану шавҳар гумон мекарданд. Агар ман дар китобхона то дергоҳ монам, Неъмат хӯрок пухта, дар термос гирифта мемонд, баъзан ба истгоҳ баромада, роҳамро пойида менишаст. Миёни ману вай ҷудой набуд. Агар шимашро дарзмол қарданӣ шавад, ба хонаи ман даромада, тамоми либоси дарзмолаш шикастагиамро мебарду якбора дарзмол мекард. Чунон ба

диққат дарзмол мекашид, ки духтарҳои дар ин кор бориқбин ҳам дида, аҳсант мегуфтанд.

“Миёни ману Наъно ҳеч сире нест, дӯстӣ ва қаробати ду тамаддун аст!” — мегуфт вай дар ҷавоби пурсиши дигарон бо ҷашмонаш хандида. Дар ҳамин гуфтаи шӯҳиомези вай ҳам хоксорию шикастанафсии фитриаш эҳсос мешуд. Ишқи мо дар забони донишҷӯён афсона буд, тарона буд, барои яке достони ибратпазирею барои дигаре бахти ҳасадангезе буд. Вақте мариз будаму ба бемористон афтадам, аз падару модар ва наздикону пайвандон дуриамро ҳаргиз эҳсос накардам, зеро Неъмат ҳар бегоҳ дар таҳи тирезаам ҳозир буд. Ҳар бегоҳ!.. Ҷашмони интизори ўро ҷаро ҳар бор бўса назадам?! Ҷаро?.. Афсӯс меҳўрам, аммо аз ин надоматам чӣ суд? Ба қадри некию накўкорӣ, ба арзиши муҳаббату меҳрубонӣ сари вақт бояд расид. Баъзан чунин менамоядам, ки ханўз ҳам ман аз ўям ва ў аз ман аст. Бе дилмонӣ, ба хулосаи ақл тан дода агар ҷудо шавед, ғалатӣ будаст. Ба ҳар ҳол, Неъмат маро хушбахт кард, вай дар синаи ман муҳаббати сўзон ва бемислери фурўзон намуд, ки он тамоми ҳаётро равшанӣ бахшид. Агар ишқи Неъмат намебуд, ман намедонам, чӣ инсоне мебудам. Бемехру бесўзи вай, беёдаш, бехотирае аз он рўзгорон... Бале, вай бо муҳаббати худ якумрӣ маро хушбахт карду рафт. Ҳоло ба дугонаҳоям гўям, ки ҳар як тоҷики пеш омада ба ҷони ман миқнотис аст, оҳанрабо барин ба худ мекашаду чархгардон месозад, гўё афсунам мекунад, бовар надоранд, механданд. Чӣ ҳам гўям, онҳо лаззати муҳаббати ҳақиқиро наҷашида бошанд, тўфони он аз сарашон нагузашта бошад, чӣ гуна донанд, ки он чӣ мўъҷизаест?..

Ҳоло он ду тан ҷавонони тоҷик дар поёни вагон намоён гаштанду Наъно дарёфт, ки ҳатто раҳгардии ҳамон яке ба равиши Неъмат мемонад. Ў лаҳзае ҷавонро

мулоҳиза карду ба дил гуфт: “Ҳамин ҷавон аз хешу пайвандони Неъмат барин менамояд. Бегона монанд мешавад, аммо ин қадар не. Бениҳоят монанд аст. Писари амак, писари хола, бародарзода, балки додараш бурдагист, аз хусусии додараш мегуфт. Ё худ, гуфта намешавад, писараш, бошад-а!.. Ғалатӣ, чаро ин қадар изтироб дорам, чаро вучудам барги бед барин меларзад? Додараш бошад ҳам, писараш бошад ҳам, охир ин бача Неъмат нест”

Миёни Наъно ва он ду нафар ҷавон ин бор табассуми ошноёна раду бадал гашт ва ҷавонон ҷазбан ўро ба хучра даъват карданд.

Наъно лаҳзае дар таҳи дар рост истода салом карду вазъи манзили ононро нигарист ва сипас ба дарун ворид гашта, дар лаби кати яке амонат нишаст.

— Биёед, аввал шиносо шавем, — гуфт вай бештар барои тааҷҷуб ва ҳар хел гумони ҷавоннро бартараф сохтан. — Исму насаби ман — Наъно Маҳарадзе, касбам — духтурӣ, миллатам — гурҷӣ, аммо аз Гурҷистон дур, дар вилояти Астархан ба камол расидаам ва ҳоло ҳам дар он ҷо зиндагӣ мекунам.

Овози магнитофонро паст карданд.

— Мо — ҳамаамон аз Тоҷикистон, — гуфт ба сифати сардор як тан аз чор нафаре, ки дар синн аз дигарон бузургсолтар менамуд. — Номи ман — Ҷамшед, ана, ин — Рустам...

— Рустамча! — луқма дод аз боло ҷавони неъматмонанд. Ҷавонон хандиданд.

— Дар назари ман вай хурд барин не, ҷавонмарди расо-ку! — гуфт Наъно филфавр аз рӯйи лутфу назокат ба сӯйи Рустами резачусса дилчӯёна табассум намуда.

— Дар назари худаш ҳам вай Рустами паҳлавон менамояд, — боз ҳамон овози шўҳ аз кати боло баланд гашту ҷавонон хандиданд.

— Нусрат, чоғата банд як дам, — ба муаррифӣ давом кард Ҷамшед. — Ана, он маҳмадоно — Нусрат, ана, ин хаппакаш — Умар.

— Хеле хуб, бисёр нағз. Номҳои шумо дар байни гурчиҳо ҳам маъруфанд, — гуфт Наъно ба рӯи ҳар яке бо табассум нигариста. — Агар аз кадом шаҳру район будани ин чавонони нағзро ҳам мегуфтед, ман аз рӯи симои ҳар яке як вилояти Тоҷикистонро қиёс мекардам. Ба ғайр аз ин, дар диёри шумо дӯстону ҳамсабақони собиқи ман ҳастанд, балки ягонтаатон шинос бошед...

— Ману Рустам аз шаҳри Душанбе, Нусрат аз Хучанд, Умар аз Вахш, — гуфт Ҷамшед тез-тез.

— Ҷим-м... — Наъно лаҳзае дасту по хӯрду сухане гуфтан натавониста сурх шуд. Сипас бесабаб абру чин карду андешаманд ба нуқтае чашм дӯхт ва барои рафъи нафас-тангӣ ду-се бор паёпай чуқур нафас кашид.

— Камтар бетоб баринед-а?.. Ҳаво намерасад? — пурсид Ҷамшед ба нишони ҳамдардӣ. — Апаи ман ҳам ҳамин хел, агар тиреза пӯшидагӣ бошад, дилашон танг мешавад. Ба тамбур мебароед? Дар ҳавои тоза зуд мегузарад. Ман ҳамроҳатон мебароям.

— Не, лозим не, ташаккур, — сардакак миннатдорӣ карду бештар сурх шуд Наъно ва хичолатманд чашмонашро поён гирифт.

Ба ҳучраи онҳо даромада нишастанаширо Ҷамшед ба тарзи худ тавзеҳ карданаширо пай бурду изтиробаш дучандон афзуд. “Наход ки ман ба зани сабукпой монанд бошам? Чаро ин тавр гумон бурд? Неъмат мегуфт-а, баъзе мардони тарафи мо ба зан ташна, дар ин бобат “гушнамеъдаанд”. Ман модари ин Ҷамшед катӣ баробар будагистам? Агар баъди хатми курси дуҷум бо Неъмат зану шӯ мегаштем, ин замон писарамон қариб вай барин буд... Ана, ҳамин хелҳо номи мардонро бо хоки сияҳ яксон мекунанд. Неъмат из-

зати нафси баланд дошт. Эҳ, Неъмат, ту неъматӣ ноёбе будай, ман дер фаҳмидам. Баъди рафтани ту ҳар рӯз, ҳар соат ин ҳақиқатро идрок мекардам. Дар ҳама ҳолат, ошкору пинҳон озмудамат, ту фаришта будӣ, ҷавонмард будӣ, Неъмат! Дар он айём хусну малоҳати ман ҳамаро девона мекард, аммо ту вазнин ва батамкин ба рӯйи ман менигаристӣ...”

Бешак, ҷавонон алҳол сабаби ба ҳучраи онон даромада нишастани ин ҷавонзани хушандомро эзоҳ карда натавониста, ҳайрон буданд. Агар ба дил яке ўро зани ҳангома-талабу ишвафурӯш пиндорад, дигаре гарангнамои содадил мешумурд ва ба ҳар як сухану ҳаракати вай чашму гӯш буд.

— Бемалол бишинед. Агар хоҳед, таронаҳои нав дорем, — гуфт боз Ҷамшед ба як тарзи аҷиб сӯйи Наъно табассум намуда.

— Ташаккур. Майлаш, овози магнитофонро андаке баланд кунед, таронаҳои тоҷикиро пазмонам, — гуфт Наъно чашмаш ба нуқтае гиреҳбанд, ба ҷониби ҷавон нанигариста.

Наъно як дасташро ба занардон таъя дода, ба савту сози тоҷикӣ гӯш монда буд ва пеши назараш айёми муҳаббаташ бо Неъмат пора-пора чилвагар меомад. Вай ҳоло он хотироти худро гӯё хуморӣ гашта буд, балки нағмаҳои тоҷикӣ он ҳама таъсироти хуфтаре бедор карда, гӯё он лавҳаҳои дилангезро дигарбора ў аз сар мегузаронд. “Аҷиб аст, ки айёми хушбахтии инсон ҳамагӣ чанд рӯз аст ё ҳафтае, моҳест ё худ солест, аммо хотираи он як умр ба кас осоиш ва фароғат мебахшад, хушнудию қаноатмандӣ меоварад. Ин гуна хушбахтӣ ростӣ гап, дили маро дар ҳарос меовард, тарсам аз он буд, ки бо Неъмат зану шӯ гардему мабодо аз якдигар дилмонда шавем ва ҳамаи ин муҳаббату дилҷӯйҳо дурӯғ гардад, тамоми онро чун ҳарфи хато аз хотира сутурдан лозим ояд. Бале, ман гоҳе ба хушбахтии худ ҳасад мебардам, гоҳи дигар метарсидам, ки он як умр ба ман насиб мекарда бошад ё не. Худ аз худ чунин

менаумдам, ки ман ба ин бахти бузург сазовор нестам, ҳеч кори савобе накардаам, ки он якумрӣ ба ман насиб бошад. Аммо он якумрӣ аз ман будаст. Неъмат аз ман рафт, ман ҳам ба вай нарасидам, аммо муҳаббаташ якумрӣ монд... Магар ман зани хушбахт нестам?! Замин чархгардон аст ва ман ҳамеша аминам, ки дар як гӯшаи он Неъмат ҳаёт аст ва ӯ ҳар мудом маро ба ёд меоварад, ҳар лаҳза ба имдодам марасад, метавонам ҳамеша худро дар паноҳи ӯ бигирам... Магар ман хушбахт нестам? Агар Неъмат аз ман мерафту муҳаббаташро ҳам аз дилам мебурд, маро бадбахту сияҳрӯз мекард. Ё аз ҳама бадтараш — агар бо ман мемонду муҳаббаташ ба ман наемонд... Падару модари ман ҳам, волидайнӣ вай ҳам ба никоҳи мо розӣ набуданд, ба хушнудӣ рӯйи хуш надоданд. Ману вай — ҳар ду ҳам медонистем, ки аз издивоҷи мо ҳам волидайн дар ранҷу алам хоҳанд буд ва ҳам фарзандони мо укубат хоҳанд дид. На тоҷики мутлақу на гурҷии комил будан азоб аст. Ба ҳар ҳол, дар он айём ҳамин тавр буд. Бинобар он, ман ба Неъмат гуфтам: “Ё ту бираву дар Душанбе ба таҳсили илм давом кун ва ё ман...” “Ту ташвиш накаш, ман меравам”, — гуфт вай дар охир ҳам ҷавонмардона...”

Навори магнитофон ба охир расид магар, нағма қатъ ёфт ва Наъно аз баҳри хаёлот берун омад. Баъд вай ба сӯйи Нусрат табассум намуда, ба як бор аҷиб нигаристу пурсид:

— Фомилиат чӣ?

— Хусраов, — гуфт ҷавон ба рӯйи зан ҳайрон-ҳайрон нигариста.

— Як нафар ҳамсабақи ман буд — Неъмат Хусраов, аз пайвандони ту нест? Вай то курси сеюм бо мо, дар донишгоҳи Маскав таҳсил карда буд.

— Падари ман, — гуфт Нусрат ба тасдиқ сар чунбонда. Сипас ба рӯйи ҳамсӯхбати худ нигариста ширин табассум кард. Вай интизор буд, ки ин зани бегона дар ҳаққи

падараш боз чиҳо мегӯяд.

— Ман туро дидаму ба падарат монанд кардам. Барои ҳамин ба ҳучраатон даромадам. Ба дил гуфтам, ки ё додари Неъматӣ, ё писараш. Ачиб... Ту барин буд... — Шуои хотира дар як лаҳза боз он айём ва он касонро дар манзари хаёли Наъно овард.

— И-и... Ёфтам! — ногаҳон беҳуд хитоб кард Нусрат.

Ҳама ба рӯйи вай мутаваҷҷеҳ шуданду ҷавон шармида то ба нӯги гӯшҳояш сурх шуд ва аз кори худ хичил рӯяшро бо бистар пӯшид.

— Тезтар барор ёфтагита, — гуфт Ҷамшед.

— Мабодо шабушката ёфтӣ?! — гуфт Умар.

— Э, хап шавед, гарангҳо! — гуфт Ҷамшед дасташро нотиквор бардошта. — Барор, чӣ ёфтӣ, Нусрат?

Наъно чун дид, ҷавонон байни худ ба ҳазлу мутоиба печиданд, бархост. Дигар ба ҷавонон гаронӣ овардан намерхост.

— Нусрат, ту фарзанди дӯсти наздики ман будай, — гуфт вай меҳрангез ба рӯйи ҷавон нигариста. — Биё, ба бачаҳо ҳалал нарасонем, ба долон баро, аз кору бори падарат камтар ҳикоят кун.

Онҳо пасу пеш ба долон баромаданд.

Нусрат доири кору бори падару модар ва вазъи хонадонашон, додараку хоҳараконаш ба саволҳои Наъно гоҳ мухтасаран, гоҳе батафсил ҷавоб доду дар охир гуфт:

— Ман шуморо шинохтам... Дар пеши бачаҳо нагуфтам. Сурататон дар албоми падарам буд. Аз холи болои лабатон шинохтам. Модарам замоне сурататонро аз албом кандан хостаанду андаке як гӯшаашро даррондаанд, падарам аз ин кори он кас саҳт ранчидаанд...

Наъно ашки дар чашмонаш ҳалқа задаро бо рӯмолчааш гирифтуну “хайр, сонӣ гуфтуну мекунем”, гӯён дар шитоб ба ҳучраи худ даромад.

Комарово, октябри 1985.

САЛОМЕЯ

Ман аввалбор ўро дар анчуман миёни духтарон дида, ҳеч ба ёд оварда натавонистам, ки дар кучо вохӯрдаам, вале амин будам, ки ҳамин замон пеш меояду салом мекунад ва филфавр ба хотирам мерасад, ки вай кист ва дар кучо ин нигоҳаш ба дили ман мӯҳр барин нишастааст. Аммо духтар ба шахси ман сирф бепарво буд. Ман ду-се раҳ аз бараш гузаштаму аз наздик нигаристамаш, нигоҳҳои мо якчанд бор радду бадал гаштанд, аммо ў маро намешинохт. Ман зӯр зада, таҳхонаи ноободи ҳофизаамро таху рӯ мекардаму ба ёд овардан мехостам, ки ин нигоҳи ошнои чашмони ҳаёлмасти меширо дар кучо ва кай дида будам. Дилам дар изтиробии шадид метапиду мегуфт, ки вай ошност, аммо чӣ чора кунам, ки на ў маро мешинохт ва на ман ўро ба ёд оварда метавонистам.

Се рӯзи маҷлиси китобдӯстон ба ҳамин минвол гирудори беҳосил гузашт. Ман андӯҳгин аз он будам, ки ҳофизаам бил-кулл хароб гаштаст ва бояд, ки фурсатро нагузаронида дорую давое кунам. Охир, ин чӣ дард аст, ки як духтари шинос се рӯз боз пеши назарам чилвақунон гардаду ман ўро ба ёд оварда натавониста саргаранг бошам?! Ба деҳа меравамۇ ҳар сахар шири навдӯшида мехӯрам ё...

Андӯҳи гарони маро боз боис ин буд, ки аз ҳофизаи худ дар миёни дӯстон ифтихоре доштам. Баъзан ашхоси замоне дар телевизор дидаам баъди чандин айём дар кӯча дучор ояд, меши-нохтаму ва ин амалро борҳо дар гувоҳии шарикон собит карда будам.

— Ба ту маслиҳати мо ин аст, ки ба кори ҷустуҷӯи ҷинойт-корон бирав ё ба соҳаи ҷосусӣ ба кор гузар, зуд муваффақият меёбӣ, — мегуфтанд дӯстонам паси сар хорида ё ангушти тааҷ-ҷуб ба дандон газида.

Ман мамнун аз амали худ механдидаму ҳазломез мегуфтам:

— Магар ба адиб хофиза даркор нест? Ман бояд тамоми илмҳоро бидонам, тинати мардумонро шиносам, гуноҳу савоби одамонро ба онон нишон диҳам. Шахсе, ки аз худ беҳабар аст, аз кадомин чинояткор мемонад?

Дӯстон пешниҳоди худро бо чандин далел таквият медоданд:

— Дуздон ва чинояткорон ҳоло дар урдуи душмани худ — ходимони адлия, ҳатто дар сояи амалдорон паноҳ гирифта, дар ҳимояти онон амал доранд...

Рӯзи охирини гирдиҳамоии китобдӯстон аксбардоре ширкаткунандагонро гурӯҳ-гурӯҳ акс мегирифт. Чанд тан аз шиносонам маро ҳам кашола карданду дар гирди мо гурӯҳи калоне ҳалқа заданд. Ҳамон духтари мешчашм далер назди ман омаду бо нигоҳи нарму маҳмалинаш гӯё ба рӯям ҳавре зада хоҳиш намуд:

— Устод, ман дар баратон биистам?

— Кош... Марҳабо... — андаке пешу қафо чунбида, ба вай чой додам ва барои давом додани гуфтугӯ савол кардам:

— Чехраатон шинос метобад... Шумо аз кучоед?

— Ман аз Қистакӯз...

— Аз Қистакӯз? — беихтиёр овоз баланд кардам. — Ҳа-а... Саломея!

Духтари қистакӯзӣ аз вазъи ман ҳайрон буд. Охир, вай на Саломеяро медонисту на саргузашти маро. Ӯ чашмони шаҳлои Саломеяро дошт. “Наход, ки хешу ақрабо бошанд?” — мегуфтам ба дил...

Воқеа ба ин тарз рух зада буд:

Ман ҳамон сол ба давраҳои такмили ихтисоси сармуҳаррирони телевизион ба Маскав рафта будам. Баъди ҳаё-

ти ором ва як навъ фориғболони Душанбе рӯзҳои аввал Маскав маро андаке саргарангӣ оварда буд. Махсусан, бениҳоят шитобкориҳои ходимони телевизиони марказӣ, безътиноии атрофиён ба ҳамдигар, маҳорат ва хунармандии баланди рӯзноманигорон, анҷоми ҳирфаии вазоиф ва саводнокии муҳарриронро корбардорон, наворбардорону ровиён — ҳама хавасангез ва ибратомӯз буданд. Ман беором, аз фурсати танги таҷрибагирӣ ҳаддалимкон босамар истифода мекардам.

Аз пуркорӣ дӯстон ва шиносони москвагиро дидорбинӣ карда наметавонистам. Бинобар он ҳам, вақте ки як рӯзи таътилӣ, якшанбе, Иброҳимҷон* маро чӯё шуда ба хобгоҳ омад, хеле хичил, вале ниҳоят хушҳол будам.

Иброҳим ҳоло ба таҳқиқи илми рӯзноманигорӣ пардохта буд ва дар аспирантураи дорулфунуни Маскав дар арафаи ҳимояи рисолаи номзадӣ тақопӯ дошт.

Вазъи хобгоҳи мо барои меҳмондорӣ чандон созгор набуд, ки ин ҳолро Иброҳим зуд пай бурду гуфт:

— Аҳо, як гап гӯям?

— Чаро фақат якто? Ман омодаам садҳову ҳазорҳо сухани шуморо шунавам! — гуфтам ба ҳазл.

— Аввал ба яктоаш розӣ шавед: бед, ба хобгоҳи ман биравему як дегча палави тоҷикӣ пазем, дар сари деги зирбак чақ-чақ кунем.

— Чақчақ ё чақочак?

— Не-не... мо мардум...

— Ба қавли як шикамбанда, табақро дидаму дилам шайдо шуд-ку! Иброҳимҷон, ин фикри олимона гӯям, кам аст, даҳоёна чӣ хел ба саратон омад?

— Дегу табақ ҳаст...

* Доктори илмҳои таърих, профессор Иброҳим Усмонов он замон аспиранти факултати журналистикаи ДДМ ба номи М. В. Ломоносов буд - шарҳи мурағатӣ

Ҳар ду дар шитоб масолеҳи палавро харида, ба сӯйи Ленинские Горы раҳ кашидем.

Иброҳимҷон дар ҳамон иморати бузургу бошукӯҳи дорулфунун, дар қисмати хобгоҳи олимони ҷавон хучраи алоҳидае доштаст.

Дар сари деги зирбаки балақ-балақ ҷӯшон нишаста, хангома кардан хуш фароғате дорад! Ҳар замон пореа гӯштро аз дег берун оварда, чошни гирифтано чӣ расад! Аммо нигаред, ки баъзе рафиқони мо ба ҳамин оши шарикона ҳам назари холис надоранд. Якero мудом, ки ошу ошпазӣ асабонӣ мекард, савол кардам гуфт:

— Монед ҳамин одатҳои шахриёно!.. Фақат зирбак, палав...

— Чаро фақат зирбаку палав? Шумо қурутоб кунед, ба он ҳам шукр мегӯем, хурсанд мешавем.

Ман пай бурдам, ки он бечораро зидди мардуми шахр ё мавзеъҳои шимоли ҷумҳури шӯрондаанд ва ӯ бесабаб ҳар он чӣ ба он мардум алоқаманд бошад, аз он кароҳат мекунад, бесабаб асабонӣ мешавад.

— Нонпазию ошпазӣ ҳам далели маданият ва тамаддун аст, ҷӯраҷон, чаро онро фаромӯш кунем?! Моро аз чойхона маҳрум карда дидӣ, чӣ гуна аз якдигар ҷудо кардаанд! — гуфтам дар охир ба тарзи гилагузорӣ.

...Қисса кӯтоҳ, вақте ки дар табақи калони сафолӣ ба расми тоҷикӣ палавро кашиде, он лангари тобонро ба хона даровардем, пай бурдем, ки ҳар ду ҳам аз гӯшти зирбак шикам сер кардему дигар оши бисёр хӯрдан наметавонем.

— Ин қадар ош... Яктогӣ шиками иловагӣ медоштем... Ба қавли бобои раҳматиам, куфрони неъмат мешавад, — гуфтам ман ба нишони надомат сар ҷунбонида.

— Ҳамсоҷро гӯям? — гуфт Иброҳимҷон, ки зотан дар ҳама мушкил чорагар буд ва пайрави саволаш тавзеҳ дод:

— Чавонмарди хуб аст, аз Олмони федерал.

— Чӣ хочати савол, бигӯед! Аз Олмон неву аз он дунё бошад, барои мо ош хӯрад, кофӣ аст!

Иброҳимчон аз утоқ берун рафту баъди лаҳзае ҳамроҳи як тан чавонмарди қавиҳайкал, ки сабад барин риши гулӣ ва малламайгунаш сари синаашро пӯшида буд, ба хона ворид гашт ва моро ба якдигар маъруфӣ намуд.

Нигоҳи орому пуртамкин ва оқилонаи Паул дар дили кас нисбат ба ӯ эътимод пайдо мекард. Вай сухан мегуфт, ош мехӯрд, савол мекард, механдид, вале дар сари ман андешаҳое чавлон доштанд, ки аз ифшои он кас хичил мемонад. Чӣ илоҷ, дар он айём ман ҳам монанди дигарон гумон доштам, ки дар Олмони федерал аксаран фашистон ва ниқорталабон маскан гузидаанд ва ачаб не, падари ҳамин Паул ҳам бегуноҳонро дар конслагерҳо истинток карда бошад. Таассуб он қадар ақли моро тира карда буд, ки ҳеҷ нуқси худро намедидем ва равнақу камоли дигаронро эътироф намекардем.

Агарчи дар аввал бештар Паул сухан мегуфту савол мекард, батадрич гуфтугӯи мо даргир шуд. Баъд Паул ба табақи палави хушгворе, ки нимагӣ ҳам хӯрдан натавонистем, нигариста гуфт:

— Ҳамдиёрон ҳастанд, гӯям?

— Бигӯ... Даъват кун! — гуфтем ману Иброҳимчон баробар.

Баъди берун рафтани Паул ман ба Иброҳимчон ҳазломез хандида, гуфтам:

— Мо аз немис тарс надорем. Дар водии Ваҳши мо немису тоҷик ба ҳам печида кор мекунанд, зиндагӣ доранд ва забони ҳамдигарро чунон медонанд...

— Як чӯраи ман дар умраш немисӣ нахондааст, дар сафари хориҷа ба ҳайъати вакилони мо тарҷумонӣ карда буд, — гуфт Иброҳимчон.

Паул ду нафар духтарро пеш андохта аз дар ворид гашт. Ҳар ду духтар қадбаланду мавзун буданд. Яке, ки номи худро Анна гуфт, духтари кабудчашми мӯйи зарринаш ба китф афтада, олмониначоди маҳз буд, аммо дигаре — Саломея духтари мешчашми гесувонаш дорчинранг, аз назари аввал маро дар шубҳа афканд. Ман аввалбор ба чашми ӯ нигариста, дар мардумакӣ чашмони вай тобиши ошноеро пай бурдам ва ба худ тахмин гирифтам, ки дар рағҳои ин духтар хуни шарқӣён ҷорист. Чун ӯ худро аз Австрия гуфт, ба гумони худ далел гирифтам, ки дар он кишвар аз мардуми шарқи ҳамсоя кам нестанд. Ақли ман чунин хулоса мегирифт, аммо дилам гувоҳӣ меод, ки ӯ ба ман наздик аст, қаробате дорад.

Духтарон ба хӯрдани палави тоҷикӣ ва ошомидани шарбатҳои Тоҷикистон саросемагӣ зоҳир накарданд; сараввал ба таҳқиқ пурсиданд, ки номи таом чист, чӣ гуна ва аз чӣ хел маҳсулот онро мепазанд ва ғайра ва ҳоказо. Дар ҷавоби ин гуна кунҷовии онон мо бо навбат аз аҷоиботи диёри азизи худ ҳикоят мекардем. Саломея хомӯш буд. Фақат як бор аз хусуси хонадомдӣ ҳикояти Иброҳимҷонро ба шеваи худ ба ҳамдиёронаш тавзеҳ кард.

Баъди он, ки хӯрдани хӯрда шуд ва ошомиданиро ошомидем, навбати оҳангу тарона фаро расид ва Иброҳимҷон кассетаи таронаҳои тоҷикиро ба магнитофон гузошт.

Дур аз ёру диёр таронаҳои ватан ба кас дигаргуна таъсир мекунанд: гӯё тарона не, насими кӯҳсору водиҳои Тоҷикистон ба сар мевазиду дилҳоро ба хурӯш меовард. Мо мехостем, ки дӯстони немис низ аз оҳангу таронаҳои мо таъсир бигиранд, назокату нафосат ва изтиробу ҳаяҷони дили тоҷикро эҳсос созанд. Аз ин сабаб, мо бо навбат гоҳ байтеро ё нақаротеро аз тарона тарҷума мекардем, гоҳ оҳангеро шарҳу эзоҳ менамудем.

Чун ҳавои рақс омад, Иброҳимҷон ба меҳмонон рақси тоҷикиро намоиш дод. Ман Саломеяро, ки аз ин ҳама тоҷикписандиҳо дар назар нисбат ба ҳамдиёронаш камтар вачду шодмонӣ дошт, ба рақс даъват кардам. Вай ба рақси тоҷикӣ даст кушод, ҳатто як раҳ чарх ҳам зад ва сипас аз кори худ шармид ва ба ишорати сар маро даъват кард, ки ба таври маъмулӣ бирақсем. Дарего, ки ин лаҳза Иброҳимҷон саргарми гуфтугузор буд ва чӣ гуна хиромон, аз рӯйи ҳама қоида ба рақси тоҷикӣ, боз ба рақси махсуси занона даст кушодани Саломеяро надида монд. Утриш-духтар паридани ханги маро пай бурду гуфт, ки дидед, чӣ гуна ман зуд рақс меомӯзам. Ман дар ҷавоб оҳиста хандидам. Чӣ гӯям, ки баъзан мардон дар ҷое, ки гиристан лозим аст, механданд.

Ман дасти Саломеяро гирифта ду-се раҳ чарх гаштам ва дар назди тиреза ба тадрич пойкӯбон ба чашму рӯяш аз наздик — аз масофаи ҳамагӣ 15-20 сантиметр ба диққат нигаристам, чунон ки дар чеҳраи вай нишонаи гумшудаеро мекофта бошам.

— Чаро ба рӯйи ман ба ин тарз менигаред? — пурсид Саломея бо нимтабассум ба қаъри чашмони ман нигариста.

— Яъне, ба ин тарз? — боз пурсидам, то ки барои ҷавоби саҳеҳ фурсати андешидан пайдо кунам.

Саломея китф боло кашид ва ба рӯйи ман чунон нигарист, ки аз ин нигоҳ ба якбора дилам таҳ зад: нигоҳи дилошӯби духтари тоҷик аз даричаи чашмони ӯ ба ман менигарист.

Баъд аз ин бо ӯ сухан мегуфтаму механдидам, нармак-нармак пойкубӣ доштам, вале хаёлам баҳру барро тай мезад: Шайх Саъдӣ бедарак нагуфтааст, ки “бани одам аъзои якдигаранд, ки дар офариниш зи як гавҳаранд”, дар рағҳои мо хуни чӣ одамон ҷорист, кӣ медонад?!

Саломея аз вазъи парешони ман пай бурду безобита

гашт. Вале ман чӣ гуфта, ӯро саргарм карданамро намедонистам.

Сипас барои машғул доштани ӯ саргузаштеро аз ҳаёти адибони номвар накл кардам:

— Адиби нуктасанҷи рус Паустовский овардааст, ки дар соли 1922 дар шаҳри Кёлни тарафҳои шумо, дар як ошхонаи хилвати канорӣ се нафар адибони рус — Горкий, Бунин ва Леонид Андреев менишастаанд. Горкий бозие сар мекунад ва ҳар се адиб бо навбат фақат якдақиқагӣ ба як тан чанобе, ки дар гӯшае танҳо нишаста, машғули хӯрок-хӯрӣ будаст, менигаранду сипас ба навиштани симои ӯ оғоз мекунанд. Ҳар се беҳтар аз якдигар симои он чанобро бо сухан ифода мекунанд. Дар охир Горкий аз ҳамнишинонаш мепурсад, ки ин чаноб кӣ ва чӣ қора аст. Яке мегӯяд, ки тоҷир аст, дигаре тасдиқ мекунад, ки ин чаноб дузду террорист. Баҳс мекунад. Горкий ҳамнишинонашро ором мекунаду соҳиби ошхонаро даъват менамояд ва аз ӯ мепурсад, ки он чаноб киву чикора аст. Соҳиби ошхона ташвишомез мегӯяд: “Аз барои савоб, оҳистатар... Ин чаноб дузди машҳури Аврупо аст, ӯ ҳамеша дар ин ҷо хӯроки пешинро мехӯрад...”

Саломея сари зебоашро чунбонда хандае заду сипас бепарво савол кард:

— Яъне?.. Чӣ гуфтан мехоҳед? — Ва ман ба ҷавоби пурсишаш даҳон накушода, пайрави суханаш бигуфт. — Ман медонам, мардуми Шарқ ҳамеша аз дур сухан сар мекунанд ва ҳамеша бо рамзу истиора ва маҷоз...

— Чӣ гуфтани будам? Ба гумонам, матлабам возеҳ барин аст: ман ҳам як қамчин нависандагӣ дорам ва каму беш одамонро мешиносам.

— Хуб, сипас бигӯед, ки ман кистам ва чикораам? Ҷосуси олами капиталистӣ? Ҳамин тавр не?

— Не, баракс, шумо одами худӣ барин... Шумо тоҷи-

кед, ҳамин тавр не? — Ман бо тантана инро ба ӯ эълон кардам ва сипас чавоби тасдиқи ӯро чашмдор будам.

Саломея дасти хурду латиф ва зебои худро ба сари сина ниҳода ва андаке хамида хеле хандид. Вай зоҳиран ба мазоҳи ман механдид, аммо ҳама вучудааш аз он далолат менамуд, ки ӯ дарди худро аз ман пинҳон доштан мехоҳад. Ман нигоҳи ӯро гирифтани мехостам, вале вай баъди ин суҳанро шунидани ба чашми ман наменигарист. Ӯ оқибат эҳсоси худро саранҷом бахшиду ба нишони таассуф сарчунбонд ва ба чашми ман нигариста гуфт:

— Дар тарафҳои мо олмониҳое ҳастанд, ки аз баъзе тоҷикони шумо сиёҳчурдатаранд.

— Барои ман ранги пӯст эътибор надорад.

— Сипас, кучои ман ба тоҷикдухтар монанд аст, ҳайронам? Ман дар Намоишгоҳ тоҷиконро дида будам, занону духтаронатонро низ дидаам, аммо ҳеҷ яке ба ман шабоҳат надоштанд.

— Нигоҳи чашмонатон... Сонӣ бӯятон...

Саломея қаҳ-қаҳ зад. Сипас бигуфт:

— Ҳеҷ чизро намефаҳмидаед.

— Агар шумо дурӯғгӯй набошед...

Ин суҳанро ба гуфтан гуфтам, вале ба рӯи Саломея нигариста, аз гуфта пушаймон будам. Баъзан хислати мардуми хоричиро намефаҳмед: аз як ҳарфи беҳуда ба вачҳ мекоянду барои як пула гапу кор меранҷанд. Духтар бо чашмони ашқолуд ба рӯи ман озурдахотир, балки аз ин чунин ситами ногаҳонӣ ҳайратзада менигаристу миҷаҳояш пирпир мепариданд. Вай зуд нигоҳашро поён гирифт, дасти худро аз дасти ман раҳо кард ва шитобон ба сӯи дари баромад рафт.

Баъди рафтани вай ҳама лаҳзае карахт, ба рӯи ман нигариста эзоҳ талаб доштанд, аммо ман боиси қаҳру итоби Саломеяро равшан идрок накарда, саргаранг будам. Во-

зеҳ намедонистам, ки вай аслан аз “тоҷикдухтар” гуфтани ман ранҷид ва ё аз он, ки ўро ба дурўғгўй муттаҳам кардам. Охир, дар сари шўхӣ чиҳое, ки намегўянд...

Баъд Анна ва пас Паул думболи Саломея рафтанду хеле вақт бедарак буданд. Табъи мо нохуш буд, ончунон ки ман аз хичолат ба рўйи Иброҳимҷон наменигаристам.

— Ҳазлона дурўғгўй гўям...

— Барои олмониҳо ин дашноми қабехтарин аст, — гуфт Иброҳимҷон, ки нисбат ба ман бештар бо хориҷиён сару кор доштани аён буд.

— Гўё аҳдномаи ҳучум накарданро инҳо нашикаста бошанд...

Хайрияти кор, Анна ва Паул Саломеяро пеш андохта аз дари утоқ ворид омаданду гўё дар дилу дидаҳо якбора чароғ фурузон гашт.

Дўстон ману Саломеяро бо тантана оштӣ доданд: мо дасти якдигари ро саҳт фишурда истодем, Анна ба навбат ба дастҳои мо бо дасташ мезаду ба лаҳни ғалатии худ “афсуни” русӣ мехонд: “Мирись, мирись, и больше не дерись...”¹

Мо боз сари дастархон нишастему шириниву мевачот хўрдем, шарбат ошомидем ва лаҳзае гузашту бо якдигар беғубори озурдагӣ суҳан мегуфтем ва механдидем.

Анна ва Паул боз ба рақсу пойкўбӣ оғоз карданд. Ману Саломея дар назди тиреза берунро нигариста, гуфтугузорамонро идома меодем. Сараввал вай доир ба иқлим ва табиати Тоҷикистон, зиндагӣ ва машғулияти мардумон савол карду ман ҷавоб гуфтам. Пай бурдам, ки вай беш аз ҳама аз “колхоз” ба дил ҳарос дорад.

Дигар ман бо сад эҳтиёт, ҳар суҳанамро андешида қалъаи асрори духтарро номаълум ҳамлаҳо меовардам.

¹ Оштӣ шав, оштӣ шав, дигар ҷангӣ нашав

Баъди он, ки аз Тоҷикистону тоҷикон, аз таърихи қадиму ҳаёти имрӯзи он дурру дароз сухан гуфтаму ҳикмату ривоят овардам, ба гумонам, оҳани ӯ нармтар шуд ва ба чашмони ман бо табассуми меҳромез менигарист. Ман фурсатро аз даст надода ду кафи сардакаки Саломеяро ба даст гирифтаму рост ба чашмонаш нигариста, бо як навъ эътимоди кулл ва қатъӣ гуфтам:

— Саломея, ту тоҷикӣ, азизам! Хохӣ, икром кун, нахоҳӣ, не, аммо ман аминам... Бидон, ки бори дигар дар ҳаёт гумон аст, ки ба ҳамчу мане вохӯрӣ... яъне, ба тоҷике, ки дар симои ту ҳамнаҷоди худро бишиносад... Шояд ки ту аз аслу насаб, аз тӯбу тухмаи худ хичил бошӣ? А? Магар нангат меояд?..

Чашмони духтар пуроб шуданду сипас вай дар миёни ашк зӯран табассум кард ва хомӯш дасти маро гирифтӣ оҳиста ба рақс даромад. Ман ҳам хомӯш ба вай мувофиқат кардам. Саломея барои пинҳон доштани қатраҳои ашки ба рухсораш шорида, танаширо ба тани ман ҷафстар карда ва рӯяшро дар синаи ман панаҳ менамуд. Мо якчанд диқиқа хомӯш, ягон-ягон пой ҷунбонида, зарбаҳои қалби якдигариро гӯё гӯш медедем. Сипас духтар асари ашкро аз чашму рӯяш номаълум пок карду оҳи пурдарде кашид ва оҳиста ба чашми ман чашм дӯхту пурсид:

— Дар вилояти Ленинободи шумо Қистакӯз ном деҳае ҳаст?

— Бале. Ман дар он деҳада будам ва на як бору ду бор. Ҳоло онро деҳа гуфтан наметавон, ба шаҳрак монанд аст, корхонаи консерви мева дорад.

— Падари ман аз ҳамон ҷост. Ӯ маро Саломат ном дода буд, — ин калимаи тоҷикиро духтар бо як навъ ҳаяҷону изтироб ва лаҳни ширини шеваи тоҷикони шимоли республика гуфт.

— Ному насабашон чӣ?.. Хешовандонашон медонанд?..

— Дигар савол накунед, чизе намегӯям! — Духтар сухани маро қатъан буриду сипас ба меҳрубонӣ ба лабам ангушт зад ва гуфт: — Падарам соли шасту ҳаштум аз дунё даргузашт. Вай ба халқу ватанаш ҳеҷ кори хиёнатомезе накардаст. Аммо васият кард, ки дар хорича монданаширо зинҳор фош накунем ва хешовандонаширо ташвиш надихем... Ғолибан, вай баъди чанг дар асирий будагонро мусаллаҳ истикбол карда, ба Сибир фиристонидани Сталихро шунида будааст...

— Э-э, он замонҳо гузашта рафтанд.. Ман хешовандонатонро хабар мекунам, фардо хонахез расида меоянд!.. — Шодмонии маро ҳадду канора набуд.

Саломея андӯхгин ба рӯйи ман нигариста, ба аломати инкор сар чунбонд; дар лабонаш як навъ табассуми ғалатӣ медавид. Маро чунин намуд, ки вай ба ҳоли ман дилаш месӯзад ва ба содалавҳию хушбовариам раҳмаш меояд. Ман, баръакс, аз хавфу ҳароси беасоси вай малул будам.

Июли соли 1987.

НОМУВОФИҚ

Мухбири рӯзнома Меҳроб ба Гулистон омаду сараввал ба хонаи дӯсти худ Нодир рафт. Модар ва ҳамсару фарзандони Нодирро мисли ҳамеша аз омадани ӯ хушхолоӣ рӯй дод, чунон ки дар урфият мегӯянд, ӯро ҷои шинондан намеёфтанд.

— Тану ҷонакатон сиҳат охир, писарам? Безаҳматакак омадед? Бачаякотон беҳавфанд? Бахшидаатон кор карда гаштаанд? Вай, худора гардам, хуш омадед, хуш омадед, — модар баъди ӯро рӯи кӯрпача шинондан ҳолҷӯй карду дастони шахшӯли пурочанги пиронаашро оҳиста ба рӯяш кашид, сонӣ аз ҷо бархоста бо нимтаъзим ба меҳмон боз як бор “хуш омадед” гуфт.

— Нодир дар мактаб аст? — баъди ҳолҷӯй ва осудагии хонаводаро пурсидан савол кард Меҳроб.

— Ҳозир меоянд, — гуфт ҳамсари дӯсташ Дилрабо ба меҳмон такяболишт ниҳода. Ман хабар фиристодам.

— Зарур набуд, ташвиш додаед. Саломатӣ чӣ тавр, янга? — Пайрави суханаш савол кард Меҳроб.

Пор, тирамоҳрӯя дарди меъда Дилраборо хеле азият доду Нодир ӯро ба Душанбе бурда буд. Онҳо ду ҳафта дар хонаи Меҳроб буданд. Духтурҳои пойтахт Дилраборо муоина намуданду дардашро ташхис карданд ва гуфтанд, ки бо ин маризӣ кӯдаконашро монда, дар бемористони шаҳр табобат карданаш зарурате надорад, ба бемористони ноҳияи худ муроҷиат кунанд. Вале Нодир номи бемористони ноҳияро шунидан намехост. “Оби дари хона тира мегӯянд, бемористони ноҳияро чӣ расидааст? — Эътироз кард Меҳроб. — Баъзе табибони ноҳия аз духтурони шаҳр кордидатаранд. Табиби шаҳр як риштаи тахассусии тибро медонад, духтури ноҳия бо чандин хел дард, бо беморони гуногун са-

ру кор дорад”.

“Гап дар сари ин не, — даст афшонд Нодир, вале сабаби беътиноиастро нагуфт, аз рӯи одаташ зери лаб ғурунг-ғурунг карду бас. Баъд хеле хаёл карду гуфт: — Ҷӯраҷон, духтур, муаллим — дуредгар не, устои яхдон не, ин тоифа одамон катӣ сару кор доранд. Ин касон бояд аз ҳар олоише пок бошанд, мардум ба онон бо сидку ихлос нигаранд. Эътиқод накунед агар, ҳамааш бекора”.

“Аз наздик нигарӣ, ҳамин хел метобад”, — гуфт Меҳроб, вале аз дилаш гумони дигаре гузашт: “Нодир бадрашк шудааст, ба вучуди занаш даст расондани ононро намехоҳад”.

Сонитар Нодир, дар омади гап, баъзе духтурҳо ахлоқи покиза надоранд, гуфту тахмини Меҳроб яқин кард.

Ин дам Нодир аз дар даромаду дӯстон гарму ҷӯшон мулоқот карданд.

Баъди таоми пешинро хӯрдан Меҳроб шӯхиомез гуфт:

— Ҷӯраҷон, чаро намекурсӣ бо ҷӣ кор омадам, кучо меравам?

— Ин чо шаҳр не, — гуфт Нодир мухтасар. — Чаро омадӣ намегӯянд.

— Ман ҳамагӣ се рӯз фурсат дорам.

— Медонам. Ту доим зери осмони софу беғубор мегардӣ. Аз пахтазор насими фараҳбахш мевазад, духтаракон аз сахар то шом рақсу таронахонӣ карда, машғули коранд... Не, хато рафт, меҳнат мекунанд.

— Киноя мекунӣ?.. Хуб, ту бигӯ, ҷӣ нависам?

— Навиштаҳоятро доим мехонам, рӯҳбаландии тоза ва ҷӯшу хурӯши меҳнатӣ мегирам, — Нодир суҳанони дар мақолаҳояш навиштаи Меҳробро гуфта, ширин табассум мекард — Осмони ҳама чо якранг аст.

— Ман он суҳанонро барои ту барин донишмандон нанавиштаам. Ҳар як мақола хонандаи худро дорад.

— Кошкӣ...

— Хуб, чӣ нависам? Аз хусуси кӣ нависам? Бигӯ. Худат ягон чиз навис, бинем.

— Ҳар кас аз паси амали худ нон мехӯрад. Кори ман — таълими кӯдакон. Муаллимон ба кори таълим машғуланд, духтурон табобат мекунанд, чӯпон мол мебонад, деҳқон кишт мекунад — ҳар кас ба кори худ банд аст.

— Рӯзномаро назар мекунию намехонӣ.

— Чаро? Мақолаи хонданӣ чоп шавад, бўяш мебарояд, гап мезананд, мехонем, чӯра. Шумо сухани даркориро камтар менависед.

— Хурдагирӣ осон аст.

— Ту ҳам ин гапро мегӯӣ?

— Пеш аз ман ҳам гуфта буданд?

— Қариб ҳар рӯз мешунавам. Чуну чаро гӯӣ, ҳамин гапро мешунавӣ. Ҷавоби осон, ҷавоби тайёри ҳамаи бюракратҳо...

— Фаҳмидам, — сухани Нодирро бурид Меҳроб. — Ҷӯраҷон, ту дар ҳалқаи майда-чуйдаҳои ночиз печида мондаӣ. Ба дур нигаристан даркор аст, муаллим!

— Пасту баланди таҳи поямро нанигариста, агар ба дур назар андозам, афтода маъюб намешавам?

— Не, агар ба дур нигарӣ, хато намекунӣ, дӯстам. Аз он, ки янгари ба духтурҳои ин ҷо нишон надодӣ, пай бурда будам, ки дар афқору ақидаи ту тағйироти номатлубе рӯй додаст. Баръакс, ту бояд тарғиботгар бошӣ, чашми мардумро кушодан даркор аст.

— Мардумро аз гап дилгир кардем. Баъзе одамон чунон бепарво шудаанд, ки агар нисфи дунёро об бурд гӯӣ ҳам, пинакашонро вайрон намекунанд.

Нодир манаҳашро дошта, лаҳзае дар банди тафаккур хомӯш монд.

— Ин чихаташ аз ҳамкориҳои туст, чӯраҷон, — ба ҳамлаи ӯ бо ҳамла ҷавоб дод Меҳроб. — Парваридани эътиқод кори мактабу муаллим аст.

Дар як хона чил тан бачаҳои имрӯзаро бинишону як соат ҳамроҳашон бош. Чихил нафар! — таъкид кард Нодир.

— Бист тан ё чил тан барои ту чӣ фарқ дорад?! — гуфт Меҳроб сигорашро дар гиронда. — Ана, қарори нав...

— Дуруст, акнун сӣ тан мешавад. Лекин аксари ҳамон сӣ талаба агар майли таҳсил надоранд, ман чӣ кунам?

Нодир лаҳзае ба нуқтае нигариста монду баъд надоматомез оҳе кашид.

— Чӣ оҳ мекашӣ?

— Ба ман нигар, ба ту бешӯҳӣ мегӯям: бача таҳсилӣ илм кардан намехоҳад, ба пахтазор баромада каланд заданӣ, об доданӣ, чӯпонӣ карданӣ, пул ёфтани. Ба вай на геометрия даркор аст, на физика. Лекин мо ӯро ба даст китоб нагирӣ ҳам, дарсхоро гӯш накунӣ ҳам, биёву дар сари парта бишин мегӯем. Вай ягон калима ҷавоб намедихад, лекин баҳо мемонему номаи камол медиҳем. Номаи камол мегиранд, вале ба андозаи барномаи синфи сеюм дониш надоранд. Масалан, дар ҳақи Рӯдакӣ ё Фирдавсӣ агар савол кунӣ, ҳамин қадарашро медонанд, ки онҳо шоиранд. Оид ба механика, оптика, магнетизм савол кардам, тасаввурот надоранд ва доништан ҳам намехоҳанд. Сипас, ин ҳама ҷонкании мо дар ҳован об кӯфтан не? Мехоҳем, ки рӯзнома ба ин қабил саволҳо ҷавоб диҳад.

— Рӯзнома вазифаҳои муҳимтаре дорад, — аз рӯи одат зуд ҷавоб баргардонад Меҳроб. Баъд чӣ андешае ба сараш расиду суханаширо андаке ҳамвор кард: — Албатта, ин мушкилотро бардоштан даркор.

Ҳар ду ҳам лаҳзае хомӯш, мутафаккир буданд. Меҳ-

роб дар андеша буд, ки Нодир чаро ба деҳа омада ин гуна содалавҳ шудааст. Ҳамин суханонашро агар пеши дигарон ҳам гуфта бошад, мақому манзалаташ таъин — дигар пеш намеравад.

— Парво накун, ҳар касе, ки доништалаб аст, дониш мегирад, — гуфт Меҳроб таскиномез табассум намуда. Сонӣ вай ба рӯи Нодир маъниҷӯёна нигаристу пурсид: — Аҳволат чӣ тавр? А?.. Бо роҳбарон гапат мепазад? Ҳама гап дар ҳамин. Моҳонаат дуруст шуд-а?! Чанд пул мегири?

— Одатан, гап дар сари пул не, мегӯянд. Бешубҳа, ин масъалро касоне баровардаанд, ки дар воқеъ ба моҳона эҳтиҷманд нестанд. Каму беш дуредгарӣ аз дастам меояд...

— Ба дигар корҳо даст зада, илматро хор накун, — зуд сухани Нодирро бурид Меҳроб. — Муаллиме, ки мардикорӣ мекунад... — даст афшонд Меҳроб.

— Дуздию қаллобӣ айб аст. — гуфт Нодир хаёломез табассум карда. Дуредгар ноёб аст. Аммо моҳонааш кам. Колхозу совхозҳо яқашро ду карда менависанду ҳақ медиҳанд. Ғалатӣ, бачаҳо шаш моҳ ронандагиро мехонанду дусад-дусаду панҷоҳ мегиранд, аммо дуредгар се сол ин касбро омӯхта, нисфи маоши ронандаро мегирад.

— Шоферӣ мушкил аст, гуфт бепарво Меҳроб.

— Э, хез-е! — даст афшонд Нодир. Сонӣ аз хусуси чӣ гуна мошини давлатро барои кирокашӣ кор фармудани ронандаҳо ҳикоят сар кард.

Ҳасрати вай Меҳробро дилгир намуд. “Латта будан даркор не, агар кори одам барор накунад, ҳасрату шикояташ зиёд мешавад, танаш дарднок мегардад. Одамони чолюку кордон хушнуд зиндагӣ мекунанд, аз ҳеч кас намеранҷанд, агар ранҷанд ҳам, ба дил кина намегиранд, бинобар он, солиму бардам ва бобароранд. Хушбин бояд буд, хушбин!” — мегуфт вай ба дил бо Нодир муноқиша карда.

— Пӯсткандаи гапро агар гӯяд, аз ман наранҷ, чӯра, — гуфт оқибат Меҳроб суханашро ба дил ғунҷонда натаво-ниста, — бе муаллими хуб ҳам, бе духтур, бе дуредгар, бе рӯзноманигор ҳам ягон лаби дунё қач намешавад. Лекин агар, пахта, ғалла, матоъ, мошин, гӯшт, оҳан набошад, дар се рӯз ҳоламон табоҳ аст! Ин ҳақиқатро фаҳмидан даркор, муаллим! — Суханони каси дигарро гуфтани ӯ аз он рав-шан буд, ки ҳоло оҳанги гуфтораш ба сухангӯии худаш харгиз хос набуд.

— Боз як ҳақиқати дигар хаст – одам. Барои одам, барои фикру дили вай талош кардан аз талоши ҳосил ва мошин муҳимтар набошад ҳам, имрӯз баробар буданашро раҳбари давлати мо таъкид кард. Дилро фақат бо ростии самимият мегири, Меҳроби азиз. Мо ин комёбиҳоямонро ба дасти кӣ месупорем, ҳеч фикр мекуни ё не?

— То дар ҷаҳон душмани ғаддори мо — капитализм хаст, мо наметавонем гапи хонаро ба кӯча барорем. Ҳушёр-рии синфӣ даркор аст, чӯра. Барои як-ду тан қаллоб ё бю-рократ мо ҳақ надорем обрӯи давлати бузургамонро бирезем.

— Бо ин чунин гапҳо баъзе касон айбҳои худашонро пардапӯш мекунанд. Аз капитализм не, аз фош шудани кирдори худ дар харосанд. Ана, раҳбари давлати мо гуфт, ки қаллобу муфтхӯр, бюрократу гапфурӯшонро чилавгарӣ кунем. Ин кӯрнамакони, ту бояд фош сози! Аммо дар навиштаҳои ту доимо осмон софу одамон бо чӯшу хурӯш меҳнат мекунанд...

Баҳси онҳо чунон ки айёми донишҷӯӣ дар хобгоҳи донишгоҳ боло мегирифт, дамдама кард. Зимни мунозира онҳо аз якдигар гилагузор буданд, фикру ақида ва назари якдигарро мефаҳмиданд, маслихату машварат ва изхори ақида доштанд. Нодир аз рӯзгори худ қаноатманд буд ва ё

ба ҳар ҳол, аз ин хусус шиквае надошт, вале аз ҳар як иллати ба чамъият зарарнок оташин буд. Меҳроб мефаҳмид, аммо бовараш намеомад, ки дӯсташ чиддан аз ин хусус дар изтироб аст, гумонаш ин буд, ки Нодир ё содалавҳ аст ё авомфиреби гузарост.

* * *

Ҳамон шаб меҳмонхонаи Нодир пур аз меҳмон буд. Вай аз рӯи расму одати мардум дӯстон ва шиносони маҳаллии ҳарду ба меҳмонӣ даъват кард. Ду тан аз меҳмонони соҳибмартаба ба Нодир ошноӣ надошта бошанд ҳам, бо даъвати Меҳроб омада буданд. Меҳроб баъди пешин ба якду идораву муассисоти ноҳия рафта, шиносони деринашро дидорбинӣ намуд, ҳар яке ўро ба меҳмонӣ даъват кард, вале рузноманигор узр овард, ки имшаб дар хонаи Нодир сӯхбат оростанист, агар як сари қадам биёянд, сараш ба осмон мерасад.

Ҷоми шароб дар гардиш омад. Латифаю мутоиба, саргузаштгӯӣ авҷ гирифта қоҳ-қоҳи мардони сархуш дамодам хонаро ба ларза меовард. Баъзан ҳолҷӯӣ ва ё пурсуҷӯӣ муқаррарӣ ҳам бо лутф ва ханда ба поён мерасид. Чунон ки Меҳроб сараввал дар шаҳр ба кори илмӣ мондани дӯсташро ёдовар гашта пурсид:

— Нодир, ба хаёлам дар шаҳр димоғат чоқ буд, ҳайронам барои чӣ ба деҳа омадӣ?

— Димоғчоқӣ ба дилам зад, чӯра, — гуфт Нодир дар як вазъи андешамандона ҷабинашро молида. Чашмони вай шӯхиомез механдиданд, вале дар умқи нигоҳаш ҳасрате пинҳон буд. — Як кило гӯшт ёбам ҳам, димоғам чоқ, ба поям туфлии мувофиқ ёбам ҳам, димоғам чоқ...

Аз гап гап баромаду сухан ба табобату табибон гузашт, ҳалок шудани кадомеро гуфта, ба саҳви духтур ҳамл

карданд, хунармандии кадом як чарроҳи бемористони вилоятро тавсиф намуданд. Баъди як-ду латифаи обдор Меҳроб ба сардухтури бемористон рӯ оварду гуфт:

— Дӯсти ман Нодир аз духтурҳоятон дилмонда барин, чӣ мешуд, ки таноби баъзеро мекашидед... — пардапеч ишора кард Меҳроб.

— Комёбиҳои илми тиб бузург аст. Лекин, духтур, шумо усулҳои табобати халқро омӯzed. Мо дар ин боб хеле чизро аз даст додем, табибони маъруф даргузаштанд, лекин ҳар чи мондааст, онро омӯхтан зарур аст, — аз ҳамкории соҳибхона Ёров, аз асли матлаб беҳабар, сухани Меҳробро буриду ба гап сар кард. — Шикастабандони пешин дасту пой шикастаро дар тӯли ду ҳафта ба кор омил мекарданд, дар беморхонаи шумо камаш ду моҳ гач мебанданд.

— Барои ҳамин Нодир аз духтур дилмондаӣ? Таъсири директор... — кадоме лукма партофт.

— Меҳмони азизи мо Меҳробчон нӯги гапро бароварду дархол маро ба кӯҳнапарастӣ айбдор мекунад, — пешониашро молида, бо нимтабассум сухан сар кард Нодир. — Ҳамсарамро ба духтурони Душанбе бурданам сабаб дорад. Пор, ҳамин вақти сол буд, модарам дар беморхонаи ноҳиямон табобат ёфта, ба хона омаданду гуфтанд: “Писарам, агар занат бемор шавад, ба беморхона нафирист. Шабҳо, баъди ҳама хоб шудан баъзе духтурон занҳои чавонро ба доругузaronӣ мебаранд. Аз як чавонзани ҳамутоқамон пурсидам, ки нимишабӣ ба кучо бурданд, чӣ хел доругузaronӣ будааст, гуфт, ки дору кучо, холаҷон, дилашон сӯхбат, қинғолабозӣ меҳаҳад”.

Меҳмонон ширамастона қоҳ-қоҳ бардоштанд, нидоҳои гуногун баланд шуд: “Ў, балоҳое!” “Ваҳ, шайтонҳо!” Меҳроб зери чашм ба сардухтур нигарист. Вай аз изтироб суп-сурх гашта, ба ночор механдад, балки намехандид,

лабаш қач буд. Сипас ба рӯи муовини прокурор нигарист. Камолов ҳам баробари дигарон меҳандид, вале хандаи ӯ аламангез ва захролуд буд. Китфонашро бардошта-бардошта, ба ночор меҳандид. “Агар пушташ зӯр бошад, ҳеч гап не, вагарна, ин маъмури адлия ба сари чӯраи сардухтурамон об мерехтагӣ барин — аз дил гузаронд Меҳроб. — Кори хуб нашуд, вай аз ман домангир мешавад. Нодир одами беандеша будаст. Барои ҳамин кораш пеш наме-рафтаст. Ана, бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ, аллақай касофаташ расид...” — ба худ тасмим гирифт ӯ.

Меҳроб баъди як моҳи ин сӯҳбат дар шаҳр шунид, ки чанд тан аз духтурони бемористон сазо ёфтаанд, боз Нодирро ба ёд овард, кинояҳои ӯ дигарбора дар гӯшаш садо доданду худро нохуш ва ноҳинҷор дид.

Соли 1983.

ОФАРИН БА ГИПОТАЛАМУС!..

Ҳамагӣ як моҳ шуд, ки ман дар шаҳр. Ба имтиҳоноти қабули донишгоҳи тиббӣ тайёрӣ мебинам. Тамоми рӯз дар айвони оинабанди хонаи апаам нишаста, масъала ҳал мекунам, иншо менависам... Монанди баъзе бодичаҳо кори ман хондан аст гӯён, даст пеш, даст пеш гирифта, намешинам. Дар рӯзгор ба апаам дастёрӣ мекунам. Чиянам Шаҳриро ба боғча бурда овардан — ба ўҳдаи ман. Акнун язнааму апаам ба корашон ҳар пагоҳӣ, ба қавли худашон, “саросема нашуда, одам барин ношто шикаста” мераванд.

Ман боз баъзе корҳои майда-чуйдаи рӯзгорро ба зимма гирифтаам, ки дар бораи онҳо мавридаш ояд, ҳикоя мекунам. Ҳоло суҳан дар бораи Шаҳрӣ. Чиянам шашсола аст. Духтарчаи нозукандом бошад ҳам, серҳаракату пуркор. Як нафас ором нишаста наметавонад. Боз чунон гапдон аст, ки дар як лаҳза майнаамро афшонда, ба дастам медиҳад. Дар шаҳр бачаҳо ҳамин хел гапдон мешаванд-дия, дар деҳа ин тавр не. Ман ба ҳамин синн даромада, ин хел духтарчаро надидаам. Мо юнучқаро чӣ хел медаврем, ана, ҳамон тавр гапро даравида, ғарам мекунад!.. Гоҳе ба суҳанонаш гӯш медиҳаму ҳайрон мешавам: вай, ба назарам, аввал як бор калон шуда, баъд боз хурд шудагӣ барин. Чунон суҳаноне мегӯяд, ки ҳуш аз сари кас мепарад. Боре дар сари дастархони шом дастам ба биниам расидаст ё не, “тағо, хезед, дастатона шуста бед” гуфт. Бо қаҳр аз сари дастархон бархестаму рафта, китобамро варақ зада нишастам. Гапа ёд додаанд, аммо нафаҳмондаанд, ки изои мӯъмин ҳаром аст. Адаб ҳам даркор аст-дия! Дар деҳа агар кӯдак калонро изо диҳад, ҳамон замон як торсаки мехурад...

Шаҳрӣ ба гапу кори калонҳо тақлид мекунад. Рӯзи шанбе, ки боғчаи бачагон таътил аст чиянчаам ҳамроҳи

ман дар хона буд. Дар айвон нишаста, китоби физикарро кушода, мавзӯи “Чараёни моеъ дар қубур”-ро мехондам. Шаҳрӣ дар хонаи дигар зочабозӣ мекард. Ӯ ба зочаҳояш ҳар гуна таъинот меод, сарзаниш мекард. Ногоҳ ба гӯшам расид, ки “тағош, тағош” мегӯяд. Гӯш додам. Шаҳрӣ кадом як зочаашро маломат мекард: “Дандоната нашустӣ, рӯята чор саг лесад, ҳар чортоаш ҳам сер мешавад. Мӯята шона назадӣ, наमत шудааст, наमत!.. Духтар ҳам чиз будааст! Ана, якташ худам. Бечора падару модар дилхун гашта калон карданду чӣ барака ёфтанд?!” Ин суханонро дар асл, ба худди қиян гуфтаанд. Сипас, навбати маломатшунавии “тағо” расид: “Доим чирки рӯи кафшата пок карда гард. Кафшата пок куну баъд ба хона даро. Ба тартиб, озода либос пӯшиданро ёд гир. Бин, ту баринҳо чӣ хел либос мепӯшанд. Ҷаваси кас меравад. Сарулибоси тура дида, шармам меояд. Доим куртаву шимат як тарафаш овозон, як тарафаш гурезон...” Хайр, ин суханҳоро апаам фақат ба ман мегӯяд. Дар назди бача гуфтан даркор набудаст.

Мегӯянд, ки дар хонаи бачадор ғайбат намешавад. Ин хулосаи дуруст ва озмуда аст. Лекин гӯянд, ки дар хонаи бачадор сирри махфӣ намешавад, ин ҳукм ҳам саҳеҳ аст. Дар воқеъ ҳам, дар хонае, ки бачаҳо давутоз доранд, ба дигар гапу корҳои майда-чуйда хуши кас намеояд...

Як пагоҳ ба сӯи боғча шитоб доштем.

— Тағо, шумо ҳам мошин мехаред? — пурсид Шаҳрӣ ногаҳон. Он солҳо ҳама ба дарди мошинхарӣ мубтало гашта буданд.

— Не, ман пул надорам.

— Шумо ҳам пулатона ба амонаткасса монед-дия!

— Пул надорам, хока монам?! — ба тундӣ овозамро баланд кардам.

— Пули дадаам дар амонаткасса. Ба амонаткасса пул

монда, баъд мошин мехаранд. Баъд... Баъд ҳамаамон ба мошин савор шуда, ба сайру тамошо меравем, ба сирк меравем. Тағо, шумо аҷоибхонаро надидед? А? Шумо ҳеч чиза намедонед-а?

Дар роҳ бо як ҷавони шинос, ки мисли ман ба до-нишгоҳи тиббӣ ҳуҷҷат супорида, довталабӣ дошт, дучор шуда, ҳолпурсӣ кардем.

— Ба хона биё. Бо саволу ҷавоб мавзӯёҳоро такрор мекунем, — гуфт вай дар охир.

— Тағо, — Шаҳрӣ бо илтиҷо ба ман менигарист, — шумо аз хонаи мо наравед, хуб? Ҳеч наравед! А?

— Хуб шудааст. Намеравам. Тезтар по мон.

— Очаҷонам ҳамин хел гуфтанд... Очаҷонам медонанд...

— Тезтар қадам мон, Шаҳрӣ. Дер монӣ, Тӯтӣ-холаат ба боғча намегирад.

— Ҳичӣ! Ман ҳам ба боғчаашон намеравам. Ганда. Аз Тӯтӣ-хола ҳам безор шудам... Дина ба кунҷак рост монданд. Ман Шаҳрӣ — нағз, Шаҳрӣ — бамаънӣ, ҳи-ҳи-ҳи, ҳи-ҳи-ҳи... Намеравам!.. Гирья кардам... Боз очаҷон биёянд, ла-ла-ла, ла-ла-ла...

Шаҳрӣ аз роҳгардӣ бозистоду ба чашмони ман нигариста, хомӯш шуд. Ман аз дасти ӯ гирифтаму ба инчиқиаш эътибор надода, ба роҳ даромадам.

Вай бо димоғи сӯхта ва қавоқи гирифта ба боғча даромад. Мураббӣ Тӯтӣ-хола ва як зан ба ман бегона уребчаи ҳалдореро пасу пеш гардонида, баҳои онро мепурсид ё ба он зани харидор пешкаш мекард, ба ман маълум нашуд. Умуман, ман аксар вақт ўро дар сари савдо мебинам. Омандани ману Шаҳриро вай пай набурд. Чиянам рост истода монд. Ман ўро саҳл тела дода, “ба пеши бачаҳо рав”, гуфтаму ба роҳам пас гаштам. Ду-се қадам монда будам,

Шаҳрӣ боз як бор баргашта ба ман нигарист, аммо ҳеҷ чиз нагуфт. Нохунашро канда, дар ҳамон ҷо истода монд. Тӯтӣ-хола баъди ўро дидан ҳам илтифоте нанамуд.

Дар ин мобайн апаам аз зина лағжида, пояшон лат хӯрду ба қавли худашон, аз боғчаи Шаҳрӣ тамом беҳабар монданд.

Шаҳрӣ аз боғча барояд, чунон хурсанд мешуд, ки ҳеҷ монед. Аз дасти ман дошта метохт, меҷаҳид, механдид. Баъд арзи муддао мекард:

— Фардо ба боғча намеравам. Тамом, кушед ҳам, намеравам... Тағочон, шумо ба додому очаам гӯед, ман дар хона монам. Мегӯед? Ман дар хона ҳама корашонро мекунам. Хуб?

— Чаро ба боғча намеравӣ?

— Тӯтӣ-хола ҷанг мекунанд. Фақат ҷанг, фақат ҷанг... Бачаҳо мезананд... Имрӯз мана Акмалу Пӯлод боз заданд

— Чаро ҷанг мекунанд? Чӣ гуноҳ кардӣ?

— Ҳамту, ҳамаро ҷанг мекунанд. Ба кунҷак рост мемонанд. Баъд, зоча ҳам намедиҳанд. Ба ҳалучак фақат Зумраду Шаҳлоро мешинонанд. Зочаро ҳам фақат ба ҳамонҳо медиҳанд... Тағо, тағо, хӯрок хӯрдан ҳам намемонанд, — гуфт вай, гӯё ягон сири махфино мекушода бошад, бо овози пастар ба чашми ман нигариста. Бас акнун, тез хур буд, — гӯён табақамро мегирад. Писарҳо хӯроки духтарҳора кашада гирифта лап-лап мехӯранд.

— Дурӯғ нагӯй, Шаҳрӣ.

— Не-е, ана диламро бинед! — вай шикамашро ба ман нишон медиҳад. — “Тезтар хӯр! Ба ту нигоҳ карда намешинам. Бас!” — гуфта Тӯтӣ-хола даррав табақама гирифта мекӯранд. Имрӯз ба ман ғулунгоб нарасид. Тағо, ман гушна, ягонта самбӯса харида тед.

Шаҳрӣ рӯз аз рӯз, бедимоғ ва инчиқ мегашт. Ҳар пагоҳӣ ба боғча намеравам, гӯён, хархаша мебардошт.

Апаам нороҳатиҳои духтарашонро медиданду маънидорона ба язнаам менигаристанд. Язнаам дилтангона даст меафшонданд. Маълум буд, ки ин хархашаҳо тамои дилгирашон кардааст.

Ман ба қарибӣ аз деҳа ба шаҳр омадагӣ. Маънии бисёр нигоҳу дастафшонии онҳоро равшан намефаҳмам. Умуман, ба бисёр корҳои онҳо дуруст сарфаҳм намеравам. Аз ҳамин сабаб баъзан ба дилам ҳар хел гап меояд, хаёлам ба ҳазор кӯй меравад. Ростии гап, ин гуна рафтору гуфтор ва рамзу киноя катӣ изҳори матлаб кардани инҳо баъзан маро ҳам дилтанг мекунад, хаёлам ба ҳазор кӯй меравад. Дар шаҳр зиндагӣ кардан осон набудааст. Дар ҷойҳои мо одамони гапашонро пӯст канда мегӯянд. Хайр, имтиҳонро сурӯда, ба донишқада дохил шавам, шуд, ба хобгоҳ меравам, деҳотиёна зиндагӣ мекунам — якро як мегӯяму дуруду, вассалом.

Як пагоҳӣ Шаҳриро апаам ба боғча бурданӣ шуданд. Ин корашон маро боз бештар ба таачҷуб овард: аз ман чӣ кӯтоҳӣ гузашта бошад, гӯён фикр карда мондам, зуд сабабашро дониستم.

Тараддуи апаам хеле тӯл ёфт. Ниҳоят як кӯлбори пурупур ба даст равон шуданд. Аз дар баромаданду аз раҳашон гашта боз даромаданд.

— Қариб фаромӯш кунам, аз ҳамон афлесуни язнаат аз Москва овардагӣ чор дона руст карда монда будам. Дар яхдон коғазпеч аст, гирифта те, — гуфтанд апаам шитобондар таҳи дар истода.

Афлесунро дида, Шаҳрӣ ба пойкӯбӣ даромад. Бо суҳан ором кардан хоистанд, нашуд. Гиря кард. Апаам ба қаҳр

ду-се шаппотӣ заданду дар як даст кӯлбор бо дасти дигар Шаҳриро кашола карда, аз хона баромаданд. Осон не, дар таҳи дари боғча қаламу дафтар кати меистанд, ҳар кас бачаашро дер биёрад, номашро нависта мегардонанд, қабул намекунанд. Гуё Шаҳрӣ дер монад, ягон дастгоҳ бекор мемонда бошад...

Азбаски ба ҳоли ҷиянчаам хеле дилам сӯхт, ҳамон рӯз барои аз боғча гирифтани вай барвақттар рафтам. Бачаро ҳар қадар хоҳед, барвақт аз боғча гирифтани мумкин аст.

Бачаҳо дар зери дарахтон давутоз доштанд. Тӯтӣ-хола ва як зани дигар дар об ҳавзча усмаи абруяшонро мешустанд. Онҳо... Ногаҳон, ё пирам... ҳа, бале, ба эҳтироми ман аз ҷо хестанд!.. Бале, Тӯтӣ-холае, ки ҳаргиз ба тарафи ман назари эътибор намефиканд, ин дафъа бо табассуми датиф, гарму часпон ҳолпурсӣ карду сари маро гаранг карда монд. Баъд сарулибоси Шаҳриро афшонда, ба тартиб овард, ин ҳама кам набуд, ки боз сари духтаракро сила карда, аз рӯяш бӯсида “хайр” гуфт.

Он рӯз хушнудии Шаҳрӣ ҳадду канор надошт.

— Тӯтӣ-холаам ҳамин хел нағз! — Шаҳрӣ ба таърифи мураббия ҳеҷ сухан намеёфт. — Шаҳло ман катӣ ҷанг кард. Тӯтӣ-хола вайя ба кунҷак рост монданд. Ба ман ду стакан ғӯлингоб доданд. Ҷовча нахӯрд, аз они вайро ҳам ба ман...

— Модарат пагоҳӣ афлесунро ба кучо бурданд? — намедонам барои чӣ аз Шаҳрӣ инро пурсидаму сонӣ аз ин кунҷковии бемаврид, балки беақлонаи худ ботинан изо кашидам, худро маломат кардам.

— Ба Тӯтӣ-хола доданд... Шумо намедонед. Боз себу анор, шакалот, атр, ҳар чӣ-ҳар чӣ доданд. Тӯтӣ-хола ба сумкааш андохт, сумкааш пур-пур шуд... Тағо, тағо, ба ман нигаред, Тӯтӣ-хола якта афлесуна даррав пӯст канда, хӯрд.

Чунон ширин будаст... — ӯ лабонашро лесида монд.

— Ба ту ҳам дод?

— Не.

— Пас, аз кучо донистӣ, ки он ширин аст?

— Ман пӯсташа гирифта дидам... Нахӯрдаам, ҳамту, бӯй кашидам, — таъкид кард вай. — Зӯҳрову Мурод ҳам гирифта бӯ карданд. Ман гуфтам, ки ин афлесуни мо! Модари ман ба Тӯтӣ-хола дод. Ина дадаам аз Маскав оварданд. Зафар мегӯяд, ки модараш ба Тӯтӣ-хола норанҷӣ овардаст. Дурӯғ мегӯяд! Норанҷӣ ҳозир нест-а, тағо? Норанҷӣ ҳоло напухтааст.

Апаам табъи болидаи духтарашонро дида, мамнун сар чунбонданду зери лаб “Сабил монад, рӯи чиз ин қадар гарм аст...” гуфтанд. Гапашонро шунавед, — “рӯи чиз гарм будаст!...” Баракс, дар ҷойҳои мо “рӯи одам гарм аст” мегӯянд. Апаам ҳам нағз медонанд, шунидаанд, аммо ҳозир шаҳрӣ гашта гапу кори моро аз ёдашон баровардагӣ. Дар шаҳр рӯи чиз гарм-дия... Охири охирон одамони деҳа ҳам хел шаванд, сонӣ чӣ мешавад? А?..

Ман ду-се рӯз ба мисоли минае, ки танобаш месӯзаду ҳолӣ ҳозир ба таркидан наздик аст, бо азоб дамавро ба дарун гирифта гаштам. “Бемаънигӣ... Савдогарӣ ба чиҳати тарбия ба тарбияи фарзанд... Ибрати нохуш, зарарнок...” дар ин боб ҳамаи осори мутолиа кардагиамро ба ёд оварда, худ ба худ норизогӣ доштам, бо киҳо хархаша менамудам...

Баъди ин як воқеачаи хурди аслан ба гуфтан ҳам намеарзидагӣ рӯй доду аз ҷӣ бошад, ҳаври дили ман хеле пасанда гашт. Намедонам, балки ман ҳам ба зиндагии шаҳр кам-кам омӯхта мешавам, кӣ медонад.

Ҳамон пагоҳӣ, мисли ҳамеша ману Шаҳрӣ роҳи боғ-чаро пеш гирифтем. Дар роҳ чашми духтарча ба қалами зе-

бои ман афтод, ки дар ҷайби сари синаам халондагӣ буд ва ба назарам, диққати ҳар як раҳгузарро ҷалб мекард. Ин қалами худнавис, ки ба чандин ранг менавишт, раҳоварди амакам аз хизмати ҳарбӣ дар Германия буд ва онро хеле азиз медоштам. Ин хел қалам ҳанӯз дар мо набуд. Ба андешаи он, ки ҷиянчаам қаламро тамошо карда, боз медиҳад, ман бо ифтихор онро ба дасташ додам.

Ба боғча даромадем. Вале Шаҳрӣ аз қалами бошукӯҳ дил канда натавонист. Аз дасташ гирифтани хостам, қаламро ба мушташ саҳт фишурда дасташро ба пушташ бурд. Агар бигирам, гиря карданаш маълум буд.

— Хуб, ниғаҳ дор, гум накун, — гуфтам бо ночор. — Агар гум кунӣ... ману ту қаҳрӣ!.. — таъкид кардам ман. Қаҳрӣ будан ба Шаҳрӣ таъсири зиёд дошт; вай ба ногапӣ ҳеч хушаш набуд ва зуд тоқаташ тоқ мегашт.

— Не... Ман қалами дадама гум накардам-ку...

Гашти рӯз буд, аз дарвозаи боғча ворид гаштаму ҷиянчаам тозон омада аз дастам гирифт.

— Тағо... Тағочон... Қалам нест... — вай ду дасташро ба ду тараф кушода, гунаҳкорона ба чашмам менигарист. Баъд бо овози дардноке, ки ба гиристан наздик будани гӯяндаро далолат мекард, оҳиста гуфт: — Тутӣ-хола гирифтанд...

Бо Шаҳрӣ даст ба даст назди мураббия рафтам.

— Дар дасти Шаҳрӣ қалами ман монда буд...

— Ҳа, дар дасташ як қалам буд... — вай чунон вонамуд мекард, ки аранг ёд дорад. — Барои он кашокаш карданд... Сонӣ ман гирифта ба болои ҷевон мондам. Аз ёдам баромадаст. Сонӣ нигарам — нест. Кадомаш гирифтаст. Чашми ино як чиза набинад...

Чун аз боғча баромадем, Шаҳрӣро маломат кардам. Аммо саҳеҳтар андешидаму ба вай дилам сӯхт. Баъд ба ҳа-

маи ин бачаҳо раҳмам омад. Аслан, агар саҳеҳтар андешед, мураббӣ ҳам бечора... Не, аз афти кор, ман кам-кам ба шаҳр хӯ мегирам. Одат накарда ҳам мешавад?! Силсилаи иммунии ҷисми ман ҳам кор мекунад, аз ҳамлаи микро-огранизмҳои бегона ҳушёррона маро ҳифз мекунад... Ана ҳамон иммун дар роҳи муҳофизат созгорӣ ҳам мекунад... Вагарна ҷисми инсон нобуд мешавад. Офарин ба гипофиз, ба гипоталамус! Ба тартибовардагони мутобиқшавӣ!

Соли 1975.

ТАШНАГӢ

Офтоб аз паси лахта-лахта абрҳои сафед гоҳ рух ме-
намуду гоҳ пинҳон мешуд. Ҳавои баҳор на гарму на сард,
боди наҳиф арақи чабинҳоро лесида, хушк мекард. Роҳи
мумфарш, ки кайҳо мумаш рафта, чуқуриҳои беҳисоб пай-
до карда буд, аз миёни киштзорон мегузашт. Ҷӯйбори хуш-
ки ду тарафи роҳро буттаҳои тути хасаке, ки барои пилла-
дорӣ ҳар сол каллак мекарданд, таворасон пӯшида буд. Ғӯ-
за аз миёни кулӯх, ҳоло сар бардошта, ҳоло себаргаву чор-
барга буд. Дар киштзори самти чапи роҳ занону духтарон
ғӯзаро каланд мекарданд, дар замини самти рост ду трак-
тор ба кишт нурии маъдан рехта, ҷӯя мекашид. Баҳор, фас-
ли қор, кори беисти деҳқонон баробари офтоб шиддат ме-
гирифт.

Раъно ҳар замон кӯдакашро аз як даст ба дасти дига-
раш мегирифтун дар банди фикру андешаҳои беҳисоби худ
аз канори роҳ қадам мезад. Рӯмоли шоҳии косагулаш сурх
лагчида, ба паси сараш фурумада, фарқи сараш кушода
буд, вале ӯ дар роҳи бекас аз ин ҳол парвоя надошт. Вай ҳо-
ло ба дил бо сарқор, ки аз вачҳи имрӯз ба қор набарома-
данаш фардо аз аввали рӯз валвала хоҳад бардошт, баҳсу
хараша мекард: “То вақте ки кӯдакам сихат наёбад, ба қор
намебароям. Ба пиразани ҳафтадсола монда рафтан меша-
вад?! Кошкӣ, аз кампирони бақувват бошад? Ҳар замон
сарчархак, ҳар соат дилтапак. Бачаи бетоба ӯҳда қардан
метавонад?! Мо ҳам ҳаққу ҳуқуқамонро медонем... Кӯда-
кам сихат ёбад, ман аз қор наметарсам. Пор баробари мар-
дон ғӯзаро об додам...” Сонӣ аз дилаш гузашт, ки агар мо-
шин медоштанд, шавҳараш як чойник чой хӯрданӣ вақт на-
гузашта кӯдакро ба духтур бурда меовард. “Э-э, пули як
мошинро ғун қардан осон аст магар, шаш-ҳафт сол қор

кардан даркор. То шаш-ҳафт сол тӯи писар пеш меояд. Харочоти тӯй сол аз сол зиёд мешавад. Бедардимӣён пул меёфтагиҳо тӯйҳои дабдабанок мекунанду дигарон ба онҳо тақлид карда азоб мекашанд”.

Аз қафо ғурриши мошин ба гӯшаш расиду Раъно аз роҳ бозистода, ба пасаш нигарист. Сабукравро сараввал мошини кадоме аз ҳамдеҳагон ангориду даст бардоштан хост, вале мошин бо кадом як нишонаи номаълумаш ба вай бегона намуду аз ин ғарази худ даст бардошт.

Сабукрав аз назди ӯ гузашту чархҳои дар пасту баланди роҳ ҳаллосзанон бист қадам барин рафту қарор гирифт. Баъд чангу ғубори раҳ фуру нанишаста, аз замин баромад ӯ аз осмон фуромад, дар рӯ ба рӯи Раъно Хуррам пайдо шуд. Дили Раъно ба якбор саҳт-саҳт тапид, дасту пояш беҳол гаштанд, дақиқае нафас дар гулӯяш печ зад, бо овози ғайритабиӣе ғут-ғут карда гӯё сухане гуфт ӯ пиндошт, ки гуфт, возеҳ намедонист. Аммо филфавр аз дилаш гузашт: “Барои чӣ омад? Наход тӯй шудани маро нашунида бошад? Тамоман омада бошад?..”

— Ассалом, Раъно... — Хуррам мисли пеш шармин табассум дошт, гӯё аз қади баландаш дар хичолат бошад, андаке хамида, ба ҳалимӣ даст ба сина ниҳода ҳолҷӯӣ мекард. — Ҳолат чӣ тавр аст? Падару модарат тинчанд?.. Ин кӯдаки худат?

— Аз раҳ ёфтам.

Раъно аз шиддати изтиробе, ки вучудаширо меларзонд, чӣ гуна ин суханони шӯҳиомез аз даҳонаш баромад, ба чӣ тарз бо ҷавон салом карду ҳолҷӯӣ дошт, ба саволҳои вай ҷавоб дод, ҳеҷ дар хотир надошт. Кӯдакро саросема аз даст ба даст мегирифт, гиребони курташиро рост мекард, рӯмоли сарашро пеш мекашиду нигоҳаш саволомез, балки мунтазири хабаре ӯ даъвое ба рӯи ҷавон мелағчид. Аммо

Хуррам ба рӯи оташи умедвории ӯ оби сард бирехт.

— Биё, ба мошин савор шав, барамат.

Ӯ кӯдакро аз дасти вай гирифт ва сипас аз чабини тифл бӯсиду пурсид:

— Писарат чӣ ном дорад? — Баъд ҷавоби модарро ни-гарон нагашту аз кӯдак савол кард: — Номат чӣ, а, ҷавон-мард? Бигӯ. И-и, ҷавони кап-калон шудию гап намезанӣ!

— Ба номаш чӣ кор доред?! — Раъно ҳоло изтироби вучудахро батамом фуру нишонд ва бо истиғно ба чашми Хуррам нигариста сухан мекард. Баъд бо овози паст, гӯё худ ба худ иқро мекарда бошад, аламангез гуфт: — Дар деҳа ҷои Хуррам-амаки гурезаашро мегирад.

Ду нигоҳ монанди ду пора оҳанрабо сонияе ба ҳам омехтанд, печиданд, монанди ду танобе, ки тобашон муво-фиқ афтодааст, ҳамриштаву ҳамтофта буданд.

Раъно баъди ба сабукрав наздик расидан фаҳмид, ки дар курсии пеш паҳлуи шавҳараш Дилбар нишаста будаст. Вай Дилбарро чашми дидан надошт, аммо ҳоло пас гаштан натавонист, ночор сар чунбонда, зери лаб бо ӯ салом карду сонӣ якбора бо шаст дар қафои вай нишаст. Хуррам кӯдакро ба дасташ дод. Баъд атри Дилбар ба димоғаш заду бо танаффури худро ба чап гирифт ва дар қафои Хуррам нишаст. Бо ин ҳама авзои ӯ гувоҳи ҳол буд, ки аз савор шуданаш ба мошин пушаймон аст. Раъно хушрӯй буд ва ҳоло мехост Дилбарро ошкоро нописанд кунад, “ту дар назари шавҳарат ҳам ҳаргиз баробари ман нестӣ” гӯяд. На фақат худаш, балки аз дилу ҷон мехост, ки хешовандони Хуррам ҳам, ки аслан аз арӯси хушкардаи вай хушнуд набуданд, ӯро ҳурмат накунанд, гузашта аз ин, мехост, ки тамоми аҳли деҳа ба вай рӯихуш надиханд. Вале лаҳзае аз миён гузашту Раъно аз ин қасди содалавҳонаи худ хичил буд, ба дил худро маломат мегуфт, ки хушбахтии дигареро

чашми дидан надорад. Аслан, ин ҳисси нохушбинӣ махсуси тарафайн буд, дар дили ҳар ду ҳам реша дошт, дар авзои ҳар ду ҳам соя андохта буд ва аз он даргузаштан барои ҳар яке баробари поймоли иззати нафси худ буд.

Ҳама хомӯш буданд. Агар сухане гӯянд ё саволеву ҷавобе ба миён ояд ҳам, ҳар яке хотир ба гуфтугӯи ботини худ баста буд. Ба сари фармони мошин нишасту аввалин андешае, ки ба хотири Хуррам гузашт, вазъи ин лаҳзаиная завҷааш буд. Дилбар то вақте, ки хабари тӯйи Раъноро нашонид, ба деҳаравии ӯ бо ҳазор василаю баҳона монё мегашт. Баъди шавҳар кардани рақибаш вай андаке хотирчамъ шуд, иҷозат дод, ки шавҳараш баъзан ба деҳа танҳо ояд. “Ана, имрӯз қасд кардагӣ барин... Э, тавба!” — мегуфт Хуррам ба дил ҳоло вазъи ҳар яке аз ин занҳоро андешида.

Хуррам сукути дилфишорро шикастан хост ва ба ин ният аз вазъи деҳа ва ҳамдеҳагон, тағйирот ва тачаддуду навихо саволҳо кард, вале гуфтугӯ ҳамчунон даргир нашуд, зеро ҳар яке ботинан бо худ гуфтугузоре дошт, воқеоти гузаштаре дар тарозуи инсофу вичдони худ бармекашид, дар кучо чӣ хатое кард ва агар он саҳв рух намезад, ҳаёти ӯ ба чӣ тарз сурат мегирифт, меандешид.

Нигоҳи Раъно ҳар лаҳзае паси сари Хуррам мелағҷид. Нанигаристан наметавонист. Аз он, ки ҳаққи серӣ нигаристанро аз ӯ дуздид, ба Дилбар ҳашм мегирифт, аз кин тамоми вучудааш гӯё захрогин мегашт. Ӯ тасвири рӯзҳои гузаштаре такрор ба такрор ба нуруи ҳаёл пеши назар оварда, менигарист ва ба худ мегуфт: “Хуррам маро дӯст медошт, фақат маро, аммо ин дайду моро аз якдигар ҷудо кард. Аслан, дугонаҳои худам сабаб шуданд. Намедонам аз дили рост ё аз бахилӣ мегуфтанд: “Э, вай ҳамшираи шафқат Дилбаре танноз қатӣ гапзанон дорад, доим ҳингир-ҳингир” гӯён қахрамро оварданду вақте ки Хуррам нияти хостгор фиристоданашро гуфт, рад кардам. Гаштаю бар-

гашта омад, зорихо кард, окибат “агар ту маро нахоҳӣ, но-чор аз деҳа меравам”, гуфт “чор тарафат қибла” гӯён хан-дидам. Рашк ақли одамро медуздидаст. Ин гаранг сабаби тундиамро намедонист, чаро аз ман рӯ тофти гӯён як даҳан напурсид, ман ҳам нагуфтам. Фурур иззати нафс ичозат на-дод. Аслан, дилпур будам, ки ин ҳардамхаёл аз ман гу-зашта, ин хирҳиракро талабгор намешавад, бинобар он, каме азоб додан мехостам. Ҳамон рӯзҳо дар сари роҳ ин ка-тӣ ҳамгап дида будам, дарун-дарун алав гирифта мегаш-там. Сонитар Салима гуфт, ки ин танноз аз пагоҳ то бегоҳ аз тирезаи духтурхона кӯчаро нигариста менишастаст, ҳа-мин ки аз дур Хуррамро дид, сӯзани доругузaronиро аз ра-ги одамон кашида, корашро нимкора партофта, хилъати сафед дар тан, сап-сафедак, туфлиҳои нӯгаш ханчар барин борику пошнабаландашро якто-якто шумурда ба замин зер карда, сари роҳ мебаромадасту инро ба гап мегирифтаст. Духтари шахрӣ, боз хондагӣ катӣ гапзанон кардан чӣ иф-тихоре бошад ба ин чавонон?! Ҳавлии Салима дар рӯ ба рӯи духтурхона аст, ҳар бор бо чашми худ медуздидаст. Баъд аз ин ҷойҳо рафту гумном шуд гӯям, духтарон хабар овар-данд, ки Хуррам аз вай мактуб мегирифтаст. Инро шунида, кадом духтар ба вай рӯихуш медуздидаст?! Духтар ҳам иззати нафс дорад. Баъди ин кораш агар ман ба вай рӯихуш ди-хам, ҳама кас мегуфтанд: “Шӯй гӯён мурдӣ магар, аз дома-ни вай кашида мегирӣ? Пирдухтар шудагед не-ку!” Ба рӯям нагӯянд ҳам, аз пасам мегуфтанд... Хуллас, ҳамин хел ча-вони нағзу кордон худашро хайф кард. Дар деҳа агар мо-шину трактор вайрон шаваду дуруст карда натавонанд, аз паси Хуррам кас мефиристонданд. Мегуфтанд, ки садои ма-торро гӯш карда, беҳато мегуфтаст, ки чӣ иллат дорад. Ҳафтаи гузашта трактор дар мобайни замин вайрон шуд, ҳафт-ҳашт кас ғун гаштанд, устою устокорашон ҳам омад, аммо соз карда натавонистанд. Ҳама гуфтанд, ки кадри

Хуррам гузашт. Ин бефаҳм маро гуфта, сарашро гирифт рафт. Агар касд ба касд кор намекарду пешам меомад, барои чӣ аз ман ранчидӣ, аз ман чӣ хато гузашт гӯён мепурсид, балки... Э, дар сурат алав, ин қадар чашмам ба пушти сари вай? Ин ҳирҳирак чӣ мегуфта бошад? Бадбахт, шӯят ба худат насибу рӯзӣ кунад. Хайр, дар дилам алам монд... Агар ин таннозро не, дигареро ба занӣ мегирифт духтардор мешуд, балки ягон рӯз кудо мешудам...”

Хуррам ҳам ин замон айни ҳамин воқеаҳоро меандешид, агар ба Раъно хонадор мегашт ва дар деҳа мебуд, зиндагиаш чӣ сурате мегирифт, дар тасаввур овардан мехост ва баъд ин ҳар ду занро аз ҳар чихат ба якдигар таққос мекард ва оқибат ин ҳама хушиҳо ва осудаҳолии рӯзгор барояш ҷои меҳри Раъноро нагирифтаниаш аён мегашт ва ӯ оҳашро ба саҳтӣ фуру мебурд. “Не, Дилбар агар ба сарам тоҷ гузорад ҳам, ҷои Раъноро намегирад, намегирад. Вай хамеша дар дилам. Баъзан беҳуд мешавам, ба девонагӣ мерасам... Баъди ба шаҳр рафта омадан, ба хонаи Дилбар хостгор фиристодам, рӯзи тӯямон таъин гашт, рӯзе Раъноро дар назди нонвойхона дучор кардаму вай маломатомез гуфт: “Дар деҳа муносиби ту духтар ёфт нашуд магар, аз домани ун кашола гашта ба шаҳр меравӣ?” Гуфтам: “Духтар бисёр аст, лекин чӣ кунам, ки Раъно — яктаю ягона! Агар боз як Раъно мебуд...” Эҳ, мехостам ҳамон рӯз бигӯям: “Агар майлат будаст, чаро зориамро гӯш накардӣ, хостгор фиристонам гуфтам, рад кардӣ?” Аммо дигар ин суханон фоида надошт, аллақай кор аз кор гузашта буд. Дили ин духтаронро ҳеҷ кас фаҳмида наметавонад. Ду сол шуд Дилбар катӣ ҳамхонаем, аммо таҳи дили ӯро то ҳол намедонам, ба ман торик аст. Хайр, чӣ илоҷ... Аслан, ман аз деҳа рафтани набудам, лекин Дилбар гуфт, ки агар дар шаҳр истиқомат кардан хоҳам, зан мешавад. Агар ҳақи гап-

ро гӯям, директор сабаб шуд. Не, сараввал Раъно сабаб шуд. Ҳа, сабабгори асосӣ – ҳамин Раъно! То қиёмат ман ту ро домангирам, Раъно! Агар ту маро ноумед намекардӣ, харгиз аз деҳа намерафтам. Ту зиндагии маро вожгун кардӣ, маро аз решаам бурида ҷудо кардӣ. Сонӣ директор карданиашро кард...” Дигарбора дар пеши чашмони Хуррам он фасли баҳорон чилвагар шуд. Дар талу теппазорон сабза неш мезад. Ӯ дар лалмикор шудгор мекард. Баъд вайро ҳамчун тракторчии моҳир ва ба устою таъмиргар камэҳтиҷ ба шабкорӣ монданд. Трактор дар гандумзори порина меғурриду теғҳои плуг хоки нарму намро ба як маром чаппагардон карда, ба як тараф хобонданаш Хуррамро фарогат мебахшид. Дар гандумзор хонаи калламуш зиёд будаст. Калламушҳои хонавайрон дар шудгор даводав доштанд. Баъд рӯбоҳҳо пайдо шуданд аз паси трактор гашта, ба калламушгирӣ шурӯъ карданд. Хуррам чароғи қафои тракторро баъзан фурузон мекарду сайдгирии рӯбоҳҳо осон мекард. Худаш ҳам аз шикори ин айёрони гузаро завқ мебурд. Рӯбоҳҳо беҳарос думболаи трактори ӯ мегаштанд. Ин ҳолро шунида, дар деҳа ҳама ҳайрон буданд. Баъзе шаккони ба қавли Хуррам бовар накарда, омаданду бо чашмони худ диданд. Ҳамкоронаш ҳайрон буданд, ки чаро рӯбоҳҳо ба трактори онон наздик намешаванд. Пирони деҳа ин ҳолро тавзеҳ карда меғуфтанд, ки кулли ҷонвар — хонагию ваҳшӣ одами беозорро мешиносанд, Хуррам ҷавони безарар аст. Хабарӣ калламушгирии рӯбоҳҳо аз даҳон ба даҳон ба гӯши мудирӣ совхоз ҳам расид. Мудир як бегоҳирӯз даргузар аз он мавзеъ мошинашро қарор доду аз ин хусус Хуррамро пурсон шуд ва баъд гуфт, ки шабҳангом меояд. Ҳамон шаб ӯ наомад, аммо шомӣ дигар пайдо шуд. Барои аз ҷанг эмин ёфтани болопӯши бризентӣ пӯшиду дар каф туфанги думила болои плуг лӯнда шуда нишаст.

— Рӯбоҳ мезанед? — гарази директор равшан бошад ҳам, чӣ гуна ба вай эътироз карданаширо надоништа пурсид Хуррам.

— Ҳа, пӯшташ ба як улфатии кадрдонамон даркор будааст, дар шаҳр дида, таъин карда буд.

— Э, монед-е, ба шумо ин кор намезебад, мардум ҳар хел гап мезананд... Ҳамин ҳам кор шуд, — гуфт Хуррам, то директорро аз ин қасди бад боздорад.

— Ба одами аз худат калон ақл ёд надеҳ, бача, ақлат кунд мешавад. Ҳай кун, — гуфт мудир тамасхуромез писханд зада. — Аз ман ба ту насихат: то напурсанд, ба касе маслиҳат надеҳ, худатро хандахариш мекуни. Туро намендонам, аммо ман аз хандахариш шудан дида, мӯҳри совхозро аз даст медиҳам.

— Муаллимон гуфтанд, ки як калламуш дар як сол чорсад кило ғалларо нобуд мекардааст.

Директор аз ин сухан қоҳ-қоҳ заду ба Хуррам ишора кард, ки ба сари фармони трактор бишинад.

Хуррам аз ин мазоҳ ва нописандии мудир хичил буд, вале ночор ба кор сар кард. Ба вай чунин менамуд, ки ҳоло ба ин ҷонварон, ки эътиқод доштанду думболаи тракторааш мегаштанд, хиёнат мекунад. Ў аз ин хиёнат алам мекашид. Трактор меронду ҳушаш бар он буд, ки чӣ гуна корро қатъ кунад. Кошкӣ, ҳамин дам ягон ҷои трактор мешикаст, вайрон мешуд ё чархи плуг мепарид... Чӣ кор кунам? Ё бо ягон баҳонае тракторро манъ кунам? Ҳамин замон рӯбоҳакон пайдо мешаванд. Ба ман бовар карда меоянду...”

Хуррам ба як қароре наомада буд, ки садои тир баланд шуд. Директор худро аз плуг ба замин андохту аз паси сайд давид. Хуррам беҳуду беҳаёл тракторро аз ҳаракат манъ карду башироб фуromaд ва як сими чароғаки маторро барканд. Садои мотор номунтазам гашт. Сипас вай ба ис-

тиқболи мудир рафт.

Чун трактор плугро кашида натавонисту мотор хомӯш гашт, директор ғазаболуд худро аз плуг ба замин афканду аз гиребони Хуррам кашида, ўро аз кабинаи трактор поён фурувард. Марди хайкалдори навадуҳашткилогӣ ўро озод ба як дасташ бардошта ба замин ғуронду мисли абри сиёхе дағдағаомез ба сари вай расид.

— Ҳозир, панҷ дақиқа фурсат медиҳам — тракторро соз мекуни! Тухматро аз ин мамлакат хушк мекунам, аҳмак! Ҳе, сағбача! Шикамат аз нон сер шуд магар, аз поча мегири?! Зуд, зуд соз кун! — Директор аз қаҳр қафам мегуфт ва хар каломи зишту қабехе ба даҳонаш ояд, беибо, овозашро сар дода, хорӣ мекард.

— Намекунам!.. Даркор бошад, худатон кунед, — гуфт Хуррам ду-се қадам қафотар рафта. — Ман барои пусти рӯбоҳи мепӯшидагиҳо кор намекунам.

Вай чомаашро гирифта ба китф партофту ба роҳ афтод.

Мудир ўро дошт, бо телаву такон ба сари трактор бурд, аммо зўран ўро кор фармудан натавонист.

Баъди ин ҳодиса дигар ба Хуррам трактор надоданд. Директор гуфтаст, ки ба сахро барояду каланд зананд. Хуррам бе трактор гӯё зистан наметавонист, ба кори дигар дасту дилаш намечаспид.

Трактори ўро ба Самандари шатрама доданд. Ҳамон трактори се моҳи зимистон ба заҳмати зиёд таъмир кардаи ўро ин бача дар бадали се ҳафта абгор кард. Сонитар мас-томаст тозанда ба чарӣ париду худаш ҳам маъюб шуд, трактор ҳам бекора гашт. Баъди ин ҳодиса ҳам директор ўро даъват накард. Хуррам чунин қиёс гирифт, ки агар тамоми тракторҳои совхозро қазир кунанд ва ё дар киштзор ягон тан тракторчӣ намонад ҳам, мудир ўро ба кор даъват

намекунад. “Ду-се рӯз аз пушти мансаб ҳукм ронад, гапи ман — гап, амри ман — воциб гӯяд, бас, ин замин сӯхта, хокистар шавад ҳам “э, дарег” намегӯяд”, гуфт ба дил Хуррам аз феъли мудир хулоса бардошта. Баъд тадричан ҳам аз деҳа, ҳам аз трактор дилсард шуд. Ба худ мегуфт, ки ба ҳар ҳол, дар шаҳр инсон ин қадар ба як кас мутеъ нест, сониян, ин хел худписандонро дар шаҳр ба кори раҳбарӣ наместондагистанд. Мардуми шаҳр рӯирифт миси ин хелхоро мебароранд. Ба ғайр аз ин дар шаҳр кор бисёр, корхона бисёр, аз ин тарафи кӯча ба тарафи дигараш гузаред — корхонаи дигар. Не, ин хелҳо дар он чо давру даврон карда наметавонанд. Кран катӣ ҳам кор мекунам, булдозер катӣ ҳам, таъмирхона доштагист. Ҳафтае, ду рӯзи истироҳат, моҳонаи кори калон, отпуск, мукофот...

Вай чор моҳи расо дар деҳа бекор гашту сонӣ бо даъвати Дилбар ба шаҳр равуо сар кард ва оқибат ба чанги вай дармонд. Сараввал чашмдошташ ин буд, ки бо Дилбар ҳамхона мешаваду муддате дар шаҳр кор мекунад, сонӣ ё хар мемирад ё шоҳ гуфтаанд, ба мудир ягон бало мерасидагист, он гоҳ ҳамсарашро ташвиқ мекунаду боз ба деҳа меояд. Аммо тахминаш хато баромад. Айёми ҳамзистӣ фаҳмид, ки Дилбар номи деҳаро шунидан ҳам намехоҳад. “Лойу гили чимчимаашро паси сарам бинам! — мегуфт вай бо нафрат деҳаро ба ёд оварда. — Ним сол даруни лойу гил, ним сол чангу хок, магас... Ар-ари гову гӯсолааш ба ёдам расад, ҳоло ҳам баданам меларзад. Шаҳри озодаро монда, кӣ ақлашро хӯрдаст, ки ба деҳа равад?! Қишлоқ барои қишлоқӣён, шаҳр барои шаҳриён. Шукр, ки ҳар ду ҳам хунардорем, бехонаву ҷой нестем. Одамон аз деҳа ба шаҳр омада наметавонанду ин кас ношукрӣ! Ҳой, Хуррам — аҳо, дар шаҳр манзилгоҳ ва қайди истиқомат доштан бахти андак не!” — мегуфт вай ҳар бор агар Хуррам аз хусуси де-

ҳаравӣ сухан кунад.

Сабукрав аз пули чӯбини чӯи калон гузашту ба кӯчаи деҳа ворид шуд. Дар ин ҷо ҳар як дарахту бутта, дару дарвоза, хурду бузург, марду зани деҳа ба Хуррам аз овони кӯдакӣ ошно буданд, бинобар он, ҳар бор ба деҳа ояд, дилаш дигаргуна метапид, гӯё аз сайёраи дигаре ба замин фуруд омада бошад, ба ҳар як шайъ гаштаю баргашта харисона менигарист, даст ба сару китфи бачаҳо молида, онҳоро навозиш мекард, соқаву шоҳу барги дарахту буттахоро даст мезаду гӯё бо ҳамин ташнагӣ ва пазмониашро мешикаст. Дар инчунин ҳангом вай ба дил худро таскин баҳшида, мегуфт: “Ман як дарду азоби шадидро ба уқубати сабуктаре иваз кардам. Издивоҷ бо Дилбар маро аз хорӣ, сарафкандагӣ халос кард. Мудир мехост ғурури маро бидушад, чашмдор буд, ки оқибат ба пояш сар монда, тавба мекунам...”

— Маро намефуроред? — гуфт ногаҳон Раъно аз қафо ва риштаи андешаи ӯро барканд.

Хуррам аз банди ҳаёл бурун омаду зери лаб хандид. Раъно гӯё аз андешаҳои вай вокиф бошад, асроромез маҳин табассум дошт. Хуррам дар канори роҳ мошинро қарор дод ва ҷолок аз мошин баромаду дари тарафи Раъноро кушода, кӯдакро аз дасти вай гирифт. Раъно аз мошин фурумад.

— Номат чӣ, паҳлавон? А? Намегӯӣ? — Хуррам кӯдакро навозиш мекарду ҳамвора мепурсид.

— Номаш — Хуррам, — гуфт Раъно оҳиста, ба ҳадде, ки Дилбар намешунид. Баъд рӯмолашро ба сар дуруст печид ва бо як навъ нигоҳи сеҳрангез ба умқи чашмони ҷавон нигаристу илова кард: — Деҳаамон бе Хуррам намонад гуфтам.

Вай кӯдакашро аз дасти Хуррам гирифт. Дастони чавон сонияе бо навозиш рӯи дасти вай лағчиданд, онҳо ҳар ду ҳам лаҳзае дар изтироб чашм ба замин дӯхта, хомӯш буданд.

Агар тамоми маънии дар ин эҳсосу изтироб ва сукути онон пинҳонро дар расидани дастони онон мармузро бо сухан ифода кардан имконпазир мебуд, аз он достони пурдарде мураккаб аз ишқ, аз хато, аз ҳасрату нокомӣ ва ташнагии дидор навиштан мумкин буд.

Соли 1983.

ТАҶРИБА

Дар чойхонаи маҳалла сӯҳбати чойхурон метафсид. Марди навчаи лоғарандоме, ки бо таклифи кумитаи маҳалла дар хусуси мубориза ба муқобили бадмастон ва авбошон ташвиқот дошт, ҳар нафас айнакашро ба чашм монда таъкид мекард:

— Дар ҳама ҷо — ҳам дар кӯчаю бозор, ҳам дар ошхонаю чойхона бо бадмастону шӯрапуштон беамон бояд буд. Агар шумо аз назди онҳо бепарво гузаред...

— Як рӯз дар чойхона яктааш валвала сар кард, аз гиребонаш гирифта ба берун партофтам, домулло! — самоворчӣ чойники чойро ба пеши нотиқ мондаравон хабар дод.

— Не, аз чойхона рондан кам аст. Вай ба кӯча баромада, зану бача ё пири нотавонро ғам медиҳад. Ба дасти нозирони тартибот супоридан даркор.

— Шабе Шокир-пиёнро дошта сарашаро таги қубури оби сард доштам, — хабар дод ҷавонмарди қавиҳайкале бо ифтихор. — Худаш ҳам чунон доду вой кард...

— Шумо ба об тар накардед, писархолааш... — эътироз кард ҷавони дар паҳлуи ӯ буда.

— Ману писархолааш тар кардем-дия! — исрор кард ҷавонмарди ҳайкалдор. — Ҷӯро як худи пасархолааш ӯҳда намекард.

— Ман одати ин мастонро медонам, — ба гап даромад Собир-амаки мӯзадӯз бурути сафедашро молида-молида. — Аз маст агар тарсед, бохтед. Назанед ҳам, аввал мушт бардошта дӯғу пӯписа кунед бас, шиппас зада мегурезад. Ман танҳо пор ду мастро дошта ба дасти маъмурони интизомӣ додам.

— Ура-а-а! — ин дам калавида-калавида ба чойхона Наҷот даромад. Дар як даст тоқиаш, дар дасти дигар шишаи арақи нима, масти лояқил.

Вай аз рӯи чорпоя лаъличаеро гирифта ба ҷониби нотиқ ғурронд. Хайрият лаълӣ ба вай нарасид. Аммо ранги рӯи вай аз тарс девори оҳакзадаи чойхона барин сап-сафед шуду вучудаш дарақ-дарақ ларзид. Нафаси ҳама ба дарун зад. Нотиқ худро ба даст гирифтун айнакашро аз чашм бардошта имдодталабона ба ҳозирон чашм давонд.

— Тоқиатро гир!.. Сонӣ... ба гӯшат... га-ап ме-да-ро-яд! — Наҷот тоқии Нусратро аз сари ӯ гирифта ба рӯи ҳарак зад.

Дар даҳони Нусрат нос будааст, бо баҳонаи носашро ба ягон гӯша туф кардан ғурунгос зада аз ҷояш бархесту канор рафт.

— Ин чӣ гап... рафиқон?.. Тартибу интизом...

— Ҷим! Хап шав! — сухани нотиқро бурида ба рӯи миз сахт мушт зад Наҷот.

Нотиқ ба вай эътино накарда, сӯҳбатро хулоса кардани шуд, аммо Наҷот ба вай маҷоли даҳан кушодан надод.

— Ҳой, нотиқ... ғурмагас барин... ту... не, шумо...

Аз ҳозирон кадоме садое дароварду Наҷот нотиқро канор монда ба вай дарафтод:

— Чӣ гуфтӣ? А?.. Ман маст... Ҷамон масти... мегуфта-гиатон... — Вай мушташро гиреҳ карда ба назди Собирамак рафт. Баъд ба замин туф карду туфаш ба шими муҳандиси ҷавон — Салимҷон расид.

— Чӣ ало менигарӣ?! Гап зан, дар дилат армон намонад!

Салимҷон гӯшашро ба карӣ зада рӯяшро ба тарафи дигар гардонад ҳам нашуд.

— Ҳой, олуфта, ба ту мегӯям...

Наҷот баъди хеле хархаша кардан монда шуд магар, ба сари самоворчӣ рафта дод зад:

— Ҳой пит-пилиқ! Чои хунук ҳаст? Тез барор, набошад... доништа мон... самоворатро чаппа мекунам...

Самоворчӣ “ҳозир-ҳозир” гӯён ба вай як коса чои хунук дод. Наҷот чои сардро дам кашиду мастона лабонашро чалаппас занонд, сипас ба нотиқ рӯ оварда гуфт:

— Чӣ хап шудӣ? Гап зан. Ташвиқот кун... Ман гӯш мекунам.

Аммо баръакси чашмдошти Наҷот ҳозирон якто-якто аз ҷо бархоста парешон шудан гирифтанд. Вай ногоҳ қоҳ-қоҳ зада хандида фиристод. Азбаски хандааш ҳоло ба хандаи одами маст шабоҳат надошт, ҳама ба якбора ба тарафи вай нигаристанд. Ҳатто Собир-амаки ба роҳ баромадагӣ ҳам баргашта нигарист.

— Домулло, — Наҷот ба нотиқ, ки ин замон хаскуло-ҳашро гирифта ба роҳ равона гашта буд, рӯ овард: — Мебахшед-дия...Ман шӯхӣ кардам... Инҳоро санҷиданӣ шудам...

— Чи-и?! Бахшидан?! Бетамизӣ! Мебахшидаем? Хобатонро ба об гӯед... Не-е, бахшидан нест! — нотиқ якбора дигар шуд. Қоматашро росттар гирифта бо шиддат ба назди Наҷот омад. — Ман ҳозир худам ба милиция телефон карданӣ будам. Мардумро таҳқир кун, сӯҳбатро вайрон куну “мебахшед” будаст!

— Ту — хулиган! Ту шӯрапушт, авбош, араҳхур! — якбора ангуштонашро ба чашми Наҷот дарафш карда ба сари вай ғазаб кард чойхоначӣ.

Наҷот пай бурд, ки агар зудтар сабаби ин гуна масха-
рабозиашро нагӯяд, ин мардум ӯро зада маъюб мекунад.

— Маро мебахшед... Ман маст не, ҳамту... Мо бо мас-
лиҳат шуморо санҷиданӣ шудем... Ин ҳамту, як таҷриба
буд... Ана, Нусрат медонад.

— Мо, ҳамту як шӯхӣ кардем... — тасдиқ кард Нусрати
аз авзои ҳозирон ба даҳшат афтода.

— Мардумро ҳақорат медодаст, ба рӯяшон туф мекар-
дасту боз маст набудааст! — бо ғазаб тамасхур кард ҷавон-
марди қавиҳайкал. — Ба 02 занг занед кунед, — ӯ ба чой-
хоначӣ амр кард.

Наҷоту Нусрат аз ҳама зиёдтар аз таҳдиди ӯ тар-
сиданд.

— Бародарон, охир ман маст не! — ба ҳарф даромад
Нусрат. Мо санҷидан хостем... Барои таҷриба... Ана шиша-
ро бинед, арақ не, об... Даҳанаширо бӯ кунед.

— Не-е! Акнун халос намешавед. Баҳонаи ёфтагиашро
нигаред! 15 шабонарӯз ҷазои нақд мегиреду баъд... —
заҳрханда кард ҷавонмарди тануманд.

Наҷот ва Нусрат бо забони лол ба рӯи якдигар нига-
риста монданд. Баъд Нусрат ба ҳама шунавонда гуфт:

— Бо ҳамон мастӣ аз чойхона баромада равӣ, ҳеч гап
набуд. Нафаре ҳарфе ҳам намезад. Инҳо аз одами ҳушёр
наметарсанд...

Соли 1980.

МУНДАРИЧА

ЗИНДАГИНОМА.....	5
БОБО.....	11
ЧӢ СОН АЪЛОХОН ГАШТАМ?.....	30
ГӢШТИГИРӢ.....	47
ОҒОЗ.....	63
РАМИДА.....	77
ҲАҚИҚАТИ ТАЛӢ.....	90
БУЗҒОЛА ВА ПИСАРАК.....	103
ДУХТАРИ ПАДАР.....	112
ШИКАСТ.....	120
КАМГАП.....	126
ПАДАР ВА ПИСАР.....	133
ТО СОЛИ ДИГАР.....	144
МУАЛЛИМИ САХТГИР.....	161
ГАНЧИ ШОЙГОН.....	175
ХОТИРАИ ЯК МУҲАББАТ.....	192
САЛОМЕЯ.....	205
НОМУВОФИҚ.....	217
ОФАРИН БА ГИПОТАЛАМУС!.....	226
ТАШНАГӢ.....	235
ТАҶРИБА.....	247

БАҲРОМ ФИРЎЗ

ЧӢ СОН АЪЛОХОН ГАШТАМ?

Муҳаррир ва ҳуруфчин: *Марворид Фирӯз*

Муҳаррир: *Ромиши Лоиқзода*

Муҳаррири саҳифабандӣ: *Меҳри Саидова*

Мусахҳех: *Раъно Атоева*

Ба матбаа 01.08.2019 супурда шуд.

Чопаш 03.08.2019 ба имзо расид.

Ќузъи чопӣ 13,0. Андозааш 60x84 ¹/₁₆

Адади нашр 1000 нусха

Муассисаи нашриявии “Адиб”-и

Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
734018, ш. Душанбе, кӯчаи Н.Қаробоев 17 А

Дар чопхонаи “Бебок” чоп шудааст.

